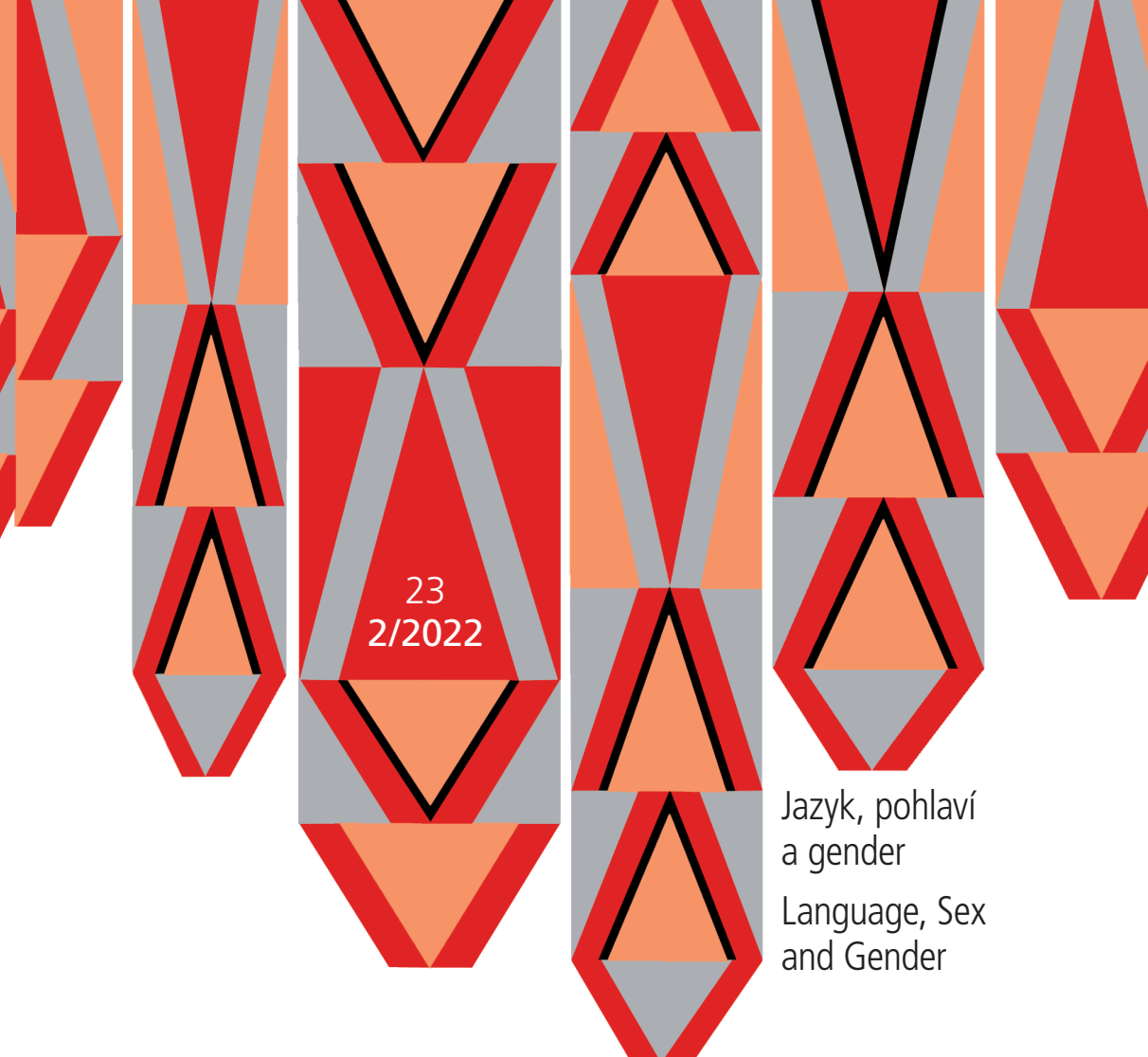

23
2/2022

Jazyk, pohlaví
a gender

Language, Sex
and Gender

GENDER VÝZKUM
GENDER AND RESEARCH

Časopis vydává Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.
The journal is published by the Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences

Redakční rada časopisu *Gender a výzkum / Gender and Research*

Mgr. Marie Heřmanová, Ph.D. (šéfredaktorka, SOÚ AV ČR, v.v.i., Praha)
Mgr. Zuzana Uhde, Ph.D. (zástupkyně šéfredaktorky, SOÚ AV ČR, v.v.i., Praha)
PhDr. Marie Čermáková (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha)
Mgr. Radka Dudová, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha)
Delia Dutra, Ph.D. (Universidad de la República Uruguay, Montevideo)
Mgr. Petra Ezzeddine, Ph.D. (Fakulta humanitních studií UK, Praha)
doc. Éva Fodor, Ph.D. (Central European University, Budapest)
prof. Haldis Haukanes, Ph.D. (University of Bergen)
PhDr. Hana Hašková, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha)
prof. Jeff Hearn, Ph.D. (Örebro Universitet)
Mgr. Ema Hřešanová, Ph.D. (Institut sociologických studií, Fakulta sociálních věd UK)
Mariya Ivancheva, Ph.D. (University of Strathclyde)
Mgr. Lucie Jarkovská, Ph.D. (Masarykova univerzita, Brno)
prof. Nancy Jurik, Ph.D. (Arizona State University, Tempe)
Jilly Kay, Ph.D. (University of Leicester)
PhDr. Alena Křížková, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha)
Mgr. Marcela Linková, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha)
PhDr. Hana Maříková, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha)
Mgr. Zuzana Maďarová, M.A. Ph.D. (Fakulta sociálních a ekonomických věd,
Univerzita Komenského v Bratislavě)
Ing. Petr Pavlík, Ph.D. (Fakulta humanitních studií UK, Praha)
Mgr. Zdeněk Sloboda (Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc)
doc. Irena Smetáčková, Ph.D. (Pedagogická fakulta UK, Praha)
doc. Iva Šmidová, Ph.D. (Fakulta sociálních studií MU, Brno)
PhDr. Jana Valdová, Ph.D. (Universität Innsbruck)
PhDr. Lenka Vochocová, Ph.D. (Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova, Praha)

Asistentka redakce: Eva Nechvátalová

Adresa redakce:

časopis Gender a výzkum / Gender and Research
SOÚ AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1
telefon: +420 210310351
e-mail: genderteam@soc.cas.cz
<http://www.genderonline.cz>

Časopis vychází dvakrát ročně. Druhé číslo 23. ročníku vychází v prosinci 2022.
Časopis je registrován pod číslem MK ČR E13740.
Časopis je veden v databázi SCOPUS, ERIH PLUS, DOAJ, CEJSH a v dalších databázích.

Návrh obálky a sazby Rudolf Štorkán
Sazba TYP A, spol. s r. o.
Tiskárna Protisk, s. r. o.
Vytlačeno na recyklovaném papíře.

Do roku 2016 časopis vycházel pod názvem Gender, rovné příležitosti, výzkum / Gender and Research.
Until 2016, the journal was published under the name Gender, rovné příležitosti, výzkum / Gender and Research.

© BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2022.

ISSN-print: 2570-6578
ISSN-online: 2570-6586

Téma / Special issue

Jazyk, pohlaví a gender / Language, Sex and Gender

Editorský tým / Guest editors: Jana Valdrová, Vít Kolek

Valdrová, Jana, Kolek, Vít: Jazyk, gender a společenské procesy /
Language, gender and social processes | **3**

Stati / Articles

Valdrová, Jana: Genderově neutrální jména: současný stav
a perspektivy | **21**

Urbancová, Lujza: Rodovo vyvážená slovenčina v súčasnej spoločnosti
| **41**

Kolek, Vít: Způsoby označování osob z hlediska ne/binarity genderu:
kvantitativní sonda do titulních stran vybraných českých periodik
| **62**

Posch, Claudia: Women, Who Climb – A Corpus Linguistic Tour
Description with Potential Danger Zones | **82**

Irschara, Karoline: Using a Corpus-Assisted Discourse Studies
Approach to Analyse Gender: A Case Study of German Radiology
Reports | **114**

Popič, Damjan, Gorjanc, Vojko: Corpus-Linguistic Analysis of Speech
Communities on Anti-Gender Discourse in Slovene | **140**

Recenze / Book reviews

Stegu, Martin: Gender-Inclusive Language and Anti-Discriminatory
Language Policy (Scheller-Boltz, D., Reuther, T. (eds.). Language
Policies in the Light of Antidiscrimination and Political Correctness)
| **167**

Zprávy / Information

Lorenz-Meyer, Dagmar, Taylor, Josephine: Intersectional
and Multispecies Approaches to Climate Action | **175**

Gheorghiev, Olga: Transnational Feminist Solidarity with Ukraine
for Sustainable, Inclusive and Fair Post-War Reconstruction | **179**

Jazyk, gender a společenské procesy

Jana Valdřová^a, Vít Kolek^b

^a) Univerzita Innsbruck

^b) Ústav cizích jazyků, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

„Přispívají-li jazyky ve značné míře k utváření intelektuálních postupů, pak působit na ně znamená zprostředkovaně působit i na tyto postupy a potažmo i na samotné kultury.“
Claude Hagège (1998)

Valdřová, Jana, Kolek, Vít. 2022. Jazyk, gender a společenské procesy / Language, Gender and Social Processes. Gender a výzkum / Gender and Research 23 (2): 3–19, <https://doi.org/10.13060/gav.2022.021>.

Monotematické číslo *Jazyk, pohlaví a gender*, které právě otvíráte, obsahuje příspěvky ze současného feministického a genderového lingvistického bádání v Česku, dává nahlédnout do genderově lingvistických výzkumů v dalších zemích a jazycích a referuje o jejich podílu na de/konstrukci genderovaného obrazu světa.

Jazykové systémy se až na vzácné výjimky rozvíjely a stabilizovaly v patriarchátech. Jazyk je společenský konstrukt, spjatý s patriarchátem. Otevřené i podprahově jej spoluutváří, legitimizuje a kontroluje. Gender se v jazykovém úzu z významňuje různou měrou a různými prostředky a postupy. Které to jsou a jak hluboko jsou ukotveny v systému i v mluvních interakcích, ukázal román Gerd Brantenberg *Dcery Egálie* (1977). Norské spisovatelce se podařilo šokovat čtenářskou obec až strojově dokonalým zrcadlovým převrácením androcentrických diskurzů v gynocentrické. Jazyk Egálie je anonymní prostředek moci: odsouvá muže do postavení diskriminované menšiny, dehonestuje je a připisuje jim takové vlastnosti, činnosti, profese, ambice a domény, aby ženy po všech stránkách zůstávaly privilegovaným pohlavím. Pojmenovací, definující, vymezující a dozorující moc jazyka institucionalizuje genderové role; například pojem *otcovská ochrana* označuje období, kdy otcové bez náležitého společenského i ekonomického ocenění pečují o děti, a to i ti, kteří by bývali měli jiné plány. Nema-

jí volbu; mužskou úlohou je zajišťovat ženám zázemí, aby se mohly věnovat kariéře a vládnutí. Jazyk románu je vtíravý, a vůbec, nedá se to číst, mínili překvapení kritici (k tomu Valdřová 2018: 49–51). Přínos románu pro jazykovědu shrnuje L. F. Pusch na obálce devátého německého vydání z roku 2001: „Bohatý zdroj pro seminární, magisterské, doktorské a jiné práce.“

Koncepty jazykového *doing gender*, *undoing gender* a *indexing gender* (Kotthoff, Nübling 2018: 25–51) se realizují v systému a úzu: v prozodii a fonologii (biologických a kulturních danostech hlasu), v kategorii rodu a životnosti, ve způsobu tvorby a používání osobních jmen a jejich verzí, v oslovování a označování osob, v preferenci genericky míněného maskulina, v tzv. ikonickém slovosledu názvů osob (muži jsou jmenováni na prvním, ženy na druhém místě), v používání zdvořilých osobních jmen i názvů osob a věcí, ve volbě a distribuci výrazových prostředků podle označovaného rodu, ve slovtvorbě, flexi, v syntaxi. Genderově příznakové metafory a kolokace („blondýna“, „žena za volantem“, „jednat chlapsky přímo“ aj.) kanalizují prvořadost mužského genderu. Genderové stereotypy v hlavách mluvčích produkují koncepty; pojmy „žena“, „chlap“, „děvče“, „feministka“ a mnoho dalších je zapotřebí nejprve zbavit nánosu (nevyslovených) předsudků, aby se daly smysluplně použít. Totéž se týká přívlasků „ideální“, „normální“, „správn-“, „typick-“ (žena, muž).

První podněty ke kritické reflexi jazyka jako podporovatele patriarchy přinesla v turbulentním klimatu společenských diskurzů 70. let 20. století *feministická lingvistika*. Byla odpovědí vědy na společenskou poptávku veřejně činných žen, hledajících příčiny nižšího statusu svého mluvního projevu ve srovnání s muži (Pusch 1979; Trömel-Plötz 1978; Samel 1995). Feministické bádání (jež v zemích socialistického bloku neprobíhalo) odhalovalo a definovalo jazykové projevy *sexismu*; v angličtině, němčině a románských jazycích byla formulována doporučení na podporu rovného jazykového pojednávání žen a mužů, například v němčině Guentherodt et al. (1980) a Wodak et al. (1987). Tato doporučení jsou v současné době institucionalizována a řídí se jimi jednotlivci i instituce, podniky, svazy, organizace, školy, firmy, obce, státy, nadstátní orgány. Změny vyjadřovací praxe inspirované feministickou lingvistikou ohodnotil Metzler *Lexikon Sprache* (Glück, Schmoe 2005: 191) jako „politicky motivovanou jazykovou reformu, kterou vzhledem k jejímu rozsahu nelze podceňovat“.

Jazyková doporučení pro rovné pojednávání žen a mužů v českém jazyce formulovala Valdřová v roce 1998 a publikovala je poprvé v roce 2001 (později 2005, 2018 aj.). Od roku 2020 je aktualizovala o téma komunikace s lidmi nebinárních nebo nezjištěných identit. Zájem o ně projevují univerzity, organizace, podniky, české i nadnárodní korporace. Jen v roce 2022 o nich uspořádalo Prague Business Forum workshop pro zájemce a zájemkyně z firem v oblasti průmyslu, obchodu a komunikací; v témž roce o ně autorku požádal Svaz průmyslu a dopravy a české Generální ředitelství pro překlady Evropské komise v Lucemburku.

V Česku se genderová lingvistika v antifeministickém klimatu 90. let minulého století potýkala s nepřátelskými postoji nepoučené jazykovědné i laické obce. Byla zpochybňována a zesměšňována. Ze strany členek a členů Ústavu pro jazyk český AV ČR, považovaného za nejvyšší jazykovědnou autoritu v zemi, byla zavrhována jako nevědecká. Anglická doporučení pro genderově vyvážené vyjadřování v cizích jazycích nazvala v roce 1995 S. Čmejrková (Čmejrková 1995: 51) „bitvou mezi he a she“ a doufala, že jí čeština odolá. Zredukovala problém na jazyky „z hlediska gramatického rodu chudší“ (čímž mínila angličtinu a němčinu); v několika svých publikacích vyzdvihovala „erotické fluidum“ češtiny, které jakoby chrání český jazyk před vlivy zvenčí. J. Hoffmannová (1995: 80) považovala feministickou lingvistiku za pro češtinu nepotřebnou, vyniká-li svým „feministickým zaměřením“.

První příspěvek přitakávající výzkumu vztahu jazyka a genderu pronesla Valdřová na bohemistické konferenci v roce 1996 a vzbudila velký rozruch; v živé debatě padala slova o ohrožení identity českého jazyka a národa. Smysl návrhů na genderově vyvážené vyjadřování rozpoznal účastník z obchodně-podnikatelské vysoké školy: „Proč bych je nepoužíval, když jimi lépe oslovím cílovou skupinu?“

V roce 2002 konstatovala slavistka S. Obersteiner z Vídeňské univerzity, že postoje českých akademických institucí v čele s Ústavem pro jazyk český „jsou daleko vzdáleny od toho, brát feministickou lingvistiku vážně, popřípadě aplikovat její poznatky v češtině“. Nebylo snadné ani publikovat v bohemistických periodikách nebo žádat o genderově lingvistické granty. V jedné nepřijaté žádosti o grant mínil/a anonymní recenzent/ka, že v českém jazykovém prostředí není třeba podporovat importovaný jazykový problém. Anonymní recenzent/ka článku Valdřové pro Slovo a slovesnost navrhoval/a bez vysvětlení vypustit i větu z abstraktu, že „... genderově lingvistická studia by měla být na českých univerzitách podporována, protože přináší cenné sociálně-kulturní poznatky“. Lídr české bohemistiky F. Daneš (1997) volal v reakci na články Valdřové po zdravém rozumu.

Nepochopení smyslu a cílů genderové lingvistiky ve svých publikacích vícekrát prezentovala M. Pravdová (ÚJČ), mimo jiné v televizní debatě pod názvem „Kojný ani prostatička smysl nedávají“ (2014, ČT 24). V roce 2015 zachytila rakouská slavistka I. Ohnheiser na Karlově univerzitě názory, že [genderově vyvážené vyjadřování je] „urážka českého jazyka“, „posměch pražské lingvistiky“ a „plivanec na hrob Romana Jakobsona“.

Česká bohemistická obec se zdráhala uznat legitimitu oboru, ačkoliv nikdy nedokázala, že by čeština měla činit mezi ostatními jazyky výjimku, imunní vůči nerovnému pojednávání pohlaví a genderu. Odpor vyvrcholil pokusem vymést genderovou lingvistiku ze vzdělávacích institucí. V roce 2010 uveřejnilo ministerstvo školství na svém webu příručku Valdřové, Knotkové-Čapkové a Paclíkové o principech genderově vyváženého vyjadřování v češtině, formulovaných Valdřovou; pro orientaci v cizích jazycích

obsahoval text také rady pro genderovou symetrizaci mluvního projevu v němčině a angličtině. Ministerstvo školství obdrželo žádost 14 bohemistek a bohemistů pod vedením R. Adama o stažení příručky z webu, neboť text příručky se údajně odchyluje od pojetí jazykové komunikace a místy protiřečí obsahu školní výuky.

Genderová lingvistika se v Česku musela potýkat s překážkami, jaké nepoznal snad žádný jiný vědní obor v Česku. Tento stav analyzovala Valdřová (2018: 57–91) a podrobila kritice rovněž zmíněnou petici, která se stala smutným důkazem vědecké neprozíravosti všech podepsaných, mezi nimiž byli vyučující na univerzitách (ibidem: 337–341). Nepřekvapí tudíž, že studující se zájmem o výzkum v oboru slýchali od vyučujících odpovědi: „Na genderovou lingvistiku není naše společnost zralá“, nebo v lepším případě: „Vyberte si jiné téma, my tomu tady nerozumíme.“¹ Určité úsilí musel vyvinout v roce 2016 Vít Kolek, aby univerzita akceptovala genderově lingvistické zaměření jeho doktorandského studia, avšak je nutno říci, že Univerzita Palackého byla v roce 2010 kromě Sociologického ústavu AV ČR jediným českým vědeckým pracovištěm, jež se zastalo genderového výzkumu jazyka.

Bez ohledu na klopýtavé začátky si obor mezitím získal renomé. Studující se nechal odradit od zájmu o bakalářské a magisterské práce na téma gender a jazyk, což dokládají četné odkazy na www.theses.cz. Hojně návštěvnosti se těší přednášky, semináře, workshopy. Genderová lingvistika se rozšířila o *queerlingvistiku* – jazyková studia heteronormativity a mj. také nebinárních identit, na která se specializuje Vít Kolek (např. Kolek 2022). V české společnosti a legislativě mají mimořádnou výpovědní hodnotu *genderonomastické* výzkumy, jimž se v češtině věnuje zatím pouze Valdřová (2018, 2019 a příspěvek v tomto tematickém čísle).

Co se týče dalších slovanských jazyků, výzkum v oblasti *lingvistiky genderových a sexuálních identit*² stojí v některých z nich na počátku, v jiných vykazuje intenzivnější činnost; různí se také postoje vědecké a laické obce i vyjadřovací praxe. Německý slavista D. Scheller-Boltz (2019) považuje slovinštinu, chorvatštinu, češtinu a slovenštinu ve slovanském jazykovém prostoru za jazyky s relativně bohatou publikační bází a s dostupnými, podle okolností uplatňovanými prostředky antidiskriminačního vyjadřování. Naopak v ruštině, srbštině, běloruštině je současná jazyková praxe stále androcentrická a mnohdy bez kritického pohledu z genderové perspektivy; genderová lingvistika stojí na okraji zájmu nebo je vyloženě odmítána. Obecně vzato je genderově lingvistický výzkum ve slovanských jazycích oproti západním zemím opožděn; klíčovou roli hrají historicko-politické a sociokulturní faktory a také zdánlivá neřešitelnost typologických charakteristik a komplexnost slovanské flexe, ve skutečnosti ale spíše neochota se jimi zabývat (srov. Valdřová 2013).

¹ Jak uvedli v rozhovorech s Valdřovou kolem roku 2010.

² Označení oboru používá Valdřová (2018), neboť zahrnuje také nebinární identity.

Monotematické číslo Jazyk, pohlaví a gender si klade za cíl ukázat podíl jazyka na utváření reality i na společenských změnách, které změna vyjadřování musí doprovázet. Otevírá je příspěvek *Genderově neutrální jména: současný stav a perspektivy* Jany Valdrové, činné rovněž jako soudní znalkyně v oboru jmen se specializací na rodově neutrální jména. Valdrová analyzuje matriční praxi, probíhající v Česku podle pokynů M. Knappové, a krok za krokem odhaluje důsledky stávajícího pojetí rodově neutrálních jmen: Knappová přidělila rodově neutrální rodná jména pouze trans lidem, čímž tato jména i trans lidi stigmatizovala. Vyčlenila pro trans osoby určitý okruh příjmení, takže jinakost pohlaví je ze jmen a příjmení dobře čitelná. Odepřela rodově neutrální jména většinové populaci, a popřela tudíž jejich univerzální funkci. Jména se v podání Knappové stala hroživým nástrojem zveřejňování intimního osobního údaje a vyčleňování trans lidí na okraj společnosti.

Autorka příspěvku *Rodovo vyvážená slovenčina v súčasnej spoločnosti* Lujza Urbanová si pokládá otázku, do jaké míry je slovenská společnost připravena se vyjadřovat genderově vyváženě. Zkoumá postoje slovenské odborné i laické obce, vnímá konzervativní přístup slovenské veřejnosti k jazyku, avšak i potenciál inkluzivního jazyka v oblasti manažerské a reklamní komunikace, který adresněji než dosavadní způsob vyjadřování oslovuje cílové skupiny. Lingvistická obec a státní i kulturní instituce by mohly hrát významnou roli při motivaci „zvýhodněných“ skupin, které si zatím vystačí s androcentrickým vyjadřováním, pro změnu projevu ve prospěch genderově senzitivního jazyka.

Vít Kolek analyzuje pronikání strategií genderově vyváženého a inkluzivního vyjadřování do titulních stran vybraných českých periodik v článku *Způsoby označování osob z hlediska ne/binaryity genderu: kvantitativní sonda do titulních stran vybraných českých periodik*. Autor doložil nespolehlivost a nepřesnost přetrvávajícího velmi frekventovaného užívání genericky míněného maskulina k označování osob, které nespĺňuje požadavky na jednoznačnost výpovědi (srov. Dittmann 2002). Párové formy, charakteristické pro genderově vyvážené (binární) vyjadřování (a často používané například v rakouské němčině), nebyly ve sledovaných českých periodikách používány vůbec, neutrální formy označování osob tvořily pouze malou část výskytů. Pokud se genderově inkluzivní tvary vůbec vyskytly (například názvy institucí místo maskulinních názvů osob), nebyly patrně motivovány snahami o genderově senzitivní vyjadřování, avšak je užitečné na ně poukazovat v autentických textech. Kolek věnoval dále pozornost úzu způsobu používání příjmení cizinek a ne/zbytnosti jejich přechylování pro identifikování osob jako žen.

Tři články byly publikovány v angličtině a jejich společným jmenovatelem je využití prostředků korpusové lingvistiky. Claudia Posch v příspěvku *Women, Who Climb – a Corpus Linguistic Tour Description with Potential Danger Zones* čerpá z rakouského horolezeckého časopisu Zeitschrift des Österreichischen Alpenvereins. V lingvistice

dosud neobvyklé, neboť z interdisciplinárního hlediska poměrně velmi náročné je autorčino propojení historického přístupu analýzy diskurzu, feministické a korpusové lingvistiky. Posch diachronně analyzovala reprezentace žen a ženství v tomto horolezeckém časopise od roku 1870. Ukázalo se, že zobrazování žen má sice stoupající tendenci, avšak do velké míry verbalizuje tradiční patriarchální role manželek horolezců, což vyjadřují i tak nenápadné postupy, jako je užívání přivlastňovacích zájmen nebo vazby s předložkou *s*. Později, zřejmě i pod vlivem druhé vlny feminismu, jsou ženy zobrazovány častěji, avšak stále jen v rámci tematických článků a čísel jako specifická skupina. Posch uzavírá svůj příspěvek konstatováním, že v horolezeckých časopisech vystupují muži jako norma, kdežto ženy stále ještě tvoří výjimku.

Karoline Irschara je autorkou článku *Using a Corpus-Assisted Discourse Studies Approach to Analyse Gender: A Case Study of German Radiology Reports*, ve kterém se zabývá genderově lingvistickým výzkumem obšírného korpusu německy psaných radiologických zpráv. Irschara nejprve analyzovala klíčová slova v diskusích a zprávách o pacientkách a pacientech. Ačkoliv se jedná o standardizované texty, autorka konstatovala rozdíly v lékařské komunikaci podle toho, zda se jedná o pacienta, nebo pacientku. Zjistila kupříkladu, že přívlastek *chronická* k substantivu *bolest* se vyskytuje mnohem častěji u žen. Klasifikátor *subjektivní* byl nalezen dokonce pouze u žen a může signalizovat relativizování bolesti ženy. Článek představuje důležitý podnět pro prohlubování genderově citlivých přístupů v lékařství (a snad i bude takto využit); podobně jako příspěvek C. Posch je názornou ukázkou podprahově hierarchizujícího působení jazyka.

Autory článku *Corpus-Linguistic Analysis of Speech Communities on Anti-Gender Discourse in Slovene* jsou Damjan Popič a Vojko Gorjanc. Ve třech korpusech analyzovali antigenderový diskurz ve Slovinsku se zaměřením na termíny *genderová ideologie* a *genderová teorie*, přičemž posledně jmenovaný se používá častěji. Popič a Gorjanc doložili používání obou termínů v pozitivních, popřípadě neutrálních, avšak zejména negativních kontextech. A poněvadž (řečeno L. Wittgensteinem) význam výrazu je dán jeho užíváním, může termín *genderová teorie*, opakovaně nalézáný v negativním, antigenderovém významu, značně mást veřejnost, a to se všemi důsledky v rámci genderových studií obecně. Velká část analyzovaného diskurzu pochází ze sociálních sítí, zejména z Twitteru; autoři potvrdili tezi, že komunity na Twitteru sdílejí společné hodnoty a ideologická přesvědčení – zde v antigenderových a anti-LGBT+ postojích – a navzájem se v nich dále utvrzují.

Tematické číslo uzavírá recenze Martina Stegu. Recenzovaný sborník z roku 2019 editovaný Dennisem Scheller-Boltzem a Tilmannem Reutherem se věnuje aktuálním tendencím antidiskriminačního a genderového diskurzu ve slovanských jazycích.

Genderově lingvisticky zaměřeným tematickým číslem, které je zřejmě vůbec prvním českým počinem svého druhu, chceme oslovit všechny, kdo se zabývají vztahy jazyka a genderu, a motivovat je k interdisciplinárním výzkumům. Časopis *Gender*

a výzkum tím přispívá ke změně nepřijatelného současného stavu, kdy je doktorských prací v oblasti genderové lingvistiky v celé České republice méně než prstů jedné ruky. Upřímně děkujeme redakci za tuto příležitost. Děkujeme Zuzaně Uhde, Marii Heřmanové a všem recenzentkám a recenzentům za podnětné připomínky, které významnou měrou přispěly ke kvalitě publikovaných příspěvků.

Literatura

- Brantenberg, G. 1977. *Egalias dotre*. Oslo: Pax Forlag.
- Brantenberg, G. 2001. *Die Töchter Egalías*. München: Verlag Frauenoffensive.
- Čmejrková, S. 1995. Žena v jazyce. *Slovo a slovesnost* 56 (1): 43–54.
- Daneš, F. 1997. Ještě jednou ‚feministická lingvistika‘. *Naše řeč* 80 (5): 256–259.
- Dittmann, J. 2002. Personenbezeichnungen und opake Geschlechtsreferenz. Pp. 63–91 in E. Cheauré, O. Gutjahr, C. Schmidt (eds.). *Geschlechterkonstruktionen in Sprache, Literatur und Gesellschaft*. Freiburg im Breisgau: Rombach.
- Glück, H., F. Schmoe (eds.). 2005. *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart: Metzler, <https://doi.org/10.1007/978-3-476-00088-0>.
- Guentherodt, I., M. Hellinger, L. F. Pusch, S. Trömel-Plötz 1980. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs. *Linguistische Berichte* 69/80: 15–21.
- Hagège, C. 1998. *Člověk a řeč*. Praha: Karolinum.
- Hoffmannová, J. 1995. Feministická lingvistika? *Naše řeč* 78 (2): 80–91.
- Kolek, V. 2022. Nonbinary Czech Language: Characteristics and Discourse. *Gender and Language* 16 (3): 265–285, <https://doi.org/10.1558/genl.20657>.
- Kotthoff, H., D. Nübling, C. Schmidt 2018. *Genderlinguistik. Eine Einführung in Sprache, Gespräch und Geschlecht*. Tübingen: Narr.
- Obersteiner, S. 2002. *Gibt es eine feministische Linguistik in der tschechischen Sprachwissenschaft?* Diplomová práce. Wien: Universität Wien. Nepublikováno.
- Pravdová, M. Kojný ani prostatická smysl nedávají. ČT 24, 13. 1. 2014, <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1054069-kojny-ani-prostaticka-smysl-nedavaji-zamysli-se-lingvistka>.
- Pusch, L. F. 1979. Der Mensch ist ein Gewohnheitstier, doch weiter kommt man ohne ihr. Eine Antwort auf Kalverkämpers Kritik an Trömel-Plötz' Artikel über „Linguistik und Frauensprache.“ *Linguistische Berichte* 63: 84–102.
- Samel, I. 1995. *Einführung in die feministische Sprachwissenschaft*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Scheller-Boltz, D. 2019. Political Correctness, Antidiscrimination, and Antisexism in Slavonic Languages. Pp. 9–41 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther (eds.). *Language Policies in the Light of Antidiscrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Trömel-Plötz, S. 1978. Linguistik und Frauensprache. *Linguistische Berichte* 57: 49–68.
- Valdrová, J. 2001. Novinové titulky z hlediska genderu. *Naše řeč* 84 (2): 90–96 (<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=7614>).

- Valdrová, J. 2005. Jak jazyk zabíjí image odbornice. *Gender a výzkum / Gender and Research* 6 (2): 1–2 (<https://www.genderonline.cz/pdfs/gav/2005/02/01.pdf>).
- Valdrová, J. 2013. Typologische Unterschiede zwischen Sprachen als Argument gegen geschlechtergerechte Sprachkritik und Sprachpflege? Pp. 141–158 in M. Nekula, K. Šichová, J. Valdrová (eds.). *Bilingualer Sprachvergleich und Typologie: Deutsch – Tschechisch*. Tübingen: Stauffenburg/Julius Groos.
- Valdrová, J. 2018. *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuálních identit*. Praha: SLON.
- Valdrová, J. 2019. K naléhavosti genderových analýz jazyka na příkladu genderonomastiky. Pp. 450–464 in V. Sokolová, Ľ. Kobová (eds.). *Odvaha nesouhlasit. Feministické myšlení Hany Havelkové a jeho reflexe*. Praha: FHS UK
- Wodak, R., G. Feistritz, S. Moosmüller, S., U. Doleschal. 1987. *Sprachliche Gleichbehandlung von Frau und Mann: linguistische Empfehlungen zur sprachlichen Gleichbehandlung von Frau und Mann im öffentlichen Bereich (Berufsbezeichnungen, Titel, Anredeformen, Funktionsbezeichnungen, Stellenausschreibungen)*. Wien: Bundesministerium für Arbeit und Soziales.

 BY-NC Jana Valdrová, Vít Kolek, 2022.

 BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022.

Jana Valdrová, Ph.D., je genderová lingvistka a soudní znalkyně v oblasti jmen. Jako první česká lingvistka otevřela debaty o češtině a genderu, o jménech z hlediska konstrukce pohlaví a genderu a formulovala doporučení pro genderově vyvážený projev. Kontaktní e-mail: jana.valdrova@gmail.com.

Mgr. Vít Kolek působí na Ústavu cizích jazyků Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci jako asistent pro současný německý jazyk. Mezi jeho odborné zájmy patří německá a česká genderová a queer lingvistika se zaměřením na genderově vyvážené a genderově inkluzivní vyjadřování. Kontaktní e-mail: vít.kolek@upol.cz.

Language, Gender, and Social Processes

Jana Valdrová^a, Vít Kolek^b

^a) Univerzita Innsbruck

^b) Ústav cizích jazyků, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

'If languages have a role in shaping intellectual processes, then what affects language must also indirectly affect these processes and by extension also culture itself.'

Claude Hagège (1998)

Valdrová, Jana, Kolek, Vít. 2022. Jazyk, gender a společenské procesy / Language, Gender and Social Processes. *Gender a výzkum / Gender and Research* 23 (2): 3–19, <https://doi.org/10.13060/gav.2022.021>.

The thematic issue of *Gender and Research* you have in your hands is devoted to *Language, Sex, and Gender*. It presents contributions from the field of contemporary feminist and gender linguistic research in the Czech Republic, offers insights into gender linguistic research in other countries and languages, and reports on their contribution to the de/construction of a gendered image of the world.

Language systems, but for a few exceptions, all developed a stable form within patriarchies. Language is a social construct tied to patriarchy, which both overtly and subliminally co-creates, legitimises, and controls it. Gender acquires meaning to a varying degree and by different means and methods through language usage. Which means and methods and how deeply embedded they are in the system and in speech interactions was given a good illustration in Gerd Brantenberg's novel *Egalia's Daughters* (1977). The Norwegian writer managed to shock readers with her almost impeccable reversal of androcentric discourses into gynocentric ones. The language of *Egalia* is an anonymous instrument of power: it relegates men to the status of a discriminated minority, dehumanises them, and ascribes to them such qualities, activities, professions, ambitions, and domains that women remain in all

respects the privileged gender. Gender roles are institutionalised through the naming, defining, delimiting, and policing power of language; the term ‘paternal protection’, for example, refers in the novel to the period of time that fathers spend caring for children and do so without proper social and economic recognition. Caring for children must be undertaken even by men who may have had other plans. They have no choice – it is the role of men to provide women with a supportive environment so that women can focus on their career and government. The novel’s language is haunting, and, in the view of startled critics, generally unreadable (on this see Valdrová 2018: 49–51). The novel’s contribution to linguistics was summed up by L. F. Pusch on the cover of the ninth German edition in 2001: ‘A rich resource for coursework and master’s, doctoral, and other essays’.

The concepts of *doing gender*, *undoing gender*, and *indexing gender* through language (Kotthoff, Nübling 2018: 25–51) are manifested through its system and usage: in prosody and phonology (the biological and cultural determinants of voice), in the category of gender and animacy, in how personal names and different versions of them are formed and used, in the forms used to address and name persons, in the preference for the generic masculine, in the iconic syntax of personal names (men are named first, women are named second), in the use of the diminutive forms of personal names and the terms for people and things, in the choice and distribution of expressive devices according to the gender they are marked with, and in word formation, inflection, and syntax. Gender-marked metaphors and collocations (e.g. ‘blond woman’, ‘woman at the wheel’, ‘man up’) channel the primacy of the male gender. Gender stereotypes evoke concepts in the minds of speakers. The terms ‘woman’, ‘man’, ‘girl’, ‘feminist’, and many others need first to be stripped of the (unspoken) stereotypes attached to them in order for them to be used meaningfully. The same is true of attributes such as ‘ideal’, ‘normal’, ‘real’, and ‘typical’ when applied to women or men.

The initial impetus to critically examine the role of language in supporting the patriarchy came from feminist linguistics and occurred in the stormy atmosphere of the discussions that were going on in society in the 1970s. It represented a scientific response to a social demand on the part of publicly active women who were looking for reasons to explain the lower status of their spoken discourse than that of men (Pusch 1979; Trömel-Plötz 1978; Samel 1995). Feminist research (which Socialist bloc countries did not engage in) revealed and defined manifestations of sexism in language. Recommendations were formulated in English, German, and the Romance languages in support of equal treatment in language – for example, in German by Guentherodt et al. (1980) and Wodak et al. (1987). These recommendations have now been institutionalised and have been adopted by individuals, institutions, businesses, unions, organisations, schools, communities, states, and multinational

bodies. Changes in the practices of expression inspired by feminist linguistics were assessed by the *Metzler Lexikon Sprache* (2005: 191) as 'politically motivated linguistic reform that, given its scope, cannot be underestimated'.

Linguistic recommendations for the equal treatment of women and men in the Czech language were formulated by Valdrová in 1998 and were first published in 2001 (and subsequently in 2005 and 2018). They were updated after 2020 to also cover communication with people with non-binary and gender non-conforming identities. Interest in these recommendations has been shown by universities, organisations, businesses, and Czech and multinational corporations. In 2022 the Prague Business Forum organised a workshop for anyone interested in this issue from the fields of industry, business, and communications. The same year the Czech Confederation of Industry and the Czech section of the Directorate-General for Translation of the European Commission in Luxembourg also approached Valdrová with a request for recommendations.

In the anti-feminist climate in the Czech Republic during the 1990s, gender linguistics was met with hostility from the linguistic community and the general public. It was contested and mocked, and it was dismissed as unscientific by staff members at the Institute of the Czech Language, Czech Academy of Sciences (ÚJČ), which is considered the highest linguistic authority in the country with an impact on public opinions and language behavior. S. Čmejrková (member of ÚJČ) referred to the English recommendations for gender-balanced expression in foreign languages as 'a battle between he and she' (Čmejrková 1995: 51) and expressed the hope that the Czech language would resist this. She reduced the issue to a problem affecting languages 'poorer' in terms of grammatical gender (by which she meant English and German). In several of her publications she emphasised the 'erotic fluidity' of Czech, which would, as it were, protect the Czech language from outside influences. Another member of ÚJČ, J. Hoffmannová (1995: 80) expects nothing more from feminist linguistics than interesting grammatical and stylistic evidences; paradoxically, she considered feminist linguistics unnecessary for Czech, if it focusses on 'feminist orientation'.

The first Czech paper in support of research into the relationship between language and gender was presented by Valdrová at a Czech studies conference in 1996. It caused a great stir and in the lively debate that ensued there was talk even of a threat to the identity of the Czech language and nation. The significance of the suggestion to use gender-balanced expressions was nevertheless recognised by a participant from a business college: 'Why wouldn't I use them if in doing so I can connect better with my target group?'

In 2002 S. Obersteiner, a Slavic studies expert at the University of Vienna, noted that the attitude of Czech academic institutions, and the Institute for the Czech Language foremost among them, was 'nowhere near to taking feminist linguistics seriously

or applying its findings to Czech'. It was not easy to publish in Czech linguistics and literary journals either or apply for grants on gender linguistics. In one rejected grant application, the anonymous reviewer suggested that there was no need to provide support for a linguistic problem that had been imported into the Czech language environment. The anonymous reviewer of an article Valdřová submitted to *Slovo a slovesnost* suggested, without any explanation, that she delete from the abstract a sentence that read '...gender-linguistic studies should be supported at Czech universities because it provides valuable socio-cultural knowledge'. The leading figure in Czech language studies and member of ÚJČ F. Daneš (1997), responded to Valdřová's articles with a plea for common sense.

A lack of understanding about the purpose and goals of gender linguistics has been demonstrated on multiple occasions by M. Pravřová (ÚJČ) in her published work. In a television debate titled 'Kojný ani prostatačka smysl nedávají smysl'¹ (2014, Czech Television 24) Pravřová parodies gender-fair language by forming senseless personal nouns. In 2015, the view that Austrian Slavist I. Ohnheiser encountered at Charles University was that [gender-fair language is] 'an insult to the Czech language' and 'a mockery of Prague linguistics' and amounts to 'spitting on the grave of Roman Jakobson'.

The community of Czech studies scholars was reluctant to acknowledge the legitimacy of gender linguistics, even though it was never able to prove that Czech should be an exception among languages and was immune to unequal treatment of sex and gender. This resistance culminated in an attempt to drive gender linguistics out of educational institutions. In 2010, the Ministry of Education published on its website a handbook by Valdřová, Knotková-Čapková, and Pačlíková on the principles of gender-balanced language in Czech formulated by Valdřová. For an orientation in foreign languages, the handbook also contained advice on gender-balanced language in German and English. The Ministry of Education then received a request from fourteen Czech studies scholars spearheaded by R. Adam to remove the handbook from the website, as its content allegedly deviated from the concept of linguistic communication and in places contradicted what was being taught in school curricula.

Gender linguistics has encountered obstacles in the Czech Republic that perhaps no other field in the country has had to contend with. This situation has been analysed by Valdřová (2018: 57–91), and she has also criticised the aforementioned petition,

¹ The title would roughly translate as 'The terms "wet-nurseman and "woman with a prostate problem" make no sense' – the terms in quotation marks are each expressed in Czech with a single word for a person, to which a gender suffix could be added or omitted to mark the person as male or female; the default form of the first term is female, but here has a male suffix, and the second one is male, here with a female suffix.

which serves as sad testimony to the scientific shortsightedness of its signatories, among whom are individuals who teach at universities (ibid.: 337–341). It is not surprising, therefore, that students who have shown an interest in research in this field have heard from their teachers in response that ‘our society is not ready for gender linguistics’ or have at best been told to ‘choose another topic, we don’t understand this here’.² In 2016, Vít Kolek had to go to considerable effort to get the university to accept his decision to focus his doctoral thesis on gender linguistics. It must, however, also be acknowledged that in 2010 Palacký University was the only Czech academic institution besides the Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences that stood up for researching language from a gender perspective.

Despite its rocky start, the field of gender linguistics has since earned a solid reputation. Students have not been deterred from making gender and language the subject of their bachelor’s and master’s theses, which is evident from the many references to this topic at www.theses.cz. Lectures, seminars, and workshops on the subject enjoy high attendance rates. Gender linguistics has expanded to include queer linguistics – the linguistic study of heteronormativity and, among others, non-binary identities, which is Vít Kolek’s area of specialty (e. g. Kolek 2022). In Czech society and legislation, gender-onomastic research is exceptionally informative, but to date has only been explored by Valdřová (2018, 2019, and the article in this thematic issue)

As for other Slavic languages, in some of them research on the linguistics of gender and sexual identities is still in its early stages, while in others there is much more activity in this field. There are also differences between countries in how the subject and the related language practices are viewed by the scientific community and the general public. The German Slavic studies scholar D. Scheller-Boltz (2019) points to Slovenian, Croatian, Czech, and Slovak as languages in the Slavic language space that have a relatively rich publication base and available anti-discrimination language tools that can be applied as required. In Russian, Serbian, and Belarusian, on the other hand, current language practices are still androcentric, and a critical gender perspective is often lacking, while gender linguistics is marginalised or has been outright rejected. Research in gender linguistics in the Slavic languages in general lags behind that in Western countries. A key role in this is played by historical-political and sociocultural factors, and by the ostensibly irresolvable problem of the typological characteristics and complexity of Slavic inflection, which is in fact more about an unwillingness to address the issue (cf. Valdřová 2013).

The aim of this thematic issue on *Language, Gender and Sex* is to demonstrate the role that language plays in shaping reality and in bringing about the social changes that necessarily attend a change in language use. The issue opens with the article

² As Valdřová indicated in interviews around the year 2010.

'Gender Neutral Proper Names: Current Situation and Perspectives' by Jana Valdrová, who is also a court expert on names and specialises in gender-neutral names. In this article she analyses the practices at the registry offices that record births, deaths, and marriages in the Czech Republic, which follow the instructions of M. Knappová on dealing with personal names, and she reveals the consequences of the current concept of gender-neutral names: according to Knappová's instructions gender-neutral given names are assigned only to trans people, whereby the names and trans people have become stigmatised. She set aside a specific circle of surnames for trans people, and as a result the gender difference is readily apparent from their names and surnames. She denies gender-neutral names to the majority population, thus denying the names' universal function. Knappová's approach has turned names into a sinister instrument for disclosing intimate personal information and marginalising trans people.

Lujza Urbancová, the author of 'Gender-Balanced Slovak in Contemporary Society', investigates to what extent Slovak society is ready to express itself in gender-balanced terms. She examines the attitudes of professional communities and the general public in Slovakia and notes the conservative attitude that the Slovak public has towards language, but also the potential for inclusive language in the field of managerial and advertising communication, which seeks to address target groups in more direct ways than other turns of phrase used to now do. The linguistic community and state and cultural institutions could play an important role in motivating 'privileged' groups, who still make do with the use of androcentric language, to change their speech and adopt more gender-sensitive language.

In 'Person Reference and Gender (Non-)Binarity: A Quantitative Survey of the Front Pages of Czech Periodicals', Vít Kolek examines the extent to which gender-balanced and inclusive language has made it onto the front pages of selected Czech periodicals. He shows that the very common and still existing practice of using the generic masculine to refer to persons is unreliable and inaccurate and does not meet the requirements for clarity of expression (cf. Dittmann 2002). Paired forms, which are characteristic of gender-balanced (binary) language use (and common, for example, in Austrian German), were not used at all in the Czech periodicals studied, while there was only a small number of examples of the use of gender-neutral forms of reference to persons. If gender-inclusive forms occurred at all (e.g. names of institutions instead of masculine names of persons), they were evidently not motivated by attempts at gender-sensitive expression. It is nevertheless useful to highlight their use in authentic texts. Kolek also focuses on the treatment of foreign women's surnames and how (un)necessary it is to inflect foreign surnames with a feminine suffix to identify the persons as women.

Three articles in the issue are in English and their common denominator is the use of corpus linguistics tools. Claudia Posch's paper 'Women Who Climb – A Corpus

Linguistic Tour Description with Potential Danger Zones' draws on the Austrian mountaineering magazine *Zeitschrift des Österreichischen Alpenvereins*. The author's combination of a historical approach to discourse analysis and feminist and corpus linguistics is unusual in linguistics to date because of how challenging it is from an interdisciplinary point of view. Posch diachronically analyses the representation of women and femininity in this Austrian mountaineering magazine extending back to 1870. She finds that although women are increasingly represented in the magazine over time, it is largely in the traditional patriarchal roles of mountaineers' wives, expressed through subtle practices such as the use of possessive pronouns or in constructions using the preposition 'with'. Later, probably also under the influence of second-wave feminism, women are represented more frequently, but still only within thematic articles and issues as a specific group. Posch concludes her paper by noting that in mountaineering magazines men appear as the norm, whereas women are still the exception.

Karoline Irschara is the author of the article 'Using a Corpus-Assisted Discourse Studies Approach to Analyse Gender: A Case Study of German Radiology Reports', in which she deals with gender-linguistics research of an extensive corpus of radiology reports written in German. Irschara first analyses the keywords in discussions and reports on female and male patients. Although these are standardised texts, the author notes differences in the medical communication depending on whether the patient is male or female. She finds, for example, that the attribute 'chronic' is much more often applied to the substantive 'pain' if the patient is a woman. She encountered use of the classifier 'subjective' only in the case of women and it may signal a relativisation of a woman's pain. The article is an important impetus for carrying gender-sensitive approaches much further in medicine (and perhaps will be used for this purpose). As with the paper by C. Posch, it is an illustrative example of the subliminally hierarchising effects of language.

The authors of the article 'Corpus-Linguistic Analysis of Speech Communities on Anti-Gender Discourse in Slovene' are Damjan Popič and Vojko Gorjanc. They analysed anti-gender discourse in Slovenia in three corpora, focusing on the terms gender ideology and gender theory, the latter being used more frequently. Popič and Gorjanc documented the use of both terms in positive or neutral but mainly negative contexts. Since (to use L. Wittgenstein's phrase) the meaning of a term is determined by its use, the term gender theory, which is repeatedly found in a negative, anti-gender sense, can greatly confound the public, and this then has implications for gender studies in general. Much of the discourse analysed comes from social media, particularly Twitter. The authors confirm the thesis that Twitter communities share common values and ideological beliefs – here in anti-gender and anti-LGBT+ attitudes – and further reaffirm each other's views.

The thematic issue concludes with a review by Martin Stegu of a book edited by Dennis Scheller-Boltz and Tilmann Reuther and published in 2019 that focuses on current trends in anti-discrimination and gender discourse in Slavic languages.

With this thematic issue devoted to gender linguistics, which is probably the first Czech publication of its kind, we want to reach out to everyone who is interested in the relationship between language and gender and motivate them in the pursuit of interdisciplinary research. In doing so *Gender and Research* is working to help change the unacceptable state of affairs that currently exists, where the number of doctoral theses in the field of gender linguistics in the Czech Republic can be counted on the figures of one hand. We sincerely thank the editors for this opportunity. We would also like to thank Zuzana Uhde, Marie Heřmanová, and all the reviewers for their insightful comments, which contributed significantly to the quality of the published papers in these pages.

References

- Brantenberg, G. 1977. *Egalias døtre*. Oslo: Pax Forlag.
- Brantenberg, G. 2001. *Die Töchter Egalias*. München: Verlag Frauenoffensive.
- Čmejrková, S. 1995. Žena v jazyce. *Slovo a slovesnost* 56 (1): 43–54.
- Daneš, F. 1997. Ještě jednou ‚feministická lingvistika‘. *Naše řeč* 80 (5): 256–259.
- Guentherodt, I., M. Hellinger, L. F. Pusch, S. Trömel-Plötz 1980. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs, *Linguistische Berichte* 69/80: 15–21.
- Hagège, C. 1998. *Člověk a řeč*. Praha: Karolinum.
- Hoffmannová, J. 1995. Feministická lingvistika? *Naše řeč* 78 (2): 80–91.
- Kolek, V. 2022. Nonbinary Czech Language. Characteristics and Discourse. *Gender and Language* 16 (3): 265–285, <https://doi.org/10.1558/genl.20657>.
- Kotthoff, H., D. Nübling, C. Schmidt 2018. *Genderlinguistik. Eine Einführung in Sprache, Gespräch und Geschlecht*. Tübingen: Narr.
- Metzler Lexikon Sprache: Glück, H., F. Schmöe (eds.). 2005. *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart: Metzler.
- Obersteiner, S. 2002. *Gibt es eine feministische Linguistik in der tschechischen Sprachwissenschaft?* Diplomová práce. Wien: Universität Wien. Nepublikováno.
- Pusch, L. F. 1979. Der Mensch ist ein Gewohnheitstier, doch weiter kommt man ohne ihr. Eine Antwort auf Kalverkämpers Kritik an Trömel-Plötz' Artikel über „Linguistik und Frauensprache.“ *Linguistische Berichte* 63: 84–02.
- Samel, I. 1995. *Einführung in die feministische Sprachwissenschaft*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Scheller-Boltz, D. 2019. Political Correctness, Antidiscrimination, and Antisexism in Slavonic Languages. Pp. 9–41 in Scheller-Boltz, D., T. Reuther (eds.). *Language Policies in the Light of Antidiscrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Trömel-Plötz, S. 1978. Linguistik und Frauensprache. *Linguistische Berichte* 57: 49–68.

- Valdrová, J. 2001. Novinové titulky z hlediska genderu. *Naše řeč* 84 (2001): 90–96, <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=7614>.
- Valdrová, J. 2005. Jak jazyk zabíjí image odbornice. *Gender a výzkum / Gender and Research* 6 (2): 1–2, <https://www.genderonline.cz/pdfs/gav/2005/02/01.pdf>.
- Valdrová, J. 2018. *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuálních identit*. Praha: SLON.
- Valdrová, J. 2019. K naléhavosti genderových analýz jazyka na příkladu genderonomastiky. Pp. 450–464 in Sokolová, V., Ľ. Kobová (eds.). *Odvaha nesouhlasit. Feministické myšlení Hany Havelkové a jeho reflexe*. Praha: FHS UK
- Wodak, R., G. Feistritz, S. Moosmüller, S., U. Doleschal. 1987. *Sprachliche Gleichbehandlung von Frau und Mann: linguistische Empfehlungen zur sprachlichen Gleichbehandlung von Frau und Mann im öffentlichen Bereich (Berufsbezeichnungen, Titel, Anredeformen, Funktionsbezeichnungen, Stellenausschreibungen)*. Wien: Bundesministerium für Arbeit und Soziales.

 BY-NC Jana Valdrová, Vít Kolek, 2022.

 BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022.

Jana Valdrová, Ph.D., is a gender linguist and court expert on names. She was the first Czech linguist to initiate a discussion of the Czech language and gender and personal names and the construction of sex, and she has formulated recommendations for the use of gender-balanced language. Contact e-mail: jana.valdrova@gmail.com.

Mgr. Vít Kolek works at the Institute of Foreign Languages that is part of the Faculty of Education of Palacký University in Olomouc where he lectures on the German language. His research interests include German and Czech gender and queer linguistics, with a focus on gender-balanced and gender-inclusive language. Contact e-mail: vít.kolek@upol.cz.

Hnízdo feminismu: 30 let Gender Studies

Pavla Frýdlová, Kateřina Jonášová (eds.).

Organizace Gender Studies slaví 30. let. Co se za tu dobu všechno proměnilo, z čeho novodobé české ženské hnutí vycházelo, kam spěje? Jak se vyvíjelo české feministické myšlení po roce 1989? Co všechno se zrodilo v neskutečně intelektuálně a aktivisticky nabitém prostředí koncentrovaném kolem osobností typu Jiřina Šiklová, Jana Hradilková, Máša Čermáková, Michaela Marksová a další?

Že je co slavit, dokazuje publikace Hnízdo feminismu. Je určena především generaci, která už mnohé změny v genderové oblasti bere jako samozřejmost, generaci, která nezažila dobu, kdy pracovní inzeráty běžně hledaly «na pozici sekretářky mladou pohlednou ženu», kdy domácí násilí bylo zpochybňováno jako západní výmysl, stejně jako angažovanost žen v politice nebo ve vedení firem.

Posun v myšlení společnosti se ovšem neděje sám o sobě, vždy za ním stojí dlouhodobé a systematické úsilí konkrétních osob. Nebýt osobního nasazení žen, které od 90. let věnovaly tématu gender studies spousty času a sil, byla by česká společnost možná ještě mnohem konzervativnější, než je dnes. Stěžejní část publikace tedy netvoří analýzy, eseje nebo hodnocení, ale zcela ve feministickém duchu obsáhlé rozhovory. Rozhovory s deseti ženami, které buď stály u zrodu Gender Studies, nebo později tuto organizaci formovaly. Ptaly jsme se na jejich rodinné zázemí, motivaci, profesní i osobnostní vývoj, na to, co jim z činnosti Gender Studies nejvíc utkvělo v paměti, jak hodnotí vývoj české společnosti v otázce genderu, co se podle jejich názoru podařilo, co méně. Skrze jejich vzpomínky vystupuje obraz naprosto jedinečné atmosféry, která Gender Studies vždy obklopovala a která přitahovala nezapomenutelné ženské osobnosti, rodila třesuté diskuse, hledala nová řešení a stála u zrodu tisíce větších i menších projektů, které proměňují svět k lepšímu.

Genderově neutrální jména: současný stav a perspektivy

Jana Valdrová

Univerzita Innsbruck

Gender Neutral Proper Names: Current Situation and Perspectives

Abstract: Personal proper names are part of a community's language inventory. To a large extent, they verbalise gender stereotypes, expectations and norms, power relations, political circumstances, and how minorities are treated. In my paper I analyse the current socio-onomastic representation of gender-neutral names in the context of naming practices in the Czech Republic. More specifically, I examine what factors might explain the decreased use of these names, which, paradoxically, differ from other names in that they have an extended functionality. From a linguistic and legal perspective I inquire into how Czech naming practices stigmatise the sexual otherness of non-binary people and trans people in Czech society. In the conclusion I set out the conditions that must be met for gender-neutral names to be freely available to the entire population.

Keywords: onomastics, genderonomastics, proper name, gender-neutral name, unisex name, genderonym, Czech language, trans people

Valdrová, Jana. 2022. Genderově neutrální jména: současný stav a perspektivy. *Gender a výzkum / Gender and Research* 23 (2): 21–39, <https://doi.org/10.13060/gav.2022.014>.

Genderonomastika přináší poznatky o jménech jako stavebních kamenech v procesu konstruování a legitimizace genderované společnosti. Počátky genderonomastiky kladou Kotthoff, Nübling, Schmidt (2018: 191) do roku 2003, kdy se tématu věnovaly dvě publikace (Oelkers 2003; Gerhards 2003), srov. Rosenkrantz, Redmond Satran (2004). V češtině pojednává o antroponymech (osobních jménech) z hlediska genderu Valdrová (2015, 2018, 2019 aj.).

Drtivá většina mužských a ženských rodných jmen (popřípadě též příjmení) plní funkci genderonym. Rodově specifické jméno slouží doslova jako „terciální pohlavní

orgán" (Nübling, Fahlbusch, Heuser 2015: 128–137). Znamená to, že se na ně nabalují genderově stereotypní úsudky o lidech včetně hodnocení kvality jejich výkonu i bez přímého kontaktu s danou osobou, například při čtení korespondence, odborných prací a přihlášek k výběrovým řízením na pracovní místa, jak bude popsáno níže.

V různých zemích světa roste zájem o *rodově neutrální* (též *unisex*, *obourodá*, *androgynní*) *rodná jména a příjmení*.¹ Jde o případy, kdy se jedno a totéž jméno vyskytuje u žen i u mužů; příznivé podmínky pro takové univerzální používání jmen poskytují jazyky bez kategorie jmenného rodu, angličtina, japonština, turečtina a jiné. Rodově neutrální jména volí lidé bez ohledu na pohlaví či jiné okolnosti. Rodiče opouštějí „tradiční“ jména, konotovaná rodově specificky s určitým pohlavím na základě sémantiky, konstatuje E. G. Naskali z Marmarské univerzity (Turkishliving 2008).

Česká většinová populace o rodově neutrální jména v podstatě nejeví zájem. Zásadním způsobem se na tom podílí jejich pojetí v příručce M. Knappové (2017a), vydávané od roku 1978 a od roku 2006 doplněné stručnou kapitolou o jménech v období „transsexualismu“. ² Knappová zde vyhrazuje rodově neutrální jména výlučně osobám v tranzici, nicméně ani pro trans klientelu není snadné dosáhnout kýženého jména. Trans klient píše autorce tohoto článku: ³

Zažádal jsem si o změnu jména a příjmení, ale bohužel jsem se na matrice setkal s nepochopením. Vybral jsem si jako neutrální jméno X a Y [rodově neutrální rodné jméno a nepřechýlený tvar příjmení], ale obojí mi bylo zamítnuto. X prý nejde, protože to není v příručce od Knappové, a Y být nemůžu, když jsem nedokončil změnu pohlaví.

Příručka M. Knappové byla dosud publikována v letech 1978, 1985, 1996, 2006, 2008, 2010, 2015 a 2017a. ⁴ Od samého počátku je jediným ministerstvem vnitra doporučeným knižním pramenem a řídí se jí všech 1 272 matričních úřadů v Česku. ⁵

¹ Jednotlivé atributy mají díky konotacím své výhody či nevýhody: „unisex“ verbalizuje jednopohlavnost, nerozlišitelnost dané věci u žen a mužů, „obourodá“ jména potvrzují binaritu pohlaví a neponechávají prostor pro nebinární identity, „androgynní“ nese „znaky obou pohlaví“ (Petráčková, Kraus a kol. 2001) a může vyvolávat dojem neurčitosti. „Rodově neutrální“ jméno je tudíž zřejmě optimální označení. Avšak tato jména lze dohledat pod všemi uvedenými termíny, a proto je zde budu střídat, vědoma si jejich ambivalentnosti.

² Tranzice je období změny pohlaví. Procházejí jí někteří trans lidé, tj. jedinci, kteří pociťují nesoulad mezi úředně připsaným pohlavím a vlastní vnitřně prožívanou identitou. Na rozdíl od nich cis-lidé úředně připsané pohlaví akceptují (Zambon 2021).

³ V osobní korespondenci, 16. 3. 2022.

⁴ Název *Jak se bude jmenovat?* byl od roku 1996 doplněn na *Jak se bude Vaše dítě jmenovat?* a seznam jmen se průběžně rozšiřuje.

⁵ Údaj o počtu matrik: ČSÚ (2022).

Klientův zážitek na matrice signalizuje obvyklé problémy jazykové i administrativní, související s používáním příručky. Jsou jimi a) nepostačující rejstřík rodově neutrálních jmen, b) chybějící definice těchto jmen a vynechané informace o tom, kde je lze najít a jak je rozpoznat, c) mezerovité pojetí příjmení, d) lpění úřední osoby na liteře příručky, neboť jiný manuál po celé generace nezná, e) obava z následků případného rozhodnutí, pro něž by úřednice v příručce nenalezla oporu, f) neochota samostatně aplikovat zdroj mimo příručku včetně zákona č. 301/2000 Sb., díky němuž je „mužský“ tvar příjmení snadno dosažitelný, ostatně také proto, že g) Knappová před tzv. mužským tvarem na pozici rodově neutrálního výslovně varuje, dokonce tučným tiskem (2017a: 94).

Knappová podle R. Šrámka (2006) „... ovlivňuje rozsah, kodifikaci a proměny dnešního repertoáru rodných jmen i příjmení Čechů, národnostně smíšených manželství a imigrantů (...) V kruzích pracovníků matričních úřadů platí za nejvyšší autoritu.“ A právě enormní vliv M. Knappové na matriční praxi je důvodem pro genderově kritickou onomastickou analýzu. Otázky zní, na čem se zakládají stanoviska a tvrzení Knappové, zda jsou onomasticky verifikovatelná a jaké dopady může mít jejich prosazování matričními úřady. Jak bude konstatováno níže, pokyny Knappové drasticky zužují a komplikují volbu androgynních jmen, dehonestují lidskou důstojnost nebinárních osob a úřední zápis jména stojí někdy až mimořádné úsilí.

Rodná jména jako genderonyma. Genderový index jmen

V Česku velmi rozšířené binární vnímání pohlaví se projevuje v jednání lidí i institucí. „Přirozenost“ dvou pohlaví deklaruje Nejvyšší správní soud v rozsudku z roku 2019 (Advokátní deník 2019):

V podmínkách České republiky je takovéto pojetí pohlaví natolik zakořeněno a považováno za normální, žádoucí, „přirozené“ a tvořící jeden ze základních kamenů společenského uspořádání, že od něho nelze ustoupit cestou soudního rozhodnutí ani v případech, jaké byly připuštěny judikaturou ESLP či německého Spolkového ústavního soudu.

„Podmínkami České republiky“ soudce očividně nazval českou legislativu, která na rozdíl od např. Německa nebo Rakouska jiné než ženské a mužské pohlaví neuznává.

Obecné dělení rodných jmen (popřípadě příjmení) na ženská a mužská domnělou binaritu pohlaví reprodukuje a kontroluje. Jejich vývoj a distribuce jmen probíhaly tak, že po narození a inspekci pohlavních orgánů bylo dítěti přiděleno rodově specifické rodné jméno či jména, verbalizující genderové normy primárně na bázi sémantiky: Kateřina, Blanka, Anežka a jejich cizojazyčné mutace oslavují „čistotu“, „cudnost“; jména Linda, Zuzana, Salome, Irena signalizují krásu, mírnou povahu, podobnost s květinami

(Knappová 2009; Kohlheim, Kohlheim 2016). Mužská jména častěji deklarovala sílu, moc, akceschopnost: jméno Richard propojuje sílu s mocí, Otakar „střeží bohatství“. Složená jména se mohla lišit částí složeniny podle pohlaví: germánské mužské jméno Gerhard signalizovalo, že hoch zachází s oštěpem tvrdě, ženské jméno Gerlind(e) odkazovalo k jemnému zacházení s oštěpem (Kohlheim, Kohlheim 2016).

Pře o symboliku jmen se odehrála po druhé světové válce mezi USA a Japonskem. Japonsko odmítlo přijmout americkou praxi pojmenovávání pustošivých povětrnostních jevů ženskými jmény, neboť žena má být symbolem křehkosti, poddajnosti, něhy. Avšak střídání ženských a mužských jmen hurikánů se uplatnilo až koncem 70. let 20. století (Munzar 1990: 262–278).

Sémantiku jmen oslabil tvorba ženských protějšků jmen přechylováním mužských tvarů. Lze si představit, že muž jménem Karel (ze starohornoněmeckého „muž“ „pán“, Kohlheim, Kohlheim 2016: 249) toužil pojmenovat dceru po sobě. Přechýlením pak vznikaly tvary, jejichž význam se s normativy ženství vlastně neslučoval: Karla, Erika (od Erik, „mocný vládce“), Vojtěška (od Vojtěch, „kdo těší voj“) a mnoho jiných. Tím způsobem postupně vybledal původní význam jména.

Tvorba ženských jmen odvozených od mužských se rychle šířila napříč jazyky, zeměmi a kontinenty. Pro češtinu (a další jazyky, srov. genderový index, níže) je typické zakončení na -a: Martina, Renata, Teodora, Zdeňka nebo -e: Marie. Od feminina k maskulinu probíhalo přechylování pouze vzácně: nejsou známy mužské protějšky jmen Anna, Eva, Magdalena a dalších. Mužské jméno Marian a jeho verze Marianus, Mario, Marius vykládají Kohlheim, Kohlheim (2016) jako „pocházející z (římského) rodu Mariů“, přechýlení jména Marie stojí na druhém místě.

Rodná jména zůstávají jedním z mocných symbolických nástrojů konstruování a podpory hegemonní normativity. Děje se tak i podprahově. Jména působí jako hláskové komplexy, jejichž znění se na pomyslné ose ženskosti a mužskosti vychyluje tím či oním směrem. Výzkumy fonologických a prozodických struktur rodných jmen v češtině zatím nemáme; v Německu byl takový výzkum proveden v roce 1999 na souborech 30 tehdy nejvíce oblíbených jmen novorozenců ve 29 obcích a zjištěny staticky významné rozdíly mezi ženskými a mužskými jmény. Parametry *genderového indexu* jmen empiricky testovala v letech 2003–2004 Olkers (in Nübling, Fahlbusch, Heuser 2015: 131–132):

Dívčí jména bývají v průměru delší než chlapecká. Rozdíl v počtu slabik v daném vzorku činil 2,6 ku 2,0. Dívčí jména vykazují v průměru více samohlásek než souhlásek, respektive vyrovnanější poměr samohlásek a souhlásek než chlapecká. Přízvuk je u 85 % chlapeckých jmen na první slabice, u dívčích pouze ve 47 %.⁶ U dívčích

⁶ Tento parametr je na jména v českém jazykovém prostředí nepřenositelný, poněvadž slovní přízvuk je v češtině na první slabice, tedy stálý (s jedinou výjimkou: přízvuk přechází na jedno- a víceslabičnou předložku, tvoří-li slovo s ní celek: „bez Marie“, avšak „s Marií“).

jmen je až v 66 % přízvuk na -e- nebo -i-, kdežto u chlapeckých ve 45 %. Dívčí jména v daném vzorku končila častěji, tj. v 78 % samohláskou oproti zakončení na souhlásku u 86 % chlapeckých jmen. Jak naznačují procentuální údaje, genderový index je měřitelný a data statisticky významná, avšak neplatí bez výjimek.

Motivací rodičů z řad cis-populace, kteří volí pro novorozence neutrálně znějící nebo rodově neutrální jména, bývá snaha rozšířit dítěti prostor pro svobodné utváření genderu. Jsou známy reakce dětí na jejich vlastní rodově neutrální nebo neutrálně znějící jména: v raném dětství s nimi děti mohou mít problémy, v období dospívání ale začínají oceňovat dvojznačnost jmen jako mj. sexuálně přitažlivou (Rosenkrantz, Redmond Satran 2004: 240).

Genderový index lze zahrnout do rozhodování o jméně. Nebinárním lidem český zákon nedovoluje nechat zapsat ženské nebo mužské jméno, dokud nebyla dokončena operativní změna pohlaví – to je ale riskantní zákrok, jemuž se řada trans lidí nemůže či nechce podrobovat. Se stávajícím úředně vedeným pohlavím a s vynecháním operace se tudíž nabízí volba rodově neutrálního, v závislosti na osobních preferencích žensky či naopak mužsky znějícího jména. V tom případě klient*ka⁷ nezveřejní před matrikou nic o své identitě, na druhé straně se tím ale zařadí k cis-populaci a narazí na tuhý odpor matriky, jednající v duchu níže citovaného nekorigovaného omylu Knappové, že rodově neutrální jména nejsou určena většinové populaci.

Důstojné zacházení se jmény je součástí lidských práv a nepochybně vypovídá o stavu práv v dané společnosti. V Česku jediná ministerstvem vnitra uznávaná knižní pomůcka prezentuje rodově neutrální jména jako odchylku od zdánlivě stabilně ukotveného binárního systému jmen a obsahuje pokyny k přísné regulaci jejich úzu. Autorka příručky je bagatelizuje na roveň výkřiku módy (Knappová 2017b, níže).

Rodná jména jako socionyma

Kromě pohlaví jména často referují k sociálním kategoriím: etniku, religiozitě, věku, sociální vrstvě apod. Tak například šlechtický původ osoby verbalizovalo často i více než pět jmen a přídomek *von*.⁸ Na český původ svého nositele odkazuje téměř s jistotou jméno Jiří, obsahující v jazycích světa zřídka hlásku -ř-; jméno Rivka může referovat k židovské, Fatima k muslimské komunitě. Gabonská praxe dávat dítěti francouzské jméno (další bývá v rodném jazyce) svědčí o minulých i současných integračních snahách rodičů dětí v bývalé francouzské kolonii.⁹ Podle webu KdeJsme.cz

⁷ Ke grafickému vyjadřování nebinarity pomocí hvězdičky srov. Kolek (2019).

⁸ Srov. např. Anna Maria Josephine Aloisia Praxedes Ignatia, Prinzessin von Lobkowitz (1890–1964) in Geneall.net (n.d.).

⁹ Zkušenost autorky článku z pracovních stáží v Gabonu, 2011 a 2013.

jména mohou signalizovat věk: 232 českým Miloušům je v průměru 74 let, 28 952 Růženám 70 let (Malačka 2016).¹⁰

V kontextu genderových asymetrií fungují genderonyma zároveň jako socionyma. Kübler, Schmid a Stüber (2017) referují o výzkumu, při němž personalistky a personalisté posuzovali fiktivní životopisy lidí s ženskými nebo mužskými jmény, ucházejících se o některý ze 126 vzdělávacích oborů. Badatelský tým konstatoval celkově horší hodnocení přihlášek domnělých žen, a výrazně horší bylo hodnocení podkladů žen v tzv. mužských profesích. Naopak muži byli obecně hodnoceni příznivěji než ženy i v „klasicky“ ženských profesích. Horší hodnocení žen vede podle Kübler (2019) k méně častému zvaní žen ke vstupním pohovorům a snižuje jejich šance na trhu práce.

Jméno může být použito k ponížení a kontrole etnik a pronásledovaných skupin obyvatelstva. Sovětský svaz porušoval jména lidí neruských národností. V roce 1938 se nacistický režim prostřednictvím zákona o jménech pokusil znepřístupnit židovské populaci „árijská“ jména (Wagner-Kern in Schmidt-Jüngst 2020). V koncentračních táborech se identity redukovaly na čísla. Po druhé světové válce byla z Československa vyhnána značná část německojazyčné menšiny; někteří lidé směli zůstat, například když „hlavou rodiny“ byl Čech, a československý stát na pokyn prezidenta E. Beneše zdecimoval multikulturní prostředí ještě symbolicky „degermanizací jmen“ včetně „očisty německých a maďarských příjmení“,¹¹ zahrnující plošné přechýlení příjmení žen (blíže in Valdová 2019).

Jména jsou spojována s představami o povaze, vzhledu a inteligenci člověka. Na onogramech s 13 hodnoticími atributy zkoumala Rodríguez (2017: 228–246) asociace s vybraným vzorkem jmen: Lea je v představách dotazovaných lidí mladá, společenská, inteligentní, Patrick je průměrně inteligentní, Robert je spíše starý muž a podobně. Vyšší inteligenci dovozovaly testované osoby u jmen asociovaných s mladistvostí a atraktivitou.

Obliba jmen může odrážet preference rodičů – vlna zvaná *kevinismus* po uvedení filmu *Sám doma* (1990) údajně ztělesňovala přání rodičů mít „rošťáka“ s povahovými vlastnostmi filmového Kevina (Rodríguez 2017: 22–32). „Kevin není jméno, nýbrž diagnóza,“ tvrdily dotazované osoby v průzkumu univerzity v Oldenburgu (Pressemitteilungen 2009). K vyvozování sociálních charakteristik ze jmen tíhne Knappová (2017a: 98):

¹⁰ Web KdeJsme.cz se neaktualizuje od roku 2016, avšak nepostrádá výpovědní schopnost. Aktuální data nesbírá podle poskytnutých informací ani Ministerstvo vnitra.

¹¹ Pokyn MV č. A-6330-10/12-1945.

(...) podle jmen postav různých televizních, např. jihoamerických seriálů mívají jméno spíše děti z těch sociálních skupin, které se jejich sledování soustavně mohou věnovat. Jsou to obvykle vrstvy s nižším vzděláním a pracovní příliš nevytížené.

Údaj, že slovanská jména u nás setrvale tvoří 30–35 % volených jmen, interpretuje Knappová (2009: 69–70) následovně: „(...) český národ dovedl v duchu tradic zaujmout i v této oblasti života správný postoj“. Co je „správný postoj“, k čemu a proč, Knappová neupřesňuje.

Z období socialismu mohlo v příručce Knappové přetrvat tvrzení: „Není snad ani nutné dodávat, že nezvyklé či výjimečné jméno může mít i *negativní vliv na psychický vývoj dítěte*“ (2009: 75, kurzívou zvýraznila Knappová). Nezvyklé jméno podle Knappové (ibidem) dítěti škodí: „Často vede k pěstování individualizmu a vážně poškozuje jeho psychický, morální i celkový vývoj.“ Knappová klade rovnítko mezi nezvyklým a směšným jménem: „Ne každé dítě totiž vydrží být terčem posměchu“; neboť spolužáci a kamarádi bývají „až obdivuhodně vynalézaví a pohotoví a bohužel i bezohlední“ (ibidem). Údajně existují případy (ibidem), kdy se u dítěte „vyvinuly určité depresivní stavy, které nakonec rodiče přinutily k žádosti o změnu jména dítěte na jméno méně nápadné, běžnější“.

Rodově neutrální jména

Zdroje a informace

Zvažování jména je dlouhý a komplexní proces, na němž se podílí faktory emoční, estetické, ideologické a sociální povahy (Aldrin 2017: 45). Rodově neutrální jména představují vítanou nabídku; svou univerzálností vyplňují mezeru mezi specificky ženskými a mužskými jmény, a tak vnášejí pestrost do systému jmen. Rostoucí oblibu androgynních jmen konstatují Nübling, Fahlbusch, Heuser (2015: 133), Schmuck (2021) a další. Nositel*ka takového jména může otevřeně dávat najevo, že se neztotožňuje se společenským konstruktem genderové dichotomie, uvádí Schmidt-Jüngst (2020: 32–33).

Prudký rozvoj obliby rodově neutrálních jmen nastal v období feministického hnutí. Tato jména se v masovém měřítku stala doprovodným a setrvalým jevem společenských změn. Rosenkrantz a Redmond Satran (2004: 239) popsaly výrazné rozšíření rodově neutrálních jmen mezi léty 1960–1990 na příkladu Pensylvánie. O motivacích volby rodově neutrálních jmen onomastičky uvádějí tamtéž, že feministicky smýšlející rodiče jimi podporují své dcery v ambiciózně budovaných životních drahách a u synů jimi iniciují senzitivitu, potlačují agresivitu a projevy machismu.

Díky své univerzálnosti se rodově neutrální jména rychle šíří. V roce 2009 konstatuje

Emma (Kaiser 2009), že jsou oblíbenější než kdy jindy, ať už díky diskusím o genderu, nebo že pěkně zní. „Genderová rovnost může začít jménem,“ radí *Die Bunte* (2021). Dětem vytvářejí rodově neutrální jména bezpečný prostor pro sebedefinici v průběhu dospívání a uvědomování si vlastní identity, informuje poradenský web pro rodiče (Kingdom of Baby 2020).

Aktuální stav informací zprostředkují zatím pouze cizojazyčné, průběžně aktualizované lexikony, internetové zdroje, webové stránky pro rodiče, weby trans organizací. Snad nejvíce informací je dostupných v angličtině pod hesly *unisex name*, *gender neutral (baby) name*, *androgynous baby names* aj. Rodovou neutrálnost získávají jména územ a následnou úřední evidencí u žen a mužů. Hranice jazyků a zemí přitom nehrají roli.¹²

Moderní onomastické lexikony evidují rodově neutrální jména buď v oddělených seznamech ženských a mužských jmen, nebo ve sjednocených abecedních seznamech. Rodovou univerzálnost daného jména označují zřetelně a nezaměnitelně zkratkami nebo symboly. Například Kohlheim a Kohlheim (2016) rozlišují ženská a mužská jména červenou a modrou barvou v rámci jednoho seznamu. Unisex jméno stojí v seznamu dvakrát za sebou, jednou vyznačeno modře jako mužské, podruhé červeně jako ženské. Dunkling a Gosling (1991) doplňují androgynní jména iniciálami *m*, *f*. Lansky (2015) vyznačuje androgynní jména iniciálami *B/G* nebo *G/B* (boys/girls a girls/boys) podle toho, u kterého pohlaví se vyskytují častěji, což se v dalších vydáních může měnit.

Také internetové seznamy jmen informují o rodově neutrálním použití jmen. Tři různé barvy (pro ženská, mužská a obourodá jména) používá www.firstname.de. Některé zdroje připojují k obourodým jménům údaje o procentuálních podílech pohlaví (Transx.at n.d.). K podkladům pro úřední evidenci jména patří například též internetové medailonky nositelek a nositelů obourodých jmen. Seznamy Transx, unisex jména z www.firstname.de a některá data z Rosenkrantz a Redmond Satran (2004) publikuje Valdova.cz pro orientaci matričních úřadů a veřejnosti.

S výše zmíněným genderovým indexem může souviset, že některá rodově neutrální rodná jména zní lidem androgynně, a ženy i muži je volí ve víceméně vyrovnaném počtu. O jména jako Christin, Honey, Sara aj. projevují větší zájem ženy, zatímco jména Laurence, Phoenix, Simar volí spíše muži (Transx.at n.d.). Asymetrickost výskytů jmen by při rozhodování matrik neměla hrát roli.

Proměny distribuce rodu jmen a úřední registrace rodově neutrálních jmen jsou neustále probíhající proces. Distribuce rodu se mění v průběhu času, příkladem je jméno Morgan (Quora 2016). Níže zmiňované, v Česku předepisované omezení funkce androgynních jmen na období tranzice neobsahují žádné dosud prozkoumané odborné

¹² V roce 2021 obdrželo Ministerstvo spravedlnosti ojedinělé stížnosti matrik na soudně znalecké posudky Valdové, která je vypracovala z anglických a německých lexikonů, údajně pro Česko nepoužitelných.

ani vědeckopopulární prameny, ani tištěné nebo internetové seznamy jmen z různých jazyků, zemí a světadílů.¹³

Rodově neutrální jména v české legislativě a onomastice

Volbu obourodých jmen český zákon sice nezakazuje, avšak většina české populace o nich téměř nic neví. Nevstřícnost některých českých matričních úřadů vůči rodově neutrálním jménům a překvapivě velké mezery v jejich informovanosti vůbec poprvé v historii české matriční praxe popularizovaly L. Králová (2022) a T. Vlčková (2022). V češtině je přitom původních rodově neutrálních jmen velmi málo; bez jmen cizího původu se proto neobejde ani příručka M. Knappové (2017a: 89–91).

Nejasnosti na matrikách začínají chybějící definicí rodově neutrálních jmen. Z matričního zákona č. 301/2000 Sb. (§ 72, díl 3 Změna jména a příjmení) nelze jasně vyčíst, co vlastně je rodově neutrální jméno. Je zde pouze formulace, že matriční úřad povolí změnu na „neutrální jméno a příjmení, byla-li zahájena léčba pro změnu pohlaví“; do zákona tudíž pronikla neopodstatněná domněnka Knappové o jejich jednoúčelovosti. Ucelené pojednání o obourodých jménech neobsahují ani každoročně publikované Informace (MV 2022). Dosud jediné známé definice rodově neutrálních rodných jmen a příjmení pocházejí od autorky tohoto článku (Valdrová 2022):

Rodově neutrální rodná jména jsou taková, u nichž je úředními registracemi nebo jazykovědně relevantními evidencemi v tištěných zdrojích (lexikonech aj.) nebo na internetu doloženo používání jak u žen, tak u mužů. Může je volit kdokoli bez ohledu na pohlaví.

Rodově neutrální příjmení jsou příjmení rodově nepříznamová (tj. bez ženských či mužských mluvnických znaků přechylování, například Kočí, Černých apod.). Jako rodově neutrální lze také použít příjmení v mužském tvaru, o jehož bezpodmínečný úřední zápis může od 1. 1. 2022 požádat každá žena.

Definice formulovala Valdrová pro účely české pojmenovací praxe na základě mnohaletých rešerší, studií onomastických pojednání, vlastních zkušeností ze soudně znalecké praxe, se zřetelem k pojmenovacím potřebám české společnosti a ke stávajícímu zákonu, a byly konzultovány s expertkou na jazyk v právu P. Špondrovou.¹⁴

Pro trans osoby v Česku mohou androgynní jména v rámci zákona napomáhat řešit rozpor mezi úředně připsanou a vnitřně prožívanou identitou (srov. Schmidt-Jüngst

¹³ Kompletní seznam prozkoumaných pramenů není připojen z kapacitních důvodů. Prostudovaných webových stránek se seznamy jmen je mnoho desítek.

¹⁴ Mgr. et Mgr. Pavla Špondrová je mimo jiné spoluautorkou a jednou z editorek knihy Šimáčkové, Špondrové a Havelkové (eds.) *Mužské právo* (2020).

2020). V období *tranzice* (změny pohlaví) se tlak zavrženého jména (*dead name*) často stává neúnosným: klient*ka se musí vykazovat úředně připsaným pohlavím a jménem, s nimiž se neztotožňuje, třetí pohlaví neexistuje a úřední zápis jména tzv. opačného pohlaví český zákon zapovídá. Co nejrychleji a nejsnadněji přijmout obourodé jméno znamená pro tyto osoby výrazně snížit negativní pocity, nejistotu, ataky z okolí, deprese i sebevražedné pokusy (srov. De 2018 aj.). Volně dostupná rodově neutrální jména by zkvalitnila život lidem, pro něž je rodově specifické jméno jiného rodu nedostupné, poněvadž nemohou či nechťejí absolvovat státem vyžadované fundamentální zásahy do organismu a do sociální sféry (sterilizaci a ukončení manželství či registrovaného partnerství, jestliže byli*by sezdáni*by).

V české onomastice jsou rodově neutrální jména zcela novým tématem. Vědecký kánon se teprve tvoří. Příručka M. Knappové se sice k rodově neutrálním jménům vyjadřuje od roku 2006, avšak ještě v roce 2017 je Knappová (2017b) nazývá módou (bez citace zdroje):

V angloamerických zemích se stala módou (jako následek tzv. unisexu i v účesech, oblékání apod.) obourodá jména, např. Sydney, Tracy, Mallory, Taylor aj., zaznamenaná i v Česku.

Akademický slovník cizích slov (Petráčková, Kraus a kol. 2001: 503) definuje módu jako styl (chování, úpravy předmětů), „příznačný pro určitou dobu“. Podstatou módy je pomíjivost; takové hodnocení rodově neutrálních jmen lze vysvětlit jen neznalostí zdrojů a nepochopením problematiky.

Knappová přiznává „módním“ rodově neutrálním jménům jediné použití – pro trans klientelu – a shrnuje je do drobné kapitoly s matoucím názvem Osobní jména transsexuálů (2017a: 88–94). Jenže pohlaví není totéž, co sexualita, a komunita se označuje jako *trans lidé*, popř. *trans* lidé* (Transparent 2020–2022). Kapitola Osobní jména transsexuálů:

... není určena rodičům vybírajícím jméno pro očekávané dítě, ale zabývá se speciální jazykovou problematikou přechodného pojmenování nečetné skupiny občanů ČR, u nichž dochází v rámci léčebných postupů ke změně pohlaví. (Knapová 2017a: 88)

Zdrobnělina „dítě“ dodává procesu volby jména pro novorozence z cis-populace silně emotivní zbarvení. Od nich Knappová separuje léčené, tudíž pro laickou veřejnost vlastně nemocné lidi. Kvantifikující atribut „nečetná“ (skupina) a hodnotící výrazy „speciální problematika“, „přechodné pojmenování“ ustavují rodově neutrální jména do pozice nouzových řešení pro nevelkou skupinu nemocných lidí.

Výskyt jednoho a téhož jména u žen a mužů a rodové posuny u jmen nejsou „speciální problematika“, nýbrž v onomastice a v pojmenovací praxi známý fenomén, daný též typologií jazyků, jak bylo podotknuto výše. Rosenkrantz a Redmond Satran (2004: 240) uvádějí příklady původně mužských jmen: Alice, Anne, Emma, Evelyn, Lucy; jeden z králů Východní Anglie v 7. století se jmenoval Anna. Historické i živoucí důkazy volnosti v distribuci rodných jmen podle rodu představují osobnosti Sue Kerr Hicks (proslavený písni J. Cashe A Boy Named Sue), Robin Lakoff, Glenn Close a mnoho dalších.

Údaj o „léčebných postupech“ (Knappová 2009: 76) nemusí žádající vůbec úřadu sdělit. Je důležitý pouze v případě bezplatné změny jména v režimu změny pohlaví. Knappovou prosazované a všem matrikám v České republice adresované „přechodné pojmenování“ neodpovídá žité realitě; mnozí lidé si zvolená jména ponechávají na celý život. Autorka tohoto článku oslovila tři trans organizace na Facebooku otázkou, kdo po ukončení tranzice změnil*a či hodlá změnit jméno. Během několika málo hodin odpověděl náhodný vzorek 22 lidí: z nich 18 si rodově neutrální jméno ponechalo či ponechá, jedna osoba si nechá zapsat druhé rodné jméno, tři lidé nechají nepatrně pozměnit pravopis jména. Pouze jedna osoba je změnil na rodově specifické.¹⁵

Knappová (2009: 48) střeží binaritu systému jmen také u novorozenců. Bylo-li jim úředně zapsáno rodově neutrální jméno, doporučuje Knappová „přesnější identifikaci“ pohlaví skrze druhé, rodově specifické rodné jméno. Sloveso „doporučuje se“ vytváří dojem obecného konsensu:

Protože ze jména by mělo být patrné pohlaví jeho nositele, z jazykového hlediska se v zájmu přesnější identifikace doporučuje, aby dítěti bylo zvoleno ještě druhé, a to jednoznačně mužské či ženské jméno.

Zákon č. 301/2000 Sb. „přesnější identifikaci“ pohlaví nezná. Nehledíc na to ji Knappová například v posudku č. 300/215 z roku 2015 klade za podmínku úředního zápisu rodově neutrálního jména: obourodé jméno Marley podle ní „splňuje jazykové podmínky pro zápis do matriky ČR ve funkci jména mužského za předpokladu, že bude doplněno ještě dalším, jednoznačně mužským jménem“, což v tomto případě má být jméno Samuel. (Knappová si neověřila, že jméno Samuel je obourodé, srov. Lansky 2015: 271 a 520.) Posudek názorně ilustruje nezbytnost nepřetržitého studia aktuálních zdrojů v práci soudní znalkyně.

Zredukování používání androgynních jmen na trans klientelu postrádá jakékoli jazykovědné či jiné opodstatnění. Svou identifikační funkci, což je základní funkce jména, tato jména plní. Tvarem se často neliší od rodově specifických, navíc ani mnohá rodo-

¹⁵ Anketa v osobním archivu autorky, 30. 5. 2022. V Česku v této oblasti zcela chybí výzkum.

vě specifická jména nelze bez vědomostního pozadí přiřadit k ženskému nebo mužskému pohlaví: jméno Merrill je doloženo jako mužské (údaj se může měnit v čase), Merritt jako obourodé (Lansky 2015). Nesklonné rodově neutrální jméno i příjmení (u žen a MtF) lze integrovat do jazykového kontextu stejně jako jména, s nimiž si česká veřejnost ví rady (Ester Krejčí). Pokud vybírali unisex jméno rodiče svému dítěti, nehodlají, a navzdory pokynům Knappové je ani nemusejí doplňovat druhým, rodově specifickým rodným jménem.

Připisování obourodých jmen trans lidem veřejně zviditelňuje informace o jínosti pohlaví a/nebo o proběhlé operativní změně pohlaví (srov. Dráža Sršňů, níže), aniž Knappová vzala tento faktor v úvahu. Pojmenovací praktiky v Česku se tak řadí k projevům nerovného zacházení (srov. Otáhal, Plešmíd 2015). Tuto skutečnost potvrzuje právní konzultantka předkládaného příspěvku P. Špondrová: proces tranzice je navýsost osobní a intimní záležitost, a práva v této oblasti jsou chráněna na ústavní rovině i mezinárodním právem (čl. 3 a 10 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod). Neexistuje oprávnění ze strany státu vyžadovat na svých občanech zviditelňování podstupování tranzice v osobních dokladech ani to, aby bylo pohlaví dané osoby zjevné ze jména či příjmení. V případě, že žádost splňuje zákonné požadavky, je volba konkrétní podoby rodného jména a/nebo příjmení výlučně a pouze na osobě žádající o změnu rodného jména nebo příjmení. Omezení, která od roku 2006 obsahuje příručka pro matriky a veřejnost, jsou v rozporu se zákonem, Listinou základních práv a svobod a s mezinárodním právem.

V letech 2019–2022 obdrželo Ministerstvo vnitra (MV) opakované návrhy J. Valdové na vypracování metodických materiálů k rozeslání matričním úřadům, vysvětlujících problematiku rodově neutrálních jmen veřejnosti a matrikám a korigujících chyby Knappové.

Rodově neutrální rodné jméno

Ve srovnání s jinými zeměmi Česko silně omezuje svobodu volby jména; chce snad paternalisticky chránit své obyvatelstvo před výstřelky? Například v Německu si lze jméno vymyslet za dodržení třech podmínek (Rodríguez 2017: 18–21), o jejichž naplnění rozhodují matriky a certifikované instituce, posuzující jména (univerzitní pracoviště apod.): a) jméno musí mít charakter jména, b) na jméně má být znát pohlaví, avšak od tohoto kritéria se podle Rodríguez (tamtéž) stále více ustupuje, a c) rozhoduje blaho dítěte: jméno nesmí být hanlivé či jinak nevhodné. Prostor pro vlastní návrhy je značný; matričně uznána byla v Německu jména Bavaria, Jazz, Prestige, Sundance, Taifun, Tarzan a mnoho jiných (Rodríguez 2017: 206–207). Jako členka poradny pro jména Univerzity v Lipsku Rodríguez často doporučovala k zápisu neobvyklá jména, shledala-li motivy rodičů dítěte vážnými, a matriční úřady je akceptovaly (tak byl zápsán například Vinnetou). České matriky se motivací rodičů pro volbu neobvyklého

jména nezabývají a v příručce Knappové nacházejí důvody pro zamítnutí neobvyklých jmen. Zřejmě z obav před kontrolami české matriky odmítají zapsat též již matričně evidovaná nekonvenční jména (Puma, Vesmír aj.).¹⁶

Příručka M. Knappové nepíše, jak rodově neutrální jména poznat, kde je hledat a jak je (nechat) ověřit. U výčtu několika českých obourodých jmen jako Alex, René, Vlasta a dvou sloupců domáckých tvarů Áda, Dráža, Pája, Páťa aj. píše Knappová (2017a: 91): „Pro řešení probíhajícího (a časově omezeného období) transsexualismu je možné z jazykového hlediska použít i obourodá česká domácká jména.“

Úřední zápis domáckých tvarů jmen odporuje znění zákona č. 301/2000 Sb., avšak Knappová údajně tuto skutečnost konzultovala s právním oddělením MV.¹⁷ Tamtéž podotýká, že domácké tvary „nelze po dokončení léčby matričně zapsat jako základní, spisovné podoby jména“. Po ukončení tranzice tedy „jazykové hledisko“ náhle ztrácí význam. Pojem „jazykové hledisko“ ponechává Knappová bez vysvětlení, což nemůže uspokojit laickou ani odbornou veřejnost zejména v případech, kdy si lidé úředně zapsaný domácký tvar jména ke své spokojenosti ponechali, nebo když o něj žádají noví klienti a klientky: o jméno Honza žádali jen v roce 2022 cis-rodiče novorozenců třikrát – tedy přesně ti, jež příručka z žádostí o rodově neutrální jména vyloučila. K českým domáckým tvarům připojuje Knappová dva sloupce cizích jmen, většinou z angličtiny, bez upřesnění metody výběru. Pokud si klient*ka z jmen v příručce nevybere, musí si obvykle na žádost matričního úřadu obstarat placený znalecký posudek.¹⁸

Při doporučování českých domáckých tvarů jmen se zvýznamňuje stylistický faktor. Domácké tvary stojí bezesporu na nižší stylistické úrovni než spisovná podoba jména. S výjimkou několika již vžitých hypokoristik mohou působit nápadně, dětinsky, důvěrně či mazlivě: podnikatel*ka Dráža Sršňových (verze Dráža a Sršňových doporučuje Knappová 2017a: 92 a 93) možná při obchodním jednání musí nejdříve vysvětlit, že se opravdu tak jmenuje. Komunikující by navíc věděli, že Dráža právě prochází tranzicí nebo ji má za sebou. Patrně též proto trans lidé o hypokoristika příliš nestojí: příručkou doporučovaná jména Bojda, Boža a Fanda neregistruje KdeJsme.cz vůbec, Páju, Ráďu, Jirču, Drážu a Jiřu registruje jednou, Péťu a Jožu dvakrát. Častější jsou Sláva, Jarka, Jirka a Míša; tento web u nich do roku 2016 evidoval 52, 38, 29 a 21 výskytů.

Historii změn jména a příjmení zachycují různé databáze (životnostský rejstřík, profesní seznamy, advokacie, daňové poradenství a podobně), a tak je přístupná třetím

¹⁶ Zkušenosti z vlastní soudněznalecké praxe a rozhovory s Gabriele Rodríguez na onomastické konferenci v Linci 4.–6. 10. 2018.

¹⁷ Z osobní korespondence s M. Knappovou, 21. 4. 2022.

¹⁸ Placené posudky na jména, která neobsahuje její kniha, vypracovávala desítky let Knappová, později též Ústav pro jazyk český AV ČR. Nyní vystavuje ÚJČ odborná vyjádření bez soudní doložky. Soudně znalecký certifikát má v ČR Valdová od roku 2015.

osobám. Příručka vykazuje z tohoto hlediska závažné mezery: ke komplexnímu poradenství patří doporučovat kromě „dočasných jmen“ též opak, a sice rodově neutrální jméno či jména, s nimiž jejich nositel*ka počítá jako s trvalými.

Rodově neutrální příjmení

Příjmení na českém území, v dřívější multikulturní společnosti historicky fungovala dvojím způsobem: buď se u žen přechylovala (vzácněji u mužů z ženského příjmení na mužské, když převzali příjmení ženy), nebo se používal nepřechýlený výchozí tvar pro ženy i muže (srov. MyHeritage n.d.). Mnohá rodově nepříznačová, popřípadě mužská příjmení přirozeně plnila rodově neutrální funkci; existují o tom úřední evidence, např. starší záznamy v matričních knihách. Na výpisu z matrik z let 1766–1918, poskytnutém soukromou osobou, nalezla Valdřová (2019: 454) tvary Marina Babirad, Mariana Konečný, Anna Kralik a další. Z předválečné vědy a multikulturní společnosti nejsou známy debaty nebo pojednání, jež by u nepřechýlených či rodově nepříznačových příjmení žen tematizovaly jakékoli jazykovědné či jiné překážky používání. Ani v současnosti s nimi nemá česká veřejnost potíže, jak doložil případ moderátorky Z. Kocumové nebo články o politických K. Jacques a K. Peake, analyzované Valdřovou (2015, 2018).

Povinné přechylování příjmení žen, zavedené po roce 1945, bylo jedním z kroků ministerstva vnitra ve výše zmiňovaném úsilí o „očistu“ jmen. Za socialismu obhajovala Knappová (1979) nutnost přechylovat příjmení mluvnickými pravidly, a to bez zřetele na původ příjmení i jeho nositelky. Ve prospěch přechylování argumentovala internetová poradna Ústavu pro jazyk český ještě dlouho po pádu železné opony (Valdřová 2015, 2018).

Matriční zákon č. 301/2000 Sb. rozlišuje příjmení na „mužský tvar příjmení“ a „příjmení žen“, jež „se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice. Na webu MV stojí: „nejčastěji se jedná o přidání přípony -ová“. Výraz „nejčastěji“ byl do textu informace doplněn po upozornění autorky tohoto článku, že původní text opomíjel jiné způsoby přechylování (Černá, Horská aj.). Termín *přípona -ová* je z jazykovědného hlediska chybou; jde o přechylovací formant (složený z přípony a koncovky). Termíny *mužský tvar příjmení* a *příjmení v mužském tvaru* nepojmenovávají rodově nepříznačová příjmení (Krejčí, Osolsobě, Šerých, Martinů, Tachecí aj.), referující k osobám bez ohledu na pohlaví. Matriční zápis *mužského tvaru příjmení* je tudíž u těchto příjmení de facto neproveditelný, avšak úprava termínů byla zamítnuta, neboť zákon s nimi již pracuje.¹⁹

V zákoně je vynechána možnost použití *mužského tvaru příjmení* na pozici rodově

¹⁹ Návrhy byly písemně odeslány MV dne 11. 3. 2022 a 7. 4. 2022 byla doručena kladná odpověď o úpravě litery zákona.

neutrálního. Problematika je lépe ošetřena na Slovensku (SME 2018): Na dotaz, zda lze příjmení Baláž použít jako rodově neutrální, odpovídá poradna: „Z legislativního hlediska sa za vhodný považuje aj neprechýlený tvar priezviska Baláž.“ Ani v české legislativě nic nebrání používání příjmení tímto způsobem. Nabídka nepřechýleného příjmení jako rodově neutrálního v příručce Knappové již 20 let chybí navzdory tomu, že nepřechýlená příjmení využívaly ženy, byť za splnění zákonem daných podmínek (Valdrová 2002).

„Transsexuálům“ doporučuje Knappová rodově nepříznaková příjmení (Krejčí aj.), a dále slovanská příjmení, o něž není zájem; jsou totiž zastaralá či jinak nápadná. U příjmení Dolgich, Balažoviech a Múdrych udává web KdeJsme.cz bez rozlišení pohlaví 0 výskytů, u Jurových jeden, u Bratrych 9, Miškech 24. Samotné nabízení neobvyklých a neslýchaných příjmení nebinárním lidem je z lidskoprávní perspektivy krajně diskutabilní.

Knappová dále navrhuje tvořit příjmení pro „transsexuály“ od stávajících jejich příjmení pomocí sufixů -ů, -ých, -ich, -iech aj. Z nich příjmení na -ů jsou zřejmě nej přijatelnější verzí, a v minulosti byla proto častěji volena. Některé matriky i nyní přesvědčují klient*ky, že chtějí-li neutrální příjmení v režimu tranzice, je to příjmení na -ů. Nedostatek informací pro matriky se projevuje i v této oblasti.²⁰

Závěr

Jméno patří k základním složkám osobní identity. Rodově neutrální jména jsou přirozenou alternativou a obohacením systému ženských a mužských jmen. Rychle se zvyšující zájem o ně je důsledkem rozvolňování genderových normativů, prolínání kultur, prohlubování poznatků o nebinárních identitách, sílícího důrazu na jméno jako výraz osobnosti. Rodové posuny a rozšiřování funkčnosti jmen eviduje onomastická literatura. Svoboda volby jmen prospívá formování identit a v neposlední řadě obohacuje rejstřík jmen, a naopak jejich omezování či vnucování jmen bez ohledu na vůli a přání žádajících osob je součástí technologie státní moci, konstatovala M. Schmidt-Jüngst na onomastické konferenci v Innsbrucku v květnu 2022.

Způsob zacházení se jmény svědčí o míře svobod v dané společnosti. Rodově neutrální jména v legislativě i jazykovědě byla příručkou M. Knappové, jednotně používanou na všech matrikách v ČR, vytlačena do funkce kvazi provizorních řešení pro nepočetnou skupinu „transsexuálů“ v léčbě. Výsledkem je stigmatizace rodově neutrálních jmen a všech osob, které o ně projeví zájem. Doporučením cis-rodicům

²⁰ Příjmení na -ů mohou lidé volit svobodně, třeba se záměrem zdůraznit nebinaritu; pak je to legitimní volba. V osobní korespondenci se znalkyní v letech 2015–2022 mnozí lidé líčili situace, kdy byli vmanévrováni do zápisu příjmení na -ů nedobrovolně.

novorozenců nebo lidem po ukončení tranzice, aby rodově neutrální jméno doplnili druhým rodným, rodově specifickým jménem, popírá Knappová plnohodnotnou identifikační funkci těchto jmen.

Protesty cizinek proti přechylování jejich příjmení za socialismu byly prvními náznaky eroze instrumentalizace jmen ke konstruování pohlavní binarity. Na ně navázal zájem českých žen o tzv. mužské tvary příjmení (Valdrová 2002), uzákonění svobodné volby tvaru příjmení žen po vleklých parlamentních debatách k 1. 1. 2022, a nyní se musí otevřít volba rodově neutrálního jména pro všechny, kdo o ně požádají.

Předepisování úzu rodově neutrálních jmen jedné cílové skupině je jazykovědným omylem s dalekosáhlými negativními sociálními důsledky. České pojmenovací potřeby a praktiky vyžadují interdisciplinární výzkum se zaměřením na genderonomastiku, sociolingvistiku, právo, jazykový management. Kromě studia pramenů je třeba naslouchat lidem a upravovat legislativu ve shodě s reálnými společenskými trendy a potřebami, vytvořit uživatelsky přátelské informační texty pro veřejnost (srov. Valdrová 2022) a zajištění proškolení osob pracujících v rámci matrik. Po proškolení a s oporou metodických textů by matriky mohly zapisovat do veřejných listin řádově stovky rodově specifických i neutrálních jmen i bez posudků, jak zdůrazňuje judikatura Nejvyššího správního soudu.²¹ Medializace problematiky je krajním, avšak legitimním a účinným řešením, kde chybí vůle institucí.

Literatura

- Aldrin, E. 2017. Creating Identities through the Choice of First Names. Pp. 45–68 in T. Ainala, J.-O. Östman (eds.). *Socio-onomastics. The Pragmatics of Names*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, <https://doi.org/10.1075/pbns.275.03ald>.
- Advokátní deník. 2019. Podle NSS nejsou pravidla pro změnu pohlaví protiústavní. Staženo 5. 5. 2022 (<https://advokatnidenik.cz/2019/05/31/podle-nss-nejsou-pravidla-pro-zmenu-pohlavi-protiustavni/>).
- ČSÚ. 2022. Matriční úřady. Praha: Český statistický úřad. Staženo 5. 5. 2022 (https://www.czso.cz/csu/rso/matricni_urady).
- De, E. 2018. Using a Transgender Person's Name Can Decrease Their Risk of Depression and Suicide. Staženo 5. 5. 2022 (<https://www.teenvogue.com/story/using-transgender-persons-name-decrease-risk-of-depression-suicide>).
- Die Bunte. 2021. Unisex-Namen. Staženo 10. 4. 2022 (<https://www.bunte.de/family/schwangerschaft-geburt-baby/vornamen/unisex-namen-vornamen-fuer-jedes-geschlecht.html>).
- Dunkling, L., W. Gosling. 1991. *The New American Dictionary of Baby Names*. NY: Penguin Books.

²¹ Rozsudek č. j.: 4 As 155/2014-32 ze dne 22. 1. 2015.

- Geneall.net. [n.d.]. Anna Maria Josephine Aloisia Praxedes Ignatia, prinzeßin von Lobkowicz. Staženo 5. 5. 2022 (<https://geneall.net/de/name/327716/anna-maria-josephine-aloisia-praxedes-ignatia-prinzessin-von-lobkowicz/>).
- Gerhards, J. 2003. Geschlechtsklassifikation durch Vornamen und Geschlechtsrollen im Wandel. *Berliner Journal für Soziologen* (1): 59–76, <https://doi.org/10.1007/BF03204083>.
- Kaiser, A. 2009. Der Trend geht zum Androgynen. Staženo 10. 4. 2022 (<https://www.emma.de/artikel/vornamen-der-trend-geht-zum-androgynen-264003>).
- Kingdom of Baby. 2020. Androgynous and Gender-friendly Baby Names of the Year 2020! Staženo 10. 4. 2022 (<https://www.kingdomofbaby.com/androgynous-and-gender-friendly-baby-names-of-the-year-2020/>).
- Knapková, M. 1979. Přechylování příjmení v češtině (Pravidla a systematický přehled). *Naše řeč* 62 (5): 225–233. Staženo 10. 6. 2022 (<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6153>).
- Knapková, M. 2009, 2017a. *Jak se bude Vaše dítě jmenovat*. Praha: Academia.
- Knapková, M. 2017b. RODNÉ JMÉNO. In P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Staženo 10. 6. 2022 (https://www.czechency.org/slovník/RODNÉ_JMÉNO).
- Kohlheim, R., V. Kohlheim. 2016. *DUDEN – Das große Vornamenlexikon*. Berlin: Dudenverlag.
- Kolek, V. 2019. Options for Labelling Non-heteronormative People: a German-Czech Comparison. Pp. 303–314 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther (eds.). *Language Policies in the Light of Anti-Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages*. Wiener Slavistischer Almanach 84. Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Kotthoff, H., D. Nübling, C. Schmidt. 2018. *Genderlinguistik. Eine Einführung in Sprache, Gespräch und Geschlecht*. Tübingen: Narr.
- Králová, L. 2022. V Tranzu. Staženo 6. 8. 2022 (<https://www.youtube.com/watch?v=E8bOODHKXG0>).
- Kübler D. 2019. Personaler bewerten Frauen im Schnitt eine Note schlechter. Interview mit Dorothea Kübler. Staženo 5. 5. 2022 (<https://www.wiwo.de/erfolg/jobsuche/studie-personaler-bewerten-frauen-im-schnitt-eine-note-schlechter/23910292.html>).
- Kübler D., J. Schmid, R. Stüber 2017. Be a Man or Become a Nurse: Comparing Gender. Discrimination by Employers across a Wide Variety of Professions. *Discussion Paper SP II* (2017–201). Berlin: WZB Berlin Social Science Center. Staženo 10. 6. 2022 (<https://bibliothek.wzb.eu/pdf/2017/ii17-201.pdf>).
- Lansky, B. 2015. *100 000+ Baby Names*. NY: Meadowbrook Press.
- Malačka, O. 2016. KdeJsme.cz. Staženo 5. 5. 2022 (<https://www.kdejsme.cz>).
- Munzar, J. 1990. Hurikány, tajfuny a emancipace. Pp. 262–278 in J. Munzar, K. Pejml, K. Krška. *Meteorologie skoro detektivní*. Praha: Horizont.
- MV. 2022. Metodika na úseku matrik. Praha: Ministerstvo vnitra. Staženo 5. 5. 2022 (<https://www.mvcr.cz/clanek/metodika-na-useku-matrik.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%253>).
- MyHeritage. [n.d.]. Kateřina Blažek, geb. Vácha (1688–1758). Staženo 5. 5. 2022 (<https://www.myheritage.at/search-records?action=person&siteId=71292191&indId=1000146&origin=profile>).

- Nübling, D., F. Fahlbusch, R. Heuser. 2015. *Namen. Eine Einführung in die Onomastik*. Tübingen: Narr.
- Oelkers, S. 2003. *Naming gender. Empirische Untersuchungen zur phonologischen Struktur von Vornamen im Deutschen*. Frankfurt: Peter Lang.
- Otáhal, L., O. Plešmíd. 2015. *Hlavní problémy současné právní úpravy v oblasti právního uznání genderové identity a návrhy jejich řešení*. Praha: Proud.
- Petráčkova, V., J. Kraus a kolektiv autorů. 2001. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- Pressemitteilungen. 2009. Ungleiche Bildungschancen schon durch Vornamen? Studie zu Vorurteilen und Vorannahmen von Lehrern. Carl von Ossietzky Universität Oldenburg. Staženo 5. 5. 2022 (<https://www.presse.uni-oldenburg.de/mit/2009/390.html>).
- Quora. 2016. When Did the Name Morgan Start Turning into a Female Name Instead of a Gender-neutral, Male-skewed Name? Staženo 5. 5. 2022 (<https://www.quora.com/When-did-the-name-Morgan-start-turning-into-a-female-name-instead-of-a-gender-neutral-male-skewed-name>).
- Rodríguez, G. 2017. *Namen machen Leute. Wie Vornamen unser Leben beeinflussen*. München: Verlag Komplet Media GmbH.
- Rosenkrantz, L., P. Redmond Satran. 2004. *Beyond Jennifer & Jason, Madison & Montana*. New York: St. Martin's Press.
- Schmidt-Jüngst, M. 2020. *Die soziale Funktion von Vornamen im Transitionsprozess transgeschlechtlicher Personen*. Berlin: De Gruyter.
- Schmuck, M. 2021. Unisexnamen: Wieso Eltern immer häufiger auf geschlechtsneutrale Namen setzen – und welche am beliebtesten sind. Staženo 5. 5. 2022 (<https://www.rnd.de/familie/unisex-namen-10-genderneutrale-vornamen-wieso-werden-sie-bei-eltern-immer-beliebter-und-welche-WG4X6P4I4BHUF44UZ4X56YIA4.html>).
- SME. 2018. Jazyková poradňa. Petit Press, a. s. Staženo 5. 5. 2022 (<https://jazykovaporadna.sme.sk/q/9164>).
- Šimáčková, K., P. Špondrová, B. Havelková (eds.). 2020. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer.
- Šrámek, R. 2006. K jubileu Miloslavy Knappové. *Naše řeč* 89 (2): 103–104. Staženo 10. 6. 2022 (<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7888>).
- Transparent. 2020–2022. Kdo jsou trans* lidé. Staženo 2. 3. 2022 (<https://jsmetransparent.cz/kdo-jsme/>).
- Transx.at. [n.d.]. Namensliste. Staženo 5. 5. 2022 (https://www.transx.at/Pub/Recht_Namensliste.php#at).
- Turkishliving 2008. Unisex Turkish Names. Staženo 5. 5. 2022 (<https://turkishliving.com/forums/threads/unisex-turkish-names.20462/>).
- Valdrová, J. 2002. Linguistische und soziopolitische Aspekte der Movierung fremder weiblicher Familiennamen im Tschechischen. Pp. 247–258 in van Leeuwen-Turnovcová et al. (eds.). *Gender-Forschung in der Slawistik*. Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 55.
- Valdrová, J. 2015. Angela Merkelová, Elfriede Jelinek(ová) und Barbara Coudenhoveová-Calergiová: Zum gegenwärtigen tschechischen Umgang mit weiblichen Familiennamen.

- Pp. 565–575 in P. Anreiter, E. Mairhofer, C. Posch (eds.). *Argumenta. Festschrift für Manfred Kienpointner zum 60. Geburtstag*. Wien: Praesens Verlag.
- Valdrová, J. 2018. *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuálních identit*. Praha: SLON.
- Valdrová, J. 2019. K naléhavosti genderových analýz jazyka na příkladu genderonomastiky. Pp. 450–464 in V. Sokolová, Ľ. Kobová (eds.). *Odvaha nesouhlasit. Feministické myšlení Hany Havelkové a jeho reflexe*. Praha: FHS UK.
- Valdrová, J. 2022. Rodově neutrální jména. Staženo 2. 3. 2022 (<http://www.valdrova.cz/2020/01/rodove-neutralni-jmena/>).
- VLčková, T. 2022. Dana, Lori či Dylan. Obliba androgynních jmen roste, každý je však dostat nemůže. Staženo 2. 3. 2022 (https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/genderove-neutralni-jmena-matriky-jana-valdrova.A220209_122346_domaci_vlc).
- Zambon, V. 2021. What Does Cisgender Mean? *Medical News Today* 28. 1. 2021. Staženo 5. 5. 2022 (<https://www.medicalnewstoday.com/articles/what-does-cisgender-mean>).

 BY-NC Jana Valdrová, 2022.

 BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022.

Jana Valdrová, Ph.D., je asociovaná vědecká pracovnice Univerzity Innsbruck, genderová lingvistka a soudní znalkyně v oblasti jmen. Specializuje se na výzkum jazyka z hlediska genderových a sexuálních identit, jména jako genderové konstrukty a genderově inkluzivní vyjadřování. Kontaktní e-mail: jana.valdrova@gmail.com.

V souladu s přírodou: Politika životního stylu, udržitelnost a soběstačnost

Marta Kolářová

Kniha pojednává o lidech, kterým není lhostejný stav planety a kteří se vydali cestou osobní změny. Reflektují to, že způsob jejich života má dopad na životní prostředí, a snaží se o změnu svého životního stylu i spotřebních vzorců. Autorka se snaží porozumět jejich motivacím a sleduje, jaké překážky na své cestě překonávají. Dívá se na toto jednání optikou politiky životního stylu, která poukazuje na to, že v poslední době vzrůstá počet občanů, kteří se nezajímají o vysokou politiku a chtějí žít podle svých environmentálních či etických hodnot.

Zabývá se také genderovými aspekty udržitelnosti a zkoumá, proč se ženy angažují v udržitelné spotřebě častěji než muži. Věnuje se fenoménu nové domesticity, v rámci kterého (převážně) ženy nacházejí v reprodukční práci v domácnosti seberealizaci a *empowerment*.

Autorka vychází z kvalitativního sociologického výzkumu (pozorování, rozhovorů a analýzy dokumentů), který realizovala v letech 2017–2019.

Rodovo vyvážená slovenčina v súčasnej spoločnosti¹

Lujza Urbancová

Katedra slovenského jazyka a komunikácie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Gender Balanced Slovak in Contemporary Society

Abstract: This paper deals with the current social context in which the gender-balanced functions of the Slovak language are being created. The rules that exist for creating and using gender-based Slovak are at odds with contemporary society. This paper examines the mechanism of language changes including gender-balanced language and makes observations about how they are perceived within the communication community in particular. Language is approached as a construct that is a reflection of society and social processes, while at the same time language influences some of these processes in return. Language changes occur more slowly than social ones, or rather, these changes do not respond operatively to changes within society. An exception to this is the enrichment of vocabulary, but conceptual changes progress much more slowly. The fact that language is used to strengthen certain images of the world also plays a role in the process. Language ideology provides this process with new impulses.

Keywords: gender-balanced Slovak, language ideologies, language changes, language community, inclusive communication

Urbancová, Lujza. 2022. Rodovo vyvážená slovenčina v súčasnej spoločnosti. *Gender a výzkum / Gender and Research* 23 (2): 41–61, <https://doi.org/10.13060/gav.2022.018>.

¹ Štúdia je súčasťou riešenia projektu *Xenizmy v nemeckých a slovenských komunikátoch*, VEGA 1/0472/20.

Idea rodovo vyváženého jazyka² vychádza z feministických snáh o zviditeľnenie žien v jazyku, ktoré by odrážalo ich zmenené spoločenské postavenie: „The question of why it matters how women are named should answer itself if we accept that the way people talk to each other and about each other determines the way they recognise and value each other, how they form their relationships with each other and whether they confirm each other’s identities.” (Burr 2003: 32) Rodovo vyvážený jazyk je možné odborne reflektovať v rámci rôznych metodologických platforiem, a to nielen lingvistických, pretože sa tesne spája so spoločnosťou, v ktorej funguje. Za východiskové sa však vníma práve lingvistické uchopenie. Z hľadiska slovenskej lingvistiky rezonujú v tomto smere pohľady na rod ako gramatickú kategóriu a jej schopnosť odrážať skutočnosť, resp. skôr jej aktuálne obmedzenia, ako aj možnosti redukovania generického maskulína (porov. napr. Cviková 2014a, 2014b; Sokolová 1998; Štefaňáková 2020, 2021; Košková, Satoľa-Staškoviak 2017; Urbancová 2010, 2018, 2019a, 2019b, 2019c, 2019d, 2020, 2021).

Pochopiteľne, reflexia reality je relatívna, ako to zdôrazňuje aj T. Skutnabb-Kangas (2000), keď píše o vplyve kultúry a spoločenského kontextu na výber slov. Zároveň jazyk ovplyvňuje výber toho, čo chceme reflektovať, čo v mimojazykovom svete zaznamenávame jazykovými prostriedkami. „Náš jazyk nám od začiatku určuje, čo je pre nás dôležité vidieť (= pre čo máme v našom jazyku slová) a čo je menej dôležité (= pre čo slová nemáme). Jazyk určuje aj to, čomu pre nás je potrebné a čomu nie je potrebné venovať pozornosť, čo je dobré a zlé, správne a nesprávne. Jazyk sa podieľa na určení jednak toho, čo vidíme, jednak toho, ako sa na to pozeráme, ako to hodnotíme.” (ibidem: 12) Táto relatívna reflexia sa výrazne prejavuje v kontakte s rodom ako sociálnou kategóriou.

Pri morfologickej kategórii rodu nie je úplná zhoda pojmového obsahu, čiže odrazu skutočnosti, a morfologického významu³ (porov. Dvonč et al. 1966), avšak väčšina substantív pomenúvajúcich osoby sa zaraďuje k mužskému alebo ženskému rodu. V rámci tejto dvojice je mužský rod vnímaný ako neutrálny a z toho vyplýva jeho generické používanie (tzv. generické maskulínium).

Diachronní rešerše dokládajú tri fáze používání maskulina při označování skupin osob: (1) rodově specifická, tj. označující výhradně muže od počátků pí-

² Rodovo vyvážený jazyk (známe sú tiež iné termíny, napríklad rodovo citlivý jazyk alebo rodovo neutrálny jazyk, či rodovo inkluzívny jazyk) je alternatívou k androcentrickému (sexistickému) jazyku, v ktorom je používaný generický mužský rod a ďalšie jazykové prostriedky uprednostňujúce jazykovú reflexiu jedného sociálneho rodu pred inými.

³ „Prirodzený rod (pohlavie osôb a zvierat) sa spravidla kryje s menným rodom, ale z istých príčin môže byť medzi nimi aj rozdiel. (...) napr. slovo *dievča* stredného rodu je v protiklade so slovom *chlapec* mužského rodu.” (Dvonč et al. 1966: 33)

semnictví do 19. stol.; (2) souběh rodově specifické a generické funkce od dob výraznějšího vstupu žen do veřejného prostoru a zejména na trh práce. Zvláště v právnickém a úřednickém (angl.) jaz. vzniká potřeba vyjádřit, že do určité kategorie (vlastník, stěžovatel) n. rodově smíšené skupiny jsou zahrnuty také ženy. Tato fáze byla řešena preskripcí generické funkce maskulina zřejmě vůbec poprvé výnosem britského parlamentu r. 1850 (v angl. se týkala rozšíření platnosti názvů osob, např. owner, a osobních a přivlastňovacích zájmen k jim odkazujícím na ženy), později se objevují v mluvnických příručkách pasáže o generické platnosti maskulina; (3) fáze zpochybnění této funkce maskulina, formulování a prosazování alternativ do vyjadřovací praxe. (Valdrová 2017: 1)

V lingvistickom opise je neutrálnosť mužského rodu posilnená vnímaním členov gramatickej kategórie rodu ako príznakových alebo nepríznakových, pričom neutrálne vnímané členy gramatickej kategórie môžu zastupovať aj ostatné členy. V prípade gramatického rodu mužský rod zastupuje aj ženský a stredný rod, avšak príznakové kategórie operujú v rámci vlastného rodu.⁴

Dnes sa rodová vyváženosť vzťahuje na ešte širšie súvislosti, pretože rodová identita prekračuje bipolárnu reláciu muž–žena. Ide o prípady transrodových ľudí, intersexuálnych, resp. nebipolárnych osôb či queer-rodových osôb, ktoré si v súčasnej slovenčine len ťažko formulujú sebaidentifikáciu.⁵ V rámci rodovo vyváženého jazyka sa spočiatku uvažovalo o feminizácii⁶, čiže o zviditeľnení žien v jazyku, prípadne o neutralizácii ako o postupe redukovania polaritne vnímaného rodu. Tak, ako bolo potrebné zviditeľňovať ženy v jazyku, začína byť aktuálne zviditeľňovanie iných rodov, prípadne nachádzanie možností bezrodového označovania osôb (v češtine porov. napr. Kolek 2019, 2022; v slovenčine Séleš 2018). Iniciačné idey o rodovo

⁴ Príznakovosť a nepríznakovosť členov gramatických kategórií bola odborne uvedená v štrukturalistických štúdiách predstaviteľov Pražského lingvistického krúžku, napríklad v štúdiách Romana Jakobsona *O štruktúre ruského slovesa* (1984, prvýkrát publikované v roku 1932) a *Nulový člen* (1971, prvýkrát publikované v roku 1939). Základom vzniku tejto koncepcie sa stalo uchopenie jazykových javov v protiklade príznakovosť a neutrálnosť, resp. bezpríznakovosť, prvotne reflektované vo fonológii.

⁵ J. Séleš, uvažujúc o bezrode, navrhuje v slovenskom jazyku nové bezrodové zámená, napr. osobné zámeno *en*, a jeho paradigm, ako aj ostatné bezrodové tvary substantív, adjektív a verb (Séleš 2018). V umeleckej literatúre sa bezrod objavil v preklade knihy Bernardine Evaristo (2021) *Dievča, žena, iné* od Lucie Halovej, ktorý vyšiel v roku 2021 vo vydavateľstve Inaque. Prekladateľka sa inšpirovala Sélešovým návrhom. Tak sa návrh z istej relatívne uzatvorenej komunity mohol dostať aj k ostatným ľuďom – čitateľstvu uvedenej knihy. Zviditeľnenie bezrodovej skupiny sa deje predovšetkým prostredníctvom médií a ako vidíme, aj umeleckej literatúry.

⁶ Spolu so zviditeľnením žien však prichádza aj upevňovanie binárneho vnímania rodu, ako to uvádza aj Roswitha Kersten-Pejanić: „By making women more visible in language, there is the danger of reinforcement of the dichotomous and hegemonic ways of thinking about gender as binary (male/female)...“ (Kersten-Pejanić 2015: 84)

vyváženom jazyku zo špeciálnejších diskurzov (napríklad tých, ktoré sa venujú rodovej rovnosti) postupne prenikajú do širšieho prostredia jazykovej komunikácie, do inštitúcií a procesov, vplývajúcich na spoločenské povedomie o podobe a používaní jazyka, a napokon do bežnej rečovej praxe. Nejde o priamočiary ani jednoduchý prechod, pretože rečová prax funguje s vysokou mierou zotrvačnosti – istý jazykový obraz sveta je silným homogenizujúcim a stabilizačným faktorom a životné zmeny sa doň premietajú s oneskorením.

O rodovo vyvázenej slovenčine sa dá uvažovať aj ako o jednej z interakcií medzi meniacou sa spoločnosťou a jej jazykovou reprezentáciou. Nejde o nič iné ako o potvrdenie známeho poznatku, že (sociálna) realita a jazyk sa obojstranne ovplyvňujú, pričom dynamika zmien spoločnosti nachádza neraz oneskorenú odozvu v jazyku. Na druhej strane až to, čo „je“ v jazyku, na čo existuje pomenovanie, ukazuje, čo „je“ v realite, čo je súčasťou nášho sveta. V texte sa sústredíme na vzťah medzi ponímaním rodu ako sociálnej kategórie v niektorých sociálnych diskurzoch a sieťou diskurzívnych praktík, ktorými sa v jazykovom kolektíve vytvára povedomie o „správnosti“, vhodnosti používania jazyka ako adekvátnej reprezentácie sociálnej skutočnosti. Otázka, ktorá sa neraz v súčasnosti v súvislosti s rodovo vyváženým jazykom kladie, teda či je slovenčina rodovo vyvážená alebo či má potenciál byť rodovo vyvážená, je v tomto texte zmenená. Nezisťuje sa potenciál slovenčiny, ale potenciál kolektívu používajúceho slovenský jazyk. Pozornosť je venovaná sociálnym súvislostiam „života“ slovenského jazyka, konkrétne rodovo vyváženého slovenského jazyka, a podmienkam, ktoré na jeho existenciu vytvára súčasné jazykové spoločenstvo, ako aj charakteristike tohto spoločenstva. V centre ďalšej pozornosti bude niekoľko silných „prevodových mechanizmov“, vplývajúcich na jazykové spoločenstvo a na vnímanie „prirodzenosti“ jazyka v istej komunikačnej interakcii, v ktorej sa uskutočňuje komunikačný výber. Ambíciou je pomenovať, aké sociálne vplyvy pôsobia na komunikačný kolektív a čo formuje jeho postoje k rodovo vyváženému jazyku, a zároveň hľadať spôsob, ako by sa rodovo vyvážený jazyk mohol v jazykovom spoločenstve ukotviť.

Slovenské jazykové spoločenstvo pod vplyvom ideológií

Slovenské jazykové spoločenstvo netvorí homogénnu komunikačnú skupinu, avšak isté niveau je nastavené prevládajúcimi jazykovými ideológiami. Tie ako súhrn poznatkov, informácií o jazyku, ale aj postojov k tomu, čo je „prirodzené“, „normálne“ (porov. Lanstyák 2016), ovplyvňujú percepciu všetkého, čo súvisí s jazykom, jeho teoretickým uchopením, ale predovšetkým používaním.

Slovenský jazyk sa formoval na základe socializačných procesov akcentujúcich normu a snažiacich sa o zjednotenie kolektívu prostredníctvom spisovnosti. Tento proces bol silný najmä v 20. storočí, ale stále rezonuje ako v odbornom, tak i v bežnom

komunikačnom kolektíve a je tesne spojený s jazykovou ideológiou a následnou jazykovou diskrimináciou. V súvislosti so slovenčinou sa jej venuje S. Ondrejovič (2020a), vychádzajúc z tvrdenia P. Maizta:

Jazyková diskriminácia založená na ideológiách, ktoré spočívajú na zjednodušených kategorizáciách rôzneho druhu, vníma niektoré jazykové prejavy (výrazy) v konečnom dôsledku ako správne, estetické, primerané a kultivované, prípadne aj pravdivé, iné sa zasa stigmatizujú ako nesprávne, neestetické, neprimerané, nekultivované, cudzie, falošné a deficitné. Tieto hodnotenia sú často problematické aj preto, že jazykové ideológie sú často založené na stereotypoch a predsudkoch, čo znamená, že vyznievajú neraz nielen umelo, ale v niektorých prípadoch aj „silene“. (Maizt 2020: 3 podľa Ondrejovič 2020a: 130–131)

Autor dokumentuje prejavy purizmu, konzervativizmu, štandardizmu či homogenizmu v slovenskom jazykovom prostredí. Venuje sa síce primárne kontextu vnímania spisovného jazyka, ale poskytnuté poznatky možno aplikovať na všeobecné „nastavenie“ komunikačného kolektívu k jazyku, k jeho zmenám, používaniu a funkcii v spoločnosti.

Dominantná ideológia má výrazný vplyv na jazykové zmeny tým, že „nenápadne“ prezentuje istému kolektívu prirodzenosť jazykových prostriedkov. „A dominant ideology typically owes its success not to brute power and conscious imposition, but to the ability to convince people that it is not in fact a matter of ideology at all, but simply natural, ‘the way things are’. We refer to this process as naturalization.“ (Eckert, McConnell-Giner 2013: 29) Pochopiteľne, jazyková ideológia nie je v celom spoločenstve jednotná, popri už uvedených sa v slovenčine uplatňujú v istej časti kolektívu aj opozitné, napr. variabilizmus či pluralizmus alebo sexizmus (porov. Lanstyák 2016). Do kontaktu i kolízie sa tak dostávajú rôzne prístupy k jazyku, tie však majú z hľadiska socializácie nerovnakú pozíciu.

Štandardizmus, purizmus aj konzervativizmus sa upevňujú aj v školskom vzdelávaní preferovaním systémovlingvistického prístupu k jazyku. V ňom, „ako hovorí známy bonmot, [sa] používatelia odbreňujú od vlastného uvažovania a rozhodovania“, čo je omnoho príjemnejšie pre používateľa, než v tejto veci ponúka sociolingvistika a pragmatika“ (Ondrejovič 2020b: 256). Puristické tendencie sú živé aj v súčasnom lingvistickom výskume, ako konštatuje autor, a takéto zmyšľanie považuje za blízke totalitnému mysleniu.

O odraze jazykovej ideológie pri vnímaní rodovo vyváženého jazyka, resp. rodovo inkluzívneho jazyka, píše K. Motyková (2020). Analyzujúc metajazykové vyjadrenia, opisuje jazykové ideológie prítomné pri posudzovaní rodovo inkluzívneho jazyka. Zameriava sa na internetové diskusie sprevádzajúce texty tematizujúce aj problematiku

rodovo inkluzívneho jazyka. Autorka uvádza, že väčšina diskusných názorov je proti takémuto jazyku. „Pomerne častý argument proti rodovo vyváženému jazyku je v súlade s ideológiou jazykového efektivismu... Z hľadiska tejto jazykovej ideológie tu ide o ‚plytvanie termínmi‘, ‚slovný smog‘, ‚duplicitnú vatu‘ či ‚kopu slovného balastu‘.“ (Motyková 2020: 255) U oboch skupín, odmietajúcej i prijímajúcej, sa objavujú prvky jazykového relativizmu:

Kým však zástancovia inkluzívneho jazyka argumentujú jazykovým relativizmom, čiže tvrdením, že jazyk ovplyvňuje naše myslenie, a tvrdia, že ho treba ovplyvňovať tak, aby nebol nositeľom predsudkov, odporcovia síce tiež uznávajú vplyv jazyka na myslenie, ale uvádzajú, že zástupný rod nie je diskriminačný, ženám nespôsobuje pocit nedocenenia. Na druhej strane však uvádzajú, že scitlivovanie jazyka môže viesť k narušeniu sexuálnej identity detí, čo možno považovať za silný argument v duchu jazykového relativizmu. (Motyková 2020: 257)

Použitie argumentov z rovnakej ideologickojazykovej oblasti, t. j. jazykového relativizmu, na podporu opozitných názorov autorku podnietilo k tvrdeniu, rezonujúcemu s I. Lanstyákom (Lanstyák 2016: 4), o tom, že pri ideológiách neuvažujeme o ich hodnotení na osi *dobrá, zlá*. Takto môžeme hodnotiť ciele ľudí alebo spoločenských skupín zastupujúcich isté ideológie.

V Motykovej vzorke reakcií na rodovo vyvážený jazyk sa objavuje substantívum *gender* a jeho deriváty s negatívnou konotáciou, napr. „*gender ideológia*“, „*genderová mentálna retardácia*“ (Motyková 2020: 255). To odкрýva ďalšie sociálne súvislosti relevantné pre pertraktovanú oblasť, konkrétne používanie termínu *gender* v súvislosti s rodovo vyváženým jazykom. V slovenčine máme síce zaužívaný termín *rod* (porov. napr. Glosár rodovej terminológie n.d.; Jarošová 2018 alebo Kačala, Považaj, Pisárčiková 2020⁷), avšak v odbornom a laickom prostredí sa stretávame s oboma termínmi. Mainstreamizácia termínu *gender*, resp. *rod*, a jeho derivátov, predovšetkým adjektíva *genderový*, *rodový*, najmä od konca 20. storočia podporila formovanie tzv. *antigenderového diskurzu*, kritizujúceho tzv. *genderovú ideológiu* (porov. napr. Svatoňová 2022) vrátane jazykových zmien smerujúcich k rodovej vyváženosti.

⁷ „... slovo *rod* v spomínanom novom význame ‚súbor sociálne vybudovaných rozdielov medzi mužmi a ženami (so zreteľom na historicky utvárané a tradíciou odovzdávané sociálne a kultúrne normy podmienajúce odlišné postavenie muža a ženy)‘ a jeho odvodenina *rodový* sú súčasťou spisovného úzu, pretože sa používajú v tzv. spisovných situáciách, teda v odbornej komunikácii a v publicistike.“ (Jarošová 2018: 336) V *Krátkom slovníku slovenského jazyka* (Kačala, Považaj, Pisárčiková 2020: 616) sa prvýkrát vo vydaní z roku 2020 nachádza ako jeden z významov lexémy *rod* význam „komplex sociálne utvorených historicky podmienených rozdielov medzi mužmi a ženami“ (ibidem: 616).

Percepčné predpolie rodovo vyváženému jazyku vytvára aj štátna legislatíva (zákon o štátnom jazyku) a štátom ustanovené orgány (napr. Ústredná jazyková rada). Ide o diskurzívnu sféru, ktorá ovplyvňuje posudzovanie adekvátneho jazykového vyjadrovania a zavádza, prípadne upevňuje dominantnú jazykovú ideológiu či jazykové ideológie. Tie z nich, ktoré sú centrálné, neexistujú bez podpory štátom riadených inštitúcií. Prostredníctvom nich, predovšetkým vzdelávacích, je formátovaný rámec socializácie celého jazykového spoločenstva a vytvára sa tak obraz o „normálnosti“ alebo „prirodzenosti“. Neustálym opakovaním diskurzívnych praktík sa ovplyvňuje povedomie jazykového kolektívu.

Ways of thinking become common sense when we cease to notice their provenance – and this happens when they occur continually in enough places in everyday discourse. A discourse may have a privileged status in society by virtue of the power of the people who engage in it. It can be heard in more places, get more time associated with voices of authority – and as it permeates institutions it comes to pass for “knowledge,” “fact,” or “common sense”. Thus, by virtue of the position of its original proponents, a discourse can erase its history as it spreads, masking the fact that it is ideology. (Eckert, McConnell-Ginet 2013: 29)

Výrazným prejavom jazykovej i politickej ideológie je existencia *zákona o štátnom jazyku Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. z 15. novembra 1995* a s ním súvisiaca Ústredná jazyková rada (ÚJR) zriadená pri Ministerstve kultúry Slovenskej republiky. Ich vplyv na jazykovú komunitu môžeme považovať za relatívne latentný, avšak z hľadiska socializácie a reálneho dosahu prostredníctvom inštitúcií za výrazný. Najvýraznejšie sa zákon uvádza v kontexte spisovného jazyka a národného jazyka či štátneho jazyka, ako aj jazykov národnostných menšín. Síce ho primárne nespájame s oblasťou rodovej vyváženosti v jazyku, jeho ozveny možno cítiť aj tam. Naladenie komunikačného kolektívu ovplyvnené ideológiou konzervativizmu a štandardizmu rezonuje vo všetkých oblastiach týkajúcich sa jazykovej komunikácie. Na dodržiavanie zákona o štátnom jazyku má dohliadať Ústredná jazyková rada. Jednou z jej úloh je aj ochraňovať štátny jazyk, „posudzovať návrhy na zmeny kodifikovanej podoby štátneho jazyka“ a poskytovať „odborné stanoviská v sporných otázkach používania štátneho jazyka“ (Štatút Ústrednej jazykovej rady n.d.).

Na webovej stránke Ministerstva kultúry SR je zverejnená *Koncepcia starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky*, v ktorej je predstavená aktuálna jazyková politika. Jej charakteristika akcentuje vplyv jazykového spoločenstva na jazyk. Ide o „... činnosť riadiacej sféry v istej spoločnosti orientovaná na spolurozhodovanie v otázkach fungovania, rozvoja a vzájomného pôsobenia jazykov. Predmetom jazykovej politiky nie je sám jazyk, ale vzťah spoločnosti a jazyka (jazykov).“ (Koncepcia starostlivosti

n.d.) V rámci nej sa počíta s kontrolou a riadením a podporu tohto postupu naznačuje aj výskum názorov verejnosti, napr.: „Isté usmerňovanie a riadenie používania štátneho jazyka je zo spoločenského hľadiska nevyhnutné. Potvrdzujú to napríklad aj výsledky telefonického prieskumu verejnej mienky, ktoré v septembri 2000 uskutočnilo Mediálne informačné centrum. Na otázku, či si myslia, že by sa štát mal starať o ochranu a rozvoj slovenského jazyka, kladne odpovedalo až 93 percent respondentov.“ (ibidem) A napokon na doplnenie obrazu o tomto diskurze pridáme časť textu o aktuálnom stave používania štátneho jazyka ako súčasti *Piatej správy o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky* (hodnotené obdobie 1. 10. 2017 – 30. 9. 2019). Predseda Ústrednej jazykovej rady sa vyjadruje k tomu, že zistené „nedostatky“ by mali byť impulzom na ukazovanie miest, „kde treba zamerať intenzívnejšiu vzdelávaciu a organizačnú činnosť, ako aj prostriedky a cesty, ktorými sa vo zvyšovaní jazykovej úrovne verejných prejavov treba uberať“ (Kačala 2020: 1).

Aktuálny ideologický kontext poukazuje na tendencie zamerané na ochranu, kontrolu, tlak a taktiež na stabilizáciu štandardizácie. Podľa správ o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky sa pozornosť venuje napríklad názvom ulíc a verejných priestranstiev, aby boli v súlade so spisovnou normou, nedostatkom v používaní slovenského spisovného jazyka v úradnom styku, podporovaniu záujmu o predmet slovenský jazyk a literatúra v školách alebo dodržiavaní povinnosti označovať obsah tovaru v slovenskom jazyku. Akcentuje sa nízka úroveň jazykovej kultúry a potreba školení. Rodová vyváženosť sa neobjavuje ako kritérium hodné pozornosti.

Niektoré javy sa v správach interpretujú v protiklade domáce – cudzie a prvky z cudzích jazykov sa hodnotia ako nadbytočné.

Nové prvky v spoločnosti a snaha priblížiť sa zahraničnej kultúre sa prejavujú aj prostredníctvom jazyka. Okrem nadbytočného používania cudzích slov, najmä anglických slov a anglicizmov, je to napríklad aj odmietanie prechyľovania ženských priezvisk, čím sa v skutočnosti (u niektorých nositeľiek) formálne signalizuje odmietanie slovenského občianstva alebo sa vytvára ambivalentnosť identity (rod a príslušnosť) ich nositeľiek: prípad Kirschner (namiesto Kirschnerová) alebo Cibulka (namiesto Cibulková). Jednotlivo sa môžeme stretnúť vo verejných prejavoch aj s odmietaním prechyľovania zahraničných ženských priezvisk (Merkel namiesto Merkelová), čo je v rozpore so zákonitosťami spisovnej slovenčiny. (Správa o používaní 2012: 22)

Spojenie používania cudzích slov a odmietania štátneho občianstva v jednom texte v sebe latentne obsahuje náznak protikladnosti cudzosti a príslušnosti k slovenskému

občianstvu, a teda implikuje možné ohrozenie občianstva cudzími prvkami.⁸ V závere Piatej správy sa konštatuje: „MK SR [Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky] prostredníctvom Piatej správy navrhuje riešenia podporujúce postavenie štátneho jazyka tak, aby odolal rastúcim globalizačným tlakom a aby bola zabezpečená jeho stabilita, kultivácia, ako aj plynulý a prirodzený vývin.“ (2020: 29) Uvedená formulácia je síce pomerne vágna alebo skôr protirečivá, pretože dáva do súvisu kultiváciu aj prirodzený vývin, avšak v kontexte celej správy sa možno domnievať, že ide o riešenie podporujúce predovšetkým kultiváciu v zmysle podpory spisovnosti. Nič nenaznačuje, že by sa v rámci riešenia počítalo aj s rešpektovaním odporúčení o formulovaní rodovo vyváženého jazyka. Naopak, zmienka o „globalizačných tlakoch“ ako o niečom, čomu treba odolávať, teda o niečom, čo destabilizuje slovenský jazyk, má jednoznačné interpretačné vyústenie proti jazykovým zmenám rôzneho druhu.

Z krátkeho náčrtu je zrejmé, že v záujmovom spektre Ústrednej jazykovej rady – štátom ustanoveného kolektívneho orgánu – prevláda snaha o dodržiavanie kodifikovanej podoby štátneho jazyka, o nachádzanie odchýlok od nej a o ich nápravu. Absentuje záujem o „sporné otázky používania štátneho jazyka“ iného druhu, prekračujúce kritérium spisovnosti a nespisovnosti, medzi ktoré patria napríklad problémy jazykového vyjadrenia zmien v rodovej identite súčasných ľudí. Diskutabilnosť, mierne konštatované, tejto absencie sa zvyrazňuje, keď berieme do úvahy iné inštitúcie reprezentujúce štát, v ktorých sa, naopak, už v roku 2008 deklarovalo použitie jazyka vyvažujúceho ženský aj mužský rod (v tom období bolo používané označenie rodovo citlivý jazyk). Ide napríklad o *Slovenský rozhlas* (v Štatúte programových pracovníkov a spolupracovníkov Slovenského rozhlasu z februára 2008 sa píše o používaní rodovo citlivého jazyka „v súlade s pravidlami slovenského jazyka“ [Štatút programových pracovníkov 2008]) alebo o *Radu vlády Slovenskej republiky pre rodovú rovnosť*, pracujúcu pri *Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky* (vznikla potreba používať rodovo citlivý jazyk pri komunikácii Rady s verejnosťou) (porov. Urbancová 2010). Deklarovanie používania však neznamená samotný proces používania, resp. poznámka o rodovo citlivom jazyku používanom v súlade s pravidlami slovenského jazyka naznačuje stabilizáciu existujúcich pravidiel aj v rámci rodovej citlivosti. Takýto pohľad vedie k upevneniu zaužívaného vyjadrovania a „prirodzenosti“.

Analýza sociálneho života niektorých jazykov so zameraním na rod zahrnutá v publikácii *Gender across Languages* (Hellinger, Bußmann 2001–2003) pritom uka-

⁸ Z. Dobrík píše o xenizácii inakosti a o tom, že inakosť býva stigmatizovaná v mene zachovania „čistoty“ spoločnosti. „Každá inakosť nesie v sebe symbolický potenciál konštruovať cudzosť, a tak aj potenciálne nepriateľstvo a konflikty.“ (Dobřík 2018: 9) Zneužívanie inakosti je tiež prostriedkom upevňovania ideológie a politickej moci.

zuje, že zmeny v spoločnosti sú reflektované v jazyku prostredníctvom intervencie rôznych inštitúcií aj jazykovej politiky. Zároveň zmeny vychádzajúce v ústrety rodovo vyváženému jazyku korelujú s postavením rodov a s miestom rodovej rovnosti v spoločnosti.

In some languages (e. g., English, German, French, Dutch and Spanish) such tendencies have been supported by language planning measures, including the publication of recommendations and guidelines, while for other languages an awareness of gendered asymmetries is only beginning to develop in both academia and the media (e. g., in Czech or Polish). To a large extent, the emergence of public discourse on language and gender depends on the socio-political background, in particular the state of the women's movement in the respective country. (Hellinger, Bußmann 2003: 18)

Lingvistické reflexie rodovo vyváženého jazyka v slovenčine ako jeden z formotvorných prvkov sociálneho prostredia

Ideové niveau v rámci vzťahu k rodovo vyváženému jazyku nastavuje slovenský lingvistický výskum, pretože v rámci aktuálnych jazykových ideológií sú ľudia z jazykovedného prostredia vnímaní väčšinovým jazykovým spoločenstvom ako elity určujúce, ako má jazyk vyzeráť, a hodnotiace jeho úroveň. Odborný názor prezentovaný na verejnosti má potenciál ovplyvniť jazykové spoločenstvo.

Proti sebe stoja v odbornej komunite tradičné názory o potrebe neustálej ochrany slovenčiny a na druhej strane názory o emancipovanosti jazykového kolektívu a jeho schopnosti prijímať zmeny v jazyku ako sprievodný jav vývinu spoločnosti. S. Ondrejovič (2010) píše o sociolingvistickom postoji v porovnaní s tradičným prístupom:

... vyznačuje sa väčšou tolerantnosťou voči používateľom, najmä však diferencovanosťou, pričom „nehrá“ výlučne iba na jedného reprezentanta, iba na spisovný jazyk. (...) v porovnaní s tradičnou jazykovedou je aj „zodpovednejší“ v tom zmysle, že sa nevydáva hneď tou najľahšou cestou zákazov a príkazov či vylučovania odchylných či „nesystémových“ foriem z dobrej spoločnosti, ale pokúša sa aj „nesystémovosti“ a nepravidelnosti v jazyku pochopiť a vysvetliť (ak sa to dá). (Ondrejovič 2010: 12)

V odbornej komunite rezonujú dva „krajné“ postoje k jazyku a k jazykovým zmenám – ochranársky (paternalistický) a neobmedzujúci, rešpektujúci emancipovanosť jazykového kolektívu, resp. nepragmatický a pragmatický prístup. Juraj Dolník uvažuje o dvoch prístupoch k spisovnému jazyku: „Kým pri pragmatickom prístupe sa

vychádza z toho, že aj spisovný jazyk sa zachováva a rozvíja prirodzenou rozšírenou reprodukciou v komunikačnej interakcii v meniacich sa podmienkach (...), nepragmatický prístup spočíva v zotrvávaní na tom, že spisovný jazyk bol, je a bude ‚umelým‘ jazykom, takže idea prirodzenej reprodukcie je naň len čiastočne aplikovateľná.“ (Dolník 2007: 95–96)

V konkrétnych výskumoch týkajúcich sa rodovo vyváženého jazyka nie je rozdelenie prístupov na pragmatické a nepragmatické výrazné, resp. aj pri pragmatickom alebo interdisciplinárnom prístupe je prítomné systémovolingvistické vnímanie gramatickej kategórie rodu. Na ilustráciu uvedieme niekoľko prístupov v rámci lingvistického výskumu. Vzhľadom na skutočnosť, že ich vznik datujeme do obdobia po pragmatickom obrate v lingvistike, uplatňuje sa v nich interdisciplinárny prístup.

J. Pekarovičová (2016) sa zaoberá kategóriou rodu z niekoľkých aspektov – z lingvistického, sociokultúrneho, pragmatického, didaktického a interkultúrneho. Vníma referenčnú a identifikačnú funkciu jazyka. Pri referenčnej funkcii je generické maskulínium podľa nej neutrálnym prostriedkom.

... aj dnes úplne legitímne vznikajú pomenovania s použitím generického maskulína učiteľa, kolegovia: Iniciatíva učiteľov Slovenska či... Učitelia chcú lepšiu budúcnosť pre vaše deti... Z danej formulácie je jasné, že do uvedenej skupiny patria aj ženy učiteľky, kolegyne a nikto túto ich príslušnosť nespochybňuje použitím všeobecnej formy, ktorá je praktickejšia z hľadiska jazykovej ekonomie i jazykovej korektnosti... Nuž a práve takéto prípady poukazujú na nesúlad medzi referenčnou a identifikačnou funkciou a jej jazykovým stvárnením. (Pekarovičová 2016: 45)

Iný príklad podporujúci zachovanie generického maskulína poskytli Mária Košková a Joana Satoła-Staškowiak (2017), ktoré sa zamerali na maskulinizáciu v slovenskom, poľskom a bulharskom jazyku. Generické maskulínium považujú za črtu slovanských jazykov a jeho funkciu opisujú v súlade so zaužívanými gramatickými pravidlami. „Mužský rod je referenčným, zástupným rodom v jednotnom i množnom čísle substantív a ako formálny neutrálny znak sa v slovenčine môže pravidelne používať na označovanie všeobecného významu, dvojice muža a ženy alebo skupiny bez ohľadu na reálne zastúpenie žien v tejto skupine...“ (ibidem: 5) Nahrádzanie generického maskulína autorky považujú za „účelové narúšanie dobre fungujúceho, praktického a normou ukotveného gramatického pravidla, ktoré je pevne zakódované v jazykovom vedomí spoločnosti.“ (ibidem: 7)

„Kolízia“ vnímania termínu rod ako neutrálnej kategórie v lingvistických výskumoch a názorov feministickej lingvistiky na generické maskulínium je naznačená v texte M. Sokolovej (1998). Autorka síce tvrdí, že: „To, že spoločnosť 99 študentiek sa prí-

tomnosťou *jedného študenta* musí jazykovo vyjadriť ako spoločnosť *100 študentov*, je síce zaujímavé, ale lingvisticky vysvetliteľné“ (ibidem: 446), no na druhej strane vníma opodstatnenosť nových prístupov k odrazu rodu v jazyku a relatívnosť prirodzenosti ako sociálneho javu:

Výskumy feministickej lingvistiky opierajúce sa viac o sociologické a psychologické aspekty naznačujú, že ľudia sú pri percepcii objektívnej reality ovplyvnení jazykovými štruktúrami, a tak prostredníctvom uprednostňovania maskulín sa v jazyku posilňujú aj tendencie uprednostňovať zastúpenie žien mužmi v spoločnosti, t. j. za rovnako prirodzené pokladáme existenciu kolektívov zložených z 90 % žien a 10 % mužov, v ktorých sú vo vedúcich funkciách muži. Táto skutočnosť je príčinou, prečo vo viacerých krajinách právne ustanovujú používanie feminatív popri pomenovaniach v mužskom rode... (ibidem: 446)

Na odlišnom prístupe ku generickému maskulínu sú založené práce vychádzajúce z feministických teórií alebo na prístupe komparačného charakteru. Ich cieľom nie je stabilizovať zaužívaný komunikačný stereotyp v oblasti generického maskulína, ale hľadať možnosti na zrkadlenie spoločenských zmien v jazyku (napr. Urbancová 2019a, 2019b, 2019d), ktoré nemusia nevyhnutne platiť všeobecne, ale môžu byť aplikované pri deklarovaní použitia rodovo vyváženého jazyka štátnymi inštitúciami, pri prekladoch textov pôvodne napísaných v rodovo vyváženom jazyku alebo pri komunikácii ľudí vnímajúcich vyjadrenie rodovej rovnosti ako dôležitú hodnotu. Pri komparácii slovenčiny s inými jazykmi sa vychádza z potreby rodovo vyváženého jazyka na európskej úrovni a sú prezentované možnosti tvorby rodovo vyváženého jazyka (napr. Štefaňáková 2020, 2021).

S rodom (gramatickým i sociálnym) ako súčasťou rôznych diskurzov pracuje A. Faragulová v monografii *Cudzosť – jazyk – Slováci* (2016). Zaradenie rodu do výskumu cudzosti v rámci xenolingvistiky⁹ odôvodňuje tým, že mnohí ho vnímajú ako „prirodzenú“ normalitu¹⁰, ale nie všetci do tohto konštruktu zapadajú. Autorka spozorovala tri druhy xenoreakcií na skúmanú kategóriu rodu – stotožnenie, akceptovanie a odmietanie – a vytvorila xenoobraz Slovákov. „Silná inštitucionalizovaná, štandardizovaná a stereotypizovaná normalizovaná konštruovaná kategória ‚rod‘ bráni uvažovať o rode inak než v binárnom štrukturalistickom videní v opozícii muž–žena. Bráni

⁹ „Ambíciou xenolingvistiky je dopomôcť k vytvoreniu adekvátneho xenodiskurzu a práve uvažovanie o diskurze ako o jazykovom, spoločenskom a kultúrnom konštrukte nám to umožňuje. Keďže diskurz sa vytvára a reprodukuje (aj pomocou jazyka) v spoločnosti, je možné iniciovať zmenu a prispieť k tomu, aby majorita akceptovala inakosť, ktorú v súčasnosti interpretuje ako cudzosť.“ (Faragulová 2016: 112)

¹⁰ Normalita je kultúrno-spoločenský konštrukt označujúci normy, preferencie, predpisy alebo štandardizácie platné v istom kolektíve a zvnútornené jednotlivcom (Faragulová 2016: 16–17).

o ňom uvažovať tak, ako sa chápe vo feminizme či v rodových štúdiách, alebo ako ho interpretujú „nenormatívni“ jedinci.“ (Faragulová 2016: 112)

Súčasťou záujmu o rodovo vyvážený jazyk je aj zisťovanie postojov komunikačného kolektívu. V. Ľuptáková (2014) sa zamerala na vysokoškolskú študentskú skupinu (väčšina osôb sa venovala štúdiu slovenského alebo cudzieho jazyka) a formou dotazníka zisťovala poznatky o rode, rodovej citlivosti a rodovej diskriminácii, ako aj vedomosti o rodovo citlivom jazyku a skúsenosti s ním. Interpretácia dotazníka ukázala, že cieľová skupina nemá takmer žiadne skúsenosti s rodovo citlivým jazykom ani vedomosti o ňom.

„Uvoľnený“, k životnému svetu jazykového kolektívu prihladajúci lingvistický prístup môže reflektovať jazyk nielen prostredníctvom pestrejšej, od dichotomickej optiky oslobodenej stratifikácie výrazovej škály, ale môže byť vnímavý aj k interakcii jazyka so súčasnými pohybmi v chápaní rodovej identity. Zatiaľ čo v zahraničí pragmaticky orientovaná lingvistika formuluje konceptuálne rámce pre procesy prebiehajúce v rodovej diferenciacii – napríklad feministická pragmatika (porov. napr. Christie 2000) alebo lingvistika rodových a sexuálnych identít (Valdrová 2018) –, u nás ostáva potenciál pragmaticky zameraného lingvistického výskumu v oblasti rodovo vyváženého jazyka takmer nevyužitý.

Sociálne interakcie spojené s rodovo vyváženým jazykom

Doteraz sme sa venovali ideologickým a lingvistickým špecifikám prostredia, v ktorom sa vyvíja slovenské jazykové spoločenstvo a konkrétne jeho vzťah k reflektovaniu rodu v jazyku. Nie je možné jednoznačne vyjadriť, aký je postoj bežnej jazykovej komunity k rodovo vyváženému jazyku, pretože je tvorená rôznymi skupinami osôb disponujúcimi nerovnakým poznaním či súborom hodnôt. Výskum A. Ostertágovej (2014) medzi vysokoškolským študentstvom napríklad ukázal, že „až 50,3 % zúčastnených osôb považovalo používanie generického maskulína za žiaduci spôsob označovania osôb v textoch a 55,9 % sa explicitne vymedzilo voči niektorej z foriem rodovo symetrického označovania“ (Ostertágová 2014: 71). Argumenty o bezpríznakovosti maskulína, jazykovej ekonómii alebo nenarúšaní ustálených jazykových konvencií sú podporované aktuálnym jazykovoideologickým a politickoideologickým kontextom. V pozadí postoja je dôležité vidieť aj hodnotovú orientáciu a vnímanie postavenia mužov a žien v slovenskej spoločnosti. Ak je rodová rovnosť v komunikačnej interakcii vnímaná ako hodnota, je predpoklad, že si nájde odraz aj v používaní rodovo vyvážených jazykových prostriedkov (porov. Urbancová 2020).

Zrkadlovým obrazom stavu v jazykovednej komunite a jazykovej ideológii nastolenej štátnou mocou je používanie rodovo vyváženého jazyka vo verejných textoch. Môžeme ho rozdeliť do troch skupín:

- „skupina vytvára prostriedky na rodovo vyvážené alebo rodovo neutrálne vyjadrovanie, aplikuje ich v praxi a v metajazykových textoch vysvetľuje ich opodstatnenosť (napr. feministická organizácia Aspekt alebo združenie Občan, demokracia a zodpovednosť). Neexistuje záväzný predpis nariaďujúci istým inštitúciám či jednotlivcom používať neandrocentrický jazyk a zatiaľ jedinou reprezentatívnou publikáciou o rodovo vyváženom jazyku je *Analýza významu a možností používania rodovo vyváženého jazyka* (Cviková, ed., 2014a) a *Ako používať rodovo vyvážený jazyk* (Cviková, ed., 2014b);
- skupina deklaruje používanie RVJ [rodovo vyváženého jazyka, pozn. autorky], resp. rodovo citlivého jazyka, netvorí však nové jazykové prostriedky a nehľadá možnosti nahrádzania generického maskulína, k rodovo vyváženému vyjadrovaniu (alebo rodovo citlivému vyjadrovaniu) sa hlási jednou vetou, napr. ‚Všetky funkcie a pozície osôb v tomto materiáli, ktoré nie sú formulované v rodovo vyváženom jazyku, sa vzťahujú na obidve pohlavia.‘¹¹; ‚Rodovo citlivý jazyk [Nadpis v osobitnom riadku – pozn. L. U.] Kde sa v ustanoveniach tohto organizačného poriadku používa označenie funkcie v mužskom rode, primerane a podľa vhodnosti sa tým má na myslí aj označenie funkcie v ženskom rode.‘¹² (...);
- skupina nemá potrebu meniť androcentrický jazyk (väčšina textov, napríklad denná tlač, časopisy, webové stránky, učebnice atď.).“ (Urbancová 2019a: 222–223) Častou reakciou na rodovo vyvážený jazyk je uvádzanie takých príkladov, ktoré text zneprehľadňujú, hľadanie problematických riešení či nastoľovanie otázok z hľadiska celej problematiky marginálnych (v českom prostredí niekoľko príkladov uvádza Valdová 2018: 85–91).

Mozaiku toho, v akom prostredí sa formuje a „žije“ rodovo vyvážený jazyk, do-
tvoríme teóriou uvádzajúcou do našich úvah problematiku symbolického zisku a moci.
P. Bourdieu prináša inšpiratívnu koncepciu jazykového trhu a v rámci nej vníma aj ja-
zykovú zmenu, ktorej pripisuje atribút ekonomická. „Jinými slovami, promluvy nepřed-
stavujú pouze (leďa výjimečně) znaky určené k pochopení a dešifraci. Jsou to také
znaky *bohatství*, které mají být ohodnoceny a oceňovány, a znaky *autority*, které
si mají získat víru a poslušnost. (...) čistě instrumentální užívání jazyka... se obvykle
dostává do sporu s (ponejvíce nereflektovaným) úsilím o symbolický zisk.“ (Bourdieu

¹¹ Poznámka pod čiarou v Študijnom poriadku Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici pre študentov študijných programov akreditovaných od 1. 1. 2013.

Novšie (po publikovaní citovaného textu) sa vyskytla formulácia „Zástupný mužský rod sa v texte smernice vzťahuje na osoby všetkých pohlaví.“ (Smernica č. 3/2022 o študijnom poradenstve na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici 11. 1. 2022, článok 1), ktorá rod neredukuje na binárnu kategóriu.

¹² *Organizačný poriadok Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky* č. 2814/2017-250.

2014: 41) Metafora zisku sa javí vo vzťahu k percepcii rodovo vyváženého jazyka ako vhodné obrazné pomenovanie toho, čo takto formovaný jazyk prináša spoločnosti a ako ovplyvňuje skupinu majúcu symbolický zisk v androcentrickom používaní jazyka, ktorý stabilizuje existujúce spoločenské vzťahy, konkrétne rodovú stratifikáciu spoločnosti. Keď zisk symbolizuje niečo cenné, jeho dobrovoľné zanechanie nie je preferovaným postupom.

Každá varieta národného jazyka aj spisovný jazyk majú svoju hodnotu v jazykovom spoločenstve a tá je prisudzovaná aj osobám používajúcim danú varietu jazyka. Rovnako to môže platiť pri zmenách v štandardnom alebo spisovnom jazyku, ktoré síce nenarúšajú jeho spisovnosť alebo štandardnosť, ale menia zaužívaný spôsob zobrazovania. Tradične zvýhodnená skupina používajúca stabilizovaný komunikačný prostriedok sa môže v istej situácii stať znevýhodnenou, pretože formulovanie „nového“ komunikačného prostriedku neovláda. Konkrétne pri požiadavke používať rodovo vyvážený jazyk v istom texte je vo výhode osoba ovládajúca princípy a postupy tohto jazyka. V závislosti od komunikačných situácií môže nadobudnúť symbolickú výhodu konzervatívna alebo, naopak, rodovo zameraná komunikačná skupina. Frekventovaným nástrojom na presadzovanie vplyvu je znižovanie sebavedomia istej skupiny v rámci používania jazyka. V tomto smere je nutné opäť spomenúť práve jazykovú ideológiu zodpovednú za to, že sa niečo označí ako „normálne“, „prirodzené“ alebo naopak. V rámci hodnotenia prostriedkov tvorby rodovo vyváženého jazyka nie sú zriedkavé reakcie, že isté vyjadrenie je neprirodzené, nepáči sa komunikujúcim alebo im „trhá uši“, prípadne, že by ho nikdy nepoužili. Na druhej strane sa znevýhodnená skupina bráni a uvádza argumenty podporujúce vhodnosť daného prostriedku. Je to akýsi permanentný súboj komunikačných skupín a v závislosti od komunikačného kontextu „vyhráva“ jedna alebo druhá. Pochopiteľne, každej ide o to, aby ňou preferovaný komunikačný prostriedok získal prestížny status v jazykovej komunite. Tam, kde ide o zisk, bohatstvo a moc, očakávame konflikt a súboj. Východiskom by mohlo byť iné metaforické uchopenie analyzovanej situácie v oblasti jazykovej zmeny smerujúcej k rodovo vyváženému jazyku.

Domnievame sa, že rodovo vyvážený jazyk môže nájsť lepšiu odozvu v komunikačnom kolektíve, ak sa nebude verejne tematizovať ako izolovaný „nátlak“ na zmenu „prirodzeného“, osvedčeného jazykového inštrumentária, ale poukáže sa naň ako na súčasť rozsiahlejších zmien v procese postupujúcej senzibilizácie jazyka voči dynamickým zmenám životného sveta. Tieto zmeny sa dejú v širšom kontexte, netýkajú sa výlučne rodovej diferenciácie, ale zahŕňajú aj osoby so špecifickými potrebami či ľudí patriacich do iných spoločensky znevýhodnených skupín.

Vhodným sa javí koncept inkluzívnej komunikácie. Idea inkluzívnosti a rovnosti by mohla metaforicky nahradiť ideu boja, ochrany alebo konfliktu, ktorá sa v rámci ideológie konzervativizmu spája s rodovo vyváženým jazykom. J. Dolník vníma kulti-

váciu inkluzívneho jazyka ako súčasť kultivovania komunikácie a konania slobodného jedinca.

„Presvedčenie o etickosti komunikačného správania a konania zodpovedajúceho zásade rovnosti motivuje ku koordinácii komunikačnej slobody, k zosúlaďovaniu komunikačných reakcií, čo aktéri prežívajú, vnímajú, hodnotia ako prejav vôle ku korektnej komunikácii so zreteľom na ich sociálny vzťah k nej s prioritou rovnosti.“ (Dolník 2021: 41) Inkluzívna komunikácia je založená na budovaní dobrého vzťahu osôb participujúcich na komunikačnom akte,

je solidarizačnou reakciou príslušníkov istej skupiny na sociálnu znevýhodnenosť inej skupiny spôsobenú tým, že sociálne seberealizačné možnosti členov tejto (inej) skupiny sú obmedzované dominanciou skupiny, ktorá im zámerne či nezámerne bráni uplatňovať ich egalitné právo. Aktéri komunikácie sú reprezentanti zvýhodnenej a znevýhodnenej skupiny, ktorí k nej pristupujú z pozície solidarizačnej kultúry, regulujúc komunikačné praktiky tak, aby aktéri zo znevýhodnenej skupiny prežívali, vnímali komunikáciu tak, že sú oslovení ako zástupcovia skupiny, vo vzťahu ku ktorej je neprípustná žiadna forma diskriminačného prístupu. (Dolník 2021: 47)

Uvedený koncept nachádza konkrétnu realizáciu v rámci manažérskych komunikačných stratégií a postupne sa etabluje vo firmách so snahou o efektívne komunikovanie. Na internete je možné nájsť mnoho príkladov, ako sa inkluzívny jazyk objavuje v komunikačných stratégiách nielen reklamných spoločností, ale aj konkrétnych firiem, vznikajú brožúry predstavujúce a propagujúce inkluzívny jazyk, napr. *Inclusive Workplaces. Inclusive Communication Guide* (2021). Pochopiteľne, ak na tento koncept aplikujeme Bourdieuvu koncepciu jazykového trhu, nie je prekvapujúce, že inkluzívny jazyk sa začína presadzovať v manažérskej a reklamnej komunikácii, kde predpokladáme zisk v metaforickom i priamom význame. Jeho miesto, ako naznačuje uvedená brožúra, je však aj v komunikácii štátnych orgánov a verejných inštitúcií, čo síce nevylučuje „zisk“, ale zároveň upriamuje pozornosť širšieho jazykového kolektívu na používanie jazykových prostriedkov. Keďže rodová inklúzia v jazyku je jednou zo súčastí inkluzívnej komunikácie, adresátska skupina tohto konceptu sa značne rozšíri a zvýši sa tak aj aplikačný potenciál inkluzívneho jazyka.

Záver

Dôvodov pomalého, rezervovaného alebo čiastkového uplatňovania rodovo vyváženého jazyka v slovenskom jazykovom kolektíve je nepochybne mnoho. Medzi najvýznamnejšie pravdepodobne patrí konzervatívne preferovanie zaužívaných jazykových

prostriedkov, vychádzajúce z jazykovej ideológie, spojené s hodnotovou orientáciou jazykového kolektívu. Ostáva veľkou výzvou posúvať ideu rodovej vyváženosti jazyka do povedomia širšej verejnosti, venovať tejto problematike lingvistickú pozornosť a v rámci nej hľadať primerané postupy jazykového vyjadrovania aktuálnej pestrej rodovej diferencovanosti (napríklad redukováním generického maskulína alebo uvádzaním nových pomenovacích prostriedkov). Jednou z ciest je tiež hľadanie autorít prezentujúcich túto ideu, aby sa rodovo vyvážený jazyk nevnímal ako nutná príťaž, ale ako súčasť spoločenského vývinu.

Ako vidíme, v novom „návrhu“ na sociálnu existenciu rodovo vyváženého jazyka by malo ísť o snahu vzbudiť u „zvýhodnenej“ skupiny doteraz používajúcej androcentrický jazyk väčšiu vnímavosť voči rodovo „znevýhodneným“ skupinám, ktoré v jazyku zatiaľ nenachádzajú adekvátnu reprezentáciu. Výraznú úlohu pri naplňaní tejto snahy môžu mať – popri iných autoritách – štátne a kultúrne inštitúcie, ako aj lingvistická komunita. Zmena „nasmerovania“ neredukuje doterajšiu aktívnu úlohu skupín, ktoré aktuálne propagujú rodovo vyvážený jazyk, ale komplementárne k nej navrhuje prostredníctvom širšie ponímanej idey inklúzie motivovať aj doteraz nevyhranenú alebo negatívne vyhranenú komunitu.

Naznačené sociálne prostredie obklopujúce jazykové spoločenstvo a rodovo vyvážený jazyk jasne ukazuje, že to, či má jazyk potenciál byť rodovo vyvážený, je podradené vôli jazykového spoločenstva tvoriť a používať takýto jazyk a táto vôľa je formovaná rozmanitými ideologickými platformami a spoločenskými vplyvmi.

Literatúra

- Bourdieu, P. 2014. *Co se chce říct mluvením. Ekonomie jazykové směny*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.
- Burr, E. 2003. Gender and Language Politics in France. Pp. 119–139 in M. Hellinger, H. Bußmann (eds.). *Gender across Languages*, vol. 3. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, <https://doi.org/10.1075/impact.11.09bur>.
- Cviková, J. (ed.). 2014a. *Analýza významu a možností používania rodovo vyváženého jazyka*. Národný projekt Inštitút rodovej rovnosti. Stiahnuté 14. 8. 2018 (www.ruzovymodrysvet.sk/chillout5_items/1/6/0/1/1601_5755f0.pdf).
- Cviková, J. (ed.). 2014b. *Ako používať rodovo vyvážený jazyk*. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR. Stiahnuté 14. 8. 2018 (www.ruzovymodrysvet.sk/chillout5_items/1/5/9/9/1599_8a6542.pdf).
- Dobřík, Z. 2018. *Cudzosť a inakosť v jazykovej komunikácii*. Banská Bystrica: Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta.
- Dolník, J. 2007. *Súčasná spisovná slovenčina a jej problémy*. Edícia: Studia Academica Slovaca. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta.

- Dolník, J. 2021. *Jazyk v sociálnej praxi*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Dvonč, L., G. Horák, F. Miko, J. Mistřík, J. Oravec, J. Ružička, M. Urbančok. 1966. *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, Ústav slovenského jazyka.
- Eckert, P., S. McConnell. 2013. *Language and Gender*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, <https://doi.org/10.1017/CBO9781139245883>.
- Evaristo, B. 2021. *Dievča, žena, iné*. Preklad L. Halová. Bratislava: Inaque.
- Faragulová, A. 2016. *Cudzosť – jazyk – Slováci*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Glosár rodovej terminológie*. n.d. Stiahnuté 09. 04. 2020 (www.glosar.aspekt.sk).
- Hellinger, M., H. Bußmann (eds.). 2001–2003. *Gender across Languages*, vol. 1–3. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hellinger, M., H. Bußmann. 2003. Aims and Scope of „Gender across languages“. Pp. 2–25 in M. Hellinger, H. Bußmann (eds.). *Gender across Languages*, vol. 3. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, <https://doi.org/10.1075/impact.11.05hel>.
- Christie, Ch. 2000. *Gender and Language. Towards a Feminist Pragmatics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, <https://doi.org/10.1515/9780585468013>.
- Inclusive Workplaces. Inclusive Communication Guide*. 2021. Queensland government, Department of Education. Stiahnuté 20. 1. 2022 (<https://qed.qld.gov.au/workingwithus/induction/workingforthedepartment/humanresources/Documents/inclusive-communication-guide.pdf>).
- Jakobson, R. 1971. Signe zéro. Pp. 211–219 in *Selected Writings II: Word and Language*. Hague, Paris: Mouton, <https://doi.org/10.1515/9783110873269.211>.
- Jakobson, R. 1984. Structure of the Russian Verb. Pp. 1–14 in *Russian and Slavic Grammar*. Berlin: Walter de Gruyter, <https://doi.org/10.1515/9783110822885.1>.
- Jarošová, A. 2018. Výrazy pohlavie a rod. *Kultúra slova* 6: 331–337.
- Kačala, J., M. Považaj, M. Pisárčiková (eds.). 2020. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Martin: Matica slovenská.
- Kačala, J. 2020. Aktuálny stav používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky. Pp. 1 in *Piata správa o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky*. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Stiahnuté 15. 6. 2021 (www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/11/SPRAVA.KOMPLET.NA_.WEB_.11.3_.compressed.pdf).
- Kersten-Pejanić, R. 2015. Trapped in Heteronormativity in Croatian? New Answers to Old Limitations on Fair Language Use in Languages with Strong Grammatical Gender. Pp. 83–101 in J. Allyson (ed.). *Shifting Visions: Gender and Discourses*. Cambridge: Cambridge Scholars Pub.
- Kolek, V. 2019. Options for Labelling Non-heteronormative People: a German-Czech Comparison. Pp. 303–314 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther (eds.). *Language Policies in the Light of Anti-Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages*. Wiener Slawistischer Almanach 84. Frankfurt a. M.: Peter Lang.

- Kolek, V. 2022. Non-binary Czech Language: Characteristics and Discourse. *Language and Gender* 16 (3): 265–285, <https://doi.org/10.1558/genl.20657>.
- Koncepcia starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky. [n.d.]. Stiahnuté 15. 1. 2022 (www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/02/priloha-2-koncepcia.pdf).
- Košková, M., J. Satoľa-Staškowiak. 2017. Všeobecný mužský rod a maskulinizácia v slovenskom, poľskom a bulharskom jazykovom prostredí. *Slavica Slovaca* 1: 3–15.
- Lanstyák, I. 2016. *Jazykové ideológie (všeobecné otázky a glosár)*. Working papers in Language Management. Praha: Univerzita Karlova. Stiahnuté 5. 6. 2021 (http://linguagemanagement.ff.cuni.cz/system/files/documents/wplm-01_lanstyak.pdf).
- Ľuptáková, V. 2014. Rodovo citlivý jazyk v školskej praxi. In: *Jazyk – literatúra – komunikácia* 1/2014. Stiahnuté 23. 6. 2020 (www.jlk.upol.cz).
- Motyková, K. 2020. Rodovo inkluzívny jazyk v kontexte jazykových ideológií. Pp. 251–260 in *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie* V. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. Stiahnuté 20. 9. 2021 (https://conferences.euba.sk/jazykapolitika/www_writel/files/2020/motykova.pdf).
- Ondrejovič, S. 2010. K niektorým výzvam a petíciám na ochranu slovenského jazyka. *Jazykovedný časopis* 1: 5–14.
- Ondrejovič, S. 2020a. Purizmus v diskriminačnom diskurze I. *Slovenská reč* 2: 127–142.
- Ondrejovič, S. 2020b. Purizmus v diskriminačnom diskurze II. *Slovenská reč* 3: 243–261.
- Organizačný poriadok Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky č. 2814/2017-250. 2017. Bratislava: Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. Stiahnuté 5. 2. 2018 (www.mpsr.sk/organizacny-poriadok/63).
- Ostertágová, A. 2014. Vybrané psychologické aspekty rodovo a/symetrického jazyka v sociolingvistickom kontexte. Pp. 47–73 in J. Cviková (ed.). *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka*. Národný projekt Inštitút rodovej rovnosti. Stiahnuté 14. 8. 2018 (www.ruzovymodrysvet.sk/chillout5_items/1/6/0/1/1601_5755f0.pdf).
- Pekaričová, J. 2016. Rod ako gramatická a sociálna kategória. Pp. 38–55 in J. Pekaričová, Z. Hargašová (eds.). *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach II*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Séleš, J. 2018. *Agender, Bezrod. Potreba a aplikácia neutrálneho gramatického rodu v slovenskom jazyku*. Nepublikovaný rukopis. Stiahnuté 12. 4. 2020 (<https://drive.google.com/file/d/0ByQCupCbsPLMY0N6NVprZ1F4VUU/view?fbclid=IwAR1JU3S24orVmgMRUHFxLY-ykudOfbrJzJINj2kh0IPULCMsBRCdMAZaL24&resourcekey=0-rLEZxraT06N3nxZh29Phwg>).
- Skutnabb-Kangas, T. 2000. *Menšina, jazyk a rasizmus*. Bratislava: Kalligram.
- Smernica č. 3/2022 o štúdiom poradenstve na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. 2022. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta. Stiahnuté 15. 7. 2022 (<https://www.ff.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=23822>).
- Sokolová, M. 1998. Jazyk ako zrkadlo sociálneho postavenia ženy a muža (na príklade slovenčiny). Pp. 436–447 in *Sociálna práca – ľudské práva – vzdelávanie dospelých*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.

- Správa o používaní štátneho jazyka na území Slovenskej republiky*. 2012. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Stiahnuté 10. 5. 2021 (https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/11/sprava_2012.pdf).
- Svatoňová, E. 2022. Rodina jako pojítka mezi náboženstvím a autoritářstvím. Jak se z genderu stala „genderová ideologie“. *Alarm* 27. 5. 2022. Stiahnuté 28. 5. 2022 (<https://a2larm.cz/2022/05/rodina-jako-pojitko-mezi-nabozenstvim-a-autoritarstvim-jak-se-z-genderu-stala-genderova-ideologie/>).
- Štatút programových pracovníkov a spolupracovníkov Slovenského rozhlasu vydaný v súlade s § 8 ods. 1 písm. e) zákona č. 619/2003 Z. z. o Slovenskom rozhlase. 2008. Bratislava: Slovenský rozhlas. Stiahnuté 1. 9. 2009 (www.rozhlas.sk/inetporta/2007/docs/statut_programovych_pracovnikov.pdf).
- Štatút Ústrednej jazykovej rady. [n.d.]. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Stiahnuté 15. 6. 2021 (www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/statny-jazyk-narodnostne-mensiny-a-zahranicni-slovaci/statny-jazyk/ustredna-jazykova-rada/statut-ustrednej-jazykovej-rady-aktualny/).
- Štefaňáková, J. 2020. *Rodovo symetrický jazyk v slovenskom a nemeckom jazykovom prostredí v kontexte európskej rodovej politiky a gender mainstreamingu*. Banská Bystrica: Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta.
- Štefaňáková, J. 2021. Rodová symetria v slovenských publicistických textoch na pozadí medzinárodnej politiky zameranej na inkluzívny/rodovo vyvážený jazyk. *Slovenská reč* 3: 292–327.
- Študijný poriadok Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici pre študentov študijných programov akreditovaných od 1. 1. 2013. [n.d.]. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta. Stiahnuté 5. 2. 2018 (www.ff.umb.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=5738).
- Urbancová, L. 2010. Rodovo citlivá slovenčina – súčasný stav, možnosti jej tvorby a využitia. Pp. 558–569 in J. Klincková (ed.). *Odkazy a výzvy modernej jazykovej komunikácie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- Urbancová, L. 2018. Slovenčina a diskurz o rodovej rovnosti. Pp. 291–306 in J. Pekarovičová, M. Vojtech (eds.). *Studia Academica Slovaca* 47. Prednášky 54. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Urbancová, L. 2019a. Menný rod ako koncept odkazovania na sociálny status osoby. Pp. 211–228 in J. Kesselová (ed.). *Personálna a sociálna deiza* v slovenčine. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- Urbancová, L. 2019b. Rodovo vyvážený jazyk v sociálno-politickom kontexte. Pp. 376–387 in *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie IV.*, zborník príspevkov zo 4. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava, 20. 6. 2019. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm.
- Urbancová, L. 2019c. Feminist Impulses in Slovak Linguistics. Pp. 127–211 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther (eds.). *Language Policies in the Light of Anti-Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages*. Wiener Slawistischer Almanach 84. Frankfurt a. M.: Peter Lang.

- Urbancová, L. 2019d. Slovak – Gender Balanced and Gender Neutral. Pp. 199–211 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther (eds.). *Language Policies in the Light of Anti-Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages. Wiener Slawistischer Almanach 84. Frankfurt a. M.: Peter Lang.*
- Urbancová, L. 2020. Súčasné spoločenské vzťahy a slovenčina (Na príklade rodovo vyváženého jazyka). Pp. 158–166 in S. Duchková (ed.). *Jazykové problémy, ktorých riešenie sa ťažko hľadá*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Urbancová, L. 2021. Rodovo vyvážená slovenčina. Pp. 158–166 in *Styl jako kategoria badawcza języków, tekstów i kultur Słowiańskich 1*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum.
- Valdrová, J. 2017. Generické maskulinum. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Stiahnuté 2. 5. 2022 (<https://www.czechency.org/slovník/GENERICK%C3%89%20MASKULINUM>).
- Valdrová, J. 2018. *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuálních identit*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Zákon o štátnom jazyku Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. z 15. novembra 1995*. Stiahnuté 5. 2. 2018 (www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270).

 BY-NC Lujza Urbancová, 2022.

 BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022.

Lujza Urbancová sa venuje problematike jazyka a rodu v teoretickej, ako aj v aplikačnej rovine. Po sociolingvistických výskumoch zameraných na jazyk mesta začala sústreďovať pozornosť na vzťah jazyka a spoločnosti s dôrazom na rod ako sociálnu kategóriu. Kontaktní e-mail: lujza.urbancova@umb.sk.

Způsoby označování osob z hlediska ne/binarity genderu: kvantitativní sonda do titulních stran vybraných českých periodik

Vít Kolek

Ústav cizích jazyků, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Person Reference and Gender (Non-)Binarity: A Quantitative Survey of the Front Pages of Czech Periodicals

Abstract: Criticising the use of the generic masculine, feminist and gender linguists have proposed different alternatives. In the Czech context, the following three types of alternatives can be distinguished: (1) feminisation, (2) neutralisation and paraphrases, and (3) making non-binary persons linguistically more visible. Empirical studies on the usage frequency of these alternatives, however, are lacking. This paper addresses this issue by analysing agentive nouns and the feminisation of surnames in selected Czech newspapers. The results show that in references to individual women almost exclusive use is made of feminine expressions. Mixed-gender groups are still largely referred to using the generic masculine. In only a minority of occurrences are neutralising strategies used to refer to persons. What is more common, however, is to find neutralising strategies being used where the intention of expressing gender fairness was probably not the reason for their use, as referring to persons is not their primary function. Neither pair forms nor graphic symbols for non-binary reference are used. The surnames of female foreign nationals are almost always feminised, even though this is not necessary and the texts provide other linguistic means of identifying the persons as women. Based on an analysis of the distribution of generically-intended masculine expressions in the analysed texts, I propose dividing them into two types according to whether or not there is an obvious inclusion of females and non-binary persons.

Keywords: gender, generic masculine, gender-inclusive Czech, non-binary persons, neutralisation, feminisation of surnames

Kolek, Vít. 2022. Způsoby označování osob z hlediska ne/binarity genderu: kvantitativní sonda do titulních stran vybraných českých periodik. *Gender a výzkum / Gender and Research* 23 (2): 62–81, <https://doi.org/10.13060/gav.2022.013>.

Úvodní východiska

Feministická a následně také genderová lingvistika¹ v západních demokraciích kritizují cca od 70. let užívání tzv. generického maskulina. Do české lingvistiky vnesla toto téma teprve po pádu železné opony Valdřová (1996, 1997). Valdřová (2017b) definuje generické maskulinum jako „[n]ázev osoby v mužském rodě, který je míněn jako neutrální z hlediska rodu biologického, neboť mluvčí biologický rod nezná, nebo ho v daném kontextu považuje za méně důležitý než jiné sociální charakteristiky“. Jedná se vlastně o historicky vyvinutý jazykový úzus z dob, než ženy začaly pronikat do veřejného života a do pracovních pozic. Vzhledem k androcentrickému vnímání společnosti a světa byly ženy zahrnuty pod mužský tvar, čímž mají být implicitně spoluminěny. To ale vede k dvojznačnosti maskulinní formy: maskulinum má tedy buď genderově specifický význam (např. *zákazník*) referující k muži (v protikladu k *zákaznicí*, ženě), nebo má generický význam (*zákazník*), který má referovat na muže i ženy a příp. další genderové identity. V generickém užití jsou všechny nemužské identity zahrnuty pod mužský gramatický rod. Tak jsou pod generickým maskulinem zahrnovány rovněž nebinární osoby, tedy osoby, které se nemohou či nechťejí identifikovat výhradně jako ženy či muži (viz níže).

Genericky míněné maskulinum a jeho užívání bylo v různých jazycích empiricky mnohokrát otestováno (srov. např. výzkumy, o nichž referují pro němčinu Irmen, Linner 2005, v českém překladu vyšlo 2010; dále např. Stahlberg, Sczesny 2001; Kusterle 2011 a mnoho dalších). Provedené experimenty s různorodou metodologií došly k podobnému závěru: genericky míněné maskulinum vyvolává výhradně či převážně obraz muže a tím je diskriminační vůči ženám a dalším nemužským genderovým identitám, což s sebou nese relevantní pragmatické důsledky. Pro češtinu zveřejnila první asociační experiment Valdřová (2008), ve kterém potvrdila tezi ověřenou ze zahraničních výzkumů, že užívání generického maskulina

evokuje převážně obraz muže, a to včetně názvů osob označujících tzv. feminizovaná povolání, u nichž by bylo logické předpokládat víceméně symetrickou distribuci ženských a mužských příjmení či dokonce převahu obrazů žen. Dále se prokázalo, že již dívky a hoši na základní škole vnímají svět jako genderovaný. (...) [T]eprve nabídka volby z rodových protějšků výrazněji aktivuje v mysli obraz ženy jako příslušnice dané skupiny. Stojí-li vedle sebe názvy osob

¹ Oba názvy se mnohdy zaměňují, jak uvádí Valdřová (2017a). Valdřová dále definuje feministickou lingvistiku, později obohacenou o genderový aspekt, jako jazykovědnou disciplínu, která „[z]koumá jazykové konstrukty hierarchizovaného sociálního pohlaví, ženství, mužství a dalších identit, a kromě toho navrhuje, testuje a prosazuje do praxe alternativy stávajícího vyjadřování na podporu jeho genderové vyváženosti“ (2018: 27).

v ženském a mužském rodě, ať již v nezkráceném znění nebo v podobě výchozího tvaru s lomítkem a připojeným ženským sufixem, naruší se fixní představa dané profese či pozice jako primárně či dokonce svébytně mužské. (Valdrová 2008: 35–36)

Čeština prozatím nedisponuje větším množstvím empirických testů generického maskulina. Analýzu dosavadních testů (Valdrová 2008; Čmejrková 2008; Smetáčková 2016), zahrnující výzkumy prezentované v závěrečných bakalářských a diplomových pracích (včetně kontrastivního německo-českého výzkumu Kolka 2016), předložili Kolek a Scheller-Boltz (2019). Zahraniční výzkumy však poukazují nejen na kognitivní vnímání generického maskulina, ale také na jeho nejednoznačnost (vzhledem k dvojímu významu maskulina), která ve svém důsledku vede až k neekonomičnosti a zvýšené kognitivní práci při zpracování textů v generickém maskulinu (Reisigl, Spieß 2017: 22).

Z těchto důvodů a za účelem antidiskriminačního, genderově vyváženého, genderově férového či genderově inkluzivního vyjadřování (tyto pojmy vnímám v tomto článku jako synonymní) byly navrženy různé způsoby vyjadřování, které přiblížím v následující kapitole. V další kapitole se pak budu věnovat problematice přechylování příjmení, která velmi úzce souvisí s genderovou dimenzí a s genderově férovým vyjadřováním. Jedná se tudíž rovněž o jedno z hlavních témat české genderové lingvistiky (Valdrová 2002, 2015, 2018, 2019; srov. také Kolek, Valdrová 2020). Než však k tomuto přistoupím, považuji za nutné uvést alespoň pár základních informací o ne/binaritě genderu.

Pohlaví, biologické i sociální, je v ČR standardně na administrativní a právní úrovni vnímáno jako binární, tedy se připouští pouze dvě pohlaví (mužské a ženské), resp. dva gendery. V poslední době se tato představa začíná problematizovat, což je způsobeno různými vlivy. Patří mezi ně např. skutečnost, že se gender začíná i v české společnosti vnímat jakožto kontinuum (a nikoliv pouze bipolárně) a že je považován za analytickou kategorii sloužící k hlubší reflexi mnoha společenských fenoménů a problémů. Rozhodující je vliv uzákonění třetího pohlaví v Německu, Rakousku aj., v Česku zakládání organizací pro trans* a nebinární osoby (např. Trans*Parent nebo TakyTrans) a s tím související emancipační snahy těchto osob, které se promítají také do jazyka. Za důležitý vliv lze považovat také rozvoj myšlenek queer teorie.

Queer teorie problematizuje binární představu pohlaví, která se mají vzájemně vylučovat, ale zároveň doplňovat. Genderový binarismus je dále podporován a upevňován také tlakem na heterosexuální orientaci, která je rovněž vnímána jakožto jediná správná a přirozená. Zastřešující termín pro tuto představu je *heteronormativita*, která dále zahrnuje také institucionální ukotvení této představy a její naturalizaci ve společnosti (Degele 2008). Myšlenky queer teorie byly dále převzaty a aplikovány v queer

lingvistice. Ta analyzuje diskurzivní reflexi heteronormativity na úrovni jazyka, problematizuje identity a jejich binární představu (ke queer lingvistice viz Motschenbacher 2010, 2011; Motschenbacher, Stegu 2013).² Myšlenky queer teorie a queer lingvistiky, dosavadní queer lingvisticky orientované bohemistické publikace a aktuální potenciál v bohemistickém výzkumu jsem představil v článku Kolek (2019a).

Výzkum nebinarity v českém jazyce je relativně nové téma. Současný diskurz o nebinární češtině, zejména pak diskutované prostředky nebinárního vyjadřování v prostředí internetu, analyzuji v článku Kolek (2022).

Genderově férově vyjadřování v češtině

Čeština je západoslovanský jazyk s bohatou flexí, disponuje však pestrou paletou jazykových prostředků, které byly navrženy a jsou prosazovány jako alternativní způsoby vyjadřování ke kritizovanému generickému maskulinu. Pro češtinu formulovala na základě analýz jazykového systému a na základě doporučení v německém jazyce způsoby genderově férového vyjadřování Valdřová (2001, 2005a, 2010, 2018). Dále Valdřová (2013) poukázala na to, že ani typologické charakteristiky češtiny včetně její bohaté flexe a skutečnost, že genderově specifické tvary vykazuje až pět slovních druhů, nepředstavují překážky v možnostech genderově vyváženého vyjadřování a že v češtině lze použít mnohé strategie jako např. v němčině. Valdřová tím vyvrátila častý kritický argument vůči genderově férovému vyjadřování.

Jazykové strategie genderově inkluzivního vyjadřování lze dělit do třech základních typů: 1. feminizace, tedy jazykové zviditelňování žen, 2. neutralizace, tj. abstrahování od gramatického rodu, mj. prostřednictvím alternativních formulací, a 3. zviditelňování nebinárních identit, například grafickými symboly větných členů, jež vykazují rodově specifické přípony nebo koncovky. Podobnou syntézu strategií genderově inkluzivního vyjadřování předložili Kolek a Valdřová (2020), pracuji s ní také v článku Kolek (2022). Při volbě konkrétního označení osob je vždy nutné si položit otázku, které identity (ženy, resp. také nebinární identity) chce mluvčí zahrnout, příp. jazykově zviditelnit. Přitom je nutné zohlednit styl a typ textu.

Feminizace – jazykové zviditelňování žen

První strategií je tvorba a užívání feminin pro označování žen, např. *Ona je výborná pedagožka* místo *Ona je výborný pedagog*. S touto možností je spojeno také užívání tzv. párových forem pro označování genderově smíšených skupin, např. *učitelé*

² Na základě komplexní terminologie a ne vždy zcela jasných vztahů mezi pojmy *feministická lingvistika*, *genderová lingvistika* a *queer lingvistika* navrhla Valdřová (2018) souhrnné a zastřešující označení *lingvistika genderových a sexuálních identit*.

a *učitelky*, *učitelky a učitelé* (Valdrová 2001, 2010). Kromě užívání plných párových forem lze vytvořit také tzv. zkrácené formy; k tomu se využívá lomítko: *učitel/ka* či závorky: *učitel(ka)*. Závorky se však mnohdy nedoporučují, jelikož se do nich obvykle vkládají nadbytečné informace, které je případně možné i vynechat. Vkládání ženských koncovek do závorek může signalizovat, že ženy nejsou v daném kontextu důležité.

Výše uvedené feminizující jazykové alternativy mohou vytvářet heteronormativní a binární představu genderů, tj. představu, že existují pouze dva gendery, které se navzájem vylučují a zároveň doplňují. Výše uvedené strategie tedy v zásadě neumožňují nebinární interpretaci, a proto jsou méně vhodné pro nebinární kontexty (Kolek 2019b).

Opisné a genderově neutrální formulace

Do této kategorie spadají rozličné strategie, u nichž je gender upozaděn, příp. jsou aspoň v některých jazykových formách genderově neutrální. Nejčastěji se však jedná o opisy, tj. strategie vyjadřování jinými slovy tak, aby se genderu dalo vyhnout. Jedná se zejména o následující možnosti (srov. Valdrová 2001, 2018; Kolek 2019b; Kolek, Valdrová 2020):

- funkce a instituce, týmy, specializace atd. místo generického maskulina: *rektorát*, *ministerstvo* místo *rektor*, *ministr*;
- vespolná podstatná jména (epicéna), jako např. *osoba*, *autorita*, *kapacita*, *odborná síla* místo *odborník*;
- kolektivní označení: *žactvo* místo *žáci* (a *žákyně*);
- (slovesná) adjektiva, přídavná: *vyučující*, *zaměstnaní* místo *učitelé*, *zaměstnanci*;
- skládání s adjektivem: *učitelské platy* místo *platy učitelů*;
- abstraktní označení: *tisk*, *média* místo *novináři*, *žurnalisté*;
- deiktické označení: *Váš podpis*, příp. pouze *Podpis* místo *Podpis žadatele*;
- opisná konstrukce vztahnou větou: *kdo má zájem*, ... místo *zájemci* ... ;
- převod do trpného rodu: *Formulář A musí být doručen* místo *Žadatel musí doručit formulář A*;
- prosté vynechání maskulina, resp. konverze: *parkovací místa pro postižené* místo *parkovací místa pro postižené občany*;
- další kreativní postupy podle typu textu a kontextu.

Prostředky zviditelňující také nebinární identity

S postupnými emancipačními snahami trans a nebinární komunity jsou v různých jazycích navrhovány také jazykové strategie, které budou reflektovat identity mimo genderový binarismus. Analýzu jazykových strategií vyjadřování v češtině z hlediska schopnosti a vhodnosti označovat nebinární osoby jsem provedl v článku Kolek

(2019b). Kromě genderově neutrálních forem a opisných prostředků (viz kapitulu Opisné a genderově neutrální formulace), které jsou preferovány, lze nebinární osoby vhodně označovat také grafickými symboly. Například v němčině se pro tyto účely používá hvězdička (*Verkäufer*innen*, analogicky v češtině *prodavač*ka*), podržítka (*Verkäufer_innen*, v češtině pak *prodavač_ka*); v současné době se prosazuje také dvojtečka (*Verkäufer:in/prodavač:ka*). V němčině se vkládá grafický symbol mezi mužskou formu a přechylovací sufix. To bohužel není v češtině vzhledem k bohatosti flexe vždy možné. V tom případě je nutné vložit grafický symbol mezi plné párové formy (např. *prodavačky*prodavači*) nebo mezi zkrácené párové formy (např. *prodavači*ky*). Na podobném principu se vkládá podržítka rovněž ve slovinštině (viz Vičar, Kern 2017; Popič, Gorjanc 2018).

Přestože se v němčině nejedná o kodifikovaný prostředek genderově inkluzivního vyjadřování, jedná se o velmi produktivní způsob zahrnutí nebinárních osob do jazyka. V českém jazykovém prostředí se grafické znaky pro zviditelňování nebinárních identit v poslední době rovněž objevují. Kromě trans*organizace Trans*parent používají hvězdičku či jiný grafický symbol také další feministické i jiné organizace (např. Nesehnutí), což analyzovala Katzinger (2022), a s touto praxí se setkáváme také v závěrečných studentských pracích (např. Bartáková 2020).

Tradičně byly tedy z feministického pohledu rozlišovány dvě jazykové strategie, které umožňovaly buď jazykové zviditelňování žen (feminizace), nebo naopak upozadění kategorie genderu (neutralizační strategie). Tyto dvě základní tendence jsou platné nejen pro češtinu, ale také pro další jazyky: slovenštinu (viz Cviková 2014; Urbančová 2019), ruštinu (Kirey-Sitnikova 2021), slovinštinu (Popič, Gorjanc 2018), němčinu (Diewald, Steinhauer 2017) aj. S postupným rozvojem queer lingvistiky a s návrhy na nebinární označování dochází však ke střetům těchto požadavků s požadavky nebinární komunity, která se snaží nalézt vhodné jazykové prostředky a strategie pro sebevyjádření vlastní identity. Z pohledu queer lingvistiky jsou však feminizační strategie binární a reprodukcující genderový binarismus, a tudíž i kritizovanou heteronormativitu. Neutralizační strategie jsou naopak považovány za vhodný jazykový prostředek umožňující (sebe)identifikaci osob různých genderových identit. Tyto diskuse aktuálně probíhají v mnoha jazykových prostředcích (viz např. pro češtinu Kolek 2019, 2022; pro němčinu Motschenbacher 2014; Kottthoff 2017, 2020 a další).

Problematika přechylování příjmení

V souvislosti s označováním osob hrají z genderového hlediska důležitou roli nejen označení pro povolání, funkce apod., ale také jména a příjmení osob, tzv. antroponyma (k definici viz Pleskalová 2017). Těm se věnuje lingvistická disciplína zvaná onomastika, z genderového pohledu pak tzv. genderonomastika (Valdrová 2019).

Stát, resp. zákon (301/2000 Sb.) reguluje úřední registraci jmen a příjmení a jejich užívání v úředním styku. Ještě na konci 70. let 20. století však Knappová (1979) podporovala nejen registraci přechýlených příjmení, ale vztáhla jejich užívání také „na jakékoliv užívání ženského příjmení v češtině, a to bez zřetele na původ příjmení a to, zda je jeho nositelkou Češka nebo cizinka“ (ibidem: 225). Knappová tím upřednostnila gramatiku před osobní identitou označovaných osob a jménem jako lidským právem.

V současnosti platný zákon č. 301/2000 Sb. v § 61 konstatuje: „Příjmení žen se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice.“ Přestože zákon toto nijak nespecifikuje, bývalo do nedávna běžnou praxí, že se příjmení žen tvořila tzv. přechylovacím formantem *-ová* (např. *Novák–Nováková*), příp. u příjmení majících adjektivní formu koncovkou *-á* (např. *Novotný–Novotná*). Přechylovací formant *-ová* původně na úrovni jazyka vyjadřoval příslušnost k muži (otci, manželovi či jinému muži), což některé ženy mohou vnímat i dnes velmi negativně. Tento formant byl využit po konci druhé světové války k povinnému a nucenému přechylování příjmení, a to jak českých občanek, tak cizinek, kde měl rovněž sloužit k integraci příjmení do českého jazykového systému. Do té doby tak vedle sebe mohly koexistovat ženy se stejným příjmením, jednou přechýleným a jednou nepřechýleným.

Proti povinnosti přechylovat příjmení se v české jazykovědě stavěla zejména Valdrová (2002, 2005b, 2015, 2018, 2019). Kritika vedla ke změně zákona o matrikách, ze kterého s účinností od 1. 1. 2022 byly odstraněny podmínky pro případy, ve kterých si žena mohla zvolit nepřechýlené (a tedy nesklonné) příjmení: jedná-li se o cizinku nebo si bere cizince, plánují trvale žít v zahraničí, hlásí se k jiné než české národnosti. Změna zákona o matrikách tedy vedla k možnosti žen svobodně si zvolit, zda chtějí či nechtějí přechýlené příjmení.

Zastánci*kyne přechylování příjmení tvrdí, že z nepřechýleného (a tudíž nesklonného) příjmení nemusí být čitelný rod osoby a může docházet k nepochopení syntaktických vztahů ve větě (podmět vs. předmět). Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český AV ČR tak pod heslem *Přechylování příjmení ve veřejné komunikaci*³ stále uvádí:

Nepřechýlené příjmení nelze skloňovat, nemusí tak být např. zřejmé, co je ve větě podmět a co předmět. Věta *Susan Sontag navštívila Shirley Temple* může znamenat, že Sontagová navštívila Templovou, ale i Sontagovou navštívila Templová. Podobně u věty *Smetana zavolala Svoboda* nevíme, kdo komu, popř. koho zavola. Český slovosled není natolik gramatikalizovaný, aby mohl

³ Heslo k současnému dni (19. 8. 2022) zřejmě ještě nebylo aktualizováno, protože obsahuje stále výše uvedené zákonné podmínky, za kterých šlo do konce roku 2021 zvolit nepřechýlené příjmení.

bez pomoci koncovek signalizovat větněčlenské vztahy. Z nepřechýleného příjmení dále nepoznáme rod pojmenované osoby, např. ve větě *Na návštěvu přijde Smith* není jasné, zda čekat návštěvu pana Smitha, nebo paní Smithové.

S touto argumentací se vypořádává Valdřová (zejména 2018). Co se týká ne/rozpoznatelnosti rodu osoby, ptá se jazykovědkyně, k čemu tato informace vůbec slouží. Dále upozorňuje na to, že i mluvčí jiných jazyků (např. němčiny) sdělují podobné výpovědi (*Kidman besuchte Roberts*) a s komunikační situací si poradí. I v češtině se navíc může stát, že se setkají dvě příjmení, která nebyla tradičně přechylována: *Krejčí navštívila Dolejší*. Valdřová dále upozorňuje na skutečnost, že v češtině existují i neskloňná rodná jména, u kterých může dojít ke stejné situaci: *Dagmar navštívila Miriam*. Dále je třeba upozornit na to, že všechny uvedené výpovědi sdělují mluvčí v jistém kontextu, který může pomoci situaci objasnit, a to jak s ohledem na gender dané osoby, tak na větněčlenské vztahy, příp. je-li to opravdu relevantní a doposud nezjištěná informace, to může být předmětem další konverzace (Valdřová 2018: 357). Vhodnou alternativou na jazykové úrovni, která odstraní nejasnosti v syntaktických vztazích či pomůže s rozpoznáním genderu dané osoby (je-li to tedy opravdu potřeba), může být rozvinutí příjmení o rodné jméno (*Na návštěvu přijde Jana Smith*), profesi, funkci či jiné substantivum (*Na návštěvu přijde učitelka Smith*), příp. rozvinutí adjektivem (*Na návštěvu přijde mladá Smith*) aj.

Cíl, metoda a dosavadní výzkumy

Lingvistika a laická veřejnost navrhly velké množství prostředků a strategií pro genderově inkluzivní vyjadřování; jejich reálné užití však doposud nebylo v českém jazykovém prostředí podrobena empirické analýze. Cílem tohoto článku je tedy poskytnout zřejmě první kvantitativní sondu do pronikání jednotlivých strategií genderově férového jazyka do českých mainstreamových periodik. Budu tedy nejen zjišťovat, které strategie genderově inkluzivního jazyka jsou užívány, nýbrž také které z nich jsou upřednostňovány tak, jak byly představeny v kapitole Genderově férové vyjadřování v češtině. Kromě jednotlivých strategií budu kvantitativně a kvalitativně analyzovat také užívání generického maskulina. V posledním kroku zaměřím pozornost na zacházení s příjmeními žen, zejména na jejich ne/přechylování a na jazykové strategie, kterými byl vyjádřen ženský rod.

Pro předkládanou sondu jsem vybral dvě periodika: spíše konzervativně orientované *Lidové noviny* (Gawrecká 2013; URL 1) a spíše progresivně zaměřené *Právo* (Gawrecká 2013; URL 2). Sonda se zaměří na spíše mainstreamová periodika s relativně velkým čtenářským dosahem, což umožní sledovat, zda a do jaké míry došlo k proniknutí strategií genderově vyváženého či neutrálního vyjadřování do

těchto médií, přestože jejich primárním cílem zřejmě není genderová korektnost předkládaných zpráv.⁴

Analýza zahrne titulní strany prvního čísla v každém z měsíců roku 2019⁵; tudíž celkem 12 titulních stran z každých novin. Titulní strany byly vybrány proto, že obsahují nejdůležitější a aktuální zprávy, případně na ně mají upozornit. Dvanáct titulních stran z každých novin by mělo tvořit dostatečnou materiální bázi pro možnost z dat vyvodit relevantní a signifikantní tendence. Toto omezení však neumožňuje sledovat diferenciaci ve způsobech označování osob na celé ploše periodik.

Užívání strategií ve slovenských médiích analyzovala Štefaňáková (2020), přičemž se soustředila pouze na feminizační strategie. V subkorpusu publicistických textů dosáhla nejvyššího výskytu strategie plných dvojitých forem v množném čísle následované zkrácenou formou s lomítkem v jednotném a následně v množném čísle (ibidem: 275). Štefaňáková (2021) dále analyzovala také užívání strategií označování osob ve vybraných periodikách z německojazyčné oblasti (*Süddeutsche Zeitung*, *Die Presse* a *Tages-Anzeiger*). Podobně jako ve slovenském korpusu analyzovala autorka feminizační strategie a výskyt grafických znaků pro nebinární osoby. Autorka konstatovala, že se ve všech subkorpusech vyskytují nejčastěji plné párové formy následované tzv. velkým I (např. *BürgerInnen*) a lomítkem. Grafické symboly zviditelňující nebinární osoby se vyskytly ve všech subkorpusech, byť v marginálním množství (ibidem: 50). Ještě na počátku 21. století však konstatovala Demey (2002) v německých novinových textech převahu generických maskulin (57 %), následovanou neutralizačními strategiemi (cca 42 %) a minimem párových forem. Německé novinové texty z roku 2019 analyzovala také Sökefeld (2021), která potvrdila přetrvávající převahu generických maskulin (cca 56 %), následovanou neutralizací (cca 40 %). Podíl feminizačních strategií tvořil cca 2,6 % a Sökefeld našla rovněž 1,33 % označení osob obsahující grafický znak pro zviditelnění nebinárních osob.

Podobná empirická analýza užívání strategií genderově inkluzivního vyjadřování a jejich změn tvoří doposud deziderát české genderové lingvistiky. Tisíc novinových titulků z nejčtenějších českých periodik (mj. také z *Práva* a *Lidových novin*) analyzovala Valdřová (2001) a konstatovala, že „[n]epřítomnost ženských názvů osob v nich byla pravidlem. (...) S výjimkou zdravotních sester se v názvech článků opakovaly mužské jazykové tvary, a to i tam, kde se celý článek týkal žen.“ (ibidem: 91) Cílem jejího článku však bylo zejména ukázat pestrost jazykových strategií, které mohou

⁴ Jiná situace by byla např. v případě levicového deníku *Alarm* (URL 3), který se věnuje mimo jiné specificky feministickým tématům. Toto periodikum se vyznačuje na první pohled výraznou mírou genderově senzitivního vyjadřování.

⁵ Rok 2019 byl vybrán proto, že se jedná o poslední rok, který nebyl ovlivněn pandemií covidu-19. Zejména v prvních měsících pandemie zaplavily noviny data a informace o koronaviru. Největší prostor měli ministři zdravotnictví, hygienici*čky apod. Následující rok by tedy byl silně ovlivněn touto skutečností.

generické maskulinum alternovat, a nikoliv kvantitativně vyhodnocovat užívané strategie pro označování osob.

Vzhledem k tomu, že analyzovaný korpus je tvořen články z roku 2019, kdy ještě v českém jazykovém prostředí nebyla otázka nebinárního vyjadřování intenzivně diskutována (zřejmě první přednášku s diskusí k tomuto tématu přednesl Kolek v březnu 2018 pro organizaci Trans*parent), nelze v mainstreamových novinových titulech očekávat jazykové zviditelňování nebinárních osob prostřednictvím grafických symbolů. Ještě v říjnu 2021 zveřejnily Lidové noviny článek s informací, že v USA byl nebinární osobě vydán pas s uvedením pohlaví X (Lidovky 2021). K této osobě je referováno převážně v (generickém) maskulinu, což je nejvíce markantní nejen u označení *tento Američan*, ale zejména ve větě „*Neochota ministerstva vydat mu pas ho připravila o možnost odjet do Mexika na setkání mezinárodní organizace sdružující lidi jako on*“, ve které jsou celkem tři genderově specifické tvary.

Vlastní analýza

V rámci analýzy jsem vytvořil dva subkorpusy, které tvoří titulní strany dvou zvolených periodik. V každém subkorpusu jsem vyhodnocoval frekvence užívání základních strategií: v rámci jazykové feminizace se jednalo o plné párové formy i párové formy zkrácené lomítkem nebo závorkou. V oblasti neutralizací byl určován výskyt přičestí a (slovesných) adjektiv, vespolečných podstatných jmen a kolektivních označení osob, tedy výrazů označujících primárně osoby. Druhou skupinu tvoří jazykové prostředky označující funkce či instituce, abstraktní označení a prostředek skládání s adjektivem. U těchto jazykových prostředků muselo být nejprve na základě zohlednění kontextu určeno, zda dané označení označuje osoby, resp. skupinu osob, nebo zda funguje pouze jako název instituce či abstraktní označení (srov. „... *jedno trestní oznámení na radního Vlka už policie vyšetřuje*“, Lidové noviny, 1. srpna 2019). Do analýzy byly z této kategorie zahrnuty pouze ty výskyty, které zahrnovaly také osoby.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že některé jazykové strategie naopak do analýzy zahrnuty nebyly, přestože genderovou korektnost rovněž podporují: jedná se o trpný rod a vztažné věty, tedy zejména o strategie fungující na úrovni syntaxe, a deiktická označení (např. *Vaše adresa*), která se nacházejí nejčastěji ve formulářích či žádostech a jejich výskyt v novinových textech není očekávatelný. Naopak byl do analýzy zahrnut výskyt generických maskulin, aby bylo možné určit poměr mezi androcentrickým a genderově inkluzivním vyjadřováním.

Část analýzy se věnuje podrobněji také způsobům používání generického maskulina a efektům, které takové vyjadřování způsobuje. V poslední části analýzy se zaměřuji na zacházení s příjmeními žen, zejména přechylování příjmení cizinek, a otázce, zda je nutné pro pochopení a identifikaci označovaných osob jako žen.

Užívání generického maskulina

Generické maskulinum je i přes kritiku stále přetrvávající způsob označování osob. Jeho nadužívání je častý jev, vyskytuje se např. v textech se školskou tematikou, i přestože je učitelské povolání silně feminizované.⁶ Např. v *Lidových novinách* ze dne 1. března 2019 tak nacházíme článek *Učitelé zvýhodňují dívky ve známkách*, ve kterém se dále kromě označení *učitelé* vyskytuje také označení *pedagogové*. V tomto případě lze usoudit, že jsou jimi myšleny všechny osoby v učitelském povolání bez ohledu na jejich gender. Inkluzivní formy jako např. *vyučující* se v textu vůbec nevyskytují. Kromě toho text, resp. jeho část na titulní straně, obsahuje šestkrát označení *žák* či *žáci*, přičemž některé výskyty jsou míněny a interpretovány spíše genderově specificky a jiné naopak spíše jako generická maskulina. Dochází tak k tomu, že se míchají oba způsoby užití maskulina a teprve podrobné a pečlivé čtení umožní odhadnout, kdy je míněno veškeré žactvo (i když text pracuje s binaritou pohlaví) a kdy naopak pouze žáci-chlapci. Zejména v tomto případě se pak potvrzují závěry výzkumů o zvýšené kognitivní práci při četbě a interpretaci (generického) maskulina, a tudíž o kognitivní neekonomičnosti. Několik příkladů z českého prostředí uvádí rovněž Valdřová (2018) či Katzinger (2022).

V některých jiných výskytech maskulina může být jejich generická interpretace zjevná, jako např. ve větách „*Hlas jí [Zuzaně Čaputové v prezidentských volbách] dalo 58 procent voličů, a porazila tak Maroše Šefčoviče*“ či „*K volbám přišlo nečelých 42 procent voličů...*“ (Lidové noviny, 1. dubna 2019). Lze s velkou mírou jistoty předpokládat, že k volbám dorazily také ženy a nebinární osoby a některé z nich také volily Zuzanu Čaputovou. I přesto však generické maskulinum v tomto kontextu ženy a nebinární osoby na explicitní úrovni zneviditelňuje a zamlžuje tak popisovanou situaci (srov. příklad s hrdinným policistou in Valdřová 2018).

Z výše uvedeného vyvozují tedy dva typy použití generického maskulina:

1. Použití generického maskulina, u kterého je pravděpodobnost, že zahrnuje také ženy a nebinární osoby, vysoká, ne však stoprocentní. K určení pravděpodobnosti ale někdy pomůže teprve jazykový i mimojazykový kontext, znalost tématu či reálií atd. V tomto případě užití generického maskulina zneviditelňuje ženy a nebinární osoby na úrovni jazyka ve prospěch mužů a neodráží věrně popisovanou realitu.
2. Použití generického maskulina, u kterého se pravděpodobnost, že zahrnuje také ženy a nebinární osoby, nedá určit ani s pomocí jazykového či mimojazykového kontextu, znalosti tématu či reálií atd. Tato použití maskulina znemožňují rozhod-

⁶ Podle nejnovějších dat pro školní rok 2020/2021 tvořily ženy přes 99 % všech vyučujících v předškolním vzdělávání, cca 83 % všech vyučujících na českých ZŠ (91 % na 1. stupni ZŠ a 75 % na 2. stupni ZŠ) a cca 60 % na SŠ (<https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>).

nutí, zda byly ženy a nebinární osoby přítomné. Kromě zneviditelňování těchto osob a nereflektování či zkreslování popisované reality reprodukují generická maskulina často status quo v daných povoláních, funkcích či situacích. Dochází tak k tomu, že se genderová dimenze nedá přesně určit a zůstává tak navždy ztracena v maskulinu.

V obou případech lze tedy použití generického maskulina považovat za nevhodné, jelikož zneviditelňuje nemužské identity a na kognitivní úrovni bude vyvolávat spíše mužské obrazy.

Kvantitativní vyhodnocení způsobů označování osob

Na analyzovaných titulních stranách *Práva* bylo nalezeno celkem 363 označení osob a jiných prostředků názvů osob a institucí zahrnujících osoby, z nichž celkem 171 (47 %) tvoří generická maskulina. Zbylou část, tj. 192 výskytů (53 %) tvoří různé neutralizační strategie, které lze, jak bylo uvedeno výše, rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří „pravá“ označení osob v počtu 69 výskytů (19 %), označení funkcí či institucí a další označení zahrnující osoby se vyskytla ve 123 případech (cca 34 %).

V *Lidových novinách* bylo identifikováno celkem 530 označení osob a jiných prostředků názvů osob a institucí zahrnujících rovněž osoby. Podíl generických maskulin tentokrát tvoří 45 %; naopak podíl neutralizačních strategií činí tedy 55 %, z nichž 88 výskytů (cca 17 %) připadá na označení osob a dalších 206 výskytů (cca 39 %) tvoří označení institucí a další označení zahrnující osoby. Tabulka 1 znázorňuje blíže podíl jednotlivých způsobů označování osob.

Tabulka 1: Výskyt generických maskulin, feminizačních strategií a neutralizačních strategií označujících osoby na titulních stranách analyzovaných periodik

Prostředek označování osob	Právo	Lidové noviny
Generické maskulinum	171	236
1A Plné párové formy (např. <i>prodavačky a prodavači</i>)	0	0
1B Krácení lomítkem (např. <i>prodavači/ky</i>)	0	0
1C. Krácení závorkami (např. <i>prodavač(ka)</i>)	0	0
Celkem feminizací	0	0

2A Vespolná podstatná jména (např. <i>osoba</i>)	47	46
2B (Slovesná) adjektiva, příděstí (např. <i>pracující, vyučující</i>)	11	6
2C Kolektivní označení (např. <i>žactvo, studentstvo</i>)	11	36
Celkem neutralizačních strategií označujících osoby	69	88
Celkem prostředků označování osob	240	324

Zdroj: vlastní zpracování autora článku.

Označování jednotlivých žen pomocí feminina lze považovat v analyzovaných titulních stranách za důsledné. To je podporováno už více než sto let na stránkách *Naší řeči*, jak dokazují analýzy Kolka a Valdové (2017, 2020). Za překvapivé zjištění lze v tomto kontextu pak považovat skutečnost, že na analyzovaných titulních stranách obou periodik nebyly identifikovány výskyty feminizačních strategií (ani plné párové formy, ani zkrácené pomocí lomítka či závorek) pro označování genderově smíšených skupin. Tyto skupiny byly označovány buď neutrálními označeními, nebo generickými maskuliny. Generická forma, dokonce s uvedením jmen „*ministryně si kvůli záměru vyžádá analýzu od obou vrchních žalobců Lenky Bradáčové a Iva Ištva-na...*“, se vyskytla v *Lidových novinách* 2. května 2019. Je-li však Lenka Bradáčová označována samostatně, je již užíváno přechýlené označení *vrchní státní zástupkyně* (Právo, 1. února 2019).

Jak bylo uvedeno výše, některé jazykové prostředky rovněž zahrnují osoby, přestože to není jejich primárním významem a použitím. Tabulka 2 zobrazuje výskyt takových označení, zahrnovala-li osoby.

Tabulka 2: Výskyt vybraných neutralizačních strategií, jejichž primární funkcí není označování osob

Jazykový prostředek	Právo	Lidové noviny
2D Funkce/instituce (např. <i>ministerstvo</i>)	85	62
2E Skládání s adjektivem (např. <i>lékařské grémium</i>)	6	9
2F Abstraktní označení (např. <i>média, zdroj</i>)	32	135
Celkem	123	206

Zdroj: vlastní zpracování autora článku.

Celkově lze v oblasti označování osob z hlediska genderu na titulních stranách analyzovaných českých periodik konstatovat stále vysoký podíl užívání generického maskulina. Neutralizační prostředky označující osoby tvoří pouze necelou pětinu náleží. Naopak 34 %, resp. 39 % tvořila označení funkcí či institucí a dalších označení zahrnujících osoby. U této skupiny však nelze odhadnout, do jaké míry byla jejich volba zapříčiněna snahou o genderovou korektnost výpovědi, přestože k ní významnou měrou na jazykové úrovni přispívají.

Srovnáme-li zjištění s provedenými výzkumy v jiných jazycích, nebyly na titulních stranách analyzovaných periodik nalezeny feminizační strategie, které jsou identifikovány jak pro slovenštinu (Štefaňáková 2020), tak pro němčinu (Štefaňáková 2021; Sökefeld 2021). To však může být způsobeno omezeným rozsahem mého korpusu. Závěry naopak ukazují, že v češtině byl nalezen nižší podíl generických maskulin a naopak vyšší podíl neutralizačních strategií, než bylo identifikováno v němčině. Budoucí výzkumy mohou sledovat, zda se poměr generických maskulin snižuje, či zůstává stabilní a zda své užití nacházejí také grafické symboly pro zviditelňování nebinárních osob.

Přechylování příjmení

Na analyzovaných titulních stranách *Práva a Lidových novin* bylo nalezeno celkem devět příjmení cizinek (čtyři výskyty v *Lidových novinách* a pět výskytů v *Právu*), z nichž osm bylo přechýleno:

- „*kancléřka Brigitte Bierleinová*“ (Lidové noviny, 1. a 2. června 2019)
- „*patřily herečce Julianne Moorové a jejímu snímku*“ (Lidové noviny, 1. července 2019)
- „*autorkou zprávy je Eleanor Sharpstonová, právnička z Velké Británie, ...*“ (Lidové noviny, 1. listopadu 2019)
- „*Do Madridu by měla dorazit i aktivistka Greta Thunbergová*“ (Lidové noviny, 2. prosince 2019)
- „*o oscarové herečce Julianne Mooreové a její rodině a přátelích. ... Poté, co Mooreová v pátek večer převzala...*“ (Právo, 1. července 2019)
- „*s herečkou Annou Pniowskyovou*“ (Právo, 1. července 2019)
- „*za vraždu mentálně postižené Amandy Championové*“ (Právo, 2. prosince 2019)

Jediný výskyt nepřechýleného příjmení zněl:

- „... řekla Právu k průzkumu o využívání elektronických pomůcek vedoucí výzkumu *Steriana Elavsky*“ (Právo, 1. října 2019)

V případě přechýlených příjmení se jedná vždy o spojení rodného jména a příjmení, případně také o bližší charakteristiku dané osoby pomocí uvedení povolání nebo jiných jazykových prostředků signalizujících, že se jedná o ženu (tvar minulého participia ve

femininu, adjektivum ve femininu, příslušná přivlastňovací zájmena). Ve všech těchto výskytech lze tedy přechylovací formant *-ová* považovat za nadbytečný, neboť není nutný ani k pochopení syntaktických a sémantických vztahů, ani k signalizaci rodu dané osoby. Rozdílné je v analyzovaných novinách použití příjmení Julianne Moore, kdy v *Lidových novinách* odpadá koncové *-e* z příjmení, zatímco v obou výskytech v *Právu* je *-e* zachováno. Dle Internetové jazykové příručky jsou oba způsoby tvorby přechýleného příjmení akceptovatelné. Použití bez koncového *-e* s sebou však nese riziko, že nebude možné odvodit správný tvar oficiálního příjmení (*Moor* nebo *Moore*).

V případě jediného nalezeného výskytu nepřechýleného příjmení je naznačen ženský rod u minulého participia *řekla*. Označení *vedoucí* je slovesné adjektivum, které v nominativu singuláru a v plurálových formách může označovat osoby všech genderových identit. Samo o sobě by v tomto případě tedy nestačilo pro určení genderu dané osoby. Užitím nepřechýleného tvaru příjmení se chtěl autor novinového článku zřejmě mimo jiné vyhnout užití formantu *-ová* u příjmení končícího na (vyslovovanou) samohlásku. Opačné řešení zvolila autorka článku z 1. července 2019: „s *herečkou Annou Pniowskyovou*“.

Co se týká příjmení občanek České republiky, identifikoval jsem pouze jedno použití nepřechýleného příjmení: *předsedkyně Alexandra Udženija* (Právo, 1. července 2019), jejíž nepřechýlené příjmení bylo médiem respektováno. Jednalo se však o významnou političku daného období (srov. informaci o nepřechylování jmen některých známých osobností v Internetové jazykové příručce).

V oblasti přístupů k ženským příjmením se ukazuje, že analyzovaná česká periodika mnohdy přechylují jména cizinek, přestože to není nutné k pochopení syntaktických vztahů ani k identifikování daných osob jako žen. Zdá se, jako by *ženskost* byla na pozadí mužskosti charakteristika, kterou je třeba jazykově kódovat na několika úrovních včetně přechýleného příjmení. Přechylování ve svém důsledku příjmení cizinek mění, což není v souladu s respektem vůči identitě jejich nositelé.

Závěr

Feministická a genderová lingvistika potvrdily během své více než dvacetileté tradice v bohemistice svou pozici a relevantnost. Během této doby bylo také generické maskulinum několikrát empiricky otestováno a vliv jeho užívání na vnímání reality byl osvětlen. To vedlo k návrhům alternativ, nejprve pro jazykové zviditelňování žen, neutralizaci genderu a v posledních letech se také diskutuje o zviditelňování nebinárních osob.

Kvantitativní sonda do způsobů označování osob na titulních stranách dvou vybraných českých periodik z roku 2019 přinesla několik závěrů: Způsob označování konkrétních žen femininem, po kterém volaly články v *Naší řeči* už před více než sto lety, byl v analyzovaném korpusu důsledně realizován. Pro označování genderově smíše-

ných skupin se však stále ve velké míře (45 %, resp. 47 %) užívá generické maskulinum. Naopak feminizační strategie pro označování genderově smíšených skupin, které navrhuje ve svých publikacích už více než 20 let Valdřová, na titulních stranách analyzovaných českých mainstreamových periodik nebyly nalezeny. Jejich výskyt v jiných periodikách a textech žurnalistického charakteru je však očekávatelný a potvrzený prostým pozorováním (viz např. deník *Alarm*). Co se týká neutralizačních prostředků, označování osob v neutrální formě se vyskytují pouze v necelé pětině případů. Více výskytů (34 % v *Právu* a 39 % v *Lidových novinách*) tvořila abstraktní označení zahrnující osoby. Užívání neutralizačních a opisných strategií ve velkém množství lze však hodnotit pozitivně, jelikož tyto formy mohou referovat také k nebinárním osobám.

Kvalitativní analýza užívání generických maskulin ukázala, že v některých výskytech lze relativně snadno odhadnout, že generické maskulinum má zahrnovat také ženy a nebinární identity, avšak i na to je zapotřebí vynaložit mentální práci. V jiných případech to s jistotou určit nelze, čímž vznikají pochybnosti, zda je daná forma míněna jako genderově specifická, nebo generická, a informace se znečitelňuje z hlediska genderových dat: genericky míněné maskulinum se tak stává kognitivně náročnějším a ve svém důsledku diskriminujícím, nedemokratickým nástrojem k označování osob.

Poslední část analýzy se soustředila na výskyt ne/přechýlených příjmení, zejména u cizinek. Ukázalo se, že analyzovaná česká periodika na svých titulních stranách mnohdy přechylují jména cizinek, přestože to není nutné, jelikož se v textu vyskytovaly jiné charakteristiky a jazykové prostředky, ze kterých by byl gender popisované osoby, bylo-li by to opravdu nezbytně nutné, odvoditelný. Ženskost je tak jazykově kódována u vícera slovních druhů, uvedením rodného jména a navíc ještě přechýleným příjmením.

Budoucí výzkumy v oblasti způsobů označování osob mohou sledovat pronikání jazykových strategií pro označování osob do jiných textových stylů a žánrů. V oblasti médií a novin bude zajímavé analyzovat vývoj poměru generických maskulin vůči jiným strategiím. Dále je možné se soustředit také na gender osob pišících novinové texty a na otázku, zda se jejich gender projevuje v míře užívání generických maskulin a genderově inkluzivních forem. V oblasti ne/přechýlování příjmení bude potřeba verifikovat zjištěné tendence na větším objemu dat. Zároveň je třeba sledovat vývoj pojmenovací praxe v novinářské praxi, jelikož je možné, že se zákonnou změnou realizovanou od roku 2022 a s častějším výskytem nepřechýlených příjmení dojde k její proměně.

Literatura

- Bartáková, E. 2020. „Dostal jsem jí jazykem“: Přístup krajských živnostenských úřadů k sexismu v reklamě. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita.
- Cviková, J. 2014. *Ako používať rodovo vyvážený jazyk*. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR (www.ruzovymamodrysvet.sk/chillout5_items/1/5/9/9/1599_8a6542.pdf).

- Čmejrková, S. 2008. Jak rozumíme gramatické kategorie rodu? Kdy je Češka Čech? *Slavia – časopis pro slovanskou filologii* 77 (1–3): 41–54.
- Degele, N. 2008. *Gender/Queer Studies. Eine Einführung*. Paderborn: Wilhelm Fink, <https://doi.org/10.36198/9783838529868>.
- Demey, E. 2002. Leser und Leserinnen gesucht! Zum generischen Gebrauch von Personenbezeichnungen in deutschen Stellenanzeigen und Zeitungsartikeln. *Deutsche Sprache* 30: 28–49.
- Diewald, G., A. Steinhauer. 2017. *Richtig genders: Wie Sie angemessen und verständlich schreiben*. Berlin: Dudenverlag.
- Gawrecká, D. 2013. *Who Watches the Watchmen? Risk Perception and Security vs. the Privacy Dilemma in the Czech Press*. Prague SECONOMICS Discussion Papers 2013/5. Prague: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic (http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/who_watches_the_watchmen.pdf).
- Irmen, L., U. Linner. 2005. Die Repräsentation generisch maskuliner Personenbezeichnungen: Eine theoretische Integration bisheriger Befunde. *Zeitschrift für Psychologie* 213 (3): 167–175, <https://doi.org/10.1026/0044-3409.213.3.167>.
- Irmen, L., U. Linner. 2010. Reprezentace genericky maskulinních názvů osob. Teoretická integrace dosavadních poznatků. *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 12 (2): 3–11.
- Katzinger, L. H. 2022. *lékař*ka, hoststvo a 25 tisíc návštěvnic*ků: (Un-)mögliche Formen? Eine korpuslinguistische Untersuchung*. Vídeň: Univerzita Vídeň.
- Kirey-Sitnikova, Y. 2021. Prospects and Challenges of Gender Neutralization of Russian. *Russian Linguistics* 45: 143–158, <https://doi.org/10.1007/s11185-021-09241-6>.
- Knappová, M. 1979. Přechylování příjmení v češtině (Pravidla a systematický přehled). *Naše řeč* 62 (5): 225–233.
- Kolek, V. 2016. *Überprüfung der Gültigkeit des generischen Maskulinums im Deutschen und im Tschechischen mittels Assoziationsexperimenten*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kolek, V. 2019a. Research of the Czech Language from the Perspective of Queer Linguistics. *Slovenščina 2.0* 7 (1): 113–125, <https://doi.org/10.4312/slo2.0.2019.1.113-125>.
- Kolek, V. 2019b. Options for Labelling Non-heteronormative People: a German-Czech Comparison. Pp. 303–314 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther. *Language Policies in the Light of Anti-Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages (= Wiener Slawistischer Almanach 84)*. Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Kolek, V. 2022. Non-binary Czech Language: Characteristics and Discourse. *Gender and Language* 16 (3): 265–285, <https://doi.org/10.1558/genl.20657>.
- Kolek, V., D. Scheller-Boltz. 2019. The Use and Perception of Masculine Generics in Czech, German, and Polish: a Cognitive Study. Pp. 235–249 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther. *Language Policies in the Light of Anti-Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages (= Wiener Slawistischer Almanach 84)*. Frankfurt a.M.: Peter Lang, <https://doi.org/10.3726/b17926>.
- Kolek, V., J. Valdová. 2017. Die tschechische sprachwissenschaftliche Geschlechterforschung im Spiegel der bohemistischen Fachzeitschriften *Naše řeč* und *Slovo a slovesnost*. Pp. 147–165 in M. Reisigl, C. Spieß. *Osnabrücker Beiträge zur*

- Sprachtheorie 91. Sprache und Geschlecht. Band 2: Empirische Analysen. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.
- Kolek, V., J. Valdová. 2020. Czech Gender Linguistics: Topics, Attitudes, Perspectives. *Slovenščina 2.0* 8 (1): 35–65, <https://doi.org/10.4312/slo2.0.2020.1.35-65>.
- Kotthoff, H. 2017. Von Syrx, Sternchen, großem I und bedeutungsschweren Strichen. Über geschlechtergerechte Personenbezeichnungen in Texten und die Kreation eines schrägen Registers. Pp. 101–126 in C. Spieß, M. Reisigl. *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie 100. Sprache und Geschlecht. Band 1: Sprachpolitiken und Grammatik*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.
- Kotthoff, H. 2020. Gender-Sternchen, Binnen-I oder generisches Maskulinum, ... (Akademische) Textstile der Personenreferenz als Registrierungen? *Linguistik Online* 114 (4): 116–148, <https://doi.org/11.150102/lo.114.8191>.
- Kusterle, K. 2011. *Die Macht von Sprachformen. Der Zusammenhang von Sprache, Denken und Genderwahrnehmung*, Frankfurt a.M: Brandes & Apsel.
- Lidovky. 2021. V USA vydali první pas s neutrálním pohlavím X. Jde o milník pro lidi, kteří se nepovažují za ženu ani za muže. *Lidovky.cz*. Staženo 1. 3. 2022 (https://www.lidovsky.cz/svet/usa-cestovni-pas-neutralni-x-nebinarni-lide-treti-pohlavi.A211027_183618_ln_zahranici_kov).
- Motschenbacher, H. 2010. *Language, Gender and Sexual Identity: Poststructuralist Perspectives*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, <https://doi.org/10.1075/impact.29>.
- Motschenbacher, H. 2011. Taking Queer Linguistics further: Sociolinguistics and Critical Heteronormativity Research. *International Journal of the Sociology of Language* 212: 149–179, <https://doi.org/10.1515/ijsl.2011.050>.
- Motschenbacher, H. 2014. Grammatical Gender as a Challenge for Language Policy: The (Im)possibility of Non-heteronormative Language Use in German vs. English. *Language Policy* 15 (4): 243–261, <https://doi.org/11.1108/s1110104-015-10400-0>.
- Motschenbacher, H., M. Stegu. 2013. Queer Linguistic Approaches to Discourse. *Discourse and Society* 24 (5): 519–535, <https://doi.org/11.1288/0106810276155970710>.
- Pleskalová, J. 2017. Antroponymum in P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. *Nový encyklopedický slovník češtiny* (<https://www.czechency.org/slovník/ANTROPONYMUM>).
- Popič, D., V. Gorjanc. 2018. Challenges of Adopting Gender-inclusive Language in Slovene. *Suvremena lingvistika* 86: 329–350, <https://doi.org/11.22211/suvlin.2019.097.08>.
- Přechylování příjmení ve veřejné komunikaci. *Internetová jazyková příručka*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Staženo dne 1. 3. 2022 (<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=700>).
- Reisigl, M., C. Spieß. 2017. Sprache und Geschlecht als Gegenstand der Linguistik. Pp. 7–32 in C. Spieß, M. Reisigl. *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie 90. Sprache und Geschlecht: Sprachpolitiken und Grammatik*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.
- Smetáčková, I. 2016. Femininní a maskulinní označení: vliv na hodnocení prestiže. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 17 (2): 81–92, <https://doi.org/10.13060/12130028.2016.17.2.285>.
- Sökefeld, C. 2021. Gender(un)gerechte Personenbezeichnungen: derzeitiger

- Sprachgebrauch, Einflussfaktoren auf die Sprachwahl und diachrone Entwicklung. *Sprachwissenschaft* 46 (1): 111–141.
- Stahlberg, D., S. Szczesny. 2001. Effekte des generischen Maskulinums und alternativer Sprachformen auf den gedanklichen Einbezug von Frauen. *Psychologische Rundschau* 52: 131–140, <https://doi.org/10.1026//0033-3042.52.3.131>.
- Štefaňáková, J. 2020. *Rodovo symetrický jazyk v slovenskom a nemeckom jazykovom prostredí v kontexte európskej rodovej politiky a gender mainstreamingu*. Banská Bystrica: Belianum.
- Štefaňáková, J. 2021. Rodovo inkluzívny jazyk v nemeckých publicistických textoch v pluricentrických a medzinárodných súvislostiach. *Philologia* 31 (2): 35–53.
- Urbancová, L. 2019. Slovak: Gender-balanced and Gender-neutral. Pp. 199–211 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther. *Language Policies in the Light of Anti-Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages* (= *Wiener Slawistischer Almanach* 84). Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Valdrová, J. 1996. Sexismus v německém jazyce a situace u nás. Pp. 288–291 in D. Moldánová. *Žena – jazyk – literatura. Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.
- Valdrová, J. 1997. K české genderové lingvistice. *Naše řeč* 80 (2): 87–91.
- Valdrová, J. 2001. Novinové titulky z hlediska genderu. *Naše řeč* 84 (2): 90–96.
- Valdrová, J. 2002. Linguistische und soziopolitische Aspekte der Movierung fremder weiblicher Familiennamen im Tschechischen. Pp. 247–258 in J. van Leeuwen-Turnovcová et al. *Wiener Slawistischer Almanach (Sonderband 55)*. Wien: Gesellschaft zur Förderung slawistischer Studien.
- Valdrová, J. 2005a. Jak jazyk zabíjí image odbornice. *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 6 (2): 1–3.
- Valdrová, J. 2005b. Feministické vědecké aspekty překladu názvů osob. Pp. 367–379 in M. Hrala. *Český překlad II (1945–2004)*. Praha: FF UK.
- Valdrová, J. 2008. „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“ Testy generického maskulina v českém jazyce. *Naše řeč* 91 (1): 26–38.
- Valdrová J. 2010. Genderová kultura projevu v českém jazykovém prostředí. Pp. 18–46 in J. Valdrová, B. Knotková-Čapková, P. Paclíková. *Kultura genderově vyváženého vyjadřování*. Praha: MŠMT.
- Valdrová, J. 2013. Typologische Unterschiede zwischen Sprachen als Argument gegen geschlechtergerechte Sprachkritik und Sprachpflege? Pp. 141–158 in M. Nekula, K. Šichová, J. Valdrová. *Bilingualer Sprachgebrauch und Typologie: Deutsch - Tschechisch*. Tübingen: Julius Groos.
- Valdrová, J. 2015. Angela Merkelová, Elfriede Jelinek(ová) und Barbara Coudenhoveová-Kalergiová: Zum gegenwärtigen tschechischen Umgang mit weiblichen Familiennamen Pp. 565–575 in P. Anreiter, E. Mairhofer, C. Posch. *Argumenta. Festschrift für Manfred Kienpointner zum 60. Geburtstag*. Wien: Praesens Verlag.
- Valdrová, J. 2017a. Feministická lingvistika. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. *Nový encyklopedický slovník češtiny* ([https://www.czechency.org/slovník/FEMINISTICKÁ LINGVISTIKA](https://www.czechency.org/slovník/FEMINISTICKÁ_LINGVISTIKA)).

- Valdrová, J. 2017b. Generické maskulinum. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. *Nový encyklopedický slovník češtiny* ([https://www.czechency.org/slovník/GENERICKÉ MASKULINUM](https://www.czechency.org/slovník/GENERICKÉ_MASKULINUM)).
- Valdrová, J. 2018. *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuálních identit*. Praha: SLON.
- Valdrová, J. 2019. K naléhavosti genderových analýz jazyka na příkladu genderonomastiky. Pp. 450–464 in V. Sokolová, Ľ. Kobová. *Odvaha nesouhlasit. Feministické myšlení Hany Havelkové a jeho reflexe*. Praha: FHS UK.
- Vičar, B., B. Kern. 20 Možnosti jezikovnega izražanja nebinarnih transspolnih identitet v slovenščini. *Dialogi* 64 (12–14): 223–237.

Internetové odkazy

URL 1: <https://www.eurotopics.net/en/148697/lidove-noviny#>

URL 2: <https://www.eurotopics.net/en/148755/pravo>

URL 3: www.a2larm.cz

 BY-NC Vít Kolek, 2022.

 BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022.

Mgr. Vít Kolek působí na Ústavu cizích jazyků Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci jako asistent pro současný německý jazyk. Mezi jeho odborné zájmy patří německá a česká genderová a queer lingvistika se zaměřením na genderově vyvážené a genderově inkluzivní vyjadřování. Kontaktní e-mail: vít.kolek@upol.cz.

Women, Who Climb – A Corpus Linguistic Tour Description with Potential Danger Zones

Claudia Posch

Department of Linguistics, University of Innsbruck

Abstract: This paper explores novel ways in which Corpus Linguistics, Critical Discourse Studies (DHA – the discourse-historical approach), and Feminist Linguistics can be fruitfully combined and thus contribute to a new awareness and knowledge concerning language and gender in discourse. For the paper a large heritage corpus of texts on mountaineering (*Alpenwort – Corpus of the Austrian Alpine Club Journal*) is explored, which constitutes a type of discourse that has yet rarely been studied in the abovementioned fields. The corpus was used to analyse gendered nomination with the following questions in mind: What frequently occurring patterns and typical ways of producing gendered nomination can be observed? How are the binary categories ‘female’ and ‘male’ linguistically produced and reinforced in these texts? These questions are answered using standard corpus linguistic methods: for example, gendered key items are determined via historical keyness-analysis; the concept of c-collocates and the method UFA (Usage Fluctuation Analysis) are used to trace how the meaning of such key items develops over time. These procedures reveal salient patterns of gender referencing that are then interpreted with the background of the DHA framework and can thus contribute to the investigation of gender bias in sports/leisure discourse.

Keywords: Digital Linguistics, diachronic analysis, mountaineering discourses, c-collocation, key items

Posch, Claudia. 2022. Women, Who Climb - A Corpus Linguistic Tour Description with Potential Danger Zones. *Gender a výzkum / Gender and Research* 23 (2): 82–113, <https://doi.org/10.13060/gav.2022.022>.

The history of mountaineering has long been a history of men: it was written by men and it is mostly about them (Runggaldier 2011: 9). It is thus interesting to see if and how women are represented in mountaineering discourse and if there are historical changes in the ways women are conceptualised in this discourse strand. Based on the history

of mountaineering we might expect women to be discursively underrepresented¹ in texts about this topic. Furthermore, in terms of the form of how they are represented, we may expect aspects of objectification, trivialisation, and stereotyping. To study the representation of women in the dataset, frequently occurring patterns of reference and typical ways of linguistically creating the category 'woman' were analysed.

Related work in corpus and (feminist) discourse studies

This study follows an approach, Digital Linguistics (DL), which links Corpus Linguistics and the DHA (Discourse Historical Approach) framework as proposed in Baker et al. (2008) and Reisigl and Wodak (2016). The benefits of combining these frameworks for uncovering ideologies and evidence of disadvantages have been theorised in a large body of research (for example in Baker et al. 2008; Baker, McEnery 2015b; Gabrielatos, Baker 2008a; Hardt-Mautner 1995; Partington 2004; Partington 2015; Posch 2022; Stefanowitsch 2020; Taylor, Marchi 2018).² Two important points shall be summarised here briefly: analysing texts with corpus statistical tools allows us to study larger amounts of text than in the traditional DHA. This makes what is analysed reproducible and enables the researcher to make data-driven, reproducible selections of what to analyse. This data analysis results in further data that need to be interpreted, which can only be done meaningfully with a knowledge foundation in hermeneutic approaches, such as the DHA.

There are numerous previous studies that investigated gendered language in different general and themed text corpora. For example, one early study explored the frequencies of lexical items denoting women/men or females/males (Kjellmer 1986) and found more terms overall for men than women in the data used (Brown and LOB corpus). In a study of the items 'man'/'woman' and their verbal collocates Kilgariff and Tugwell (2002) found significant differences between the verbs these two items collocate with. In a more recent corpus-based comparison of gendered terms in four diachronic corpora of British English, Baker (2010: 145) discovered that a male bias is verifiable in quantitative terms but also that the usage of male terms seems to be decreasing (notably *he* and *Mr*). In another combinatory corpus and discourse study on the representation of gender and agency using the Harry Potter series as a corpus, Hunt was able to show that in fact the representation of agency in these books is clearly gendered and female characters are generally represented as physically deficient

¹ Non-conforming gender identities will be even more under-represented.

² Related research endeavors may use different labels for similar approaches, such as Corpus-Assisted Discourse Studies (Partington 2013), corpus-based CDA (Gabrielatos, Baker 2008b), Corpora and Discourse Studies (Baker, McEnery 2015a), Corpus Pragmatics (Scharloth, Bubenhofer 2012) and recently Digital Linguistics (Posch 2022).

(Hunt 2015). Furthermore, in an extensive investigation using the German COSMASII corpus tool, Lautenschläger (2016) looked at German press texts and how they (re)produce images of gender and bodies linguistically. This study found that the concept of masculinity is referred to much more frequently overall, and that femininity is often represented focusing on the topic of gender differences and disparities (and not so often in more general texts). An analysis of linguistic constructions of gender in US sports reportage (basketball) revealed that reporting on the women's basketball league is always marked and thus contributes to the 'othering' of women and women athletes in sports news reporting (Aull, Brown 2013). Ismail (2016), investigating gendered keywords in Malaysian sports news discourse, moreover found the gender marking of sports competitions and associations and that female athletes are often associated with emotions. Last but not least, in their corpus-assisted discourse study of gender representations in the British press around the London Olympics, Jaworska and Hunt (2017) found an increase in balanced gender representations in the press around the Olympics. However, they also said there was little carry-through in the years after the Olympics and there exists a strong intersection with between gender representation and nationalism.

Positionality statement

This positionality statement is intended to self-critically position this work within qualitative and quantitative research as proposed in McCuaig et al. (2019) and Secules et al. (2021). As the author of this study, I am aware of my privileged social position with a biography of a white cis-woman³ growing up in Europe. By stating this explicitly I would like to contribute to deconstructing the effect of social positioning (Tudor 2011) and would like to define the overall approach of this work as anti-sexist.

Data and methods

The question of gender representation in mountaineering was studied using the zav_20200416 version of the domain-specific Alpenwort corpus (Posch, Rampl 2018; Rampl, Posch 2019), a 19.9-million-word corpus covering the entire *Austrian Alpine Club Journal* (AACJ) from 1870 to 2010. The AACJ is a relevant source for mountaineering discourses because it contains a variety of text types in each volume, from scientific articles, which tend to play a larger role in the early publications, to numerous ascent and expedition reports, literary texts, and smaller text types. The

³ For an explanation of the term 'cis', see Tudor and Hornscheidt (2011: 181) or <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cisgender>.

journal also covers a range of topics relevant to readers interested in mountains in general and mountaineering in particular (Posch, Rampl 2020). The corpus was designed for discourse-related research questions, especially on gender and nationality, along the lines of Baker and McEnery (2015a), Mautner (2016), Rheindorf and Wodak (2019a), and Rheindorf and Wodak (2019b). Therefore, it can be considered ‘maximally representative’ (McEnery, Brookes 2022: 96) of the context of interest. Alpenwort is fully part-of-speech annotated and continually improved.⁴ The data are diachronically segmented into sub-corpora, one for every decade of the AACJ’s span of publication. The corpus is freely available and can be queried via the online tool CQPweb (Hardie 2012) at <http://sprawi-cqp.uibk.ac.at>.⁵ CQPweb is a web-based corpus analysis system with an extensive search syntax and statistical analysis options such as concordance lines, collocation analysis, keyness, and frequency lists (see below for an explanation of the relevant statistical analysis functions used in this paper below).

Concerning the topics or genres of DL data, Lischinsky (2018: 63) critically remarked that so far there has been a focus on certain ‘high flying’ genres like news reporting, political speeches, etc., and called for a greater focus on ‘under-researched content, both in terms of topics and text types’ (Lischinsky 2018: 17). The present research pursues this goal by studying mountaineering, which has hitherto rarely been investigated in linguistics, with the exception of work by Bubenhofer and Scheurer (2014) and Bubenhofer and Schröter (2012). Mountaineering is a sport without an audience and thus relies heavily on communicative events that construct what constitutes a mountaineering event. Climbs and tours, for example, need to be verbally (and graphically) accounted for so that they are deemed valid within the community. Alpinist discourses can as a result be found over a long period of time in a multitude of text types, such as biographies, climbing reports, documentaries, films, interviews, guide literature, route descriptions, and even fiction. In terms of their content and topoi these texts therefore constitute a certain discourse genre or even a rhetoric in the sense that they represent a specific socially accepted way of using language in connection with a particular type of social activity (Wodak 2008: 15). The language of mountaineering discourses thus offers a glimpse into a public discourse that is removed from the direct political sphere but is nonetheless highly political (AchRAINER, Kaiser, Trojer 2011: 9). Mountaineering is interesting for a DL study because of (a) the abundance of text sources and (b) its relevance as a domain of public discourse.

Furthermore, the connection to gender is important in mountaineering discourses,

⁴ For a detailed overview of the Alpenwort corpus, its content, the process of corpus design and creation, and alternative versions, see Posch and Rampl (2020).

⁵ For a test log-in and username, see the instructions on the start page.

as such discourses represent a way of climbers relating to other climbers the very concept of a ‘climbing identity’ and how to be a climber (Rak 2007: 112). To be accepted as a member of the in-group of mountaineers, certain discursive structures and patterns have to be followed – for example, there is a specific style one adheres to and there are specific topoi that are repeatedly activated (e.g. war metaphors, solitude, competition of nations, etc.). The discourses around mountaineering are, for example, closely related to Western identity constructions and are therefore well suited for a study of the identity category ‘gender’. Bubenhofer and Schröter (2012: 265) argue that what we find in mountaineering discourses are conceptualisations, beliefs, evaluations, and behaviours that are shared by mountaineers (e.g. climbers, alpinists) and thus the traces of what forms the mountaineering mentality. And Lutz (2002) describes mountaineering as a form of primarily masculine encounter with the body and nature, which is ‘hypermasculine’.⁶

The methods used in this work adhere to the Digital Linguistics framework and have been described in detail in previous work (Ismail 2016; Posch 2022; Posch, Rampl 2020; Rampl, Posch 2022). For this paper, the concepts of ‘keyness’ as developed by (Gabrielatos 2018) and ‘historical key-items’ or ‘key-(key) items’ (Krendel, McGlashan, Koller 2021) are used as a starting point for analysis. Keyness has been described as referring to the aboutness of texts (Gabrielatos 2018: 226) and *key items* are words whose frequency in a corpus is disproportionately high compared to their occurrence in a reference corpus. This is usually calculated using an effect-size statistical metric, such as the LogRatio algorithm (Hardie 2014), which is implemented as a functionality of the CQPweb keywording tool.⁷ The output of the tool is a list of words that are statistically more salient in the corpus of interest than in the comparison corpus. Historical key-items or key-key items are consequently items that are key items in more than one unit of time, in the case of Alpenwort in more than one decade. The more segments a key-key item appears in, the more ‘key-key’ it is.

Departing from the most salient key-key item regarding gender, further distributional analysis was conducted. Here, the concept of relative or normalised frequencies is important in order to make frequencies comparable (because not all texts have the same length). Relative frequency is calculated as described in Figure 1 below. The CQPweb corpus analysis tool uses 1 million as the basis for normalisation; hence words are compared according to their frequency per million words (fpmw).

⁶ Other identity concepts have connotations as well, such as the ‘nation’ and ‘soldierly’, and the inter-discursive ties of mountaineering with colonialism are quite apparent (Purtschert 2019).

⁷ There are numerous algorithms that are used for the purpose of calculating key items and collocations and there is an ongoing discussion about which statistical measure is preferable. For an overview of the discussion, see Gabrielatos (2018) as well as the excellent power point slides by Gabrielatos and Marchi (2012). For an excellent explanation of the statistics for non-mathematicians see Brezina (2018).

Figure 1: Formula for calculating normalised frequency from Brezina (2018: 43)

$$\text{relative frequency} = \frac{\text{absolute frequency}}{\text{number of tokens in corpus}} \times \text{basis for normalization}$$

Source: Author.

Keyness analysis alone cannot be used to study the contexts in which words appear, as it only tells us which items are statistically salient. To contextualise key items, collocation analysis is the corpus linguistic go-to tool. Most simply defined, a collocation refers to two words co-occurring in close proximity to each other so frequently that this co-occurrence is above chance (McEnery, Hardie 2012: 122ff). Collocations contribute to meaning and can thus provide semantic insight into a word.⁸ The results of the CQPweb’s collocation tool are typically lists⁹ of words that disproportionately often occur in the vicinity of a given query word. Again, with collocations a historic perspective is interesting for capturing changes or consistencies in meaning. To this end, the concept of ‘c-collocates’ (constant-collocates) was introduced by Gabrielatos and Baker (2008b) and is used to statistically filter historically consistent collocates of a word. The c-collocates for this study were calculated¹⁰ with an independent online tool that uses data exported from CQPweb (available at: <http://corpora.lancs.ac.uk/stats/toolbox.php>)

The most important c-collocates calculated in this way are then subjected to close examination by studying concordance lines. In the CQPweb corpus tool the concordance lines display shows query items in a broader context, with, for example, up to a couple of sentences to the left and right of the item, as we can see in Figure 2 below. This shows part of the concordance line display in CQPweb for the collocates ‘Frau’ and ‘Mädchen’. Concordance lines can thus be used to study the broader contexts of query terms.

Figure 2: Detail of the concordance lines display for the collocation of ‘Frau’ and ‘Mädchen’

No.		Text		Solution 1 to 46		Page 1 / 1	
1	jbay 1872_003_128		<u>Stille</u> trieb . Dort hatten die Gäste gewechselt , die festlich geputzten <u>Frauen</u> und <u>Mädchen</u> hatten das Feld geräumt und es den früher auf der				
2	jbay 1881_012_196		Haus prüfend und segnend , die echte Beschützerin liebender <u>Mädchen</u> und einsiger <u>Frauen</u> . Entstellt ist sie wiederum in der Localsage von der <u>Wildenburg</u> . In				
3	jbay 1886_017_405		vielleicht mit einziger Ausnahme des wirklich hübschen grünen Spitzhütchens der <u>Mädchen</u> und <u>Frauen</u> , zu verwischen drohte , durch einen Verein für Erhaltung der Volkstracht				

Source: Author.

⁸ For a detailed discussion of the metrics and tools used to calculate collocations see Brezina (2018).

⁹ In more recent work graphical visualisations have been used in the form of collocation networks.

¹⁰ For a discussion of what this statistic entails see the paper by McEnery, Brezina and Baker (2019).

That said, as this study is specific for the AACJ dataset the linguistic patterns uncovered by the statistical means used here may be unique to this study. However the method may ‘trace language patterns and keywords in a way that contributes to the investigation of gender bias in sports discourses’ (Ismail 2016: 171).

The concepts of nomination and representation in the DHA

In the DHA the concept of nomination refers to linguistic strategies of reference (self- and other) and is related to person reference or, as proposed by Hornscheidt (2006), appellation. Nomination entails linguistic strategies for indicating group membership to an in- or outgroup (like said person reference or personal pronouns, etc.). Constructivist pragmatics criticises the term ‘person reference’ because it presupposes that an entity that pre-exists outside language is linked to an also pre-existing word describing the entity. ‘Appellation’, on the other hand, evokes more than a simple reference and indicates that the usage of a certain word also functions as a linguistic appeal evoking such an identity. Every appellation thus also has an appeal function and evokes something in a person’s mind and thus serves the concept of nomination in discourse. Different nominations in a text that, for example, point to a ‘biological’ person in everyday language produce this person with certain characteristics as a ‘linguistic’ person. In this sense, person appellations are mechanisms that establish the textual and intertextual identity of a person/group of people. Through repetition and citation, these fabrications become solidified and ‘sedimented’, creating an identity image of the person addressed/discussed in the text.

In a noun-centred language like German, it makes sense to study the concept of ‘nomination’ by first taking a look at nouns. Person appellation may include regular nouns and also names and name affixes (‘Dr’, ‘Prof’, etc.). Such an approach is by no means trivial to accomplish automatically since word formation processes as well as inflection and grammatical gender in personal appellation are complex and diverse. Particular attention must be paid here to how the problem of masculine generics is to be interpreted. Kotthoff and Nübling (2018) note the close connection between gender and case and also discuss the problematic of both in connection with category number as well. Grammatical gender assignment in German follows different principles, one of which is the semantic principle: the lexical meaning of the word attributes grammatical gender (sometimes also ‘lexical gender’). Gender is also assigned by means of inflection, i.e. by adding a (feminine) suffix to a grammatically masculine word, e.g. *Arbeiter* (‘worker’) → *Arbeiterin* (‘worker-FEM’). The set of words that use the semantic principle is more limited, whereas gender inflection is possible for many forms of personal appellation. This paper

focuses on the representation of women and studies two appellation forms that evoke female person(s).¹¹

In order to grasp the representation of gender in nomination patterns there are some pre-requisites according to Kotthoff and Nübling (2018: 115): The person appellation as well as its degree of 'genderisation' or 'Genderisierungsgrad' (ibid.) are active simultaneously. This means that not every person reference noun is equally representative according to gender, as this is closely linked to stereotypes or biases concerning gendered roles.

Selected aspects of person appellations according to feminine gender and female persons are studied in more detail below. First, an overview of the metadata from the corpus is given in order to present a picture of gender representation in the composition of the corpus data. Then, with corpus-driven and corpus-based methods, the developments of some selected items are demonstrated by way of examples.

Findings

Gender representation in the composition of the corpus

Figure 3 shows the composition of the corpus based on the gender of the first authors of individual articles/texts.¹² Previous studies have found that the total percentage of news articles about female athletes is less than 10% of all such coverage (Caldwell 2016: 173). As can be seen in Figure 3, the number of female authors has increased in recent years. Altogether, 88.5% of all the articles in the AACJ were first authored by men and only 5.65% were first authored by women. As a source for the figure, the table of contents database from Alpenwort was used, which was derived from *corpus* texts during the corpus-building process and later corrected and enriched with further metadata. A closer look at the texts reveals that a large proportion of the texts written by female authors are from one special issue concerned with the topic 'women in the mountains'. Thus, the overall increase observed may not necessarily be a sign of an increasing overall representation of women authors in the journal, but rather signify the acknowledgement of feminist tendencies in society.

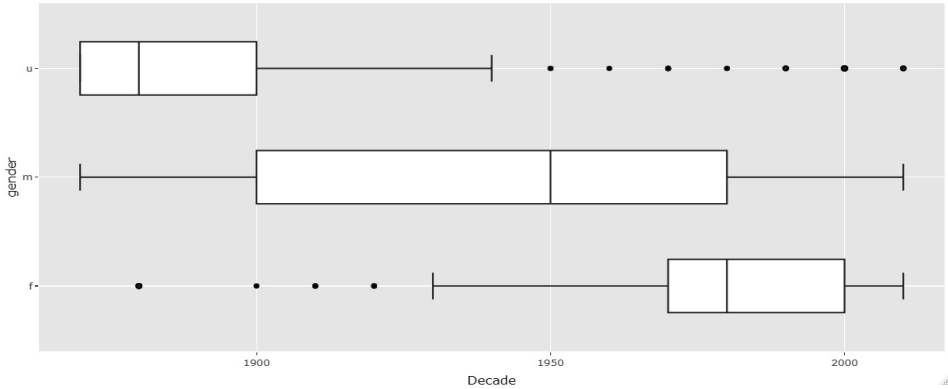
Figure 4 is slightly different in that it shows the number of articles in the corpus that directly mention women in the title versus the number of articles that were catalogued

¹¹ We assume that in the historical part of the corpus gender categories beyond the binary model will not be present at all in a medium like the AACJ.

¹² Only a relatively small number of articles (130 out of 3264 articles altogether) have multiple authors, and women are the second authors of 5 of these (3 different women). The authors of 5.85% of the articles are unknown or only an abbreviated form of the name is given, and the authors cannot be identified. This is predominantly a problem in the older issues and one can assume that most of the unidentifiable authors were probably men.

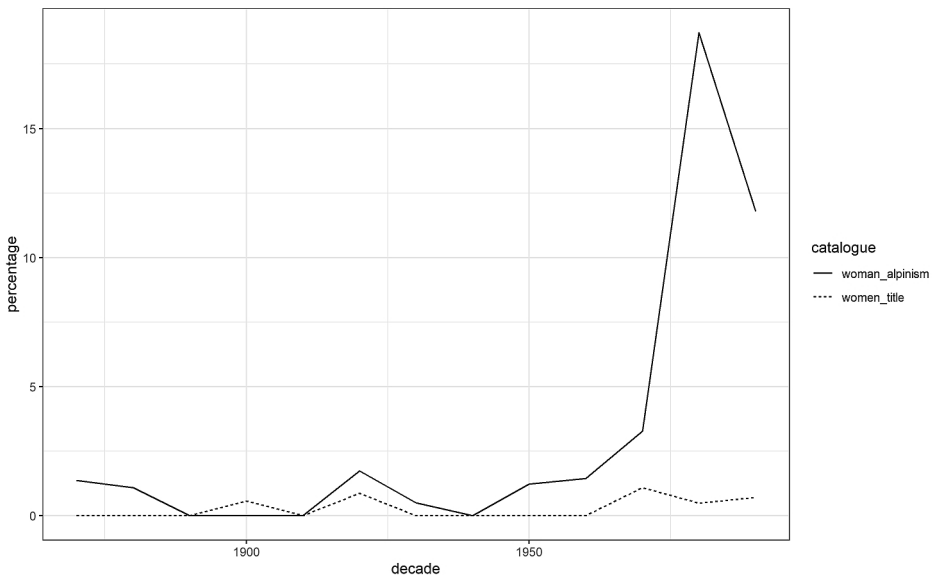
as *Frauenalpinismus* ('women's alpinism'). This was achieved by comparison with another table of contents dataset provided by the Alpine Club's library that includes a list of library catalogue keywords.

Figure 3: Number of articles written by women, men, unknown authors

Source: Author.

Figure 4: Articles on women (according to the title) vs articles with the keyword *Frauenalpinismus* ('women's alpinism')

Source: Author.

Gender representation in the corpus texts

Overview of key items

A key item analysis was the first step in the investigation of gendered nomination in the corpus texts. A keyness and down sampling approach, as described in Posch (2022; Rampl, Posch 2022), was applied using trend mapping, where each decade was used as

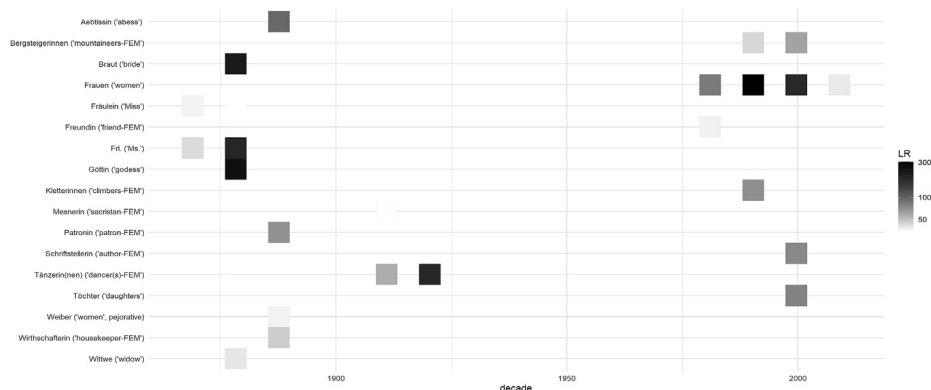
1. a corpus of interest and then
2. compared to a much larger reference corpus that consisted of all the other decades by using CQPweb's keywording tool.

The following adjustments were made to the key item calculation method of the CQPweb version of the corpus:

CQPweb-settings: Log Ratio (with 0.1% significance filter, adjusted LL threshold = 33.03); items must have minimum frequency 3 in list #1 and 3 in list #2.

This resulted in one list per decade with more than 14,000 keywords. Feminine person appellations were extracted automatically from the lists with a manual cross-check.

Figure 5: Feminine person appellation key items over time¹³

Source: Author.

Figure 5 shows all the person appellation items that were key at some point in the corpus. Only five of the words¹⁴ are salient key items in more than one decade: *Bergsteigerinnen* ('mountaineers-FEM'), *Frau(en)* ('woman/women'), *Fräulein* ('Miss'),

¹³ Aebtissin, Mesnerin, Wirtschafterin, and Wittwe are the historical spellings of these words.

¹⁴ This includes the consolidated word class 'person name' with individual names; a typically female person name is key in almost every decade.

and *Tänzerin(nen)* ('dancer(s)-FEM'). *Fräulein* is historically a form of address that from the 19th century on was used for unmarried women ('Frau', in Wolfgang Pfeifer et al., *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen* (1993), <<https://www.dwds.de/wb/etymwb/Frau>>, abgerufen am 20.03.2022.). *Fräulein* is a key item in two consecutive periods in the early decades before 1900. It is the diminutive form of 'Frau', the regular word for woman. The word *Fräulein* is used only 356 times overall (fpmw 17.89) in 125 different texts mostly until the 1930s. It is also used 26 times (fpwm 18.48) in the 2000s decade. Here, in contrast, the word *Fräulein* is not used in this obsolete sense, but is part of a toponym, such as in *Wildes Fräulein*, or refers to the name of mythical creatures associated with high mountains – for example, the *Salige Fräulein* in articles about such myths.

Figure 5 further shows a difference in the types of appellations that occur over time. Some of the feminine items used in the first half of the corpus are words with lexical genders (= gender assignment by semantics and a high degree of genderisation) such as *Weiber* ('women'), which means 'adult woman' as well as 'wife'. Two further words are roughly connected to marital status as well: *Wittwe* ('widow') [historical spelling] and *Braut* ('bride'). Four words refer to religious beliefs and/or a clerical function: *Göttin* ('goddess'), *Patronin* ('patroness'), *Aebtissin* ('abbess') [historical spelling], *Mesnerin* ('sacristan-FEM') [historical spelling]. The word *Jungfrau* ('virgin, maiden') is a reference to the Virgin Mary, but it much more frequently occurs in reference to the name of the famous mountain in Switzerland.

The only person appellation in the first half of the corpus that is formed not on the basis of lexical gender but via gender inflection is *Tänzerin* ('dancer-FEM'), which is key in two consecutive decades before the 1950s. It is apparent that none of the keywords referring to a female person before the 1950s has an obvious semantic connection to the activity of mountaineering itself and they display high degrees of genderisation.

The picture changes in more recent years. The word *Frau(en)* ('woman/women') is a keyword in three consecutive periods until the 2000s, which clearly indicates the increasing importance of the word. In both the 1990s and the 2000s the word *Bergsteigerinnen* ('mountaineers-FEM') is a keyword, while the word *Kletterinnen* ('climbers-FEM') is key in one decade, and both these appellation forms have a clear connection to the activity of mountaineering. Two other inflected feminine forms are also key in one decade each: *Schriftstellerin* ('writer-FEM'), *Freundin* ('friend-FEM') (i.e. 'girlfriend'). Last but not least, *Töchter* ('daughters') is the only word with a lexical gender that is also key in one of the later decades.

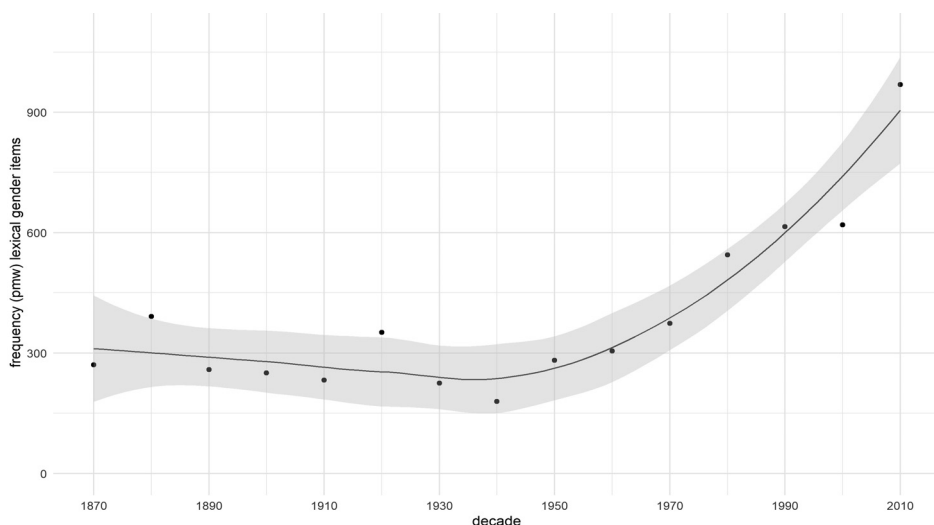
The development of other feminine forms: a selection

A first glimpse at the representation of women in the Austrian Alpine Club Journal was obtained by looking at how, when, and in what context the above keywords are used to refer to/evoke women. Second, some other quasi-synonymous forms were queried to get a broader picture. To research this a search for lemmata was conducted in the CQPweb tool of the Alpenwort corpus. The query terms included the key items and were extended for other items with lexical gender:

[lemma = "Frau|Weib|Damel|Fräulein|Mädchen|Magd|Mamal|Mutter|Omal|Tantel|Tochter"]

The query resulted in 7,147 matches in 1,493 different texts, which represents a normalised frequency of 359.14 instances per million words. For scale, the search for the equivalent (if available) or similar semantically masculine words resulted in 16,833 matches in 2,269 texts, which amounts to a frequency of 845.86 instances pmw¹⁵.

Figure 6: Lexical gender items diachronically

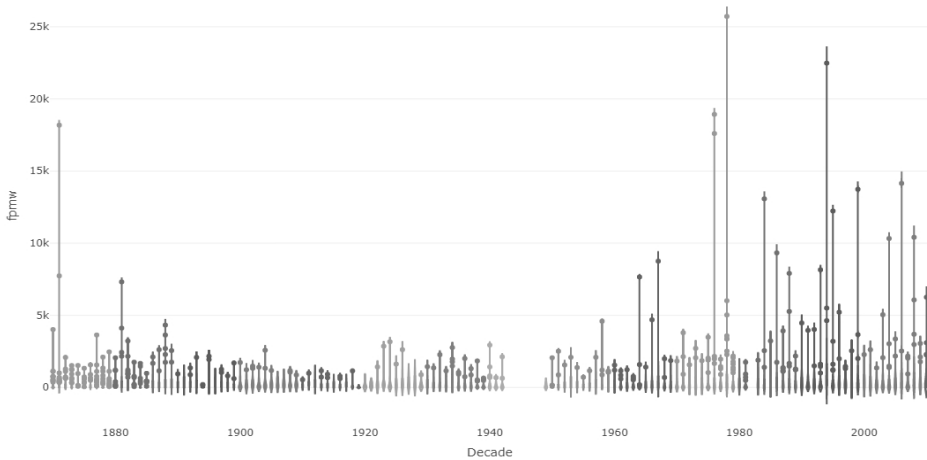

Source: Author.

Figure 6 shows an almost level line from 1870 to the decade of the 1950s in the usage of lexically feminine items (fmpw). There is a slightly decreasing trend with two outliers in the decades 1880 and 1920, respectively. Then a steep increase begins and continues until the decade of the 2000s.

¹⁵ [lemma="Mann|Herr|Bub|Knecht|Bursch|Papal|Vater|Opal|Onkel|Sohn"]

Figure 7: Fpmw per individual year (=book)

Source: Author.

A closer look at the individual texts reveals that there are some extreme outliers and that the number of these outliers increases in particular from the late 1970s on (Figure 7). The text with the most extreme fpmw of the queried words is from 1978 (jbav_1978_103_246)¹⁶ and it is called *Frauen in den Bergen* ('women in the mountains').

The only early text in which we find a rather exceptional fpmw-value is from 1871 (jbav_1871_002_797) and is titled *Das Schrötterhorn* (the name of a mountain). It is a very short text (55 words) in which the word *Frau* is used once – see example (1).

1. Die erste Besteigung dieses Gipfels erfolgte im August 1870 durch Herrn und **Frau** Franz Gröger aus Wien, unter Führung von Joh. und Jos. Pinggera. [*The first ascent of this peak was made in August 1870 by Mr and **Mrs** Franz Gröger from Vienna, guided by Joh. and Jos. Pinggera.*]

The example uses the word *Frau* in its meaning as a form of address. The woman described is not even mentioned by name but is subsumed under the name of her husband, *Franz Gröger*. As an interesting sidenote, the website for first ascents by the *Alpenverein* (<http://www.alpinwiki.at/portal/navigation/routen/routedetail.php?route=29384>) does not even co-list the unknown wife of Franz Gröger as first ascender of the *Schrötterhorn*, and only Franz Gröger and the two guides are named.

¹⁶ There is an amusing coincidence here, as the author of this text is a Claudia Posch, whom I do not know.

2. Schalfkogel: 2 Partien und 6 Touristen, darunter 2 **Damen** (**Frau** v. Statzer aus Wien und als erste Ersteigerin des Schalfkogls **Frau Dr.** Scholle aus Berlin) [*Schalfkogel: 2 parties and 6 tourists, including 2 ladies (Mrs v. Statzer from Vienna and, as the first female climber of the Schalfkogel, Mrs Dr Scholle from Berlin)*]

3. Weisskugel: 4 Partien und 6 Touristen, darunter **Frau** v. Statzer aus Wien, die erste **Dame** auf der Weisskugel [*Weisskugel: 4 parties and 6 tourists, including Mrs v. Statzer from Vienna, the first woman on the Weisskugel*]

4. Ebenso ausserordentlich war die zweite Besteigung der Finailspitze durch den genannten Herrn mit seiner Mutter, **Frau** von Statzer. [*Equally extraordinary was the second ascent of Finailspitze by the aforementioned gentleman with his mother, Mrs von Statzer.*]

Another early outlier is the text j Bav_1871_002_713 titled *Venter Touristenkalender, 1870* (Vent [a placename] touristic calendar, 1870), which has a total of 7 hits in a text with 905 words. The examples (2–4) highlight the words used: *Damen* ('ladies'), *Frau* (in the sense of 'Mrs'), and *Mutter* ('mother'). Again, *Frau* is used as form of address, and in example (2) two women are even named as ascenders.¹⁷ The women are highlighted as extraordinary by using the word *darunter* ('among'). The general person appellation used in this example is *Damen*, which was the unmarked form for women at the time. The name *Frau v. Statzer* (lit. 'Mrs from Statzer') is mentioned again in example (3), again with the same form of emphasis (*darunter*). It is also mentioned that this woman was the first female ascender of the mountain *Weißkugel*. In example (4) the same woman is mentioned again in the form of a comitative attribute of a man (*des genannten Herrn* 'the aforementioned gentleman'), whose mother she is. The women mentioned in those lists of alpinist achievements are not mentioned anywhere else in the corpus and their identities cannot be further traced in the data.

Table 1 shows the other texts with an fpmw of more than 5k. Four of the texts with the most extreme usages of a semantic gender form are by the author Ingrid Runggaldier, a publicist who specialised in writing about female achievements in mountaineering. Two texts are from one author, Liselotte Buchenauer. The other texts are written by different authors. Fifteen of the texts have an explicit focus on women in mountaineering and discuss the topic of women in this typically male domain. It is thus no surprise that those texts use more feminine person appellations as this reflects the overall increase in the number of texts concerned with women in alpinism.

¹⁷ 'Schialfkogls' is an error produced by text recognition. This happens in particular with toponyms.

Table 1: Articles with outliers of fpmw above 5

Text ID (jbav_)	Title	Author	wit ¹	hits	fpmw
1978_103_246	<i>Frauen in den Bergen</i>	Claudia Posch	1011	26	25,717.11
1994_118_59	<i>Frauenalpinistik</i>	Dagmar Wabnig	2,936	66	22,479.56
1976_101_181	<i>Frauen am Berg</i>	Lia Hörmann	634	12	18,927.44
1871_002_797	<i>Das Schrötterhorn</i>	Franz Gröger	55	1	18,181.82
1976_101_48	<i>Frauen im Alpenverein</i>	Richard Grumm	1,534	27	17,601.04
2006_130_131	<i>Die Frau im Fels Die Anfänge des Frauenbergsteigens in Südtirol</i>	Ingrid Runggaldier	5,867	83	14,146.92
1999_123_103	<i>Ist der Berg männlich? Frauen und Bergsport</i>	Dagmar Nedbal	4,806	66	13,732.83
1984_108_54	»Was, das Madl will führen...?«	Judith Huber	6,042	79	13,075.14
1995_119_161	<i>Frauenbergsteigen. Auf der Suche nach einer vergessenen Seite der alpinen Geschichte.</i>	Anette Köhler	5,642	69	12,229.71
2008_132_73	<i>Mein Gott! Wie war das alles schön und wild und schrecklich! Die Berge in den Augen der französischen Schriftstellerin George Sand (1804-1876)</i>	Ingrid Runggaldier Moroder	4,132	43	10,406.58
2004_128_27	<i>Ötzi's Göttinnen Auf den Spuren von Sagen zu Stätten matriarchaler Kulturen in den Ötztaler Alpen</i>	Hans Haid	6,199	64	10,324.25
1986_110_100	<i>Emanzipation alpin</i>	Joëlle Kirch	5,253	49	9,328.00
1967_092_173	<i>Vierhundert Jahre Bergsteigerinnen</i>	Felicitas von Reznicek	5,027	44	8,752.74
1993_117_95	<i>Sie gehen, wie es ihnen taugt</i>	Lydia Kraus	4,048	33	8,152.17
1988_112_83	<i>Berge - Bücher - Begegnungen</i>	Liselotte Buchenauer	5,311	42	7,908.12
1871_002_713	<i>Venter Touristenkalender, 1870</i>	Franz Senn	905	7	7,734.81
1964_089_156	<i>Drei große Bergsteigerinnen. Mira Marko Debelakova-Derzaj, Laibach (Ljubljana) (1904—1948), Grete Rieder-Großmann, Graz (1913—1948), Maria Kampitsch, Leoben (191 — 1956)</i>	Liselotte Buchenauer	5,094	39	7,656.07
1881_012_196	<i>Die Göttin Bercht-Holda und ihr Gefolge. Beiträge zur Erklärung ihres Cultus und der darauf bezüglichen Volksbräuche.</i>	Dr. Ludwig Freytag	18,450	135	7,317.07

2010_134_107	„Meinem Mann zuliebe“ ... die Höhenbergsteigerin Hettie Dyhrenfurth	Ingrid Runggaldier	6,874	43	6,255.46
2008_132_104	Von wegen Eisprinzessin Erfolgreich in einer Männerdomäne: Ines Papert	Karin Steinbach Tamutzer	7,583	46	6,066.20
1978_103_155	Erste Winterbegehung der Matterhorn-Nordwand 1978 in Damenseilschaft	Wanda Rutkiewicz	1,165	7	6,008.58
1994_118_131	al hamdu Allah	Anna Lauwaert	727	4	5502.06
1988_112_153	Als Frau in der Todeszone	Henriette Eberwein	6,262	33	5269.88
1996_120_177	Aubet, Cubet, Quere	Henriette Klier- Prochaska	7,095	37	5214.94
2003_127_134	Felskletterer - mit Licht gezeichnet Rudolf Köbach und die Entwicklung der Bergfotografie im Elbsandsteingebirge	Helmut Schulze	2,976	15	5040.32
1978_103_218	Der Mensch, ein Wanderer	Raul O. Mendoza	597	3	5025.13

Source: Author.

The most frequent semantically gendered lemma in the corpus by far is *Frau* ('woman'), which, as noted above, can be used as both a form of address and in its appellative sense as a word for woman. The table below presents the frequency breakdown of search items from CQPweb, which shows the number of occurrences of search items in the corpus as a whole. The word *Frau* in both singular and plural accounts for 52.03 percent of all hits in the search. The next most frequent word is *Mutter* at 10.29 percent, followed by *Mädchen* ('girl') at 8.71 percent. All the other terms each are under 5%.

Table 2: Frequency breakdown of lexical gender words

No.	Search result	Translation	No. of occurrences	Percent
1	Frau	woman	2629	36.78
2	Frauen	women	1319	18.46
3	Mutter	mother	781	10.93
4	Mädchen	girl	661	9.25
5	Tochter	daughter	372	5.2
6	Damen	ladies	268	3.75

7	Fräulein	miss	258	3.61
8	Weib	woman (pejorative)	179	2.5
9	Dame	lady	175	2.45
10	Weiber	women (pejorative)	171	2.39
11	Frl.	ms.	84	1.18
12	Magd	maid	48	0.67
13	Mägde	maids	37	0.52
14	Töchtern	daughters [dative]	33	0.46
15	Müttern	mothers [dative]	28	0.39
16	Tante	aunt	26	0.36
17	Mädchens	girl [genitive]	25	0.35
18	Mama	mum	21	0.29
19	Fräuleins	miss [genitive]	14	0.2
20	Mägden	maids [dative]	8	0.11
21	Oma	granny	7	0.1
22	Mamas	mums	1	0.01
23	Omas	grannies	1	0.01
24	Tanten	aunts	1	0.01

Source: Author.

Another directed search was conducted for person appellation using gender inflection. Here only words that semantically refer explicitly to mountaineering were queried:

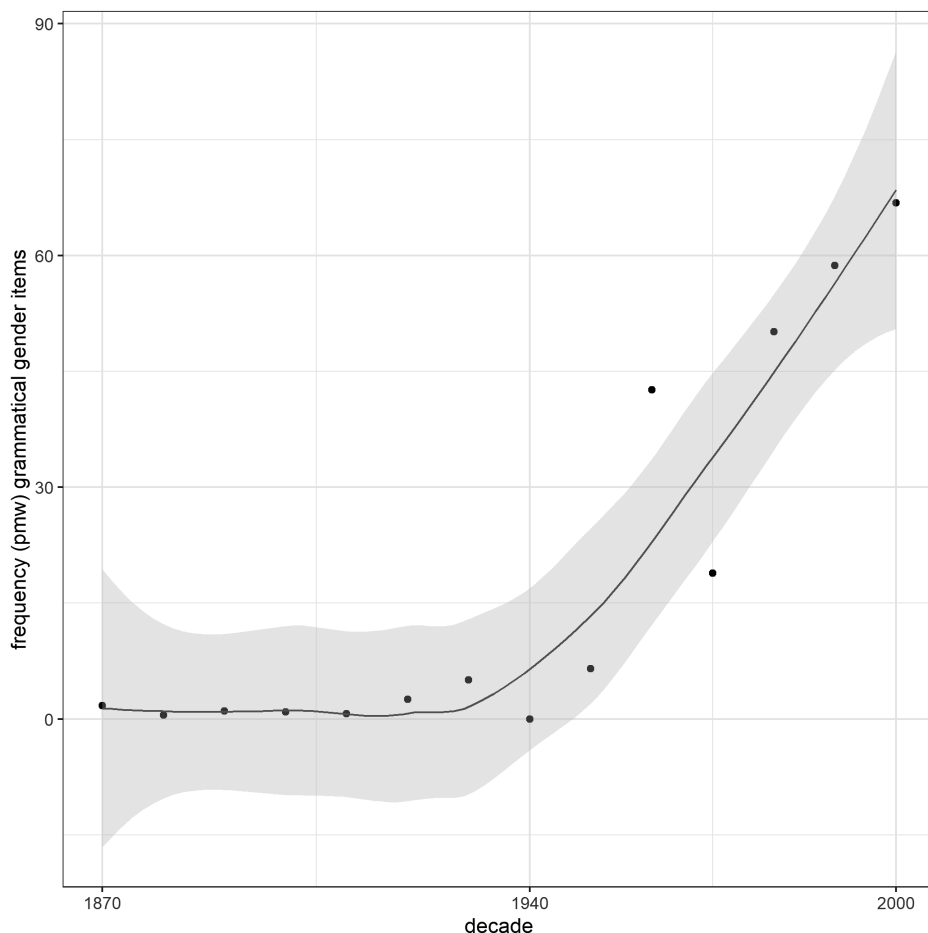
[lemma="*.ergsteigerinl.*letterinl.*lpinistinl.*raxlerin"]¹⁸

This query produces simplexes as well as compounds and resulted in a list of 359 hits in 140 texts with a normalised frequency of 18.04 instances per million words. Again, for scale the equivalent masculine appellation terms resulted in much higher numbers: 12,987 matches in 2,200 different texts (i.e. 652.60 fpmw). The search found 19 different types of person appellations referring to female alpinists,¹⁹ whereas the search for the masculine forms yielded 75 types.

¹⁸ This searches for simplexes and compounds with feminine forms for: 'mountaineer', 'climber', 'alpinist', 'mountain climber'.

¹⁹ Bergsteigerinnen, Bergsteigerin, Kletterin, Kletterinnen, Alpinistin, Alpinistinnen, Höhenbergsteigerin, Sportkletterin, Wettkampfkletterin, Expeditionsbergsteigerin, Extrembergsteigerin, Profibergsteigerin, Eiskletterin, Eiskletterinnen, Himalajabergsteigerin, Leistungsbergsteigerin, Skialpinistinnen, Spitzenkletterin, Spitzenkletterinnen.

Figure 8: Peaks and troughs analysis of the use of [lemma="*.ergsteigerinl.*letterinl.*|pinistinl.*raxlerin"]

Source: Author.

The peaks and troughs technique (Figure 8) shows a departure from zero and a steady increase of uses with a peak in the 1970s and slight flattening of the curve towards the end of the scale. The highest fpmw is 5,434.78 in the text *Sie gehen, wie es ihnen taugt* [‘They will climb how it suits them’] from 1993). None of the 24 texts with frequencies above 1,000 fpmw for the queried items is from earlier than 1964.

Table 3: Texts with words inflected for feminine gender

Text ID (jbav_)	Title	Author	wit	hits	fpmw
1993_117_95	<i>Sie gehen, wie es ihnen taugt</i>	Lydia Kraus	4,048	22	5,434.78
1964_089_156	<i>Drei große Bergsteigerinnen.</i>	Liselotte Buchenauer	5,094	26	5,104.04
2006_130_131	<i>Die Frau im Fels Die Anfänge des Frauenbergsteigens in Südtirol</i>	Ingrid Runggaldier	5,867	26	4,431.57
1978_103_155	<i>Erste Winterbegehung der Matterhorn-Nordwand 1978 in Damenseilschaft</i>	Wanda Rutkiewicz	1,165	4	3,433.48
1978_103_246	<i>Frauen in den Bergen</i>	Claudia Posch	1,011	3	2,967.36
1967_092_173	<i>Vierhundert Jahre Bergsteigerinnen</i>	Felicitas von Reznicek	5,027	13	2,586.04
1986_110_100	<i>Emanzipation alpin</i>	Joëlle Kirch	5,253	12	2,284.41
2007_131_5	<i>Vorwort</i>	Walter Theil	959	2	2,085.51
2007_131_51	<i>Elbrus-Besteigung</i>	Matthias Pinn	4,132	8	1,936.11
2007_131_53	»Chaddar« - <i>Straße aus Eis</i>	Andreas Mühlleitner	4,262	7	1,642.42
2007_131_57	<i>Klettern zwischen Reisfeldern, Affen und heiligen Kühen Bericht über die Kletterfahrt der AVS-Jugend nach Südindien</i>	Bernhard Mock	634	1	1,577.29
2008_132_73	<i>Von wegen Eisprinzessin Erfolgreich in einer Männerdomäne: Ines Papert</i>	Karin Steinbach Tamutzer	3,223	5	1,551.35
2009_133_109	<i>May Norman-Neruda (1867-1945)</i>	Ingrid Runggaldier	6,042	9	1,489.57
1976_101_181	<i>Frauen am Berg</i>	Lia Hörmann	5,708	8	1,401.54
1994_118_181	<i>Alpinismus international</i>	Dieter Elsner	3,141	4	1,273.48
1984_108_54	»Was, das Madl will führen...?«	Judith Huber	1,710	2	1,169.59
1989_113_119	<i>Wie die Bergsteiger reden</i>	Joëlle Kirch	5,155	6	1,163.92
1989_113_57	<i>Der große Swing</i>	Elmar Landes	6,149	7	1,138.40
1972_097_83	<i>Der weiße Elefant und die Bergsteiger</i>	Günter Hauser	922	1	1,084.60
2008_132_59	<i>Gaby Hupfauer Berge - eine Leidenschaft fürs ganze Leben</i>	Gaby Funk	3,699	4	1,081.37
1990_114_246	<i>Der konsumierte Berg</i>	Richard Goedeke	6,558	7	1,067.40

2005_129_13	»Bestürzend und beeindruckend!« - die Ausstellung »Gletscher im Treibhaus« im Alpinen Museum des DAV	Friederike Kaiser	4,806	5	1,040.37
2005_129_131	Mehr Seil, bitte! Fingierte Tagebucheinträge einer Einsteigerin	Dennis Cramer	2,936	3	1,021.80
2005_129_133	Keine richtigen Berge! Die vielgestaltige Voralpenlandschaft um Tegernsee und Schliersee	Stefan König	6,874	7	1,018.33
2006_130_151	Auf der Suche nach dem Kick Wie risikobereit sind jugendliche Alpinsportler?	Wolfgang Wahl	4,048	22	5,434.78
1991_115_55	Bergsteigen oder nicht?	Elmar Landes	5,094	26	5,104.04
1994_118_59	Frauenalpinistik	Dagmar Wabnig	5,867	26	4,431.57
2010_134_107	»Meinem Mann zuliebe« ... die Höhenbergsteigerin Hettie Dyhrenfurth	Ingrid Runggaldier	1,165	4	3,433.48

Source: Author.

Words in context – collocations

The collocations for the lemma *Frau* were calculated with CQPweb using the following settings:

Lemma: /Frau/ **Statistic:** Z-Score²⁰, **collocation window:** 3L to 3R, Freq (node, collocate): min. 5; Freq (collocate) min: 5;

In many cases *Frau* collocates with a name, usually the individual person names of women, sometimes the collocation is also with the name of a man in the context of -/+ 3 words before or after the node – e.g. *Hans Pfann und Frau Eleonore Noll-Hasenclever*. The most relevant collocation is with the name *Hitt*, which is a mountain name – *Frau Hitt* (Lady Hitt) – and thus cannot be counted as a representational form for a person reference.²¹ The second collocation is with the name-part Noll,

²⁰ The Z-score is a measure whose results reflect a combination of significance (amount of evidence) and effect size (strength of connection), producing a compromise ranking relative to MI (effect size) and LL (significance).

²¹ The mountain name *Frau Hitt*, a mountain on the doorstep of Innsbruck, refers to a mythical figure, a petrified giant queen, who is associated with negative character traits stereotypically associated with women.

and it is used in reference to the very active Alpinist Eleonore Noll-Hasenclever, who gained some recognition in the 1920s. The third collocation is with the possessive *meine* ('my'); other word forms / possessives are also among the top 50 collocations, such as *meiner* ('my' – dative, genitive); *seiner* ('his' – dative, genitive). On rank five the collocation is with the plural form *Männer* ('men'), as, for example, in the binominal *Männer und Frauen* or, less frequently, *Frauen und Männer*. Ranks 6 to 21 are again mostly names, and rank 22 is the word *Kinder* ('children').

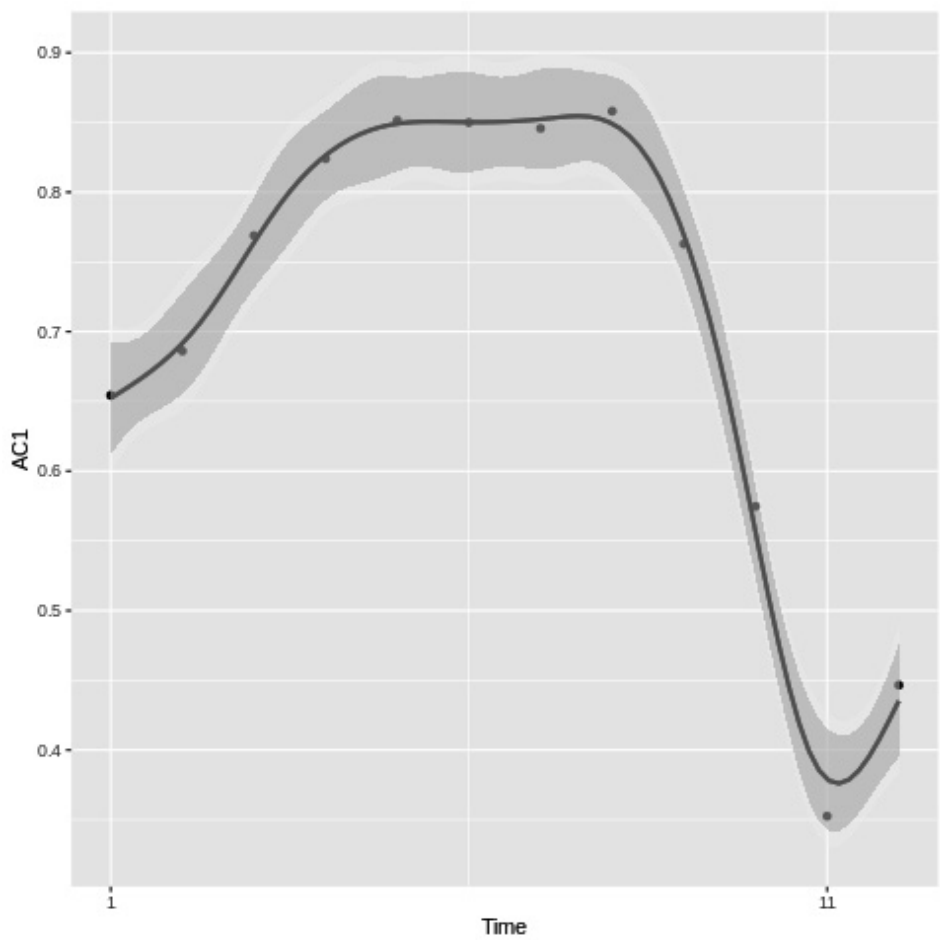
C-collocates:

To retrieve the constant collocations of a query term in a corpus, McEnery, Brezina and Baker (2019) suggest Usage Fluctuation Analysis (UFA). They distinguish between collocates that are relatively consistent across an overall period of time (consistent collocates), those that are consistent during a certain period but then fall out of use (terminating collocates), those that became consistent during the overall period (initiating), and those that 'attach themselves only briefly to a word' in the period (transient collocates) (McEnery et al. 2019: 417).

For this paper the query term *Frau* was investigated using the UFA-tool available at Lancaster Stats Tools online (<http://corpora.lancs.ac.uk/stats/toolbox.php?panel=6&tab=3>). The output of the tool is a graph 'showing convergence, or divergence, between collocates within sliding windows moving through time'.

The UFA graph displays time slots on the x axis and the calculated agreement statistics on the y axis (Gwet's AC1). The points for most of the graph are rather closer to 1 (AC1 scale 0–1), which means that the collocates do not really change between the consecutive points compared. There is a gradual shift in the early periods towards a more stable plateau. There is a sudden dip in the graph towards the later periods (11 i.e. the decade of the 1970s). The lower points mean that at this point in time there is rather less agreement between the consecutive points than in other pairwise comparisons in the analysis. This coincides with the increasing inclusion of female authors writing about women in mountaineering in the journal and signifies a change in the collocations of the query term. Peaks indicate similarity in the sets of collocates. On the y axis 0 indicates agreement by chance, whereas 1 indicates perfect agreement. Thus, a dip means that the collocations are not as strong in the later period.

Figure 9: UFA analysis of the lemma Frau ('woman')

Source: Author.

A closer look at the collocation output of the tools will enable a qualitative interpretation of these findings.

SUMMARY: The usage fluctuation analysis (UFA) identified 171 unique collocates across 14 periods. Full table with collocates is also available.
CONSISTENT: als (2-14), das (2-14), den (2-14), der (1-14), die (1-14), eine (2-14), in (1-14), meine (2-14), meiner (3-14), mit (1-14), seine (2-14), und (1-14), von (1-14),
INITIATING:
TERMINATING:
TRANSIENT: ich, 4-14, 64.3%; im, 1-14, 64.3%; auch, 2-14, 64.3%; sich, 2-14, 64.3%; bei, 2-14, 64.3%; dem, 2-14, 57.1%; zu, 2-14, 57.1%; seiner, 2-14, 57.1%; auf, 4-14, 57.1%; einer, 2-14, 50%; hatte, 4-14, 50%; war, 5-14, 50%; aus, 1-14, 50%; an, 3-14, 42.9%; es, 2-14, 42.9%; nach, 2-14, 42.9%; noch, 3-14, 35.7%; wie, 4-14, 35.7%; ein, 4-14, 35.7%; ist, 2-14, 35.7%; er, 1-14, 35.7%; erste, 7-14, 35.7%; so, 2-14, 35.7%; nicht, 2-14, 35.7%; sie, 2-14, 35.7%; für, 7-14, 35.7%; mädchen, 2-13, 35.7%; männer, 4-14, 35.7%; hat, 9-14, 28.6%; am, 11-14, 28.6%; kinder, 11-14, 28.6%; immer, 11-14, 28.6%; man, 10-14, 28.6%; durch, 3-14, 28.6%; ihre, 3-13, 28.6%; einem, 2-14, 28.6%; junge, 10-14, 28.6%; nur, 12-14, 21.4%; keine, 12-14, 21.4%; aber, 2-13, 21.4%; bergsteigen, 12-14, 21.4%; männern, 12-14, 21.4%; zwei, 12-14, 21.4%; unser, 1-3, 21.4%; um, 11-14, 21.4%; dass, 2-14, 21.4%; waren, 7-14, 21.4%; ihren, 7-14, 21.4%; sind, 12-14, 21.4%; des, 10-14, 21.4%; mann, 12-14, 21.4%; gipfel, 12-14, 21.4%; oder, 2-13, 21.4%; lieben, 1-4, 21.4%; ob, 12-13, 14.3%; schon, 13-14, 14.3%; sehr, 12-14, 14.3%; uns, 6-13, 14.3%; unter, 13-14, 14.3%; anna, 1-2, 14.3%; v., 1-2, 14.3%; wenn, 12-13, 14.3%; beiden, 13-14, 14.3%; berg, 12-13, 14.3%; wird, 13-14, 14.3%; bis, 13-14, 14.3%; wurde, 13-14, 14.3%; während, 3-4, 14.3%; zum, 12-13, 14.3%; diese, 13-14, 14.3%; dr., 4-11, 14.3%; drei, 13-14, 14.3%; einen, 12-13, 14.3%; gibt, 12-13, 14.3%; haben, 13-14, 14.3%; herr, 3-4, 14.3%; herrn, 2-3, 14.3%; k., 1-2, 14.3%; kaufmann, 1-2, 14.3%; heute, 12-13, 14.3%; klettern, 12-14, 14.3%; marie, 1-2, 14.3%; mehr, 12-13, 14.3%; kind, 13-14, 14.3%;

The numbers after the collocation item indicate the period in which a particular item occurs as a collocate and the percentages show the proportion of periods in which the collocate occurred out of all the periods considered. Only collocates with a double-digit percentage were included in the table and the collocates were sorted according to percentages.

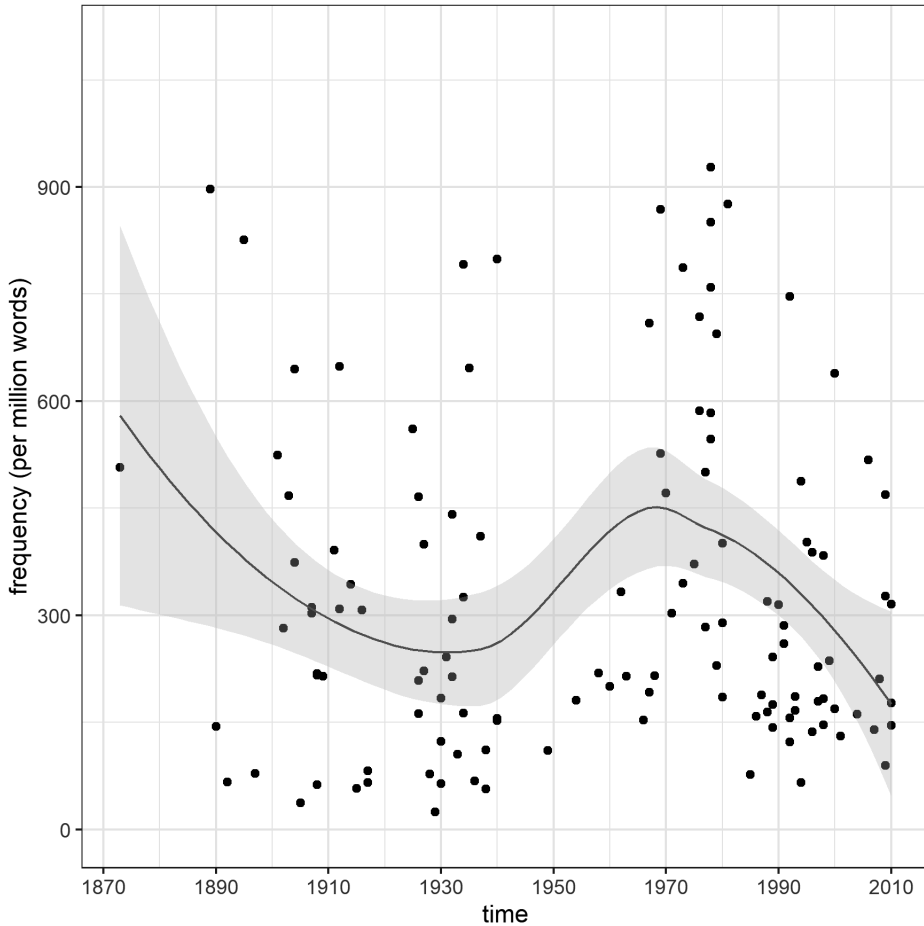
There are three interesting meaningful collocates that qualify as *consistent* – namely, the possessives *meine* ('my' – nominative, accusative), *meiner* ('my' – genitive, dative), and *seine* ('his' – nominative, accusative). The collocation with two forms of the possessive 'my' is exclusively connected to the specific meaning aspect of the word *Frau* as 'wife' and places the usage of the lemma 'Frau' in terms of the dependency of a husband, as the examples in Table 4 indicate.

Table 4: Concordance lines of meine Frau, thinned random selection, non-reproducible

Text	Concordance line
j Bav_1909_040_62	nervenzerrüttender Fahrt kamen meine Frau und ich Ende März 1905 nach (<i>nerve-wracking drive, my wife and I arrived in late March 1905 in</i>)
j Bav_1914_045_9n	Kaltenbach, meine Frau und ich nebst Mirsa-baschi, Mirsa Achram (<i>Kaltenbach, my wife and I together with Mirsa-baschi, Mirsa Achram</i>)
j Bav_1925_056_205	Da, ein Schrei, und kopfüber gleitet meine Frau den Eishang hinab (There, <i>a scream, and headlong my wife glides down the ice slope</i>)
j Bav_1926_057_107	begleitete uns und brachte meine Frau , welche der Ruhe bedürftig war (<i>accompanied us and brought my wife, who was in need of rest</i>)
j Bav_1927_058_118	Mit seiner überredenden Begeisterung infizierte er meine Frau und mich (<i>With his persuasive enthusiasm he infected my wife and me</i>)
j Bav_1967_092_198	Rainer und die Hochträger waren ein Stück vorausgegangen, meine Frau und ich (Rainer and the high altitude porters had gone a bit ahead, my wife and I)
j Bav_1990_114_38	Wir, meine Frau und ich, hatten eben unseren Gebietsführer (We, my wife and I, just had our area guide)
j Bav_1999_123_48	Mit Tränen in den Augen saß meine Frau wenige Wochen später vor dem Fernseher (With tears in her eyes, my wife sat in front of the television a few weeks later)
j Bav_2010_134_68	Im Juni 2007 flogen meine Frau und ich mit einer kleinen Gruppe gleichgesinnter (In June 2007 my wife and I flew with a small like-minded group)

Source: Author.

Figure 10: Distribution of 'meine Frau' in the corpus (fpmw per decade)

Source: Author.

Figure 10 shows that the combination *meine Frau* ('my wife') sets out from a higher fpmw and then moved into a flat trough, which is followed by an increase and peak around the 1970s and a sharper drop and decrease after that.

There are no initiating or terminating collocates of the lemma *Frau* in the overall corpus. A large number of collocates were categorised as *transient*, which typically reflects certain topics discussed or discourse fluctuations (McEnery et al. 2019: 420). Some of the more frequent collocations shall be briefly discussed below:

The query lemma *Frau* collocates with *Mädchen* ('girl/girls') in 35.7% of the decades investigated (decades 2–3). For example, the concordance lines show that this

collocation is usually a binominal of *Mädchen und Frauen* or *Frauen und Mädchen* in the 1880s (period 2) as well as in the 1990s (period 13), as the selected examples below (Table 5) show:

Table 5: Collocation of Frau with Mädchen

Nr	Text	Concordance line
1	jbav_1881_012_196	und segnend, die echte Beschützerin liebender Mädchen und emsiger Frauen (<i>and blessing, the real protector of loving girls and busy women</i>)
5	jbav_1888_019_252	die man bei einer grossen Anzahl von Mädchen und Frauen findet, woraus gewiss auch ein Schluss auf die Unverdorbenheit (<i>which one finds in a large number of girls and women, from which one can certainly draw a conclusion about the purity</i>)
8	jbav_1999_123_103	Schon ermutigen einige Firmen Mädchen und junge Frauen , in vermeintliche Männerdomänen aufzubrechen (<i>Already, some companies are encouraging girls and young women to break into supposedly male domains</i>)
7	jbav_1999_123_10	Schar von 40 mutigen Männern, angefeuert von den zurückbleibenden Frauen und holden Mädchen (<i>A crowd of 40 brave men, cheered on by the women and fair maidens who stayed behind</i>)

Source: Author.

On the same level, *Frau* also collocates with *Männer* ('men', 35.7%, decades 4–14). Again, this mostly appears in the context of binominals like *Männer und Frauen* ('men and women'). As the examples below (Table 6) show, in earlier texts the binominal appears not to occur in the context of mountaineering at all but appears rather in cultural or ethnic descriptions as in (1). In more recent volumes there is a shift towards concern with differences and similarities of men and women in climbing, as those are, as mentioned before, the texts that are specifically concerned with women in mountaineering (2, 3).

Table 6: Collocation of Frau with Mann/Männer

Nr	Text	Concordance line
1	jbav_1909_040_196	am Ufer und am Strande ist das ganze Dörflein, Männer und Frauen , jung und alt beschäftigt, mächtige Reiserhaufen zu Bündeln zu ordnen (<i>On the shore and on the beach the whole village, men and women, young and old, are busy arranging mighty piles of sticks into bundles</i>)
2	jbav_2003_127_97	schätzt, dass Männer und Frauen über 70 Grad 9/9+ klettern könnten (<i>estimates that men and women could climb over 70 degrees 9/9+</i>)
3	jbav_2008_132_59	setzen sich dabei auch nicht so unter Leistungsdruck wie die Männer . Frauen muss es Spaß machen (<i>They also don't put themselves under as much pressure to perform as the men. It has to be fun for women</i>)

Source: Author.

Verbs like *bergsteigen* ('mountaineering') and *klettern* ('climbing') are also transient collocates of *Frau* but have only been so in the last two decades.

One problem with using UFA with this query term in the data used here is certainly that the word *Frau* is overall rare and thus we face the problem of scarce data when doing statistical analysis like UFA.

Conclusion and outlook

The above statistical survey of the nomination patterns of female persons in the Alpenwort corpus revealed two things: (1) The number of references to women increase over time. Therefore, women as a group and as individuals are talked about more and this is reflected in an increase in the use of lexical genders (e.g. *Frau*) and the use of words with gender inflection ('Bergsteigerinnen'). (2) This increase occurs in connection with the increase in the number of texts specifically concerned with women in mountaineering that became apparent in the metadata (texts referring to women in the title, texts catalogued as *Frauenalpinismus*, and texts by women authors).

The most stable collocational pattern of the word *Frau*, for example, is with possessives in the phrases 'my wife' or 'his wife', which clearly indicates that they are not considered part of the in-group of mountaineers but rather in their conventional role as wives and are seen rather less as acting subjects (which is also indicated by the use of the preposition *mit* 'with' in constructions like *mit meiner Frau* 'with my wife'). This shows that the idea of the male, heterosexual, and married man writing for the Alpine Club remains stable to the present day.

Words referring to women are rarely key. If the concept of keyness is understood as referring to the 'aboutness' of texts (Gabrielatos 2018: 226), earlier texts are about

the close relationships of male authors with certain women rather than about female achievements on the mountains. If female achievements are mentioned at all, this is always in relation to men and/or highlighted as special. Only later in the corpus are women explicitly referred to as mountaineers.

This means that there is growing recognition of women in mountaineering in the texts of Alpenwort. It seems, however, to be limited to certain articles explicitly dedicated to women in mountaineering as a special topic. Therefore, writing about *Bergsteigerinnen* does not appear to be normalised in the remaining texts. This seems to be a phenomenon of second-wave feminism that also occurs in other areas: after a long time in which achievements of women were either disregarded or completely forgotten, some awareness of women's achievements was generated through the work of second-wave feminists. A reflection of this then is that women are represented as a special topic. On the other hand, it seems that even up to today women authors hardly ever write articles about other topics or more general articles that do not include self-reflexive aspects of gender, so the representation of women in the overall corpus is still rather low.

As noted above, the findings of this paper are limited to the material and specific questions (and queries) used here. As McEnery and Baker (2017: 199) argue, exploring 'marginalised identities' in corpora is a huge challenge: 'the marginal nature of the identities brings with it the strong likelihood that the frequency of the lexis referring to such behaviours and groups will be suppressed'. Thus, low overall frequencies may lead to problems with statistics and the results cannot be generalised, as was demonstrated in Rampl and Posch (2022). Therefore, it is essential to also look at the text and concordance line level. Further study of the topic should thus of course also include investigation of the broader contexts in which key items and query items are used. It would also be fruitful to make an in-depth comparison of masculine and feminine person appellations in relation to the problem of the generic masculine. One thing can be said about this in advance: If in fact, as the meta-data overview has shown, most texts are about men and also written by men, the probability that women are "mitgemeint" ('also included') and feel included by masculine generics will probably not be very high in these texts. In a controversial article in the magazine *UK Climbing*, climber and author Sarah Jane Dobner called for a discussion of the inherent sexism and colonialism in the mountaineering community (Dobner 2019). Dobner in particular states that

contemporary anthologies really can do better, can make an active effort to recruit material from a more diverse base. If there isn't a significant proportion from non-white-male-contributors in your selected essay book – why not? Because these people have been climbing. They will have stories. (Dobner 2019)

References

- Achrainer, M., F. Kaiser, F. Trojer. 2011. Berg Heil! Eine Einführung. Pp. 9–16 in *Berg Heil!: Alpenverein und Bergsteigen 1918–1945*, edited by Deutscher Alpenverein, Oesterreichischer Alpenverein, and Alpenverein Südtirol. 1st ed. Köln: Böhlau Verlag.
- Aull, L. L., D. W. Brown. 2013. Fighting Words: A Corpus Analysis of Gender Representations in Sports Reportage. *Corpora* 8 (1): 27–52, <https://doi.org/10.3366/cor.2013.0033>.
- Baker, P., C. Gabrielatos, M. KhosraviNik, M. Krzyżanowski, T. McEnery, R. Wodak. 2008. A Useful Methodological Synergy?: Combining Critical Discourse Analysis and Corpus Linguistics to Examine Discourses of Refugees and Asylum Seekers in the UK Press. *Discourse & Society* 19 (3): 273–306, <https://doi.org/10.1177/0957926508088962>.
- Baker, P. 2010. Will Ms Ever Be as Frequent as Mr? A Corpus-Based Comparison of Gendered Terms across Four Diachronic Corpora of British English. *Gender and Language* 4 (1), <https://doi.org/10.1558/genl.v4i1.125>.
- Baker, P., T. McEnery (eds.). 2015a. *Corpora and Discourse Studies: Integrating Discourse and Corpora*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Baker, P., T. McEnery. 2015b. Introduction. Pp. 1–20 in Baker, P., T. McEnery (eds.). *Corpora and Discourse Studies: Integrating Discourse and Corpora*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Brezina, V. 2018. *Statistics in Corpus Linguistics: A Practical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bubenhofer, N., J. Schröter. 2012. Die Alpen. Sprachgebrauchsgeschichte - Korpuslinguistik - Kulturanalyse. Pp. 263–287 in Maitz, P. (ed.). *Studia linguistica Germanica*, vol. 110, *Historische Sprachwissenschaft: Erkenntnisinteressen, Grundlagenprobleme, Desiderate; [Beiträge eines Humboldt-Kollegs ‚Wohin steuert die Historische Sportwissenschaft?’ im September 2009 an der Universität Debrecen]*. Berlin: de Gruyter.
- Bubenhofer, N., P. Scheurer. 2014. Warum man in die Berge geht. Das kommunikative Muster ‚Begründen‘ in alpinistischen Texten. Pp. 239–268 in Hauser, S., U. Kleinberger, K. S. Roth (eds.). *Mustervandel – Sortenwandel. Aktuelle Tendenzen der diachronen Text(sorten)linguistik*. Bern, Berlin: Peter Lang Ltd. International Academic Publishers.
- Caldwell, D. (ed.). 2016. *The Discourse of Sport*. London: Routledge.
- Dobner, S.-J. 2019. The Perfect Line: Naming and Claiming. Retrieved 5/11/2019 (https://www.ukclimbing.com/articles/features/the_perfect_line_naming_and_claiming-12053).
- Gabrielatos, C., P. Baker. 2008a. Fleeing, Sneaking, Flooding. *Journal of English Linguistics* 36 (1): 5–38, <https://doi.org/10.1177/0075424207311247>.
- Gabrielatos, C., P. Baker. 2008b. Fleeing, Sneaking, Flooding. *Journal of English Linguistics* 36 (1): 5–38, <https://doi.org/10.1177/0075424207311247>.
- Gabrielatos, C., A. Marchi. 2012. *Keyness: Appropriate Metrics and Practical Issues*. Bologna. Retrieved 6/8/2020 (https://www.researchgate.net/publication/261708842_Keyness_Appropriate_metrics_and_practical_issues).
- Gabrielatos, C. 2018. Keyness Analysis: Nature, Metrics and Techniques. Pp. 226–258 in Taylor, C., A. Marchi (eds.). *Corpus Approaches to Discourse: A Critical Review*. Oxford: Taylor and Francis.

- Hardie, A. 2012. CQPweb – Combining Power, Flexibility and Usability in a Corpus Analysis Tool. *International Journal of Corpus Linguistics* 17 (3): 380–409, <https://doi.org/10.1075/ijcl.17.3.04har>.
- Hardie, A. 2014. Log Ratio - An Informal Introduction. Retrieved 27/7/2020 (<http://cass.lancs.ac.uk/log-ratio-an-informal-introduction/>).
- Hardt-Mautner, G. 1995. Only Connect. *Critical Discourse Analysis and Corpus Linguistics* Retrieved 27/7/2022 (<http://ucrel.lancs.ac.uk/papers/techpaper/vol6.pdf>).
- Hornscheidt, L. 2006. *Die sprachliche Benennung von Personen aus konstruktivistischer Sicht: Genderspezifizierung und ihre diskursive Verhandlung im heutigen Schwedisch*. Vol. 15. Berlin: de Gruyter.
- Hunt, S. 2015. Representations of Gender and Agency in the Harry Potter Series. Pp. 266–284 in Baker, P., T. McEnery (eds.). *Corpora and Discourse Studies: Integrating Discourse and Corpora*. London: Palgrave Macmillan UK, https://doi.org/10.1057/9781137431738_13.
- Ismail, H. 2016. Of Cover Girls and Bad Boys A Corpus Linguistic Analysis of Gendered Keywords in Malaysian Sports News Discourse. Pp. 171–189 in Caldwell, D. *The Discourse of Sport*. Oxford: Routledge.
- Jaworska, S., S. Hunt. 2017. Differentiations and Intersections: A Corpus-Assisted Discourse Study of Gender Representations in the British Press Before, During and After the London Olympics 2012. *Gender and Language* 11 (3): 336–364, <https://doi.org/10.1558/genl.28858>.
- Kilgarriff, A., D. Tugwell. 2002. Sketching Words. Pp. 125–137 in M.-H. Corréard (ed.). *Lexicography and Natural Language Processing: A Festschrift in Honour of B.S.T. Atkins*. Göteborg: EURALEX. Retrieved 3/12/2022 (<https://www.kilgarriff.co.uk/Publications/2002-KilgTugwell-AtkinsFest.pdf>).
- Kjellmer, G. 1986. 'The Lesser Man': Observations on the Role of Women in Modern English Writings. Pp. 163–176 in Aarts, J., W. Meijs (eds.). *Corpus Linguistics II*. Leiden: Brill.
- Kotthoff, H., D. Nübling. 2018. *Genderlinguistik: Eine Einführung in Sprache, Gespräch und Geschlecht*. Tübingen: Narr\Francke\Attempo.
- Krendel, A., M. McGlashan, V. Koller. 2021. The Representation of Gendered Social Actors across Five Manosphere Communities on Reddit. *Corpora* 17 (2): 1–25.
- Lautenschläger, S. 2016. Geschlechtsspezifische Körper- und Rollenbilder. Dissertation.
- Lischinsky, A. 2018. Overlooked Text Types. From Fictional Texts to Real-World Discourses. Pp. 60–83 in Taylor, C., A. Marchi (ed.). *Corpus Approaches to Discourse: A Critical Review*. Milton: Taylor and Francis.
- Lutz, R. 2002. Triumph des männlichen Willens: Helden, Kampf und Krieg im Bergsport. *Forum Wissenschaft: Sport - Politik - Bewegung* (2). Retrieved 3/12/2022 (<http://www.bdwi.de/forum/archiv/archiv/441771.html>).
- Mautner, G. 2016. Checks and Balances: How Corpus Linguistics Can Contribute to CDA. Pp. 154–179 in Meyer, M., R. Wodak (eds.). *Methods of Critical Discourse Studies*. 3rd ed. Los Angeles, CA: Sage Publications.
- McCuaig, J., H. Hartmann, M. C. Lim, C. R. Pennington, G. Reid. 2019. Positionality Map. Retrieved 3/12/2022 (<https://doi.org/10.31219/osf.io/bnh7p>).

- McEnery, T., G. Brookes. 2022. Register, Belief and Violence: A Multidimensional Approach. Pp. 87–120 in Posch, C., G. Rampl, K. Irschara (eds.). *Wort - Satz - Korpus. Beiträge zur Korpuslinguistik*. Innsbruck: iup.
- McEnery, T., A. Hardie. 2012. *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McEnery, T., H. Baker. 2017. *Corpus Linguistics and 17th-century Prostitution*. London: Bloomsbury.
- McEnery, T., V. Brezina, H. Baker. 2019. Usage Fluctuation Analysis. *International Journal of Corpus Linguistics* 24 (4): 413–444, <https://doi.org/10.1075/ijcl.18096.mce>.
- Partington, A. (ed.). 2004. *Linguistic Insights Vol. 9, Corpora and Discourse*. Bern, Berlin, Frankfurt am Main, Wien: Lang.
- Partington, A. 2015. Corpus-Assisted Comparative Case Studies of Representations of the Arab World. Pp. 220–243 in Baker, P., T. McEnery (eds.). *Corpora and Discourse Studies: Integrating Discourse and Corpora*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Posch, C., G. Rampl. 2020. Lima or Cima? Structure Recognition and OCR in Building the Corpus of the Austrian Alpine Club Journal. *International Journal of Corpus Linguistics* 25 (4): 489–503.
- Posch, C. 2022. Digital Linguistics: Integrating Digital Humanities, Corpus Linguistics and Critical Discourse Studies. Habilitationsschrift, Institut für Sprachwissenschaft, Universität Innsbruck. Innsbruck.
- Purtschert, P. 2019. *Kolonialität und Geschlecht im 20. Jahrhundert: Eine Geschichte der weißen Schweiz*. Bielefeld, Berlin: Transcript.
- Rak, J. 2007. Social Climbing on Annapurna: High-altitude Mountaineering Narratives. *ESC* 33 (1–2): 109–146.
- Rampl, G., C. Posch. 2022. Methodisch geht es korpuswärts! Korpuslinguistik und Produktivität anhand des Suffixes -wärts. Pp. 119–145 in Posch, C., G. Rampl, K. Irschara. *Wort - Satz - Korpus. Multimethodische digitale Forschung in der Linguistik*. Innsbruck: iup.
- Reisigl, M., R. Wodak. 2016. The Discourse-Historical Approach (DHA). Pp. 87–121 in Meyr, M., R. Wodak (eds.). *Methods of Critical Discourse Studies*. 3rd ed. Los Angeles, CA: Sage Publications.
- Rheindorf, M., R. Wodak. 2019a. 'Austria First' Revisited: A Diachronic Cross-Sectional Analysis of the Gender and Body Politics of the Extreme Right. *Patterns of Prejudice* 53 (3): 302–320, <https://doi.org/10.1080/0031322X.2019.1595392>.
- Rheindorf, M., R. Wodak. 2019b. Genre-Related Language Change: Discourse- and Corpus-Linguistic Perspectives on Austrian German 1970–2010. *Folia Linguistica* 53 (1): 125–167, <https://doi.org/10.1515/flin-2019-2006>.
- Runggaldier, I. 2011. *Frauen im Aufstieg: Auf Spurensuche in der Alpingeschichte*. Bozen: Edition Raetia.
- Secules, S., C. McCall, J. A. Mejia, C. Beebe, A. S. Masters, M. L. Sánchez-Peña, M. Syvantek. 2021. Positionality Practices and Dimensions of Impact on Equity Research: A Collaborative Inquiry and Call to the Community. *Journal of Engineering Education* 110 (1): 19–43, <https://doi.org/10.1002/jee.20377>.

- Stefanowitsch, A. 2020. *Corpus Linguistics: A Guide to the Methodology*. Vol. 7. Berlin: Language Science Press.
- Taylor, C., A. Marchi (eds.). 2018. *Corpus Approaches to Discourse: A Critical Review*. Milton: Taylor and Francis.
- Tudor, A. 2011. feminismus w_orten lernen: Praktiken kritischer Ver_Ortung in feministischen Wissensproduktionen. Pp. 57–99 in *Transdisziplinäre Genderstudien, Vol. 3, Feminismus schreiben lernen*, edited by AK Feministische Sprachpraxis. 1st ed. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel.
- Tudor, A., L. Hornscheid. 2011. Feminismus schreiben lernen: Ein Glossar. Pp. 180–188 in AK Feministische Sprachpraxis (ed.), *Feminismus schreiben lernen (Transdisziplinäre Genderstudien 3)*. Frankfurt am Main: Brands & Apsel.
- Wodak, R. 2008. Introduction: Discourse Studies - Important Concepts and Terms. Pp. 1–29 in Wodak, R., M. Krzyżanowski (eds.). *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

 BY-NC Claudia Posch, 2022.

 BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022.

Claudia Posch is Assistant Professor at the department of Linguistics at the University of Innsbruck with research interests in Feminist Linguistics as well as Corpus and Discourse Studies. She has recently completed her Habilitation project on the combination of both Corpus Linguistics and Feminist Discourse Studies. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3939-8306>, Contact e-mail: Claudia.posch@uibk.ac.at.

Using a Corpus-Assisted Discourse Studies Approach to Analyse Gender: A Case Study of German Radiology Reports¹

Karoline Irschara

Department of Linguistics, University of Innsbruck

Abstract: This paper explores how a Corpus-Assisted Discourse Studies (CADS) approach can be utilised to investigate representations of gender as well as potential gender bias in radiology reporting, which constitutes a form of professional, medical discourse. The database collected for this purpose consists of three specialised German sub-corpora (332,901 cranial, thoracic, and whole-body computed tomographies, with more than 61 million tokens), which were extracted from a larger medical corpus called *MedCorplnn* that was built as part of an interdisciplinary project conducted jointly by the University of Innsbruck and Innsbruck Medical University. As a basic premise, CTs are assumed discursive, linguistic events, which are influenced by social and institutional factors. They represent an essential everyday communicative practice among radiologists and referring doctors and they function both as documentation and as a legal record of imaging procedures. To investigate whether there are differences and/or subtle similarities (Taylor 2018; Brezina 2018) in the largely standardised reports on female vs on male patients, a CADS-approach focusing on gender is applied. Keywords, collocation, and concordance techniques will be introduced and used to explore how male and female patients are discussed in the medical discourse studied here. Research into internal clinical communicative practices could also be of interest from the perspective of gender medicine.

Keywords: healthcare communication, discourse studies, medical discourse, language and gender, gender bias

Irschara, Karoline. 2022. Using a Corpus-Assisted Discourse Studies Approach to Analyse Gender: A Case Study of German Radiology Reports. *Gender a výzkum / Gender and Research* 23 (2): 114–139, <https://doi.org/10.13060/gav.2022.015>.

¹ Acknowledgements: I would like to thank Claudia Posch, Bernhard Glodny, Birgit Waldner, Anna-Lena Huber, Leo Gruber and Stephanie Mangesius for their contributions to the *MedCorplnn* project. The project was funded by the Austrian Academy of Sciences/Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Medical activities are largely based on linguistic practices that serve various communicative purposes in everyday clinical practice – for example, conversations between doctors and patients, protocols, phone calls, reports, etc. Setting out from the constructivist perspective of discourse linguistics, language is assumed to be a social practice with which knowledge is socially negotiated and constituted (Spitzmüller, Warnke 2011: 53). Thus, such communicative practices can be described as social and discursive events influenced by different social and institutional factors. Some of these practices have been subjected to linguistic research, particularly since the emergence of sociolinguistics and discourse analysis in the 1980s, when drivers such as power and social and institutional factors were increasingly integrated into linguistic research on medical communication (Menz 2010: 2). At the same time, biases along the lines of different social factors have been shown to be largely present in medicine, particularly by studies on gender-sensitive medicine, in which perspectives on gender-specific differences pose new challenges to the constitution of medical knowledge.

This paper asks whether traces of such biases can be found on the linguistic surface of a corpus of German-language radiology reports by using a Corpus-Assisted Discourse Studies (CADS) approach. When speaking of bias, it is important to stress that this should not be understood as something that individuals do on purpose; on the contrary, biases are considered to appear rather unintentionally, as they refer to the ‘ways that humans unknowingly draw upon assumptions about individuals and groups to make decisions about them. This type of cognition occurs involuntarily, automatically, and beyond one’s awareness’ (Allen, Garg 2016: 1428).

First, a brief literature review will discuss corpus and discourse linguistic research on healthcare in relation to gender. In this first part, I also briefly introduce the basic concepts of Corpus Linguistics (CL) and Discourse Studies that form the methodology of the case study, which discusses whether there are differences and/or similarities in the reports on female vs male patients that may indicate a gender bias. As Baker suggests, linguistic corpora bring us closer to meanings and thus can be used as ‘a more robust way of pointing out biases’ (Baker 2014: 11). Of course, in a comparison of radiology reports written on female vs male patients, differences are to be expected, as gender-specific organs, pathologies, and examinations play an essential role in these texts. However, the analysis will focus on whether there are also unexpected differences (i.e. differences that cannot be clearly attributed to medical gender specificity) and similarities and how these can be traced by means of a CADS analysis. Preliminary findings will be situated within the respective discursive frameworks.

Research on healthcare communication and gender

In the last few decades, trends towards specialised, patient-tailored treatment have had a strong impact on various medical disciplines and the consideration of the genomic, biochemical, and behavioural levels of patients in healthcare aimed at optimising patient care (Goetz, Schork 2018). The shift from an initially merely technical, disease-oriented approach to more individualised forms of medical care has challenged the idea of the conventional, asymmetrical doctor-patient setting, and calls for more collaborative methods of patient involvement have become prevalent, as can be seen in many recent models of shared decision-making (Elwyn et al. 2012), which are considered to have positive effects on patient satisfaction and subsequently on outcomes. The inclusion of socio-demographic factors is thus an important desideratum when analysing medical communication: there have been a number of investigations on the impact of macro-structural social categories (Menz 2010) on healthcare communication, such as migration/multilingualism, the role of interpreters (Bührig, Meyer 2004), and ethnic minority patients (Hagiwara et al. 2019), but also factors such as status (Menz, Al-Roubaie 2008) or age (Lalouschek 1995). Attention has also been turned to gender: The impact of gender on medical communication has been studied both from qualitative and quantitative perspectives in doctor-patient communication (West 1984; Wodak 1981; Sieverding, Kendel 2012; Menz 2010), in pain descriptions (Menz, Lalouschek 2006; Jaworska, Ryan 2018), and in online patient feedback (Baker, Brookes 2021). To the best of my knowledge, however, there are no studies on the communication among healthcare professionals themselves, as peer interaction among clinical staff members has in general not yet been extensively studied and is difficult to access. At the same time, a growing body of medical publications have emerged that highlight the importance of the relationship between language and discrimination and characterise medical communication as prone to perpetuating different forms of systemic bias. Within the field of Computational Linguistics and Natural Language Processing (NLP) in particular, there has been growing research on how to uncover and quantify pervasive bias in clinical texts (Feldman et al. 2019; Beach et al. 2021). While most of the research in this area focuses on automated, machine-learning tools, there is almost no substantial linguistic or discourse analytic research that could qualitatively expand the quantitative view of such language data. Before giving some examples of how Corpus and Discourse Studies are intertwined in researching health communication, I would like to briefly outline some of the main concepts of these linguistic disciplines, as they also serve the underlying methodology of this work.

Methodological framework: Corpus Linguistics and Discourse Studies

Contemporary developments in the Digital Humanities and computer sciences provide new approaches and insights into large amounts of naturally occurring, authentic language data, and computational methods have influenced almost every area of linguistics. Corpus linguistics represents one of the most widely used methodologies and offers a broad range of specialist, digital methods for analysing large collections of machine-readable texts (McEnery, Hardie 2012). Such collections are referred to as corpora (from Latin *corpus*), which typically consist of the data, the metadata describing those data, and linguistic annotations, which add further linguistic information to the raw data, such as a part of speech (Lemnitzer, Zinsmeister 2015: 13). There are two main types of corpora: they are either general or specialised. While general corpora are usually designed to represent language broadly (e.g. different text genres), specialised corpora focus on language in more specific domains (e.g. a corpus on tweets on a certain topic). Both these types of corpora can be used to study large-scale language use with techniques 'affording a reliable means of identifying trends and patterns in communication' (Crawford, Brown, Harvey 2014: 75). Such trends and patterns in communication can also be understood as indicators for the exploration of discourse. Following the German corpus pragmatics proposed by Scharloth and Bubenhofer (2011), it can be assumed that linguistic research can relate recurrent linguistic patterns to cultural or social phenomena. Such patterns can be interpreted as resulting from the recurrent linguistic actions of the institutions in which they are produced (Scharloth, Bubenhofer 2011: 196). CL tools make it possible to calculate these patterns of language use ('Sprachgebrauchsmuster', Bubenhofer 2009), for example, with keywords and collocations (these techniques are explained in the case study section), which can subsequently be interpreted through the lens of discourse analysis.

For the present analysis, I also rely on the CADS approach proposed by Partington (2008). This approach basically combines quantitative, statistical CL methods with methods typically involved in qualitative Discourse Analysis (i.e. an in-depth analysis of particular segments of discourse) in order to understand the discourse under study as best as possible. The basic methodology involves a comparative approach, where, first, depending on the research question, an appropriate target corpus and second, a suitable reference corpus is selected or compiled. Different kinds of comparisons are feasible – for example, by contrasting print papers with scientific papers or by focusing on the diachronic dimensions or other circumstances of a certain type of text.

The next step is to calculate the frequency and keyword lists by comparing

the target with the reference corpus, as ‘it is only possible to both uncover and evaluate the particular features of a discourse type by comparing it with others’ (Partington 2008: 194). Such key items can then be analysed in more detail by applying quantitative and qualitative methods. In Discourse Studies it is moreover considered fruitful to take into account ‘corpus-external data both to try and interpret and explain our data and also as a means of identifying areas for analysis’ (Partington, Taylor, Duguid 2013: 10).

Since corpus linguistic computer programs offer both quantitative and qualitative approaches to data, they are suitable for such an endeavour. Researchers can study quantitative information on the frequency counts of linguistic features; they can also focus more closely on the individual contexts of words (concordances) to investigate their data. Quantitatively derived results can be subjected to statistical tests that provide useful insights into how significant or how strong the investigated associations are (Brezina 2018). Of course, such insights would be impossible to obtain just by working with the data manually.

Corpus and Discourse studies on health: a short overview

There is a growing strand of research that is conducted on healthcare corpora in digital contexts, such as online platforms for advice-seeking and advice-giving, online support groups, or online patient feedback (Brookes 2020; Hunt, Brookes 2020). In these contexts, Corpus and Discourse Studies can reveal, *inter alia*, how illness or healthcare are experienced and talked about and how these insights may be used to optimise respective communication practices. For example, Demmen et al. (2017) analysed corpora of semi-structured interviews and online forum contributions exchanged between patients, family carers, and health professionals to evaluate the use of metaphors of violence in care contexts. Digital contexts related to health have been explored both quantitatively and qualitatively in German as well – for example, in terms of the discursive constructions of ‘normality’ in online bereavement fora (Schütte 2021) or in relation to discursive conceptualisations and stereotypes associated with HIV/AIDS in the discussion posts in an online forum on medical topics (Knuchel 2021).

CL studies on conversation analysis also allow for the practical application of findings, which can in turn be used for data-driven learning approaches. Adolphs et al. (2004) investigated a corpus of phone calls to the UK’s ‘NHS Direct’ health advisory service in order to describe the features of this kind of interaction, some of the findings of which were used to train the advisors. Another promising research topic is the study of health and illness narratives. Bubenhofer (2018) examined narrative patterns in 14,000 birth reports written in German by mothers in internet fora in order to determine typical

patterns of language use and the corresponding social implications. By investigating an English corpus of health and illness narratives, Jaworska and Ryan (2018) found that patients' descriptions of chronic pain varied along the lines of gender: women referred to pain more frequently and had a wider lexical repertoire for pain reporting, while men were more likely to use fewer descriptors and focused more on painkillers. There are also studies focusing diachronically on the representation of illnesses: Ilg (2021) investigated the German term *Schizophrenie* ('schizophrenia') from the time it was coined in 1908 up to the 21st century by examining its contexts and how it has changed towards becoming an everyday evaluative linguistic expression. Iakushevich (2021) conducted a discourse linguistic analysis of how depression is constructed in the quality media in Germany between 1954 and 2015.

Corpora of internal clinical texts, however, are hard to find, especially in German. An exception is the FRAMED (Freiburg Annotated Medicine Text) corpus compiled by Hahn and Wermter (2004), which includes various medical texts from the University Hospital of Freiburg (discharge letters, pathological and histological findings, surgical protocols, and non-clinical medical texts). Due to anonymity requirements, this corpus is not publicly accessible. However, research on internal clinical discourse could provide new insights into how communication patterns are used and, if necessary, how they could be optimised in their specific context. The context examined in this study is described in the following sections, which shed light on radiology reporting as a discursive practice and introduce the data set used in the case study.

Case study: corpus-assisted research with CTs in relation to gender

Radiology reporting

Radiology reports play an indispensable role in everyday clinical work routines. They are the most important form of communication between radiologists and referring doctors and function both as elementary documentation and as a legal record of imaging procedures such as ultrasound, magnetic resonance imaging, computed tomography, angiography, X-ray, fluoroscopy, etc. These reports are largely standardised and usually contain a descriptive part, in which clinical, anamnestic information is given and the images are described, and an interpretative part, where the findings are discussed and evaluated. The content of the texts generally covers a broad spectrum of specific topics, including statements on the detection or examination of tumours, diseases, internal bleeding, bone fractures, and injuries or on how a specific anatomic object has changed and is medically interpreted. Radiology reports also suggest which next steps need to be taken and are thus important for determining the further course of examination and treatment.

The reports studied here are written in German and therefore exhibit a number of characteristics of the specialised medical language that is used by professionals in this context. For example, there is a large number of Germanised, (pseudo)Greco-Latin terms and ad hoc forms; these specific characteristics are consistent with those observed in early research on medical terminology (Wiese 1984). Because of their usefulness in communication, ellipses, abbreviations, and different writing variants also occur frequently in the texts.

In addition to these linguistic features, it is necessary to mention some contextual features that influence radiology reports as discursive events. In their introduction to CL, Perkuhn et al. (2012) emphasise that all observations made in a corpus depend not only on the domain of language but also on random influences. This is true for the domain investigated here as well: it needs to be borne in mind that radiology reporting takes place in a highly institutionalised system. Thus, these texts are embedded in institutional agendas, such as time and financial resources, but also in legal requirements. Additional factors, such as individual preferences (e.g. for a certain writing style), are likely to come into play as well that may be manifested in the texts but cannot easily be traced using a quantitative approach alone. The analysis of such institutional discourse, according to Ribeiro et al. (2014), has ‘implications for the understanding of how social life is organised’ (p. 403). Thus, analysing radiology reports can be helpful to understand these texts as discursive and social events that are influenced by a range of different social and institutional factors. Hence, a CADS approach seems useful because it allows for instances of this specialised, internal clinical discourse to be studied using both CL and DA methods. At the same time, this also points to the limitations of this study: There are many different factors that may potentially interact in medical reporting language use (e.g. age, type of insurance, provenience, etc.) and findings need to be carefully considered within their context.

Data and corpus design

For this study, three specialised sub-corpora were selected as the data base: cranial, thoracic, and whole-body computed tomographies (CTs) written in German were extracted from the large *MedCorplnn* corpus. This corpus contains 5,002,933 radiology reports written in German and was compiled as part of an ongoing interdisciplinary project initiated in 2019 conducted jointly by the Medical University of Innsbruck and the University of Innsbruck (Project Homepage: www.medizinwort.at). The texts were provided by the Department of Radiology and the Department of Neuroradiology at the University Hospital of Innsbruck. The corpus can be divided into more than 300 different sub-corpora depending on the type of examination and the anatomic

objects or regions investigated. To the best of my knowledge, no CL or CADS analysis has ever been conducted on CTs. They represent the real-life language use of a specific, clinical context to which it is usually difficult to gain access.²

The three selected sub-corpora are the largest ones among CT imaging procedures and are only representative for the specialist discourse of radiology reporting in the context of the mentioned clinics. In total, 332,901 texts (more than 61 million tokens) written between 2007 and 2019 were extracted. Table 1 illustrates the composition of the corpus.

Table 1: Corpus composition: number of texts and tokens per sub-corpus

Corpus	Number of texts	Number of tokens
Cranial CTs (total)	173,959	20,997,353
Female patients	81,177	9,650,293
Male patients	92,753	11,338,060
Thoracic CTs (total)	86,938	17,403,742
Female patients	39,179	7,754,456
Male patients	47,755	9,649,286
Whole-body CTs (total)	72,004	22,716,068
Female patients	29,491	9,139,921
Male patients	42,510	13,576,147
Total	332,901	61,117,163

Source: *MedCorplnn* corpus.

The data are unstructured but enriched by structured metadata, including 39 different categories that provide either demographic information (e.g. the patient’s gender, age) or information on medical procedures (e.g. indication, referral etc.). For this paper, the selection criterion by which corpus queries were filtered is the patient’s gender. As already mentioned, other variables might have an impact on reporting as well, and this must be kept in mind when interpreting the findings.

As these data are sensitive, they had to be meticulously anonymised over the course of work on the project by adhering to the data confidentiality rules (§6 DSG, current version) that were approved by the ethical review committee of the Medical University of Innsbruck. Neither the full corpus nor its sub-corpora can be made publicly accessible.

² Because project cooperation was already established with the Medical University of Innsbruck, it was possible to obtain these kinds of data.

The text structure as well as the texts themselves were processed in Python 3 and with R statistical software.³ For this case study, the CTs were tokenised using the *Quanteda* R package (Benoit et al. 2018), which by default preserves symbols, numbers, and punctuation. The latter were removed from the count. The CTs vary in their length but tend to be short; on average, they range from 120 to 320 tokens per text.

The current study

As mentioned above, this case study seeks to explore a large number of CTs focusing on gender. The research question underlying this section is: To what extent are male and female patients discussed similarly and differently in the internal clinical discourse of radiology reporting? How and to what extent can such differences and similarities be interpreted? CL techniques such as keywords, collocation, and concordance are used to answer these questions.

Baker (2014) suggests that one of the first questions to ask when looking at gender bias in corpora is what items are being used to refer to gender identity (p. 78). This can be accomplished by querying the corpus for the occurrences of gendered lexical items that are expected to be used frequently. Another option is keywording, which is a useful corpus technique for finding, as Gabrielatos (2018) puts it, ‘a way in to the texts’ (p. 227) of the investigated corpus. In the following case study, keywording will first be used to find references to gender identity in terms of persons, and second to explore what other items relating to gender repeatedly appear in the sub-corpora and may be of interest to explore further.

Keywording

Keywording is utilised to help researchers focusing on lexical items that are characteristic of a particular target corpus in comparison with a reference corpus, without having to identify them manually or on the basis of pre-defined subjective categories. According to Egbert et al. (2020: 29), the primary goal of keywording is ‘to identify a set of words that is especially characteristic of a type of discourse, or that provides insights into the ‘aboutness’ of that discourse domain’. Different measures have been established for calculating keywords (for an overview, see Brezina 2018) and make it possible to take a close look at linguistic items that differ when observed in a frequency comparison. Such items can then be further observed using techniques such as collocation and concordance (see the next section).

³ For a more detailed description of challenges and issues in corpus building of the *MedCorplnn* corpus, see Irschara et al. (2022).

In order to generate 'candidate key items' (CKIs – a term coined by Gabrielatos 2018), i.e. items that are typical for the radiology discourse under investigation in relation to the patients' gender, the three CT corpora were split up into reports on female (FCTs) and on male patients (MCTs), as illustrated in Table 1. To calculate keywords, frequency lists for both corpora are generated for each type of examination and then statistically compared. Regarding both the amount of text and the number of tokens, the corpora consisting of reports on female patients are smaller; however, the average text length is almost identical.⁴

The analysis was conducted using the ProtAnt software tool, which is designed to identify prototypical texts in a corpus by ranking them according to the number of keywords they contain. This tool can also be used to calculate a complete set of keywords for the corpus being studied (Anthony, Baker 2015: 278). The following measures in ProtAnt were chosen to first identify the CKIs:

- Significance measure: Log-Likelihood (LL, 4-term, with a threshold of $p < 0.05$ with a 3.84 Bonferroni correction, which raises the threshold required for an item to be key)
- Effect size measure: %DIFF statistics (which considers the normalised frequencies of the investigated items in the two corpora; see Gabrielatos, Marchi 2012)

The discussion of which statistic measure works best for finding key items of interest is still open (Brezina 2018: 85). LL is among the most commonly used significance tests for the detection of keyness but has been criticised for being sensitive to corpus size and word frequencies: in a large corpus, high significance can be attributed even to small differences (Gabrielatos, Marchi 2012). While statistical significance testing indicates how probable it is that a resulting difference or relationship is not due to chance or sampling error, effect size statistics indicate how strong the difference or relationship is (Brezina 2018: 12).

Once calculated, candidate key items (ranked by their effect size) were examined manually, first to find nouns referring to persons and second to discover further potentially interesting individual keywords as repeated patterns in the sub-corpora. It is necessary to mention here that the selection of individual keywords varies greatly depending on the research aim – for example, their selection can be determined by a certain statistical threshold and/or by focusing only on the top N keywords;

⁴ Cranial CTs display an average of between 118 and 122 tokens per text, thoracic CTs display an average of between 198 and 202 tokens per text, and whole-body CTs include 310–319 tokens. The reason why there are fewer female CT reports (when generally there are a few more female patients in the whole *MedCorplnn* corpus) cannot be explored in this paper.

keywords are often grouped into or associated with specific topics of interest (Gabrielatos 2018: 237), which is the case in this study. As this case study focuses on how male and female patients are discussed, nouns referring to persons were extracted first. The following terms were identified among the top 300 keywords for each sub-corpus:

Table 2.1: Keywords per sub-corpus (target corpus: FCTs), ranked by keyness

Female patients	Rank	Keyword	Effect (%DIFF)	Keyness (LL)
Cranial CTs	2	<i>Patientin</i> ('patient-FEM')	5915.93	6,950.53
	133	<i>Intensivpatientin</i> ('ICU patient-FEM')	9299.14	62.15
Thoracic CTs	1	<i>Patientin</i> ('patient-FEM')	61.97	16,942.42
	256	<i>Intensivpatientin</i> ('ICU patient-FEM')	107.01	69.52
	292	<i>Raucherin</i> ('smoker-FEM')	99.54	64.67
Whole body CTs	2	<i>Patientin</i> ('patient-FEM')	8,135.27	11,218.76
	289	<i>Intensivpatientin</i> ('ICU patient-FEM')	7,920.98	49.16

Source: *MedCorplnn* corpus.

As Table 2.1 shows, the terms *Patientin* ('patient-FEM') and *Intensivpatientin* ('ICU patient-FEM') appear in all the sub-corpora as keywords. The %DIFF score indicates equal normalised frequencies at a value of '0', while a value of '100' indicates double frequency and every increase of '100' raises the difference by one. Thus, most of the reported effect sizes indicate rather high differences, which, of course, is to be expected since the target corpora consist of texts referring to female patients.

Keywords were also calculated for the sub-corpora of reports on male patients (by using reports on female patients as the reference corpora), as shown in Table 2.2.

Table 2.2: Keywords per sub-corpus (target corpus: MCTs), ranked by keyness

Male patients	Rank	Keyword	Effect (%DIFF)	Keyness (LL)
Cranial CTs	2	<i>Patienten</i> ('patient-MASC')	25,422.08	2,502.32
	6	<i>Patient</i> ('patient-MASC')	266.97	1,218.55
	289	<i>Intensivpatient</i> ('ICU patient-MASC')	300.54	34.90
Thoracic CTs	1	<i>Patienten</i> ('patient-MASC')	469.97	5,698.28
	4	<i>Patient</i> ('patient-MASC')	659.60	2,648.33
	180	<i>Studienpatient</i> ('study patient-MASC')	4,480.69	58.75
Whole body CTs	4	<i>Patienten</i> ('patient-MASC')	370.95	3,233.30
	11	<i>Patient</i> ('patient-MASC')	355.02	1,354.83

Source: *MedCorplnn* corpus.

Overall, there are more mentions of ‘male patient(s)’ than ‘female patient(s)’ (with a frequency of 909.75 vs 885.97 per million words, inflected forms included), but this difference is only at a low level.

While *Patient(en)* ('patient(s)-MASC') is key in all sub-corpora, the male equivalent to the above-mentioned *Raucherin* ('smoker-FEM') does not appear in the keyword list. Hence, is smoking mentioned in the findings only when women are involved? In this case, the metadata do not reveal any further information: whether a patient smokes or not cannot be readily deduced from the structured metadata and is only found in the free text, i.e., in the actual data. A manual corpus query reveals that the term *Raucher* ('smoker-MASC') also appears in reports on women. As an example, consider the following sentence: *Patientin ist Raucher seit dem 15. Lebensjahr*, which can be translated as ‘Patient [feminine form] has been a smoker [masculine form] since the age of 15’. This can be explained by the use of the (pseudo-)generic masculine, which is a grammatical masculine form used to refer not only specifically to a group of men but also ‘generically’ to a mixed group (of both men and women or of irrelevant/ indeterminate gender). This form has been criticised by feminist linguists in German-speaking areas since the 1980s as (re)producing a male bias. Research has shown that so-called generic nouns referring to persons are not interpreted generically, but rather gender specifically (for an extensive overview, see Kotthoff, Nübling 2018). In the sub-corpus consisting of thoracic CTs on women, *Raucherin* ('smoker-FEM') occurs almost as often⁵ as *Raucher* ('smoker-MASC'), which explains why this noun does not appear key in reports on male patients. This raises the question as to whether so-called generic masculine forms are used in the rest of the corpus as well. A close reading

⁵ *Raucherin* ('smoker-FEM') occurs with a frequency of 9.17 per million words, and *Raucher* ('smoker-MASC') with a frequency as high of 9.8 per million words.

of individual stretches of text in the corpus that contain the lemmas *Patientin* ('patient-FEM') and *Patient* ('patient-MASC') shows that 7.8% of the references to female patients in the FCTs are written in the generic masculine. With the terms *Intensivpatient* ('ICU patient-MASC') and *Intensivpatientin* ('ICU patient-FEM'), the generic form is used even more often as it occurs in 41.7% of the references to female patients in FCTs. Within MCTs, the compound *Studienpatient* ('study patient-MASC') referring to patients participating in clinical studies can be found – here, no generic use can be traced. In the whole corpus, 'study patient-MASC' appears 2.9 times more often than 'study patient-FEM' does (1.88 vs 0.65 fpmw), which could be related to the underrepresentation of women in clinical trials, something that is widely reported by medical researchers (Vitale et al. 2016).

These observations show that when researching nouns referring to persons in our texts, generic uses must be taken into account. Such uses are problematic as they evoke the cognitive effect of readers being less likely to interpret these forms as feminine – generically intended words cannot be unambiguously assigned to female patients, which may cause ambiguity in the reporting itself.

As outlined above, in the second step of this analysis the different CKI lists were manually reviewed to detect keywords that occurred repeatedly in the sub-corpora and might be of further interest. Intuitively, some keywords that appeared only in the FCTs and that related to *pain* caught my interest – for example, *Kopfschmerzen* ('headache'), *Schmerz* ('pain'), or *Thoraxschmerzen* ('thoracic pain') as outlined in Table 3. Pain experiences as well as pain descriptions are known to differ by gender and represent an essential linguistic practice. This pattern may be of particular interest in relation to our research question.

Table 3: Keywords indicating pain (FCTs), ranked by keyness

Corpus	Rank	Keyword	Effect (%DIFF)	Keyness (LL)
Cranial CTs	42	<i>Schmerzen</i> ('pain')	46.02	222.20
	140	<i>Kopfschmerz</i> ('headache')	47.38	79.96
Thoracic CTs	309	<i>Thoraxschmerzen</i> ('thorax pain')	1.53	65.60
	340	<i>Schmerz</i> ('pain')	1.35	59.5
	624	<i>Thoraxschmerz</i> ('thorax pain')	1.49	31.31

Source: *MedCorplnn* corpus.

The frequencies of the mentioned keywords including the word 'pain' indicate statistically significant differences, though in thoracic CTs with very low effects. When considering the whole data set, pain-related keywords (as lemmatised forms, i.e.

canonical word forms including inflectional forms) appear significantly more often in reports on female patients as illustrated in Table 4.

Table 4: Frequencies of the lemmas ‘pain’, ‘thoracic pain’ and ‘headache’

lemma	Female patients (FCTs)		Male patients (MCTs)		LL	%DIFF
	abs. frequency	fpmw	abs. frequency	fpmw		
Schmerz (‘pain’)	3,418	128.7	3,553	102.7	88.06	25.26
Thoraxschmerz (‘thoracic pain’)	1,303	49.00	1,163	33.64	86.74	45.88
Kopfschmerz (‘headache’)	4,683	176.4	1,074	109.18	699.10	80.73

Source: *MedCorplnn* corpus.

The differences in the use of these lemmas turn out to be highly significant (LL, a p-value of 0.01 as the minimum significance threshold), especially concerning the term ‘headache’, for which the largest effect is measurable. The effects are at a rather low but still well measurable level.

Considering the current state of research, the occurrence of these keywords related to ‘pain’ could indicate a tendency among women to address pain more frequently, as Hoffmann and Tarzian (2001) reported in an extensive literature review on gendered experiences of pain; similar results are reported by Jaworska and Ryan (2018) for a corpus of online narratives concerning chronic and terminal illness. Thus, it is conceivable that if descriptions of pain are more common in female patients, such descriptions are more frequently mentioned in the reports. A close reading reveals that occurrences of ‘pain’ are mostly found at the beginning of the text, i.e. in the first part of the report containing the anamnesis, which is the only section of the text likely to contain traces of interaction between doctor and patient, whereas the rest of the report essentially contains a description and interpretation of the CT image. Here, a contributing factor could be the doctors’ gender as well: Several meta-analyses suggest that female doctors facilitate a more open exchange and patient-centred approach (Jefferson et al. 2013) and that patients thus report pain more often when encountering a female doctor. However, for reasons of anonymisation, the doctors’ gender cannot be determined in this case study.

The resulting keywords are somewhat isolated and only provide a quick overview of some salient themes in our study corpus. Nevertheless, we do not know why they appear nor how they are contextualised – all we know is that they are significantly more frequent in texts for female patients. To gain further insights, they need to

be investigated in a more detailed manner that takes into account the context in which they appear. As an illustrative example, I will now only focus on collocates of the lemma *Schmerz* ('pain'), as pain descriptions play a significant role in medical reporting and are an essential diagnostic tool. Of course, a more detailed analysis would be needed to investigate and compare related keywords as well, such as the above-mentioned compounds *Thoraxschmerz* ('thorax pain') and *Kopfschmerz* ('headache').

Collocation and concordance

Collocation techniques underline the importance of context and the notion that meaning is not contained within a word itself but depends largely on the context in which it occurs (McEnery, Hardie 2012: 123). As 'actual words in habitual company' (Firth 1957: 14), collocation refers to the phenomenon whereby certain words tend to occur with unusual frequency in the immediate proximity of other words. Corpus linguists measure relationships between collocates and their 'node words' (a word under investigation) in order to thoroughly understand a word's meaning and/or its usage patterns. For this purpose, various approaches have been established that traditionally focus on the following three criteria: (1) distance, (2) frequency, and (3) exclusivity (Brezina et al. 2015: 140). Distance describes the span between a node word and its collocates, defining how many words to the left and to the right should be included in the calculation. Moreover, it is used to set a minimum frequency threshold for words to be counted as collocates. While the frequency criterion identifies how typical a word association is, the exclusivity criterion highlights rather unique or unusual combinations. Ultimately, the measure we decide to apply shapes the resulting collocations.

To explore collocations in more detail, researchers often use concordancing, which makes it feasible to read every single occurrence of a study word in context with the respective collocate. Thus, a predefined context can be scanned to learn how collocates are used; as such, concordancing is a helpful tool for qualitative in-depth corpus analysis.

For this case study, I decided to search for collocates of the headword *Schmerz* ('pain') for both MCTs and FCTs to examine how collocates are used to refer to male vs female patients. Therefore, I used a span of five words to the left and five words to the right of the node words ($L5 > R5$), which is a standard collocational span in CL. The minimum threshold was set to five, which means that a word should co-occur with the investigated headword at least five times within the pre-defined span in order to be defined as collocate. Regarding statistical metrics, I chose the cubed MI score (MI^3), which indicates the association strength of collocations (with higher scores

denoting stronger associations) and gives weight to frequency, whereas classical MI scores rather emphasise exclusivity.⁶

As next step, a comparison of collocations was conducted in order to obtain information about differences, but also about the similarities (Taylor 2018), between the collocates surrounding 'pain' in the different corpora. Overall, 509 collocates were found in reports on female patients and 536 in reports on male patients.⁷ One first result is that the collocates are largely identical for both corpora and have similar items and effect sizes – there is an overlap of 82.15% of the collocates surrounding the word we investigated in both corpora. This may be due to the fact that, as stated above, radiology reporting makes use of a standardised lexical repertoire. Some of the shared collocates can be grouped into:

- adjectival (and at times metaphorical) collocates indicating the intensity of the pain, e.g. *stark* ('strong'), *zunehmend* ('increasing'), *heftig* ('severe'), *akut* ('acute'); the quality of the pain experience, e.g. *stechend* ('stabbing'), *krampfartig* ('crampy'), *kolikartig* ('colic-like'); the localisation, e.g. *thorakal* ('thoracic') or *abdominell* ('abdominal');
- temporal references, e.g. *seit* ('since'), *aktuell* ('current'), *jetzt* ('now'), *plötzlich* ('suddenly'), *heute* ('today'), *seither* ('since then'), *Woche* ('week'), *Stunden* ('hours'), etc.;
- or nouns referring either to the cause of the pain, e.g. *Sturz* ('fall'), *Skisturz* ('ski crash'), *Autounfall* ('traffic accident'), *Fraktur* ('fracture'); to further symptoms, e.g. *Atembeschwerden* ('breathing difficulties'), *Husten* ('cough'), *Fieber* ('fever'), *Gewichtsverlust* ('weight loss'); or to the affected anatomic object, e.g. *Lymphknoten* ('lymph node'), *Schulter* ('shoulder').

Many of these collocates add semantic information to 'pain' and seem to fit in traditional categories established from a medical perspective, as outlined by Reisigl (2010) in a systematic overview of German pain descriptions.⁸

⁶ Brezina et al. (2015: 150) emphasise that MI³ has the advantage of fewer typos and ad-hoc spellings or abbreviations being ranked – both of which are common in the investigated reports.

⁷ The overlap of 82.15% was calculated after manually removing some collocates that displayed inflected forms of the same item – for example, the adjectival collocate *linksthorakal* ('left thoracic') occurred in different cases which were thus not considered unique. Abbreviations were removed manually if the abbreviated lexical item was found in both collocation lists.

⁸ In this publication, Reisigl also discusses the difficulty patients have classifying their subjective experiences of pain into medically pre-defined categories. Another extensive overview of linguistic constructions of pain in German is provided by Overlach (2008).

As for unique collocates, an almost identical amount was found in both corpora (91 collocates in FCTs, 96 collocates in MCTs, i.e. 187 unique collocates in total). I only considered the top 50 (as an arbitrary delimitation) of the remaining unique collocates for each patient group and categorised them manually into semantic domains, some of which were established by Jaworska and Ryan (2018: 111) in their CL analysis of pain narratives with a focus on gender.⁹

Before the (at times ambiguous) collocates were categorised into semantic domains, they were carefully checked regarding their context in order to determine how best to categorise them. Some collocates could be considered appropriate for more than one category – for example, *Läsion* ('lesion') could also be ranked in the *cause of pain* category as well as *injury*. However, the semantic categorisation is intended to make it easier to discern potential differences. Table 5 represents the semantic categories of the collocates surrounding the lemma 'pain' found in MCTs, and Table 6 shows those found in FCTs.

Table 5: The semantic categorisation of the top 50 collocates of the lemma *Schmerz* ('pain'), MCTs

Pain intensity/ Quality	<i>stärkste</i> ('strongest'), <i>kolikartig</i> ('colic-like'), <i>bewegungsabhängig</i> ('movement-dependent'), <i>steigende</i> ('rising')
Body parts	<i>Mundöffnung</i> ('mouth opening'), <i>Augenbraue</i> ('eyebrow'), <i>Handgelenk</i> ('wrist'), <i>Milz</i> ('spleen'), <i>Unterlippe</i> ('lower lip'), <i>Ellbogen</i> ('elbow'), <i>Nasenwurzel</i> ('nasal root')
Symptoms	<i>Nachtschweiß</i> ('night sweats'), <i>Schüttelfrost</i> ('chills'), <i>fiberhaft</i> ('feverish'), <i>Diarrhoe</i> ('Diarrhoea')
Cause of pain	<i>Fahrradsturz</i> ('bicycle fall'), <i>Verkehrsunfall</i> ('traffic accident'), <i>Schläge</i> ('beating'), <i>Raufhandel</i> ('scuffle'), <i>C2-Abusus</i> ('C2-abuse'), <i>Sturzgeschehen</i> ('falling')
Injury	<i>Läsion</i> ('lesion'), <i>Rippenfraktur</i> ('rib fracture'), <i>Hämatom</i> ('haematoma'), <i>Platzwunde</i> ('laceration')
Medical condition	<i>Dünndarmkarzinoid</i> ('small bowel carcinoid'), <i>Angina</i> ('angina'), <i>metastasierend</i> ('metastatic'), <i>rezidivierend</i> ('recurrent'), <i>Sensibilitätsstörung</i> ('sensory disturbance'), <i>Mastoiditis</i> ('mastoiditis')
Medical treatment & examination	<i>Biopsie</i> ('biopsy'), <i>Thoraxröntgen</i> ('chest X-ray'), <i>Vendal</i> (name of an opioid pain medication), <i>operiert</i> ('operated')

⁹ The categories I adopted are: *body parts*, *quantifiers*, *time references* and *people* (Jaworska and Ryan 2018: 111); owing to the small number of unique collocates referring to pain qualities, these were not further distinguished into *sensory*, *affective*, and *evaluative qualities* the way the cited authors did.

Diagnosis	<i>Nachweis</i> ('detection'), <i>Diagnose</i> ('diagnosis'), <i>Frakturausschluss</i> ('fracture exclusion'), <i>beurteilbar</i> ('evaluable'), <i>anamnestisch</i> ('anamnestic'), <i>unverändert</i> ('unchanged'), <i>Antibiose</i> ('antibiosis'), <i>laborchemisch</i> ('laboratory-chemical'), <i>Entzündungswerte</i> ('inflammatory findings'), <i>erfolgt</i> ('occurs')
Quantifiers	<i>gering</i> ('low'), <i>hoch</i> ('high')
Time references	<i>früh</i> ('early'), <i>nun</i> ('now')
Communication	<i>berichtet</i> ('reports')
People	---

Source: *MedCorplnn* corpus.

Table 6: The semantic categorisation of the top 50 collocates of the lemma *Schmerz* ('pain'), FCTs

Pain intensity/ quality	<i>Chron</i> (abbreviation for 'chronic'), <i>chronisch</i> ('chronic'), <i>neuropathisch</i> ('neuropathic'), <i>heftigste</i> ('most severe'), <i>verstärkt</i> ('increased'), <i>subjektiv</i> ('subjective')
Body parts	<i>Mammae</i> ('mammas'), <i>Nacken</i> ('neck'), <i>Rücken</i> ('back'), <i>Wange</i> ('cheek'), <i>Ovarii</i> ('ovarii'), <i>Körper</i> ('body'), <i>Oberbauch</i> ('upper abdomen'), <i>Mittelbauch</i> ('middle abdomen'), <i>Knie</i> ('knee'), <i>Scapula</i> ('scapula'), <i>Nasenrücken</i> ('nasal bridge')
Symptoms	<i>Kurzatmigkeit</i> ('shortness of breath'), <i>Entzündungszeichen</i> ('inflammatory signs'), <i>cephalea</i> ('cephalea')
Cause of pain	<i>gestürzt</i> ('fell')
Injury	<i>Jochbogenfraktur</i> ('zygomatic arch fracture'), <i>Monokelhämatom</i> ('monocular haematoma')
Medical condition	<i>Aortenaneurysma</i> ('aortic aneurysm'), <i>Sepsis</i> ('sepsis'), <i>Myelom</i> ('myeloma'), <i>Parästhesien</i> ('paraesthesias'), <i>Harnwegsinfekt</i> ('urinary tract infection'), <i>Geröllzysten</i> ('boulder cysts'), <i>Pleuraerguss</i> ('pleural effusion')
Medical treatment & examination	<i>Ultravist</i> (name of a contrast medium), <i>Extraktion</i> ('extraction'), <i>Hormontherapie</i> ('hormone therapy'), <i>Clopidogrel</i> (name of a medication to reduce the risk of stroke), <i>Pille</i> ('pill')
Diagnosis	<i>abgrenzbar</i> ('delineable'), <i>normal</i> ('normal'), <i>Aufklärung</i> ('clarification'), <i>Hinweis</i> ('indication'), <i>ärztlich</i> ('medical'), <i>Untersuchung</i> ('examination'), <i>Raumforderung</i> ('mass'), <i>Stad</i> ('stadium'), <i>therapieresistent</i> ('therapy-resistant')
Quantifiers	<i>nur</i> ('only'), <i>viele</i> ('many')
Time references	<i>seitdem</i> ('since then'), <i>weiterhin</i> ('continuously'), <i>bisher</i> ('thus far')
Communication	---
People	<i>Patientin</i> ('patient-FEM')

Source: *MedCorplnn* corpus.

The resulting categories include collocates referring to pain intensity and quality, symptoms, causes of pain, injuries, and medical conditions; the majority of the collocates concern body parts, medical treatment, examination, and diagnosis. There are a small number of quantifiers and time references that relate to the pain experience. Most of the unique collocates can be classified to a similar extent in the semantic domains outlined and even though being key only in FCTs, 'pain' has a high proportion of the same collocates in both corpora. The *cause of pain* category varies between the two genders in terms of frequency, as in the MCTs there are more items than in the FCTs and the former relate more to concrete situations such as accidents, beatings, or intoxication, while for female patients the only collocate in this category is the more general past principle *gestürzt* ('fallen'). This is consistent with the notion that risky behaviour is more common among men, something that gender medicinal research has been highlighting and has explained with gendered stereotypes and role expectations, such as risky behaviour being associated with masculinity (Sieverding, Kendel 2012).

Concerning the category *pain intensity/quality*, there are two superlatives that mark high pain intensity, i.e., *stärkste* ('strongest') in the MCTs, *heftigste* ('most severe') in the FCTs; other qualifiers focus on sensory qualities of pain, such as *kolikartig* ('colic-like') in the MCTs or *neuropathisch* ('neuropathic') in the FCTs. Here, an interesting difference is that the adjective 'chronic' occurs both as an abbreviation and fully written out in reports on female patients. The concordances prove that this collocate appears mostly in the immediate vicinity of 'pain': the sequence 'chronic pain' is found in 84 out of 102 cases where these items collocate. Thus, descriptions of chronic pain appear significantly more often among female patients, which in turn is consistent with the findings of clinical trials showing that women are in general more likely to suffer from chronic pain (Bartley, Fillingim 2013). This is true also for migraine and chronic tension-type headache, which, as mentioned above, appears as a keyword in cranial CTs referring to female patients.

In terms of linguistic activities, the only unique collocate referring directly to the act of describing pain is the communication verb *berichtet* ('reports'), occurring in reports on male patients.¹⁰ Here, I also searched for inflected forms of this collocate (e.g. 'reported'), but such collocates were not found in any of the corpora. Concordancing demonstrates that in most of the occurrences (21 out of 25), *berichtet* ('reports') is used in the context of documenting that a patient is *not* reporting any pain or discomfort from the examination, mostly in the context of *Aufklärungs-* or *Abschlussgespräch* ('informative' or 'final consultation').

¹⁰ Other collocates falling in this category can be found in both corpora – for example, the verbs *klagt* and *beklagt* (both can be translated as 'complains') ranked in the top 100 collocates.

In the FCT corpus, no unique collocates referring to such linguistic activities were found. However, the collocate *subjektiv* ('subjectively') was detected in texts on female patients and was first classified within the *pain intensity/quality* category. However, a close reading suggests that this collocate might be placed in the *communication* category, as it behaves similarly to 'reporting': the female patient's perspective is presented, but it is presented as subjectively perceiving, not actively reporting, as the following examples show (emphasis added):

- [1] Keine akute Einblutung. *Subjektiv* wieder vermehrt Schmerzen hinter den Augen.
(‘No acute internal bleeding. *Subjective* increased pain behind the eyes again.’)
- [2] Übelkeit, Obstipation, *subjektiv* starke Bauchschmerzen.
(‘Nausea, constipation, *subjectively* severe abdominal pain.’)
- [3] Fibröse Dysplasie, subjektiv Schmerzen bei klinisch unauffälligem Befund.
(‘Fibrous dysplasia. *Subjective* pain with clinically unremarkable findings.’)
- [4] Stechende Schmerzen *subjektiv* kurzatmig, dzt. Schub von Morbus Crohn.
(‘Sharp pain, *subjectively* short of breath, current episode of Crohn’s disease.’)
- [5] Unterleibsschmerzen, Übelkeit, *subjektive* Verschlechterung der Dyspnoe.
(‘Abdominal pain, nausea, *subjective* worsening of dyspnoea.’)
- [6] Seither Kopfschmerzen und *subjektive* Riechstörung.
(‘Since then pain and *subjective* olfactory disturbance.’)

In 67% of the concordance lines in which this collocation occurs (58 occurrences in total), it is used to refer directly to pain and the pain’s quality, as outlined in examples 1–3. Thus, doctors state whether pain is prevalent at all, and additionally, they document how women ‘subjectively’ report on the pain itself (*increased, stronger* pain; *pulsating* pain). In most of the other concordance lines, pain is listed as a symptom and ‘subjective’ is used to describe a specific complaint, such as shortness of breath, memory lapses, swellings, dizziness or vision loss (see lines 4–6). A few descriptions also include quotation marks – for example, *subjektiv ‘grippig’* or *subjektiv ‘Gedächtnisaussetzer’* (‘subjectively “flu-like”’ or ‘subjective “memory lapses”’), whereby direct quotations are incorporated into the reports. In an NLP study, Beach et al. (2021) classify occurrences of quotation marks in medical records as markers of disbelief, but this cannot simply be transferred to this context; quotation marks do carry a distancing function, but can also be used, for example, to make a report more patient-oriented by including direct quotes. Since only a few such examples are available, no general tendencies can be identified here.

Although the investigated collocational pattern does not occur in findings on male patients, descriptions of how male patients subjectively classify certain health-related complaints (e.g. references to subjective gait disturbance or shortness of breath)

can be detected in MCTs; pain, however, does not appear in the collocation span. A comparison of the frequencies shows that the lemmatised adjective *subjektiv* ('subjective', the abbreviated form was manually included) occurs significantly more often (LL 24.29, %DIFF 69.88, p-value of 0.01) in reports on women. This collocational pattern might raise the question why something as subjective as the experience of pain is subjectivised twice and whether this could possibly be interpreted as a form of mitigation or relativisation: 'subjectively' could be classified as a distancing marker expressing a distancing attitude of the speaker to the subject matter (cf. the term *Distanzindikator* by Helbig/Buscha (2017: 435) which is used to describe a subclass of modal words). This would be in line with research in the field of the impact of gender on oral descriptions of pain that has shown that women tend to downplay their pain or relativise it in doctor-patient interactions – for example, by using diffusivity markers more often and expressing doubts that their pain description may just be a subjective impression (Menz et al. 2002). At the same time, the medical context must be included: Medical dictionaries (Reiche 2003: 1789; Pschyrembel 2020: 1754) refer to the distinction between 'subjective' and 'objective symptoms', which seems to be common in that *subjective* refers to symptoms that are only subject to the patient's experience, while *objective* symptoms include those that are somehow obvious 'from the outside', such as easily recognisable fractures or injuries also perceptible to the doctor. On the other hand, an examination of the use of 'objective' would be interesting, but this word form occurs very few times. A few examples that are consistent with the cited medical literature can be identified (emphasis added):

- [1] Hören *subjektiv* u. *objektiv* recht gut.
(‘Hearing *subjectively* and *objectively* quite good.’)
- [2] *Subjektiv* und *objektive* respiratorische Verschlechterung.
(‘*Subjective* and *objective* respiratory deterioration.’)
- [3] Starkes Spannungsgefühl in der rechten Hemisphäre. *Obj.* Schwellung.
(‘Strong feeling of tension over right hemisphere. *Objectively* swelling.’)

It thus appears that this pattern is also grounded in medical practice. However, the absence of a communication verb in the unique collocates of the FCTs suggests a subtle difference at the linguistic level of how patients' reporting is conveyed in the anamnestic sections of the reports.

In order to provide a larger picture of the 'subjectively vs objectively' pattern, a more detailed analysis beyond the collocational span would be of interest.

Conclusion

In this case study, a CADS approach with a focus on gender was used to examine a corpus of 332,901 thoracic, cranial, and whole-body CTs written in German (2007–2019). These texts were analysed to investigate to what extent male and female patients are discussed similarly and differently in this internal clinical discourse, which represents an important communicative practice between radiologists and referring doctors.

A keyword analysis was used first to identify nouns referring to persons and second to explore which other lexical items that occur repeatedly in the sub-corpora might be interesting in relation to gender. Among the top 300 keywords, there are some similar references to persons (e.g. ‘patient’, ‘ICU patient’); however, manual analysis reveals that in almost all cases, female patients are referred to using both the pseudo-generic masculine and the gender-specific feminine form. As generic words are interpreted in a male-biased manner, it needs to be assumed that this language use pattern has a disadvantageous effect on the kind of precise communication desired in medical reporting. The only exclusion is the compound *Studienpatient* (‘study patient-MASC’), which only appears in reports on male patients and is thus being used gender specifically, a likely explanation for which is the fact that women are often excluded from clinical trials.

A further manual categorisation of the candidate key items occurring repeatedly in the sub-corpora resulted in several keywords referring to *pain* (e.g. *pain*, *thoracic pain*, *headache pain*) in reports on female patients, which led to a collocation comparison of the node word *pain* for reports on both female and male patients. This analysis revealed a large overlap between collocates (over 82% shared collocates), indicating a high level of similarity regarding language use patterns of pain descriptions in both corpora. The remaining unique collocates were manually grouped into semantic domains, which yielded in an equal distribution of collocates within each of the groups. The collocate ‘subjective’ was found only in reports on female patients and raised the question why subjectivity is particularly emphasised in women’s reports. A study of medical literature showed that this collocational pattern is likely rooted in medical practice, as there is a practical distinction between *subjective* and *objective* symptoms. At the same time, it is found that ‘subjectively’ behaves similarly to ‘reporting’, which is the only communication verb found in the unique collocates in MCTs. Thus, the female patient’s perspective is conveyed by what they subjectively perceive rather than by what they actively report, which points to a subtle but measurable difference.

On a methodological level the case study shows that a combination of quantitative and qualitative methods can be fruitful when investigating similarities as well as differences, and that results cannot be interpreted straightforwardly but require

further contextualisation. Some limitations must be kept in mind; for example, one limitation of this study is that only very frequent keywords were considered, which could lead to less frequent but still relevant keywords being overlooked. Furthermore, narrative and less standardised medical text types could be of interest, in which medical reports form one part of various other text sections (e.g. doctors' letters).

Considering the similarities, which outweigh the differences in this study overall, one important result is that bias as suggested by the medical literature might not be overtly documented on the linguistic surface of the investigated reports, but it may lie in other (discursive) practices of which, however, we have no written evidence. This in turn raises questions for medicine – for example, whether biases emerge in other areas such as waiting times or the allocation of appointments. More research concerning gender bias in healthcare communication can thus generate further impulses that might also be relevant from the perspective of gender medicine.

References

- Adolphs, S., B. Brown, R. Carter, P. Crawford, O. Sahota. 2004. Applying Corpus Linguistics in a Health Care Context. *Journal of Applied Linguistics* 1 (1): 9–28.
- Allen, B. J., K. Garg. 2016. Diversity Matters in Academic Radiology: Acknowledging and Addressing Unconscious Bias. *Journal of the American College of Radiology* 13 (12): 1426–1432.
- Anthony, L., P. Baker. 2015. ProtAnt. *International Journal of Corpus Linguistics* 20 (3): 273–292.
- Baker, P. 2014. *Using Corpora to Analyze Gender*. London: Bloomsbury.
- Baker, P., G. Brookes. 2021. Lovely Nurses, Rude Receptionists, and Patronising Doctors: Determining the Impact of Gender Stereotyping on Patient Feedback. Pp. 559–571 in J. Angouri, J. Baxter (eds.). *The Routledge Handbook of Language, Gender, and Sexuality*. London, New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Bartley, E. J., R. B. Fillingim. 2013. Sex Differences in Pain: A Brief Review of Clinical and Experimental Findings. *British Journal of Anaesthesia* 111 (1): 52–58.
- Beach, M. C., S. Saha, J. Park, J. Taylor, P. Drew, E. Plank, L. A. Cooper, B. Chee. 2021. Testimonial Injustice: Linguistic Bias in the Medical Records of Black Patients and Women. *Journal of General Internal Medicine* 36 (6): 1708–1714.
- Benoit, K., K. Watanabe, H. Wang, P. Nulty, A. Obeng, S. Müller, A. Matsuo. 2018. Quanteda: An R Package for the Quantitative Analysis of Textual Data. *Journal of Open Source Software* 3 (30): 774.
- Brezina, V., T. McEnery, S. Wattam. 2015. Collocations in Context: A New Perspective on Collocation Networks. *International Journal of Corpus Linguistics* 20 (2): 139–173.
- Brezina, V. 2018. *Statistics in Corpus Linguistics: A Practical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brookes, G. 2020. Corpus Linguistics in Illness and Healthcare Contexts: A Case Study

- of Diabulimia Support Groups. Pp. 44–72 in Z. Demjén (ed.). *Applying Linguistics in Illness and Healthcare Contexts*. London, New York: Bloomsbury Academic.
- Bubenhof, N. 2009. *Sprachgebrauchsmuster. Korpuslinguistik als Methode der Diskurs- und Kulturanalyse*. Berlin, New York: De Gruyter.
- Bubenhof, N. 2018. Serialität der Singularität. *LiLi Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 48 (2): 357–388.
- Bühlig, K., B. Meyer. 2004. Ad-Hoc-Interpreting and the Achievement of Communicative Purposes in Doctor-Patient-Communication. Pp. 43–62 in J. House, J. Rehbein. *Hamburg Studies on Multilingualism, Multilingual Communication*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Crawford, P., B. Brown, K. Harvey. 2014. Corpus Linguistics and Evidence-Based Health Communication. Pp. 75–90 in W. S. Chou, H. Ehrenberger Hamilton (eds.). *The Routledge Handbook of Language and Health Communication*. London, New York: Routledge.
- Demmen, J., E. Semino, Z. Demjén, V. Koller, S. Payne, A. Hardie, P. Rayson. 2017. The Online Use of Violence and Journey Metaphors by Patients with Cancer, as Compared with Health Professionals: A Mixed Methods Study. *BMJ Supportive & Palliative Care* 7 (1): 60–66.
- Egbert, J., T. Larsson, D. Biber. 2020. *Doing Linguistics with a Corpus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elwyn, G., D. Frosch, R. Thomson, N. Joseph-Williams, A. Lloyd, P. Kinnersley, E. Cording, D. Tomson, C. Dodd, S. Rollnick, A. Edwards, M. Barry. 2012. Shared Decision Making: A Model for Clinical Practice. *Journal of General Internal Medicine* 27 (10): 1361–1367.
- Feldman, S., W. Ammar, K. Lo, E. Trepman, M. van Zuylen, O. Etzioni. 2019. Quantifying Sex Bias in Clinical Studies at Scale with Automated Data Extraction. *JAMA Network Open* 2 (7): e196700.
- Firth, J. R. 1957. *Papers in Linguistics: 1934–1951*. London: Oxford University Press.
- Gabrielatos, C., A. Marchi. 2012. Keyness: Appropriate Metrics and Practical Issues. Presented at CADS International Conference 2012, Corpus-Assisted Discourse Studies. University of Bologna, Italy.
- Gabrielatos, C. 2018. Keyness Analysis: Nature, Metrics and Techniques. Pp. 225–258, in C. Taylor, A. Marchi (eds.). *Corpus Approaches to Discourse*. Milton Park, Abingdon, Oxon, New York: Routledge.
- Goetz, L. H., N. J. Schork. 2018. Personalized Medicine: Motivation, Challenges, Progress. *Fertility and Sterility* 109 (6): 952–963.
- Hahn, U., J. Wermter. 2004. An Annotated German-Language Medical Textcorpus as Language Resource. *LREC'04 4th International Conference on Language Resources and Evaluation*: 473–476.
- Hagiwara, N., J. E. Lafata, B. Mezuk, S. R. Vrana, M. D. Feters. 2019. Detecting Implicit Racial Bias in Provider Communication Behaviors to Reduce Disparities in Healthcare: Challenges, Solutions, Future Directions for Provider Communication Training. *Patient Education and Counseling* 102 (9): 1738–43.
- Helbig, G., J. Buscha. 2017. *Deutsche Grammatik*. München: Ernst Klett.
- Hoffmann, D. E., A. J. Tarzian. 2001. The Girl Who Cried Pain: A Bias against Women in the Treatment of Pain. *Journal of Law, Medicine & Ethics* 29 (1): 13–27.

- Hunt, D., G. Brookes. 2020. *Corpus, Discourse and Mental Health*. London: Bloomsbury.
- Iakushevich, M. 2021. 'Immer mehr Menschen fallen in Depressionen'. Mediale Konstruktionen einer Volkskrankheit. Pp. 399–418 in M. Iakushevich, Y. Ilg and T. Schnedermann (eds.). *Linguistik und Medizin*. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Ilg, Y. 2021. Medizinische Terminologie im öffentlichen Diskurs. Konjunkturen und Veränderungen von *Schizophrenie*. Pp. 219–240 in M. Iakushevich, Y. Ilg and T. Schnedermann (eds.). *Linguistik und Medizin*. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Irschara, K., C. Posch, B. Waldner, A.-L. Huber, B. Glodny, L. Gruber, S. Mangesius. 2022. Building the MedCorpInn-Corpus – Issues and Goals. Pp. 163–192 in C. Posch, K. Irschara, G. Rampl (eds.). *Wort – Satz – Korpus*. Innsbruck: Innsbruck University Press.
- Jaworska, S., K. Ryan. 2018. Gender and the Language of Pain in Chronic and Terminal Illness: A Corpus-Based Discourse Analysis of Patients' Narratives. *Social Science & Medicine* (1982) 215: 107–114.
- Jefferson, L., K. Bloor, Y. Birks, C. Hewitt, M. Bland. 2013. Effect of Physicians' Gender on Communication and Consultation Length: A Systematic Review and Meta-analysis. *Journal of Health Services Research & Policy* 18 (4): 242–248.
- Knuchel, D. 2021. Diskurs-Latenz: Re-Aktivierungen von Stereotypen rund um HIV/AIDS in Onlineforen. Pp. 277–294 in M. Iakushevich, Y. Ilg and T. Schnedermann (eds.). *Linguistik und Medizin*. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Kotthoff, H., D. Nübling. 2018. *Genderlinguistik. Eine Einführung in Sprache, Gespräch und Geschlecht*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Lalouschek, J. 1995. Ärztliche Gesprächsausbildung: Eine diskursanalytische Studie zu Formen des ärztlichen Gesprächs. Radolfzell: Verl. für Gesprächsforschung.
- Lemnitzer, L., H. Zinsmeister. 2015. *Korpuslinguistik: Eine Einführung*. 3rd ed. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- McEnery, T., A. Hardie. 2012. *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Menz, F., J. Lalouschek, C. Stöllberger, J. Vodopiutz. 2002. Geschlechtsspezifische Unterschiede bei der Beschreibung von akutem Brustschmerz: Ergebnisse einer medizinisch-linguistischen Studie. *Linguistische Berichte* (191): 343–366.
- Menz, F., J. Lalouschek. 2006. I Just Can't Tell You How Much It Hurts. Gender-Relevant Differences in the Description of Chest Pain. Pp. 133–154 in F. Salager-Meyer, M. Gotti (eds.). *Linguistic Insights*, v. 45. Bern, New York: P. Lang.
- Menz, F., A. Al-Roubaie. 2008. Interruptions, Status and Gender in Medical Interviews: The Harder You Brake, the Longer It Takes. *Discourse & Society* 19 (5): 645–666.
- Menz, F. 2010. Doctor-Patient Communication. Pp. 330–344 in R. Wodak, B. Johnstone, P. Kerswill (eds.). *The Sage Handbook of Sociolinguistics*. London: Sage.
- Overlach, F. 2008. Sprache des Schmerzes – Sprechen über Schmerzen: Eine grammatisch-semantische und gesprächsanalytische Untersuchung von Schmerzausdrücken im Deutschen. Berlin, New York: De Gruyter.
- Partington, A. 2008. The Armchair and the Machine: Corpus-Assisted Discourse Studies. Corpora for University Language Teachers. Pp. 189–213 in C. Taylor-Torsello (ed.). *Corpora for University Language Teachers*. Bern: Peter Lang.

- Partington, A., A. Duguid, C. Taylor. 2013. *Patterns and Meanings in Discourse. Theory and Practice in Corpus-Assisted Discourse Studies (CADS)*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Perkuhn, R., H. Keibel, M. Kupietz. 2012. *Korpuslinguistik*. Paderborn: Fink.
- Pschyrembel. 2020. *Pschyrembel – Klinisches Wörterbuch*. 268., neu bearbeitete Auflage. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Reiche, D. 2003. *Roche-Lexikon Medizin*. 5th edition. Munich: Urban & Fischer.
- Reisigl, M. 2010. Prolegomena zu einer Semiotik des Schmerzes. Pp. 71–140 in F. Menz, J. Lalouschek, M. Sator, K. Wetschanow (eds.). *Sprechen über Schmerzen: Linguistische, kulturelle und semiotische Analysen*. Duisburg: Univ.-Verl. Rhein-Ruhr.
- Ribeiro, B. T., D. de Souza Pinto, C. Gruber Mann. 2014. Mental Healthcare Professionals' Role Performance: Challenges in the Institutional Order of a Psychiatric Hospital. Pp. 389–406 in W. S. Chou, H. Ehernberger Hamilton (eds.). *The Routledge Handbook of Language and Health Communication*. London, New York: Routledge.
- Scharloth, J., N. Bubenhofer. 2011. Datengeleitete Korpuspragmatik: Korpusvergleich als Methode der Stilanalyse. Pp. 195–230 in E. Felder, M. Müller, F. Vogel (eds.). *Korpuspragmatik. Thematische Korpora als Basis diskurslinguistischer Analysen*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Schütte, C. 2021. 'Ist das denn noch normal?' Diskurslinguistische Stichproben zur Aushandlung von 'Normalität' in Online- Trauer-Foren. Pp. 379–398 in M. Iakushevich, Y. Ilg and T. Schnedermann (eds.). *Linguistik und Medizin*. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Sieverding, M., F. Kendel. 2012. Geschlechter(rollen)aspekte in der Arzt-Patient-Interaktion. *Bundesgesundheitsblatt* 55 (9): 1118–1124.
- Spitzmüller, J., I. H. Warnke. 2011. *Diskurslinguistik. Eine Einführung in Theorien und Methoden der transtextuellen Sprachanalyse*. Berlin: De Gruyter.
- Taylor, C. 2018. Similarity. Pp. 19–37 in C. Taylor, A. Marchi (eds.). *Corpus Approaches to Discourse*. Milton Park, Abingdon, Oxon, New York: Routledge.
- Vitale, C., G. Rosano, M. Fini. 2016. Are Elderly and Women Under-Represented in Cardiovascular Clinical Trials? Implication for Treatment. *Wiener klinische Wochenschrift* 128 (7): 433–438.
- West, C. 1984. *Routine Complications: Troubles with Talk between Doctors and Patients*. Bloomington: Indiana University Press.
- Wiese, I. 1984. *Fachsprache der Medizin: Eine linguistische Analyse*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- Wodak, R. 1981. Women Relate, Men Report: Sex Differences in Language Behaviour in a Therapeutic Group. *Journal of Pragmatics* 5: 261–285.

© BY-NC Karoline Irschara, 2022.

© BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022.

Karoline Irschara is a PhD student and research associate at the University of Innsbruck (Department of Linguistics). Her research interests are in gender and language, corpus linguistics, and medical discourse. Contact e-mail: irschara.karoline@gmail.com.

Corpus-Linguistic Analysis of Speech Communities on Anti-Gender Discourse in Slovene

Damjan Popič^a, Vojko Gorjanc^a

^a) University of Ljubljana, Faculty of Arts

Abstract: This paper deals with a corpus-linguistic analysis of different text/media types in Slovene with the aim of finding out whether or not any of the communication channels covered by the corpora employed in our analysis serve as a means of unification against the concept of gender, thereby serving as a catalyst for creating and maintaining (new) speech communities. We aim to determine this by extracting the two most commonly misused concepts (terms) in Slovene, i.e. *gender theory* and *gender ideology*, and analysing their use in three different corpora of contemporary Slovene: the reference corpus Gigafida 2.0, the corpus of user-generated communication JANES, and the ELEXIS Slovenian Web 2020 corpus. Thus, we confirm that the media for user-generated communication, Twitter in particular, serve as a medium on which speech communities are being built, with their members sharing common views, activities, and beliefs. Hence, Twitter is used as a medium for maintaining and reproducing mutual ideology.

Keywords: speech community, gender theory, gender ideology, Twitter, corpus linguistics

Popič, Damjan, Gorjanc, Vojko. 2022. Corpus-Linguistic Analysis of Speech Communities on Anti-Gender Discourse in Slovene. *Gender a výzkum / Gender and Research* 23 (2): 140–166, <https://doi.org/10.13060/gav.2022.020>.

In sociolinguistics, a speech community is observed in terms of its shared norms in order to evaluate different discourse variables. Discourse interactions in a speech community reveal shared norms that constitute different social identities. In this study we use corpus-linguistic methodology to analyse how gender and anti-gender discourses reveal the formation of speech communities with shared norms and beliefs in Slovene. The focus of the analysis is on the concepts of *gender ideology* and *gender*

theory, two umbrella terms used by the opponents of gender equality and LGBTQ+ rights in Slovenia. We compare the use of the concepts of *gender ideology* and *gender theory* in three different corpora: the reference corpus of Standard Slovene Gigafida 2.0, the most recent collection of Slovenian texts on the Web ELEXIS Slovenian Web 2020, and the corpus of Slovenian user-generated communication JANES. The analysis is quantitative as well as qualitative, the latter focusing on a content analysis. Our hypothesis is that both concepts will be abundant in the selected datasets, especially *gender theory*, which is proving to be the buzzword of choice in Slovenian anti-gender discourse. In addition, given the difference in discourse in the reference and user-generated communication, we expect that both concepts will be far more prevalent in user-generated content, especially on Twitter, as we believe that anti-gender-minded communities will find it easier to express their negative attitudes when using Twitter, as we may reasonably expect the users to have no inhibitions given that they are using an online medium and may feel comfortable expressing their negative views in the company of like-minded users.

Background

Speech communities

In early definitions *speech communities* were described in structural linguistics as groups of people who share the same language and use the same system of linguistic signals (Bloomfield 1933). In the structuralist definition, therefore, the emphasis was on language as a system of linguistic signs, and speech communities were observed as communities sharing a common linguistic system in use. Later, sociolinguistics stepped away from descriptive and structural linguistics and began to view speech communities as the linguistic practices of groups of people in mutual interaction who share more than just a linguistic system. A speech community is a part of a community in which members share at least one language variant and a normative system of language use/usage (Fishman 1971), with special emphasis on the shared social as well as linguistic norms (Labov 1972).

This understanding of speech communities is closely linked to the understanding of a community as having members who 'share a common view, activity, belief, etc.' (Morgan 2014: 2). This definition includes digital communication, which radically altered communication patterns and behaviours and created entirely new communities:

Communities can be defined and identified in terms of space, place, affiliation, practices and any combination of these terms. For example, while the term 'community' is generally used in reference to a social unit larger than a household,

it can also refer to a national and international group. Online communities can exist where members are in the thousands and there may be no physical, visual or auditory contact among members (Morgan 2014: 2).

In this new reality of communication, it is of vital importance for the language as well as the community that with this interaction the members of a particular community share a common system of views, activities, and values. Their common language ideology is thereby constructed as well as reproduced, and this is true for the social identities of the community as well (Morgan 2014: 2).

Modern analyses of linguistic communities focus on the characteristics of language, meaning, and conversation (Morgan 2014: 3), or they focus on discourse as a reflection of the social life of a community, in which discourse is understood in the sense of language that is used to describe something (Halle 1996), so that language is at the forefront of the analysis of speech communities as an ideology vehicle, i.e. a means of maintaining mutual relationships and shared identities (Morgan 2014: 3). The present paper falls within the purview of such a framework, since, when it comes to language and gender, speech communities are also formed around shared linguistic ideologies that primarily advocate linguistic change in terms of gender visibility or advocate the non-acceptance of gendered language.

Our research focuses on corpus analysis and aims to determine to what extent different sets of data from different corpora can be used to determine how communities are formed when the issue of gender is at stake. Our interest is in the difference between the language in general reference corpora and the language in user-generated communication on social media, where new social practices are continually formed. In these, the traditional meanings and the established balance of power are maintained and continually reproduced (Baiden, Kopytowska 2018). This is a very significant feature of Twitter, as it can help the dominant discourse to quickly reproduce and thus reinforce a certain normative model, including one pertaining to sexual identities and sexuality (Gorjanc, Fišer 2020). In addition, Twitter is proving to be an environment that enables communities to come together in being against something or someone, such as homosexuals, using a single hashtag that can mobilise a community (Onanuga 2021). Research also shows that it can help build communities with retweets, and these are often communities that spread hate speech, since socially unacceptable discourse is retweeted much more often than socially acceptable discourse: 'Retweets play an important role in revealing social ties between the Twitter users. They allow for the detection of communities of like-minded users and super-communities linked by the retweet influence links' (Evkoski et al. 2022: 16). Because of this and due to the accessibility of data, Twitter is very well suited for examining people's attitudes, both towards language use and otherwise: 'Twitter

represents an untapped resource for the investigation of *perceptions* of language use' (LaFave 2016: 609; Popič, Fišer 2017).

Gender and sexuality are important aspects of societies and their normative models and value systems, whereas heteronormativity as a social construct is based on strictly entrenched social norms that dominate Western societies and discourses (Coates 2013). In Western societies, the discourse of heteronormative values, imagery, and behaviour is part of the historical discourse that governed sexuality and also served to shape national identity (Motschenbacher 2013) and maintain national cohesion. In places where national identity is closely linked to language, such as Slovenia, this makes for standard-language ideology. The standard-language ideological circle in Slovenia is also one of nationalism (Gorjanc 2019: 248) and is explicitly linked to the traditional heteronormative view of gender and sexuality (Gorjanc, Fišer 2018). National and nationalist discourses are thus united in the Slovenian cultural environment, much as they are also in several other cultural environments (Baider 2018; Baiden, Kopytowska 2018).

Anti-gender discourse in Slovenia

Anti-gender discourse in Slovenia is analysed within the framework of research on gender. In the 1990s research was initially centred mainly on women's studies. While prior to that gender research was present mainly in sociology, it was strengthened with the creation of a study programme in Women's Studies and Feminist Theory, which systematically shaped research on issues connected to women's unequal position in relation to men in Slovenian society (Antić Gaber 2012: 349). The introduction of Women's Studies gave rise to the study of different theoretical approaches to the study of gender and sexuality in Slovenia. At around the same time, in the mid-1990s, a discussion on language and gender opened up in Slovenia that also focused on the concept of sexism and especially on questions about the (in)culpability of the female gender (Kozmik, Jeram 1995). Recently, there has been an increase in research on anti-gender discourse, which has been especially intense during and after periods that hinted at (potential) societal change, such as the referendum on the rights of same-sex couples (Gorjanc, Fišer 2018; Gorjanc, Fišer 2020) and, very recently, around the issue of gender-inclusive language (Popič, Gorjanc 2020; Kern, Vičar 2019). The prime mover for this increase in research has largely been the spread of user-generated content online and the possibility of analysing large quantities of data.

As already mentioned, speech communities, especially with the use of modern means of communication, can be quickly formed simply by applying one or two key concepts that motivate community members to unite around a shared system of values. A significant part of the discourse on gender in Slovenia is linked to

the concepts¹ of *gender theory* and *gender ideology* (Kuhar, Zobec 2017) and much less so also to *genderisation* (genderizacija; Kuhar 2018: 222), thereby positioning itself within the framework of the discourses of several right-wing movements in Europe that are trying to embellish the signifier *gender theory* with a specific meaning that suits their respective sociocultural environment. In Slovenia, the two terms are used almost interchangeably, with *gender theory* becoming the most efficient and salient umbrella term.

When the expression 'gender theory' emerged for the first time during the debate on marriage equality in Slovenia in 2012, it sounded like an unfortunate and accidental combination of two words without a specific meaning. However, the continuous repetition of the expression, the ambiguity of its meaning, combined with a clear negative connotation, hinted that something more structured was in the making. What looked like a linguistic lapsus at first soon turned out to be a well-thought-out strategy, a new populist buzz-word that came to represent 'the enemy' (Kuhar 2018: 215).

The onset and omnipresence of movements addressing the 'issue' of gender in various ways showcase the common roots of these movements and a number of similarities between them in different environments (Kuhar, Paternotte 2018) and not just in Europe (Gregis Estivalet, Dvoskin 2021). Thus, we are interested in determining how the signifiers *gender theory* and *gender ideology* are beginning to acquire a discursive meaning in Slovene, which defines the Slovenian speech community as one that is coming out 'against gender'.

Comprehensive insight into European anti-gender movements viewed from a sociological perspective is provided by an edited volume on anti-gender campaigns (Kuhar, Paternotte 2018) that presents a chronological overview of such movements in Europe as well as their specifics in individual cultural environments (countries). These movements share core theoretical and ideological underpinnings, but, in spite of this transnationality, they are very much focused on their own environments, which accordingly shape what specific form they take (Kuhar, Paternotte 2018: 4).

Anti-gender discourse is characterised by its construction of a common enemy or threat, which mobilises the community, and its use of 'gender ideology', 'gender theory', or 'anti(genderism)' with different discursive meanings (Kuhar, Paternotte 2018: 2). Anti-gender movements against gender equality and LGBT rights in different settings were originally organised around a common enemy, which could be conceived

¹ We treat them as distinct concepts, although research seems to suggest that they both serve the same purpose.

of in very broad terms. This is generally true of anti-gender discourse in the countries of the Visegrád Group, where right-wing anti-gender discourse is expressed as part of a resistance to both real and symbolic inequalities between the East and West in Europe (Kováts 2021: 76), as well as in countries with more specific focuses, such as Austrian, where 'anti-gender discourse is linked to right wing populist strategies of re-articulating Islam in European societies in terms of ethicized and culturalized conflicts' (Mayer, Sauer 2018: 36).

Studies on anti-gender discourse show that this discourse often grows stronger in response to specific social events organised in support of social change, and the anti-gender discourse is then mobilised against social changes. In Poland, for example, anti-gender discourse became radicalised as part of the campaign to introduce stricter legislation on abortion (Žuk, Žuk 2020). Similarly, it played a part in the Hungarian campaign to limit the reproductive rights of women through a change in the constitution made in 2012 that protects the rights of the foetus from the time of conception (Vida 2019). The reproductive rights of women are at the very forefront of anti-gender discourse in other countries as well, such as Croatia (Hodžić, Štulhofer 2018) and Italy (Garbagnoli 2018: 157), while the most prominent example is, of course, the recent shift in the United States following the landmark Supreme Court decision to overturn *Roe vs Wade*. Naturally, this discourse remains distinctly directed against gender equality and LGBT rights (Stambolis-Ruhstorfer, Tricou 2018: 94), especially in response to normative changes, such as changes to the legislation on LGBT rights. This has been very characteristic of the anti-gender discourse in France (Stambolis-Ruhstorfer, Tricou 2018) and Slovenia (Kuhar 2018; Gorjanc, Fišer 2020).

Anti-gender discourse is becoming important in politics. It is becoming a part of right-wing political programmes and political discourse (Kováts, Poim 2015) and the political campaigns of both individuals and parties. In Italy, it was a significant part of the political discourse against feminist politics and gender justice of the far-right party Fratelli d'Italia (Colella 2021), while in Brazil Bolsonaro employed anti-gender discourse in his election campaign and after taking power. In his narrative, he normalised this discourse as a 'moral discourse of values', which he uses to appeal to conservative religious communities (Guazina, Guerreiro, Santos 2021: 45–46). This appeal to conservatives is a general feature of anti-gender discourse.

Analysis

In this section, we present the results of our case study. First, we describe the corpora we used in our analysis and explain why we chose these particular corpora. We then focus on the data we obtained from our corpus-linguistic analysis.

Methodology and dataset

For our topic we chose three different corpora to investigate in what contexts the concept of gender appears in Slovenian texts. In order to study the use of the phrases *gender ideology* and *gender theory* and their underlying concepts in Standard Slovene, we used the Gigafida 2.0 reference corpus (Krek et al. 2020).² To contrast this with the (mainly) standard and most contemporary Slovene found online, we used the ELEXIS Slovenian Web 2020 corpus,³ and to obtain insight into attitudes towards gender in the Slovenian cultural environment, we used the JANES corpus of user-generated communication (Fišer, Ljubičić, Erjavec 2018).⁴ It is of course necessary to point out that user-generated communication and standard language are often not mutually exclusive, as a significant subset of JANES is written in the standard language. Hence, we use these two terms merely to indicate the nature of the analysed texts.

As the corpora differ in terms of their construction and metadata, our analysis is multifaceted. First, we analyse the most common modifiers of *spol* ('gender') in Slovene and compare the results across the three corpora. We do this to establish the overall picture of the use of gender-related lexemes in Slovene. The construction, platform, and metadata of the corpora have no bearing on this segment of the analysis, as every organised corpus affords the possibility of looking up concordances. Thus, we will try to determine how prevalent – or not – the concepts of *gender ideology* and *gender theory* are in the three selected domains.

The next point of interest in our analysis will be to isolate the two concepts in both Standard Slovene and user-generated communication. Table 1 shows the basic characteristics of the three corpora.

Table 1: Basic characteristics of the corpora used in the analysis

	Gigafida 2.0	ELEXIS Slovenian Web 2020	JANES
Size (tokens/ words)	1,333,360,653/ 1.105.200.611	1,218,262,261/ 1,007,206,400	268,455,549/ 226,259,611
Timespan covered	1991–2018	–2020	2002–2017 ¹
Type	Reference	Web	Specialised (user-generated communication)

¹ Depending on text type (see Figure 3).

Source: Authors.

² <https://viri.cjvt.si/gigafida/>

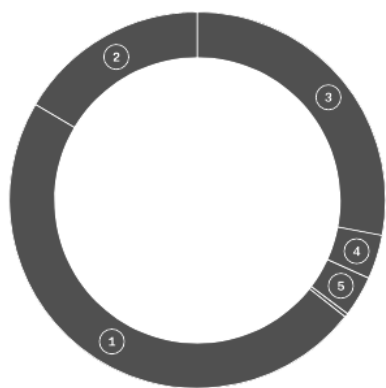
³ <https://www.sketchengine.eu/>

⁴ <https://www.clarin.si/noske/index.html>

As Table 1 demonstrates, all three corpora are fairly large and relatively up to date. However, the corpora differ greatly in terms of available metadata, and this difference will largely influence the outline of our analysis. For instance, we will use the ELEXIS Slovenian Web 2020 corpus of online Slovene to get an insight into the frequency of use of the concepts of *gender ideology* and *gender ideology* in recent online texts in Slovene. However, the corpus does not include metadata of any kind, so it will be suitable merely for the first stage of our analysis.

Gigafida 2.0 (Standard Slovene) and JANES (user-generated communication) both include metadata, which we will be able to use to our advantage in the second part of our analysis. The reference corpus Gigafida 2.0 thus includes the metadata on text type, media, author, and year of publication.

Figure 1: Gigafida 2.0 text types

Gigafida 2.0

Percentage of words
per text type

1	Newspapers	47.8%
2	Magazines	16.5%
3	Internet	28.0%
4	Non-Fiction	3.8%
5	Fiction	3.5%
	Other	0.3%

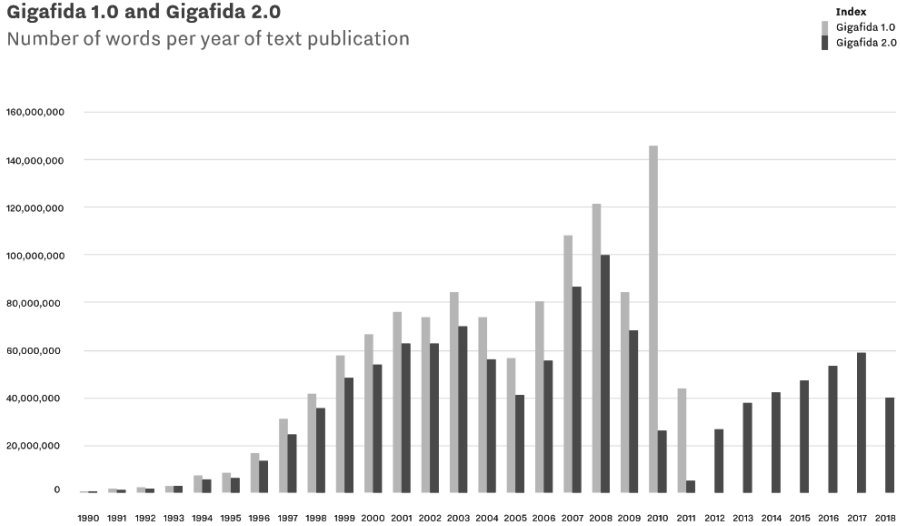
Source: CJVT.

Figure 1 shows the distribution of texts in the reference corpus Gigafida 2.0 per text type, with newspapers and the Internet being the primary sources. The following figure presents the distribution of texts in Gigafida (2.0) by year of publication.

Figure 2: Distribution of texts by year in Gigafida and Gigafida 2.0

Gigafida 1.0 and Gigafida 2.0

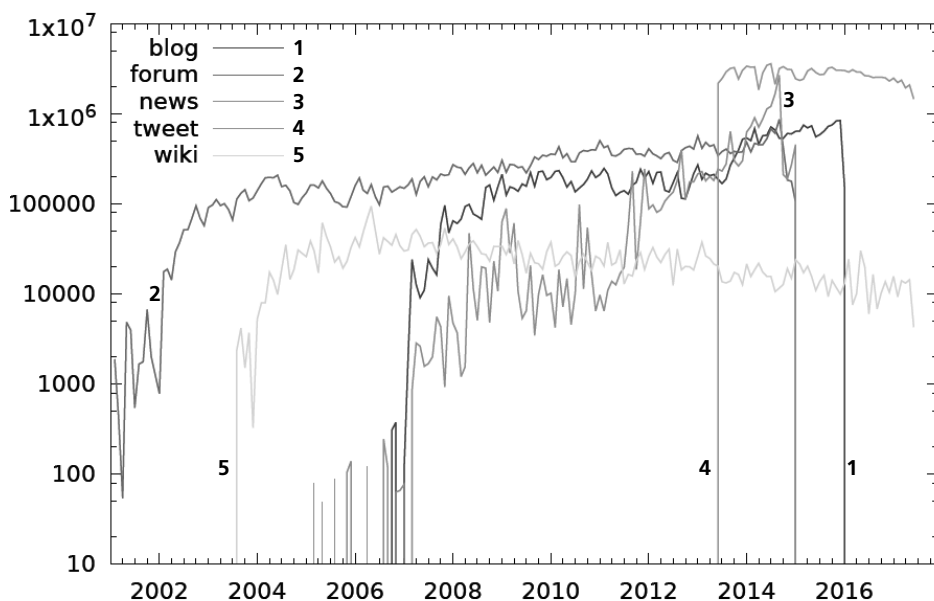
Number of words per year of text publication

Source: CJVT.

The JANES corpus of user-generated communication, on the other hand, contains exceedingly heterogenous text types, as several of the online types of text have existed much longer than others. In spite of this discrepancy, we decided to use the whole corpus and not focus just on tweets, as we wanted to determine whether there are discernible differences between different text types (blogs, tweets, forums, etc.). Figure 3 shows the discrepancies and overlaps between the text types in JANES by their publishing date.

Figure 3: Distribution of posts/texts in the JANES corpus by year and text type

Source: Erjavec, Ljubešić, Fišer 2018.

As Figure 3 shows, there is a distinct difference between different text types in terms of publishing date, as online forums and Wikipedia have been around for much longer than other text types, especially Twitter. While this may not seem very important, it is significant for our analysis as we are dealing with a very recent concept in Slovene.

In addition to the publishing date, the JANES corpus of user-generated communication contains a plethora of metadata and was built to enable sociolinguistic research: 'An important feature of the Janes corpus is the wealth of metadata it contains, enabling much richer linguistic or sociological analyses of its language than would otherwise be possible' (Fišer, Ljubešić, Erjavec 2018: 228). The JANES corpus thus contains the following sets of metadata:

- Post date
- Author
- Gender of the author
- Author type (corporate vs private)
- Post language (Slovene, English, etc.)
- Text standardness
- Text sentiment

By using these data, we can try to better understand the use of language pertaining to gender in Slovene and, what is more, place the findings in a broader socio-political context.

Results

First, we analyse the most common modifiers of *gender* ('*spol*') in Slovene and then move on to analyse the selected phrases in the three corpora. We are, in this respect, limited to the analysis of Standard Slovene and user-generated communication in Slovene, as the corpus of the most current online Slovene, ELEXIS Slovenian Web 2020, does not contain the relevant metadata that would yield a meaningful analysis.

The most common modifiers of *gender* ('*spol*') in Slovene

We analyse the most common modifiers of the term *gender* ('*spol*') in Slovene in the three selected corpora, as this is a very indicative way of determining the general attitude towards gender in Slovene. We looked for the most common phrases containing a common noun and the lemma *spol*.⁵ In this way we wish to showcase the general attitude towards gender⁶ in the Slovenian cultural environment, and by contrasting three different corpora we wish to demonstrate a potential bias, especially the one mirrored in the concepts of *gender ideology* and *gender theory*. We present 20 of the most frequent modifiers in Table 2 with their respective frequencies in the selected corpora. All non-unique items (i.e. those that appear in all three datasets) in the table are written in bold, whereas the terms of interest are written in underlined. We decided to analyse the 20 most frequent modifiers to preserve a relatively high frequency count in all three corpora and thus ensure the modifiers are relevant in terms of their relative frequency.⁷

⁵ Due to the nature of the topic, we searched for the construction[tag="So.*"] [lemma="spol"], i.e. the co-occurrence of a common noun and the noun *spol* in any case and number (in addition to the ubiquitous phrase *teorija spola*, the plural *teorija spolov* is also sometimes used). We omitted the common adjective + noun modification pattern for Slovene, as this would not yield any relevant results for our analysis. For instance, the phrase *spolna teorija* only appears once in the entire Gigafida 2.0 corpus.

⁶ It is of vital importance to note that in Slovene, the term *spol* can refer either to *gender* or *sex*, which, of course, cannot be differentiated during automated corpus-linguistic analysis. This is visible in some common modifiers, e.g. *sprememba/spreminjanje spola* ('sex change'). As for the correct term *potrditev spola* ('gender affirmation/confirmation'), we can only find 7 occurrences in the Gigafida 2.0 corpus and 23 in the ELEXIS Slovenian Web corpus.

⁷ The English equivalents in square brackets are direct translations, which would most often be part of a prepositional phrase (*vloga spola* 'role of gender', *vprašanje spola* 'issue of gender') or a compound (*enakost spolov* 'gender equality').

Table 2: The most common modifiers of ‚gender‘ in the selected corpora

Rank	Gigafida 2.0	Freq.	Exelis Slovenian Web 2020	Freq.	JANES	Freq.
1	enakost [equality]	1322	podlaga [basis, i.e. <i>on the basis of gender</i>]	1103	teorija [theory]	551
2	enakopravnost [equality]	600	sprememba [change]	484	enakost [equality]	324
3	sprememba [change]	564	teorija [theory]	407	sprememba [change]	137
4	zastopanost [representation]	207	vidik [aspect]	366	enakopravnost [equality]	117
5	podlaga [basis i.e. <i>on the basis of gender</i>]	204	vprašanje [issue]	164	moški [masculine]	56
6	vloga [role]	173	priznanje [recognition]	85	ideologija [ideology]	54
7	vprašanje [issue]	105	razsežnost [dimension]	80	enačenje [equating]	48
8	teorija [theory]	92	izbira [choice]	72	podlaga [basis]	42
9	študija [study]	88	določanje [determination]	68	sociologija [sociology]	29
10	možnost [opportunity]	59	ideologija [ideology]	61	zastopanost [representation]	22
11	neenakost [inequality]	56	študija [study]	59	ukinitve [cancellation]	21
12	vojna [war]	50	operacija [operation]	58	vloga [role]	19
13	študij [study]	43	osnova [basis i.e. <i>on the basis of gender</i>]	53	različnost [difference]	17
14	izbira [choice]	42	spreminjanje [changing]	44	spreminjanje [changing]	16
15	operacija [operation]	39	vpliv [impact]	43	priznanje [recognition]	15
16	kategorija [category]	38	vloga [role]	41	m [m]	15
17	osnova [basis, i.e. <i>on the basis of gender</i>]	38	tema [topic]	37	izbira [choice]	15
18	določanje [determination]	37	kategorija [category]	36	študija [study]	13
19	določitev [determination]	36	moški [masculine]	34	izenačevanje [equalisation]	12
20	antropologija [anthropology]	34	določitev [determination]	32	enakovrednost [equality]	11

Source: Authors.

As Table 2 demonstrates, there are major differences between the three corpora (and, in turn, between the different domains of text production in Slovene). Thus, the concordances from the reference corpus deal mostly with the issues of gender (in)equality,⁸ the determination/categorisation of gender, and its study, whereas the ELEXIS corpus of online Slovene paints a very different picture. *Gender theory* is very well represented, as it is the third most common phrase with *gender* in Slovene, along with *gender ideology* (10th place).

What is more, if one were to look for *gender equality* or, alas, *gender inequality* in online Slovene, one would be disappointed, as the most common modifiers of gender in Slovene deal mostly with the impact/role, categorisation, and issue of gender, in addition to the usual modifiers dealing with sex change and gender studies. What may be somewhat surprising is the fact that the corpus of user-generated communication in Slovene is full of references to gender equality, all the while containing, of course, numerous references to *gender theory* and *gender ideology*, which we discuss in the following section. In addition to revealing the overlying attitudes and topics related to gender in the three corpora, Table 2 also shows an example of a medium-specific modifier, i.e. the initialism *m* for *moški* ('masculine').

Gender ideology and gender theory in Standard Slovene

As Table 2 demonstrates, there is a distinct difference in how gender is dealt with in the selected corpora and, by extension, in how it is dealt with in the different domains of Slovenian text production. By this we are referring to the absence of *gender ideology* in the list of the 20 most common modifiers of gender in the reference corpus Gigafida 2.0. What is more, the phrase *gender ideology* appears only 26 times in the entire reference corpus,⁹ which shows that this is a fairly recent concept and is primarily linked to online sources. *Gender ideology* is, interestingly, somewhat more prominent in the corpus and also in online texts. Table 3 demonstrates the use of *gender ideology* and *gender theory* in the reference corpus Gigafida 2.0 by text type.

⁸ Equality is, in our view, the most suitable translation for as many as three different expressions found on the list of the most common modifiers: *enakost*, *enakopravnost*, *enakovrednost*.

⁹ The results of the query are available at <https://viri.cjvt.si/gigafida/Concordance/Search?Query=ideologija%20spola>.

Table 3: Gender ideology and gender theory per text type in Gigafida 2.0

	Gender ideology	Gender theory
Web	18	70
Newspapers	3	5
Fiction	/	5
Non-fiction	3	8
Magazines	2	4
Total	26	92

Source: Authors.

As Table 3 demonstrates, both *gender ideology* and *gender theory* appear most often in online texts, whereas the small number of occurrences in other text types are virtually irrelevant. Upon closer inspection and after a content analysis, we can see that in Standard Slovene the references to gender ideology and gender theory are descriptive/informative and in no way oppose the rights of the LGBTQ+ community in Slovenia or in general. This means that the concordances pertaining to the two phrases are, for the most part, either reporting about the concept of gender or discussing it scientifically, but not with the aim of attacking its validity.

Table 4 demonstrates the distribution of *gender ideology* and *gender theory* in the reference corpus.

Table 4: Gender ideology and gender theory by year in Gigafida 2.0

Year	Gender ideology	Gender theory	Year total
2018	10	20	30
2017	3	11	14
2016	/	8	8
2015	5	26	31
2014	/	6	6
2013	/	1	1
2012	/	2	2
2010	/	1	1
2009	1	1	2

2008	/	1	1
2007	1	3	4
2006	2	1	3
2003	/	1	1
2002	1	1	2
2021	1	2	3
1998	1	/	1
1995	1	7	8
Total	26	92	

Source: Authors.

As Table 4 demonstrates, both concepts entered the domain of Standard Slovene fairly late, but there is a slight spike in occurrences in 2015. There is a political reason for this, as December 2015 was when the second referendum was held on the rights of same-sex couples, ‘which sought to equate the rights of homosexual partnerships with heterosexual ones simply by replacing the words *moški* [Eng. Man] and *ženska* [Eng. woman] with the word *oseba* [Eng. Person]’ (Gorjanc, Fišer 2020: 37). This simple replacement would thus instantly make the rights of all partnerships, same-sex or otherwise, equal, and it was thus an attempt to redefine marriage with a simple change in legislation. The Slovenian government had adopted this amendment earlier that same year, but the bone of contention that incited the referendum proved to be the possibility of allowing same-sex partners to adopt children.

Thus, the referendum ultimately did not bring about any legislative changes as some 63% of the voters decided against granting equal rights to same-sex partnerships. As the months leading up to the referendum saw a vicious and vitriolic campaign, especially on Twitter (Gorjanc, Fišer 2020), a much more significant spike in 2015 is to be expected in the corpus of user-generated communication, which we analyse in the following section. As previously stated, most of the references to *gender theory* and *gender ideology* in the corpus Gigafida 2.0 are reporting on and analysing the public discourse in which these two phrases occur frequently, especially during the referendum campaign.

Gender theory and gender ideology in Slovenian user-generated communication

In this section, we analyse the use of *gender theory* and *gender ideology* in the corpus of user-generated communication in Slovene in the JANES corpus. Table 5 demonstrates the frequency and distribution across the subcorpora.

Table 5: Gender ideology and gender theory by text type in Slovene user-generated communication

	Gender ideology	Gender theory
Tweet	22	378
Blog	32	168
News*	/	5
Total	54	551

* It may be worth noting that the subcorpus Janes-News contains comments on the news and not actual news.

Source: Authors.

As Table 5 demonstrates, both concepts are much more prevalent in the Slovenian user-generated communication than in the reference corpus, especially on Twitter. The uneven distribution between the two corpora can be attributed to the fact that the battle for the 2015 referendum was fought mainly on Twitter as there were also two official campaigns, one for the amendment (*Čas je ZA* – ‘It’s Time for YES’) and the other against it (*Za otroke gre* – ‘It’s All about the Children’). Next to tweets and blog posts, there are almost no other mentions of either keyword, except for the sole five references to *gender theory* in the news comments.

Table 6 shows the distribution of the two phrases in private and corporate posts.

Table 6: Gender ideology and gender theory by account type in Slovenian user-generated communication

	Gender ideology	Gender theory
Private	20	420
Corporate	34	131
Total	54	551

Source: Authors.

As we can see in Table 6, the majority of posts dealing with *gender theory* were in private accounts, whereas exactly the opposite is true for *gender ideology*. The reason for this is that most posts about *gender theory* were tweets, and these were, for the most part, private. The majority of corporate posts, dealing with any of the concepts, were posted by a number of institutions on their websites, many of them affiliated with the Catholic Church or the Catholic faith.

The following table demonstrates the distribution of posts by gender.

Table 7: Gender ideology and gender theory by gender in Slovenian user-generated communication

	Gender ideology	Gender theory
Male	29	316
Female	4	123
Neutral	21	112
Total	54	551

Source: Authors.

As Table 7 shows, there are three categories when it comes to gender in the JANES corpus; the neutral one signifies either that the system could not automatically assign a gender to the author with sufficient probability or that a particular post was written by a corporate entity. It is clear from Table 7 that posts containing references to *gender ideology* or *gender theory* are written much more often by male authors.

The following segment is of special interest for us as it provides insight into the sentiment of posts containing *gender ideology* or *gender theory*, albeit the sentiment is automatically assigned and thus not entirely accurate. Sentiment analysis is used to discern a general or prevailing *attitude* in a text and consequently in a large body of (user-generated) texts. As sentiment is assigned automatically, the system is of course limited to the cues at hand: the use of lexis (positive/negative), emojis, etc.

Table 8 presents a number of examples taken from the JANES corpus and to which different types of sentiment were assigned. In all categories and for both queries, we selected the very first hit in the corpus to thus try and provide randomised results. The search query can easily be reproduced with the same hitlist; however, we include the basic metadata for all six texts.

Table 8: Examples of different texts with an assigned sentiment in the corpus

	Gender ideology	Metadata	Gender theory	Metadata
Neutral	Zelo neznatna manjšina, finančno in politično močna želi odločat o večini. V šole se pospešeno uvaja ideologija spola. A very small but financially and politically strong minority want to decide on behalf of the majority. Gender ideology is being introduced into schools.	type: blog post platform: publishwall type: post source: corporate sex: neutral lang: slv sentiment: neutral Technical standardness: T2 Linguistic standardness: L2 date: 2015-12-04	Združena levica je na seji Odbora v Državnem zboru 10. 2. 2015 javno napovedala , da bodo morale zasebne šole učiti » <i>Teorijo spola</i> « , sicer bodo izgubili financiranje. The United Left [party] publicly announced at a committee meeting in Parliament on 2 February 2015 that private schools will have to teach 'gender theory' or lose funding.	type: blog post source: private sex: male language: slv text. sentiment: neutral Technical standardness: T2 Linguistic standardness: L2 text.date: 2015-02-27
Negative	Zagovorniki t. i. <i>ideologije spola</i> hočejo na zakonodajni in jezikovni ravni omalovaževati razliko med moškim in ženskim spolom, odpraviti pomen različne vloge očeta in matere pri vzgoji otrok, postaviti interese odraslih nad koristi otrok ter uvesti sporni koncept socialno izraženega spola, ki si ga človek poljubno izbira, določa in spreminja . The proponents of so-called gender ideology want, on the legislative and language levels, to do away with the difference between the male and female sex, do away with the different roles of the father and mother in raising children, put the interests of grownups above the interests of children, and implement the controversial concept of gender that may be chosen, assigned, or changed.	type: blog post platform: publishwall source: corporate sex: neutral language: slv sentiment: negative Technical standardness: T1 Linguistic standardness: L2 date: 2015-12-07	Spet trapasta teorija spola in neumen feminizem ki uničuje svet . Super članek, končno se je začelo o tem govoriti! Again with the stupid gender theory and the stupid feminism ruining the world. A great article, we're finally starting to talk about this.	type: news comment platform: rtvslo source: private sex: male lang: slv sentiment: negative Technical standardness: T1 Linguistic standardness: L1 date: 2014-06-19

Positive	Levica bo še dolgo potrebna, <i>ideologija spola</i>, pa ni levica, ampak deviacija levice , ki ni potrebna in upam, da bo čimprej propadla. We will need the Left [political option] for a long time to come, but gender ideology is not a thing of the Left, but a deviation of the Left that is not necessary, and I hope it crumbles soon.	type: blog post platform: publishwall source: corporate sex: neutral lang: slv sentiment: positive Technical standardness: T1 Linguistic standardness: L1 date: 2015-11-26	Oglejte si zanimiv dokumentarni film, ki govori o <i>teoriji spola</i> na Norveškem. Rezultat raziskovanja je prenehanje financiranja (56 milijonov €) Nordijskega inštituta za spol in posledično njegova ukinitve! Watch the interesting documentary on gender theory in Norway. The result of the research is the cessation of funding (56 million euros) for the Nordic Gender Institute and its consequent dismantling.	type: blog post platform: publishwall source: private sex: male lang: slv sentiment: positive Technical standardness: T1 Linguistic standardness: L2 date: 2015-02-13
----------	--	---	---	--

Source: Authors.

As Table 8 demonstrates, sentiment is not always assigned correctly. In reality, there is only a single genuinely positive post in the table, which was marked as negative:

Again with the stupid gender theory and the stupid feminism ruining the world. A great article, we're finally starting to talk about this.

The author of this post is being sarcastic about the incessant use of *gender theory* in relation to anything related to gender, but used the word stupid two times, which caused the sentiment analysis tool to classify the post as negative. All the other posts in the table are negative but may use the guise of neutrality (as the 'neutral' example for *gender theory* demonstrates) or not bother with it at all in most cases.

However, sentiment may on the whole serve as a very useful indicator of the *prevailing* attitude in a large body of texts. This means that, when we look at particular texts from the corpus, it is fairly easy to find examples of mis-assigned sentiment, but in a large body of texts these examples are cancelled out by the majority of sentiment that is correctly assigned. The distribution of texts by sentiment in the JANES corpus is presented in Table 9.

Table 9: Gender ideology and gender theory by sentiment in Slovenian user-generated communication

	Gender ideology	Gender theory
Neutral	13	251
Negative	35	248
Positive	6	52
Total	54	551

Source: Authors.

As Table 9 shows, the posts pertaining to *gender theory* are most often neutral or negative in sentiment and very rarely positive. On the other hand, the posts containing *gender ideology* are overwhelmingly negative, with the percentage of positive posts being roughly identical for both concepts (~10%).

The following segment shows the distribution of these posts in terms of their *standardness*, i.e. their normative value: ‘T’ stands for technical standardness and ‘L’ for linguistic standardness, with 1 being the most and 3 the least standard. Technical standardness refers to the use of spaces, capitalisation, periods, etc., whereas linguistic standardness pertains to spelling, comma use, etc.

Table 10: Gender ideology and gender theory by linguistic and technical standardness in Slovenian user-generated communication

	Gender ideology	Gender theory
T1	38	372
T2	15	165
T3	1	14
L1	38	393
L2	16	155
L3	/	3
Total	54	551

Source: Authors.

As Table 9 demonstrates, the majority of all posts containing either of the phrases are both technically and linguistically standard, which shows (and this is confirmed

by a content analysis) that these texts are not emotional tirades and outbursts, but are instead a series of thought-out posts. There is, however, a slight difference in the standardness of the original posts and the comments on them, with the latter, of course, often being less standard. We could possibly attribute this to people being more emotional when they are replying to a topic that is close to their heart.

The following table shows the distribution of posts by year.

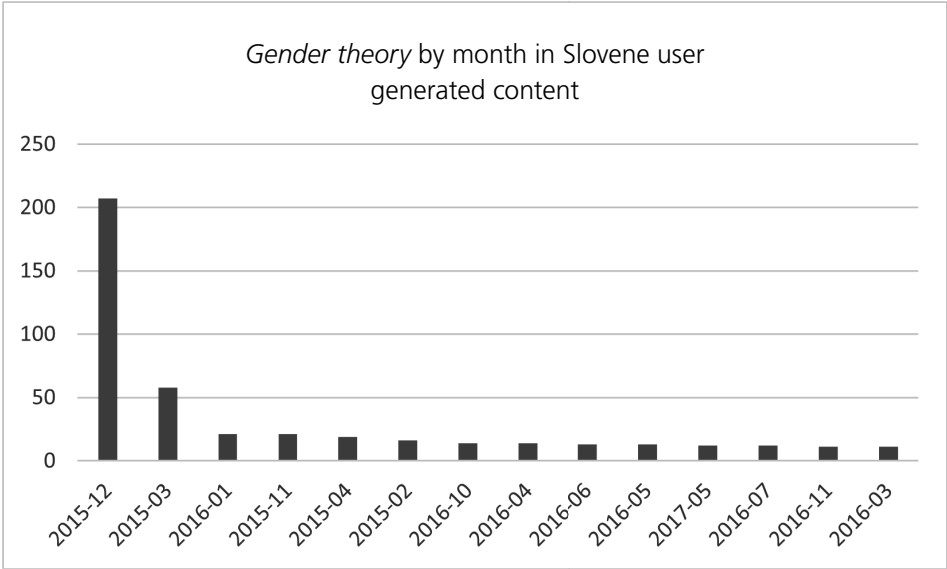
Table 11: Gender ideology and gender theory by year in Slovenian user-generated communication

Year	Gender ideology	Gender theory
2015	22	359
2016	8	130
2014	5	30
2017	5	28
2013	1	3
2012	5	/
2011	1	/
2009	1	1
2008	6	/
Total	54	551

Source: Authors.

As Table 10 shows and as expected, there was a very discernible spike in the use of both concepts in 2015 that extended somewhat into 2016 as well. As noted above, this is due to the referendum on the rights of same-sex couples, which was marked by a vicious campaign, and this is clearly visible in the distribution. Figure 1 demonstrates this unevenness in the use of the phrase *gender theory* by month.

Figure 4: Gender theory by month in the JANES corpus

Source: authors’ analysis based on JANES corpus

As Figure 4 clearly shows, December 2015 saw a huge rise in the use of the concept of *gender theory* in an effort to sway voters before the referendum. Upon closer inspection, we can see that 207 such posts were published in that month (131 tweets and 76 blog posts or comments).

Conclusion

In this paper, we sought to use current corpora available in the Slovene language to determine whether or not any of the text types served as a catalyst for the construction and preservation of a new speech community, in which a certain anti-LGBTQ+ ideology is then perpetually reinforced, serving as a sort of echo chamber for its members. In order to perform this analysis, we decided to compare the concepts of *gender ideology* and *gender theory* in three different corpora: the reference corpus of Standard Slovene Gigafida 2.0, the most recent collection of Slovenian texts on the Web ELEXIS Slovenian Web 2020, and the corpus of Slovenian user-generated communication JANES.

We first extracted the most common modifiers of *spol* ('gender') from the three corpora and determined that *gender ideology* and *gender theory* are indeed suitable

keywords for our analysis, as they are prominently featured. A content analysis revealed, however, that these concepts are hardly ever used in the reference corpus, and when they are, they are used in the context of journalistic reports on the discourse on gender or in non-ideological contexts. On the other hand, both concepts are very common in online Slovene, and in terms of frequency they are among the most frequent modifiers of *gender* in Slovene.

Therefore, we extracted both keywords from the reference corpus and the corpus of user-generated communication, as they are furnished with ample metadata for further analysis. The results showed that *gender theory* is the weapon of choice when it comes to disarming the proponents of LGBTQ+ rights in Slovenia, as this keyword is much more common than *gender ideology*. Perhaps this could be explained by the very nature of the LGBTQ+-rights struggle in Slovenia, which is marked by the issue of same-sex adoption. As mentioned before, the anti-LGBTQ+ movement, aptly named 'It's All about the Children', framed this as the core issue of the 2015 referendum on same-sex partnership rights and used *gender theory* as the umbrella term and straw man for anything to do with same-sex partnership rights. This is also the reason why the corpus data show an extraordinary increase in the volume and frequency of posts in December 2015, when the referendum took place, for *gender ideology* as well. This keyword seems to be used reservedly, but as metadata show, the majority of posts dealing with *gender ideology* are laced with negative sentiment.

In terms of the type of texts, the Internet is the main source of references to both keywords in the reference corpus, whereas there are almost no other means of user-generated communication that reference the selected keywords than Twitter and blogposts, with merely a handful of references to *gender theory* in news comments. However, there is a distinct difference between the two media: the Twittersphere discussions are based on a number of users having a heated discussion, whereas the blog posts are more akin to official outlets for several institutions, which are more often than not connected to the church in some capacity or at least to the Christian denomination.

In addition to being negative in sentiment and dismissive of LGBTQ+ rights (though superficially appearing to be 'merely' against *gender theory* and adoption by same-sex couples), the distinct features of user-generated communication is that it is linguistically sound and thus premeditated and reasoned, which is consistent with our findings that it is institutions that are keeping the echo chamber sealed through the incessant repetition of the same signifiers serving as umbrella terms.

Thus, we can confirm that social media and Twitter in particular serve as media on which new speech communities are being constructed, the members of which share common views, activities, and beliefs in a never-ending loop and with almost instant

feedback. We can therefore claim that Twitter serves as a medium for maintaining and reproducing shared ideology in the Slovenian cultural environment, which in this case is one of being anti-LGBTQ+ rights.

Acknowledgments

The work described in this paper was funded by the Slovenian Research Agency within the national research programmes 'Slovene Language – Basic, Contrastive, and Applied Studies' (P6-0215) and 'Digital Humanities: Resources, Tools and Methods' (P6-0436).

References

- Antić Gaber, M. 2012: Onkraj binarnosti in dihotomij: ženske študije in študiji spola v Sloveniji. Pp. 349–370 in Connell, R. (ed.). *Moškosti*. Ljubljana: Krtina.
- Baider, F. 2018. 'Go to Hell Fucking Faggots, May You Die!' Framing the LGBT Subject in Online Comments. *Lodz Papers in Pragmatics* 14 (1): 69–92, <https://doi.org/10.1515/lpp-2018-0004>.
- Baider, F., M. Kopytowska. 2018. Narrating Hostility, Challenging Hostile Narratives. *Lodz Papers in Pragmatics* 14 (1): 1–24, <https://doi.org/10.1515/lpp-2018-0001>.
- Bloomfield, L. 1984 (1933). *Language*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Coates, J. 2013. The Discursive Production of Everyday Heterosexualities. *Discourse & Society* 24 (5): 536–552.
- Colella, D. 2021. Femonationalism and Anti-gender Backlash: the Instrumental Use of Gender Equality in the Nationalist Discourse of the Fratelli d'Italia Party. *Gender & Development* 29 (2–3): 269–289, <https://doi.org/10.1080/13552074.2021.1978749>.
- Erjavec, T., N. Ljubešić, D. Fišer. 2018: Korpus slovenskih spletnih uporabniških vsebin Janes. (The Janes Corpus of Slovene User-Generated Content) Pp. 16–43 in Fišer, D. (ed.). *Viri, orodja in metode za analizo spletne slovenščine*. Ljubljana: Ljubljana University Press, Faculty of Arts.
- Evkoski B., A. Pelicon, I. Mozetič, N. Ljubešić, P. Kralj Novak. 2022. Retweet Communities Reveal the Main Sources of Hate Speech. *PLoS ONE* 17 (3): 1–22, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0265602>.
- Fišer, D., N. Ljubešić, T. Erjavec. 2018. The Janes Project: Language Resources and Tools for Slovene User Generated Content. *Language Resources & Evaluation* 54: 223–246, <https://doi.org/10.1007/s10579-018-9425-z>.
- Fishman, J. A. 1971. *Sociolinguistics*. Massachusetts: Newbury House.
- Garbagnoli, S. 2018. Italy as a Lighthouse: Anti-gender Protests between the 'Anthropological Question' and National Identity. Pp. 151–173 in Kuhar, R., D. Paternotte (eds.). *Anti Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. Lanham & New York: Rowman & Littlefield International.
- Gorjanc, V. 2019. Jezik(ost)ovna ideologija in jezikovna diskriminacija. (Language/

- Linguist Ideology and Discrimination) Pp. 281–290 in Požgaj-Hadži, V., M. Ljubešić, J. Zihlerl (eds.). *Ususret dijalogu: zbornik posvećen Mirjani Benjak*. Novigrad/Cittanova: Muzej – Museo Lapidarium; Pula: Filozofski fakultet, Sveučilište Jurja Dobrile; Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Gorjanc, V., D. Fišer. 2018. Twitter in razmerja moči: diskurzna analiza kampanj ob referendumu za izenačitev zakonskih zvez v Sloveniji. (Twitter and the Power Balance: A Discursive Analysis of Referendum Campaigns on Equal Marriage in Slovenia) *Slavistična revija* 66 (4): 473–495.
- Gorjanc, V., D. Fišer. 2020. Twitter Discourse on LGBTQ+ in Slovenia. Pp. 36–55 in Fišer, D., P. Smith (eds.). *The Dark Side of Digital Platforms: Linguistic Investigations of Socially Unacceptable Online Discourse Practices*. Ljubljana: University Press, Faculty of Arts.
- Gregis Estivalet, A., G. Dvoskin. 2021. Education, Sexuality and Anti-gender Movements in Latin America. *Gender a výzkum/Gender and Research* 22 (2): 28–44, <https://doi.org/10.13060/gav.2021.018>.
- Guazina, L., A. G. Guerreiro, E. Santos. 2021. A normalização da agenda anti-gênero de Jair Bolsonaro: uma análise dos jornais Folha de S. Paulo e Estado de São Paulo. (The Normalisation of Jair Bolsonaro's Anti-gender Agenda: An Analysis of the Newspapers Folha de S. Paulo and Estado de São Paulo) *Sur le journalisme, About journalism, Sobre jornalismo* 10 (1): 44–61, <https://doi.org/10.25200/SLJ.v10.n1.2021.453>.
- Hall, S. 1996. The West and the Rest: Discourse and Power. Pp. 184–228 in Hall, S., D. Held, D. Hubert, K. Thompson (eds.). *Modernity: An Introduction to Modern Societies*. Malden, MA: Blackwell.
- Hodžić, A., A. Štulhofer. 2018. Embryo, Teddy Bear-Centaur and the Constitution: Mobilizations against 'Gender Ideology' and Sexual Permissiveness in Croatia. Pp. 59–77 in R. Kuhar, D. Paternotte (eds.). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. Lanham & New York: Rowman & Littlefield International.
- Kern, B., B. Vičar. 2019. Jezik in transspolne identitete. (Language and Trans-gender Identities) *Slavistična revija* 67 (2): 413–422 (<https://srl.si/ojs/srl/article/view/2019-2-1-29>).
- Kováts, E. 2021. Anti-Gender Politics in East-Central Europe: Right-Wing Defiance to West-Eurocentrism. *GENDER – Zeitschrift für Geschlecht, Kultur und Gesellschaft* (1): 76–90, <https://doi.org/10.3224/gender.v13i1.06>.
- Kováts, E., M. Poim (eds.). 2015. *Gender as Symbolic Glue. The Position and Role of Conservative and Far Right Parties in the Anti-Gender Mobilisations in Europe*. Brussels: FEPS – Foundation for European Progressive Studies.
- Kozmik, V., Jeram, J. (eds.). 1995. *Neseksistična raba jezika*. (Non-sexist Language Use) Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.
- Krek, S. P. Gantar, Š. Arhar Holdt, V. Gorjanc, 2016. Nadgradnja korpusov Gigafida, Kres, ccGigafida in ccKres. (Upgrading the Corpora Gigafida, Kres, ccGigafida in ccKres) Pp. 200–203 in Erjavec, T., D. Fišer (eds.). *Zbornik konference Jezikovne tehnologije in digitalna humanistika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Krek, S., Š. Arhar Holdt, T. Erjavec, J. Čibej, A. Repar, P. Gantar, N. Ljubešić, I. Kosem, K. Dobrovoljc. 2020. Gigafida 2.0: the Reference Corpus of Written Standard Slovene. Pp. 3340–3345 in Calzolari, N. (ed.). *LREC 2020: Twelfth International Conference*

- on *Language Resources and Evaluation*. Paris: ELRA – European Language Resources Association.
- Kuhar, R. 2018. Changing Gender Several Times a Day: The Anti-Gender Movement in Slovenia. Pp. 215–232 in Kuhar, R., D. Paternotte (eds.). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. Lanham & New York: Rowman & Littlefield International.
- Kuhar, R., A. Zobec. 2017. The Anti-Gender Movement in Europe and the Educational Process in Public Schools. *G-E-P-S Journal* 7 (2): 29–46.
- Kuhar, R., D. Paternotte. 2018. *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. Lanham & New York: Rowman & Littlefield International.
- Labov, W. 1972. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- LaFave, N. 2016. Language Attitudes of Twitter Users Toward New York City English. Pp. 609–610 in Eder, M., J. Rybicki. *Digital Humanities 2016: Conference Abstracts*. Krakow, Jagiellonian University & Pedagogical University.
- Mayer, S., B. Sauer. 2018. 'Gender Ideology' in Austria: Coalitions around an Empty Signifier. Pp. 23–40 in Kuhar, R., D. Paternotte (eds.). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. Lanham & New York: Rowman & Littlefield International.
- Morgan, M. H. 2014. *Speech Communities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Motschenbacher, H. 2013. 'Now Everybody Can Wear a Skirt': Linguistic Constructions of Non-heteronormativity at Eurovision Song Contest Press Conferences. *Discourse & Society* 24 (5): 590–614.
- Onanuga, P. A. 2021. #ArewaAgainstLGBTQ Discourse: a Vent for Anti-Homonationalist Ideology in Nigerian Twittersphere? *African Identities*. Retrieved 15 November 2022 (<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14725843.2021.1964435>) <https://doi.org/10.1080/14725843.2021.1964435>.
- Popič, D., D. Fišer. 2017. Fear and Loathing on Twitter: Attitudes towards Language. Pp. 61–64 in *Proceedings of the 5th Conference on CMC and Social Media Corpora for the Humanities (cmccorpora 17)*, Eurac Research, Italy.
- Popič, D., V. Gorjanc. (2018). Challenges of Adopting Gender-Inclusive Language in Slovene. *Suvremena lingvistika* 44 (86): 329–350, <https://doi.org/10.22210/suvlin.2018.086.07>.
- Stambolis-Ruhstorfer, M., J. Tricou. 2018. Resisting 'Gender Theory' in France: A Fulcrum for Religious Action in a Secular Society. Pp. 79–98 in Kuhar, R., D. Paternotte (eds.). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. Lanham & New York: Rowman & Littlefield International.
- Vida, B. 2019. New Waves of Anti-Sexual and Reproductive Health and Rights Strategies in the European Union: The Anti-Gender Discourse in Hungary. *Sexual and Reproductive Health Matters* 27 (2): 13–16, <https://doi.org/10.1080/26410397.2019.1610281>.
- Žuk, P., P. Žuk. 2020. 'Murderers of the Unborn' and 'Sexual Degenerates': Analysis of the 'Anti-Gender' Discourse of the Catholic Church and the Nationalist Right in Poland. *Critical Discourse Studies* 17 (5): 566–588, <https://doi.org/10.1080/17405904.2019.1676808>.

- © BY-NC Damjan Popič, Vojko Goranz, 2022.
© BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022.

Damjan Popič, PhD, is Assistant Professor of Translation Studies at the Department of Translation, Faculty of Arts, University of Ljubljana. His research interests lie primarily in the crossroads between linguistics and technology, and how one can be informed by the other. He deals mostly with corpus linguistics, language technology, and sociolinguistics. Recently, he has been exceedingly involved in the construction of language technologies and making them openly available. Contact e-mail: damjan.popic@ff.uni-lj.si.

Vojko Gorjanc, PhD, is Professor of Slovene Studies at the Department of Translation, Faculty of Arts, University of Ljubljana. His main focuses in teaching and research are sociolinguistics, gender studies, critical discourse analysis, and corpus linguistics. Recently, he has been increasingly involved in digital linguistics and digital humanities. Contact e-mail: vojko.gorjanc@ff.uni-lj.si.

Gender-Inclusive Language and Anti-Discriminatory Language Policy

Martin Stegu

Scheller-Boltz, D. / Reuther, T. (eds.). 2019. *Language Policies in the Light of Antidiscrimination and Political Correctness. Special Issue*. Wiener Slawistischer Almanach 84.

In 2018, while working at the Vienna University of Economics and Business (WU), Dennis Scheller-Boltz organised the international symposium 'Language Policies in the Light of Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavic Languages', the contributions to which have now been published in a special issue of the *Wiener Slawistischer Almanach* (volume 84), edited by Scheller-Boltz and Tilmann Reuther.

The special issue comprises 18 articles as well as a short preface by Scheller-Boltz; it also contains three independent articles, which will not be discussed in this review. The articles are mostly in English, with two in German, two in Polish, and one in Russian.

In the German-speaking world, Dennis Scheller-Boltz is well known for his research in gender and queer linguistics with a special focus on Slavic languages and countries. Thus, it is no surprise that this volume also focuses on the gender aspects and the use of gender-inclusive language in various Slavic languages. It may have been helpful if this specific orientation had been mentioned in the title, which, in my opinion, is a little too broad and might arouse false expectations in potential readers.

All 18 contributions address aspects of gender and sexuality (although one does so only in passing), and 10 are concerned with gender-inclusive language in various Slavic languages. A central role in the individual contributions is played by Polish (6), Czech (4), Slovak (3), Ukrainian (2), Slovenian, Russian, and Serbian (1 each). Other Slavic and non-Slavic languages are mentioned as well, especially in Scheller-Boltz's introductory article (after the aforementioned preface), which, in addition to basic considerations, also provides a general overview for many of these languages. Croatian is referred to several times, including in the article on Serbian, which presents a historical overview of the situation of 'Serbo-Croatian' up to the disintegration of Yugoslavia. While, in terms of the South Slavic area, neither Bulgarian nor Macedonian is represented, this does not diminish the fact that the volume offers a very comprehensive overview of the situation relating to gender and language(s) in Slavic countries.

Scheller-Boltz points out early on (p. 9) that the anti-discrimination and anti-sexism discourse – referring primarily to discussions concerning gender-inclusive language use – is much more advanced in many Western countries than in the Slavic countries. Nevertheless, the general discussion has also reached the Slavic countries – at the very least, a number of dedicated linguists have taken a closer interest in the topic. Many of these linguists have either contributed to this special issue themselves or are referred to in the contributions.

In any case, the special issue can enrich any reader's understanding on at least four levels: (1) The contributions provide new ideas for any discussion of the topic, including beyond the specific Slavic contexts. (2) They present concrete research activities on gender and discrimination in Slavic countries. (3) They discuss concrete linguistic possibilities or problems regarding gender-inclusive language in various Slavic languages (for example, compared to languages with different morphological structures, such as English and German). (4) They inform the reader about the prevailing academic and folk attitudes on these issues in Slavic countries. It is especially important to distinguish between points 3 and 4 because structural arguments are often used – especially by conservative linguists – to justify or obfuscate more fundamentally negative attitudes towards gender-inclusive language as such. (These arguments include: 'Our language makes it structurally difficult or impossible to achieve gender-inclusive communication'; 'In our language, the generic masculine is the only possible gender-neutral form', etc.)

Let us now turn to the individual articles: The first contribution, as already mentioned, is by Dennis Scheller-Boltz. It is not, as is often the case, merely an overview of the contributions that follow. It basically constitutes an independent article – and one that is very rich in content at that. At the same time, this editorial, which mentions many of the scholars represented in the special issue itself, only barely refers to these contributions – for example, by summarising and comparing them. The section headings in the editorial once again draw on the rather general terms that make up the title of the conference and the anthology, but the article itself, like the entire special issue, focuses strongly on gender-inclusive language. Additionally, the structure of these sections could perhaps have been made a little clearer – for example, by using numbers (2., 2.1., etc.). Interestingly, according to Scheller-Boltz, Croatian and Slovenian are the most progressive languages in terms of anti-discrimination; Polish and Serbian are currently undergoing a 'paradigm shift'; and there has been little research on Belarusian, Bosnian, Bulgarian, or Ukrainian. The editorial ends with a particularly rich bibliography.

Scheller-Boltz's article is followed by three contributions of a relatively general nature. First, Heiko Motschenbacher offers an overview of 'Methods in Language, Gender and Sexuality Studies'. Motschenbacher is an English studies scholar and one

of the best-known gender and queer linguists internationally. His article gives a methodological overview of linguistic gender and sexuality research. His schematic comparison and mutual demarcation of feminist linguistics, lavender linguistics, discursive gender linguistics and queer linguistics (p. 44) is particularly interesting, though certainly not definitive. Owing to its general orientation, the article seems a little out of place in the volume (and does not contain any Slavic references). Nevertheless, it is a very special theoretical treat and should be compulsory reading for all linguists working on gender and language.

The next contribution, by Kinga Koźmińska, bears the very (or perhaps overly?) general title 'Language and Ideology'. Given that discussions about gender-inclusive language are, without a doubt, always 'ideological' and the term 'language ideology' has come to be widely used over the past few decades, one might approach this contribution with high expectations. However, while it contains some interesting details, I found neither its general nor its gender-specific part to be particularly convincing or innovative. (I would like to pose a basic question for all researchers working on language ideology here: Which ideologies are actually being examined: only laypeople's or linguists' as well? Or are the latter seen as 'free of ideology' or as only ever potentially having 'better' ideologies to offer than non-linguists?)

In the fourth contribution, the Ukrainian linguist Oksana Havryliv, who works in Vienna, examines 'aspects of linguistic violence'. The contribution focuses on the mutual relationship between linguistic and non-linguistic violence and between violence and aggression.¹ The article discusses questions such as whether unintended violence or violence that is not perceived as such is violence at all; whether only speech acts can be violent or whether language elements (such as swear words, slurs, etc.) contain violence regardless of their current use; what role ironic speech acts can play in this, and much more. Gender aspects are only addressed in passing – such as 'violence via non-mention' (see the discussion about including women in national anthems) or the special role of women's use of taboo words (see the 'mat' phenomenon in Russian). All in all, the article is rich and easy to read, with examples especially from the Ukrainian context. While its focus differs from that of the other texts, there are undoubtedly also many points that connect it to the theme of the entire issue.

Since the introduction of a very conservative and restrictive abortion law in Poland a few years ago, the country has seen numerous women's protests. In her contribution 'Polka walcząca! The Language of Women's Demonstrations and the Discussion about Political Correctness', Magdalena Steciąg describes and analyses the different types

¹ It is a cruel irony of fate that these lines are being written just at the beginning of the Russian military invasion of Ukraine, where the bombs and other weapons are naturally much more violent than the discourses of war on the level of language.

of slogans that are found on women's placards at these protests. These slogans often contain intertextual allusions and puns (e.g. – translated into English – the title of the national anthem 'Poland is not yet lost' is transformed into 'The Polish woman is not yet lost'), as well as self-ironic statements that may themselves not always be 'politically correct' – a fact the author is critical of (because women have been advocating for a new 'equality discourse' to overcome the general androcentrism that has been common to now).

Lujza Urbancová ('Feminist Impulses in Slovak Linguistics') points out that Slovak linguistics is, in part, still close to the Czech linguistic tradition. The Prague School in particular positioned the opposition between marked and unmarked forms as central, and this was and still is used as a justification for the generic masculine: 'The unmarked masculine can represent or replace the marked feminine.' Alongside a discussion of very conservative opinions, the article traces the evolution from an originally very binary to a more differentiated gender-oriented linguistics, which has also led to efforts for gender-sensitive or – as she prefers to call it – gender-balanced language. In Slovakia, so-called 'xenolinguistics' (a term that seems somewhat problematic to the reviewer) also plays a role in this discussion (p. 135).

This is followed by the contribution by Alla Arkhanhelska, Marianne Dilai, and Olena Levchenko: 'Linguistic Research on Gender in Ukraine'. The extensive bibliography alone indicates the amount of intense work on gender linguistic topics that has been done in Ukraine. The article discusses various aspects of the overarching topic, first in relation to the language system (grammar, lexicon, and especially phraseology), then in relation to communicative behaviour. Almost all levels of language have already been examined in relation to gender, except possibly phonetics (p. 152). Special emphasis is placed on text-discourse-oriented topics, especially business discourse (also p. 152). Non-verbal communication and gender aspects in literary texts are also addressed (p. 154), as are methodological questions and the metalanguage of linguistic gender studies (p. 156). The authors also emphasise how gender linguistic research, once influenced primarily by Western experiences, has increasingly addressed the concrete historical, political, and social situation in Ukraine.

Jelena Filipović and Ana Kuzmanović Jovanović ('Serbian Gender Linguistics') point out that in communist Yugoslavia the generic masculine was very much promoted as a (supposedly) neutral form and as an expression of equality, an argument that is still put forward again and again in Western and Slavic countries alike. Overall, somewhat patriarchal structures still prevail in Serbia today, and patriarchal attitudes are further supplemented by linguistic arguments such as the claim that gender-inclusive expressions are difficult to produce in Serbian for formal reasons alone. In the Yugoslavian era, within what was then called 'Serbo-Croatian', Croatian (such as the Zagreb variant) was somewhat more progressive than Serbian regarding the use

of specific feminine forms for agent nouns. Nowadays, however, there are numerous works in Serbia that draw on feminist influences (in critical discourse analysis, critical sociolinguistics, narratology, etc.), which are presented in this article. Since the Serbian government is also increasingly working on initiatives for gender mainstreaming, the authors express the hope that these developments will lead to more gender-inclusive language and that the patriarchal structures mentioned above will gradually dissolve.

The special issue then contains a second contribution by Lujza Urbancová, 'Slovak: Gender-Balanced and Gender-Neutral'. The order in which the contributions are presented can be explained by the fact that overviews of the situation in the various countries are followed by articles that focus on specific linguistic questions in a narrower sense. In her contribution, Urbancová draws on numerous examples to show how feminisation and neutralisation are dealt with in Slovak and what kinds of attitudes exist towards gender-balanced language (GBL) and gender-neutral language (GNL). She distinguishes between the 'users' of GNL, the 'declarers' of GNL (which I might instead call 'disclaimer users'), and the 'preservers of traditional language with generic masculine'. In her opinion, gender-inclusive language will not become established through official declarations from above. Instead, she argues that dissemination in schools and the media will mean that increasingly more people will start using it, which will gradually lead to a new standardisation.

The next contribution, 'Slovak Pride and Prejudice in Gender-Related Issues' by Marilena Felicia Luța, left the reviewer somewhat perplexed. The author analyses fixed expressions in Slovak – partly from a gender perspective – drawn from a single Slovak dictionary of phraseology, without providing a definition of her 'leitmotif' of pride and prejudice for this context. The article begins with 'General considerations on the grammatical gender in Slovak', which appears utterly out of place in this contribution. In fact, one gets the impression that the author was asked to include such a section after the fact, so that the contribution would fit better into the overall concept of the volume. Even if the contribution contains some interesting observations, it is not very convincing overall, especially from a theoretical perspective. For example, it contains assertions such as 'The Slovaks are friendly', which are inappropriate for a scholarly essay: 'On the other hand, the Slovaks are friendly and tend to tolerate and to accept others easily, they call themselves *holubí národ* [sic; 'the dove nation'; it should be 'holubičí', MSt.] as they consider themselves to be peace-loving, tolerant and hospitable' (p. 222).

Jana Valdová, the author of the next contribution, 'Masculine Generics in Czech', has been campaigning for gender-inclusive language in Czech for many years and offers a clear and concise summary of recent Czech discussions of this topic. The article by Vít Kolek and Dennis Scheller-Boltz, 'The Use and Perception of Masculine Generics

in Czech, German, and Polish: A Cognitive Study', draws on several studies that prove that even grammatically masculine forms intended as 'generic' or 'neutral' are often associated with the male sex/gender. The authors find differences between singular and plural forms, differences related to the semantics of these nouns ('film director' carries different associations from 'hairstylist'), differences related to whether the subjects assessing these gender associations are men or women, and finally differences between linguistic-cultural environments. For example, it appears that the generic masculine is avoided more often in German than in Czech.

The next contribution is Irena Masojć's '(A)Symetria żeńskich i męskich form adresatywnych w polskim dyskursie medialnym na Litwie' (The (a)symmetry of feminine and masculine forms of address in Polish media discourse in Lithuania). Here, TV discussion programmes are analysed in regard to whether women participants – usually already a minority on such programmes – are addressed differently than men (i.e. with or without 'pani'/'Ms', with or without a title, with 'Ms + surname', or with first name + surname). The result is not surprising: men are usually addressed more 'politely' and more formally than women – with an additional difference lying in whether they are addressed by a moderator or another participant. Notably, the research is based on data from Lithuania drawn from a programme for the Polish minority who live there. The form of address 'first name + surname' may be more common in Lithuania than in Poland because of the somewhat less formal Lithuanian rules of address.

The contribution by Kristina Rutkovska, 'Żeńskie nazwy osobowe w warunkach wielojęzyczności i wielokulturowości: ujęcie etnolingwistyczne' (Women's personal names in multilingual and multicultural conditions: an ethnolinguistic approach), also draws on the context of the Polish minority in Lithuania. Rutkovska finds that even when Polish has already been abandoned as a colloquial language, the feminine form of a personal name (or the use of a double form, e.g. *Molisowa* – *Molienė*, p. 275) is often retained to express a connection with one's own history or one's position in the borderland.

Saška Štumberger's contribution is titled 'Personal Designations for Women in Slovenian Texts'. The theoretical underpinnings of her overview of this subject derive mainly from the work of Ursula Doleschal, who works in Klagenfurt / Celovec (Carinthia, Austria). Štumberger begins by describing a number of phenomena that are well-known by now because they apply to many other languages as well, such as the fact that grammatical gender and biological sex cannot be equated in Slovenian (p. 279). However, her critical remarks on the partial introduction of the generic feminine at the University of Ljubljana are very interesting. On the one hand, this regulation is not followed consistently in all texts, and, on the other hand, it sometimes creates new problems for comprehension as it is not always clear whether, for example, regulations refer only to women or to persons of any gender.

Alla V. Kirilina's contribution, 'Современные тенденции развития русского лексикона в сфере обозначения лиц женского пола и видов сексуальности' (Current trends in the Russian lexicon in the field of denoting female persons and types of sexuality'), provides a comprehensive overview of the specific features and recent developments in the use of not only gender-related but also sexuality-related language in the particular conditions of post-Soviet Russia. In this context, we can observe both a renaissance of patriarchal gender models and the adoption of the 'new' plural gender concepts that are becoming more and more widespread globally. Other points of interest are the frequent discussions about same-sex marriage, trans people, etc., where the media mostly report on developments abroad (in the context of which legal restrictions on information distribution, which have been in place for several years 'for the protection of children', do not apply directly).² The article contains a great deal of other interesting data, some of them corpus-based, which cannot be reported here in full for reasons of space.

Vít Kolek also provides a second contribution to this volume, titled 'Options for Labelling Non-heteronormative People: a German-Czech Comparison'. The author proceeds from the observation that several versions of gender-inclusive language do not overcome binary gender models (such as using both masculine and feminine forms or the German 'Binnen-I'). For non-heteronormative gender identities, so-called 'neutralisation' is an obvious solution, but other typographic solutions are presented as well (the asterisk, the underscore, etc.), complementing previous overviews presented by other linguists. Kolek refers to Slovenian to debunk the common claim that these typographic solutions cannot (easily) be employed successfully in a language such as Czech (p. 311). Slovenian is closely related to Czech and provides a context where the underscore has become relatively established. Interestingly, the speed of developments in this area is made apparent by two points on which the article could be considered outdated. First, the colon, which has been booming in German for some time (e.g. Freund:innen), is not mentioned at all, and second, the phonetic transposition of various characters by the glottal stop, which Kolek seems somewhat sceptical about (p. 311), has come to be used regularly by some news presenters on Austrian television.

Sorin Paliga poses a very interesting question in his article: 'Should *pani Nováčková* Be Translated as *Mrs Nováčková* or *Mrs Nováček*?' These feminine forms of names, which are common in some Slavic languages (and sometimes also applied to foreign names, e.g. Merkelová), are a linguistic phenomenon that even non-Slavists and non-linguists notice readily. Interestingly, recent laws in the Czech Republic now also allow

² In the meantime, new legal regulations are apparently being prepared that will restrict information on LBTIQA+ issues even more,

Czech women to not use this feminine form and to keep the (neutral? masculine?) – for example, ‘Nováček’. Paliga’s contribution is pleasant to read and provides many examples, including ones drawn from translation practice and from other languages (such as Lithuanian). However, the article is more anecdotal and essayistic in character, and a more systematic examination of the topic in the future will be important.

Overall, the special issue is an important reference work for anyone interested in gender linguistics, gender-inclusive language, and, to some extent, queer linguistics both within and beyond Slavic studies. I have already pointed out the somewhat unfortunate choice of title, which might lead to the volume being overlooked by researchers interested specifically in gender linguistics. The book may be a little difficult to access in places for non-Slavists (and Slavists who do not understand all Slavic languages equally well) because some longer passages, especially examples and quotations, are rendered in Slavic languages and quoted without a translation, even in contributions otherwise written in German or English – an editorial decision in which spatial considerations probably played a role.

It appears that the *Wiener Slawistischer Almanach* does not usually include abstracts with the articles (possibly also in languages other than the language of the article itself). Doing so has become a widespread practice in academic journals and would offer interested readers a better first orientation (and also make the writing of reviews somewhat easier).

There are a few typos and similar minor errors in the volume: for example, the superfluous hyphen in ‘Dole-schal’ (p. 280); ‘Koffhoff’ instead of ‘Kotthoff’ (p. 312); ‘the following table shows ...’ (p. 237) – even though the table had been moved further up for formatting reasons and was no longer ‘following’; ‘či’ not translated into English as ‘or’ (‘as in *Studierx, Doktox či Angestelltx*’, p. 307). However, these are minor issues, and despite my occasional critical remarks, I hope that this volume will make its way into the hands of many readers.

Intersectional and Multispecies Approaches to Climate Action

Dagmar Lorenz-Meyer and Josephine Taylor

‘Climate Action: Transforming Infrastructure, Cultivating Attentiveness, Practicing Solidarity’ – a special issue of the journal *Sociální studia* 19 (1/2022).

When we were writing our editorial introduction to ‘Climate Action: Transforming Infrastructure, Cultivating Attentiveness, Practicing Solidarity’, a special issue of the journal *Sociální studia*, in July 2022, Zoe, the first named heatwave of unprecedented temperatures was cascading across Europe. With train tracks on fire in the UK, the Mediterranean affected by underwater ‘burning’, and wildfires raging from Poland to Portugal, where over 1000 people died from heat-related causes, the urgency to address ‘today’s disastrous state of affairs’ (Moore 2016: 78) was intensely felt in the northern hemisphere. Zhong (2022: 17) has suggested that ‘heat is climate change at its most devastatingly intimate, ravaging not just landscapes and ecosystems and infrastructure, but the depth of individual human bodies’. And while many are concerned about heat deaths among the old, those living with disabilities, or working outside, Khullar (2022) reminds us that this year’s spring heatwave in India, where half of the population works outdoors and lacks reliable electricity for cooling, was already the hottest on record with landfills igniting and overheated birds falling from the sky.

In her keynote address to the conference *Climate Justice, Technoecologies, and Alternative Energy Futures*, out of which this special issue emerged, Sheena Wilson (2019: 3) proposed that ‘energy transition provides one of the most important material realities around which to organize climate justice action on the ground’. Based on research and activism with/in the Czech climate movement, Michaela Pixová, another conference participant, and Véronique Nebeská (2022: 134) observed that while the movement is ‘overwhelmingly represented by women, the voices of men and technocratic discourses continue to be the loudest and lead the debate’. They argue that climate justice ‘will only be truly intersectional if we stop framing the climate crisis in a “masculine” way, as a technical and scientific problem that can be solved with the help of innovation and market-based instruments’ (p. 127). And Meike Spitzner (2021) emphasised that a gender impact assessment is now obligatory in national action plans for climate change mitigation across the European Union. Taking the example of German transport infrastructure,

Spitzner showed how androcentric climate and transport policies can exacerbate gender inequalities. Conversely, when policy is gender-responsive and takes account of the care economy, it can strengthen gender equality and help countries meet sustainable climate targets.

These approaches to activism and policy making fall within the tradition of feminist, Black, and Indigenous scholarship that questions a pervasive nature-culture divide and suggests that contending with the climate crisis is an intersectional process that must address the infrastructures of violent resource extraction, as well as the racialised and gender-based violence that haunts the current trajectory of the climate emergency. As geographer Kathryn Yusoff makes clear, the end of the world or the apocalypse, is not something that is yet to come; 'other worlds have long since been surviving their enforced apocalypses of subjective deformations and ecological deaths raised in the context of colonialism and slavery and in the ongoing presents of settler colonialism and anti-blackness' (Yusoff 2019: 2). To reckon with contemporary conditions and reconceive the future, climate action must tackle head-on what Gómez-Barris (2017: 5) terms 'the extractive view'. This view 'refers to state and corporate logics that map territories as commodities rather than perceive the proliferation of life and activities that make up the human and nonhuman planetary' (p. 133); an opposition of nature and humanity conceived as 'ecologies without humans and human relations without ecologies' (Moore 2016: 78), which excluded Indigenous peoples and most women, as well as Slavs, Jews, and Roma from the remit of humanity, and enabled the 'appropriating the unpaid work of human and extra-human natures' (p. 92).

Moore (2016) finds this extractive view also in Central Europe, where fifteenth-century innovations in mining and metallurgy supplied the silver, iron, and copper for the emergent capitalist order. Whereas felled trees initially fuelled the smelting of metals in Europe, the oil of relentlessly hunted whales and now extinct Caribbean monk seals lubricated the machinery for processing sugar cane in the plantation economies of the Americas. Alexis Gumbs (2020) attends to the intersections of black feminist thought, climate crisis, and multispecies relations in an ongoing colonial encounter. Thinking through connections of enslaved Africans who lived and died on slave ships and marine mammals, Gumbs points to the converging histories between nineteenth-century whaling and present offshore oil drilling that continues to threaten 'bowhead whales [that] have breathed so much history and outlived it too' (p. 47).

Joining Gumbs' quest for realising new forms of decolonial and multispecies alliances, the special issue 'Climate Action' contributes to engendering modes of analysis and resistance to the 'extractive view' and realise energy transition and climate justice. Bringing together research from the Czech Republic and studies

from Canada and the UK, the collection scrutinises food and energy infrastructure, explores the rising climate movement and its ethics of care, attends to ecologies of vulnerability, and discovers the potentials of transversal solidarity and a sustainable commons. It shows how social scientific research can be productively inflected by the energy and environmental humanities, feminist theories of body and affect, new materialism, and animal studies.

The contributions address climate action across three crosscutting analytical foci that offer paths to transformation, resistance, and transversal alliances in the climate emergency. First, they reveal the different modalities of 'transforming infrastructure' from industrial monocultures and automobility to climate camps and solar energy. Arnošt Novák (2022), for example, examines how climate activists collectively synchronise their bodies in blocking fossil fuel infrastructure in ways that not only disrupt it but in prefigurative politics generate new affects and practices of sustainable living. Offering the recursive practice of 'deep energy literacy' Wilson (2022) analyses the 'glitches' in infrastructural decision making in Canada, suggesting that Indigenous land claims, climate targets, and biodiversity need to be addressed together in the siting of solar energy. Learning from failure re-routes existing procedures towards a slowed down and 'staggered' form of decision making for decolonial energy futures.

Second, the articles suggest ways of 'cultivating attentiveness' to the small 'cracks' in infrastructural articulation, peripheral spaces and margins, and the refusal to cooperate in plantation regimes without reifying or romanticising them. Josephine Taylor (2022), for example, attends to fossil fuel's unacknowledged role in animal deaths by drawing connections between different responses to roadkill. Staying with experiences of discomfort, disgust and revulsion are, for Taylor, a way of not only registering nonhuman exploitation and violence, but of resisting it and configuring new forms of co-existence that open the possibility for a non-anthropocentric ethics of mutual bodily vulnerability and creaturely fellowship, linking to the broader movement of climate justice. Cultivating attentiveness is a way of reconfiguring hopeful horizons amidst scenes of environmental ruin and climate emergency that do not deny or diminish irreparable losses.

Third, the contributors activate practices and configurations of solidarity, while remaining mindful that solidarity is both necessary and 'an uneasy, reserved, and unsettled matter that neither reconciles present grievances nor forecloses future conflict' (Tuck, Wang 2012: 3). Bob Kuřík (2022), for example, finds multispecies resistance to industrial farming in the unruly agencies of disobedient cows and mutated pests that enable more-than-human alliances. Like Kuřík, Dagmar Lorenz-Meyer examines what is typically left out or 'disarticulated' from infrastructural arrangements

but that can be seen as a productive limit and pointer for infrastructural re-articulation. Locating the possibilities for commoning photovoltaics in housing estates through practices of ‘wasting’ solar-generated electricity highlights the tensions and even violence *within* solidarity, as does the necessity of violent disturbance events to sustain multispecies refuges in solar plantations.

By distilling the modalities of infrastructural transformation, cultivating modes of attentiveness, and tracing non-innocent forms of solidarity and care, ‘Climate Action’ presents some alternatives to endless capital accumulation that are already emerging in the form of vulnerable collaboration, creaturely fellowship, and ‘non-masterful politics’ (Singh 2018: 15). That radical change is possible became strikingly evident when some of the smallest microbes – coronaviruses – temporarily brought much of the fossil-fuelled transportation and consumption infrastructure to a halt in 2020, which was accompanied by a measurable reduction of CO2 emissions. With the Russian war on Ukraine in its ninth month, ending European reliance on Russian fossil fuels has become a key priority in 2022. To what extent the REPowerEU initiative will contribute to a just energy transition, as climate justice organisations are advocating, remains to be seen. The contributors to Climate Action articulate spaces of hope in the wake of environmental ruin and the climate emergency, while exploring the forces of violence and solidarity that happen in and as the act of working towards a just energy transition.

References

- Gómez-Barris, M. 2017. *The Extractive Zone: Social Ecologies and Decolonial Perspectives*. Durham, NC: Duke University Press.
- Gumbs, A. P. 2020. *Undrowned: Black Feminist Lessons from Marine Mammals*. Chico, CA: AK Press.
- Khullar, D. 2022. Living Through India’s Next-Level Heat Wave. *The New Yorker* 25.7.2022.
- Kuřík, B. 2022. Towards an Anthropology of More-Than-Human Resistance: New Challenges for Noticing Conflicts in the Plantationocene. *Sociální studia* 19 (1): 55–72.
- Lorenz-Meyer, D. 2022. Technoecologies of Solar Commoning: Activating the Immanent Potentials of Solar Infrastructure, Practices and Affect. *Sociální studia* 19 (1): 91–110.
- Moore, J. W. 2016. The Rise of Cheap Nature. Pp. 78–115 in Moore, J. W. (ed.). *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History and the Crisis of Capitalism*. Oakland, CA: PM Press.
- Novák, A. 2022. Bodies in Action: Corporeal Enactments of Political Activism in the Czech Climate Movement *Sociální studia* 19 (1): 13–28.
- Pixová, M., V. A. Nebeská. 2022. *Budoucnost je feministická: Gender a intersectionalita*

- v českém klimatickém hnutí. (The future is feminist: gender and intersectionality in the Czech climate movement). Prague: Heinrich Böll Stiftung.
- Singh, J. 2018. *Unthinking Mastery: Dehumanism and Decolonial Entanglements*. Durham, NC: Duke University.
- Spitzner, M. 2021. Für emanzipative Suffizienz-Perspektiven: Green New Deal statt nachhaltiger Bewältigung der Versorgungsökonomie-Krise und Verkehrsvermeidung? *PROKLA: Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft* 51 (1): 95–114.
- Taylor, J. 2022. Roadkill Encounters and Affective Solidarity: Exploring Multispecies Fellowship through Disgust, Pain, and Mourning. *Sociální studia* 19 (1): 73–89.
- Tuck, E., K. W. Yang. 2012. Decolonialization is not a Metaphor. *Decolonialization: Indigeneity, Education & Society* 1 (1): 1–40.
- Wilson, S. 2019. Hacking the Techno-Transition: Feminist Futures and Expanded Technoecologies. Keynote presentation at the conference *Climate Justice, Technoecologies and Alternative Energy Futures*, Prague 23–24 September 2019.
- Wilson, S. 2022. Hacking the Techno-Transition: The Possibilities of Deep Energy Literacy. *Sociální studia* 19 (1): 29–53.
- Yusoff, K. 2019. Geological Realism: On the Beach of Geologic Time. *Social Text* 37 (1): 1–26.
- Zhong, R. 2022. How Extreme Heat Kills, Sickens, Strains and Ages Us. *The New York Times*, 14 June. Retrieved 21/11/2022 (<https://www.nytimes.com/2022/06/13/climate/extreme-heat-wave-health.html>).

Transnational Feminist Solidarity with Ukraine for Sustainable, Inclusive and Fair Post-War Reconstruction

Olga Gheorghiev

Ukraine's post-war future is a central topic in political discussions at the national and international levels. Russia's war against Ukraine has not only given rise to millions of refugees and internally displaced persons, it has also drastically affected Ukraine's economy and infrastructure, leading to a record yearly drop in GDP, paralysing industry, and producing a sharp rise in unemployment. The war has also disproportionately affected women, who together with the children and elderly in their care, account for over 90% of refugees.

Visions of the country's path to reconstruction vary in their scope and priorities, and often reflect the conflicting interests of the stakeholders involved. Regardless

of the plan and narrative that will guide the country's reconstruction process, it has become clear that it is Ukrainian workers who will shoulder the cost. At the same time, given the current pressures for the further liberalisation of the labour market and cuts in employment protection, the position of Ukrainian women in the labour market will likely become increasingly vulnerable and precarious. The extent to which visions of Ukraine's path to reconstruction will reflect the interests of Ukrainian workers, and women in particular, will depend on the extent of their participation in the debates shaping the plans for Ukraine's future and on the extent to which their voices are heard and recognised.

The Gender Expert Chamber in the Czech Republic, in collaboration with the Czech Academy of Science, organised a panel debate on 'Transnational Feminist Solidarity with Ukraine's Recovery and Resistance'. The panel consisted of Ukrainian sociologist and political activist Oxana Dutchak, researcher and Women's International League for Peace and Freedom activist Nina Potarska, journalist and Voxpot editor-in-chief Vojtěch Boháč, and Eva Čech Valentová from the Czech Association for Integration and Migration. Moderated by Míla O'Sullivan from the Institute for International Relations, this discussion provided an important opportunity to amplify the voices of and learn from representatives of Ukrainian civil society on the topics of current resistance efforts and visions for post-war reconstruction.

The question of transnational solidarity is particularly topical given that international reactions – those originating in Western leftist circles in particular – have not always been grounded in a thorough understanding of feminist and workers' struggles in Ukraine. In March 2022, a number of Western feminists signed a manifesto that condemned supporting Ukraine with military equipment and called for immediate demilitarisation as a way to achieve peace and security in the region. This poor understanding of the historical circumstances and current reality in the region was highlighted in a response initiated by Ukrainian feminists called 'The Right to Resist. A Feminist Manifesto'. The authors, which included panellist Oksana Dutchak, called out the ignorance of those who engage in 'abstract geopolitical analyses' and fail to recognise Ukraine's right to resist imperialist aggression and 'women's right to independently determine their needs, political goals, and strategies for achieving them'. As part of the panel discussion, Dutchak articulated a number of issues that the war brought forward and that both the Ukrainian and Western Left could and should engage with collectively. First, the wave of Ukrainian refugees in Europe and the barriers they face in their migration journeys once again raised the question of European border regimes. The crisis uncovered double standards, racial discrimination, and preferential treatment of certain groups of refugees, as well as systemic barriers that Ukrainian refugees, the majority of whom are women with children, encounter in their attempts to integrate into European labour markets.

Next, the war calls for the establishment of a new, sustainable security system in the region able to guarantee peace and stability for the countries on Europe's eastern periphery. Ukraine's experience points to the vulnerability of neutral states and to the urgent need to construct a security system that is effective, stable, fair, and able to safeguard against further imperialist escalation. Any critiques against NATO and similar blocs also need to take into account the interests of small states, for whom defensive alliances are existentially critical. Effective defensive alliances should be accompanied by a push for global disarmament, as well as multilateral and broad treaties for the reduction of strategic arms. Finally, activists and experts in Ukraine make a strong case for the cancellation of the country's external debt. Ukraine's economic downturn resulting from the Russian invasion occurs against the backdrop of increasing debt obligations, in particular to international financial organisations and institutions such as the World Bank (WB), the International Monetary Fund (IMF), and the European Commission (EC). As pointed out by the panellists, the colossal amount of external debt is a serious concern. Signals about Ukraine's inability to account for its growing debt while complying with the IMF's terms and conditions were evident even before the start of the full-scale invasion. In this context, the WB has argued that 'good governance' is crucial for a state at war that continues to receive financial support in the form of loans. In other words, financial institutions expect significant national support for 'a prosperous market economy' by primarily protecting private businesses and stabilising macroeconomic parameters. The first priority of the WB's approach is 'solving the problems of inflation and macro-financial stability', followed by 'restoring the ability of private business to return to normal functioning'. Therefore, the crucial aspect that remains left out is the health, care, safety, and material needs of the Ukrainian people. The WB also argues that plans for reconstruction can 'provide an opportunity to think differently about social services... the reconstruction of institutions that provide social services must be aimed at a new model of care that is no longer primarily institutional (e.g. orphanages, nursing homes, facilities for people with disabilities), but focused on home and community care'. In other words, this approach relies on a transfer of responsibilities for social support and care to individuals themselves and their families, signalling, once again, that the social burden will mostly impact and be borne by women.

While this is a significant blow to efforts towards gender equality in Ukraine, the precarious and vulnerable situation of Ukrainian women in the labour market, in the informal economy, and in relation to their social responsibilities is not a new topic. As the 'Right to Resist' manifesto underscores, 'Ukrainian feminists were struggling against systemic discrimination, patriarchy, racism, and capitalist exploitation long before the present moment'. As Nina Potarska from the Women's International League for Peace and Freedom pointed out during the discussion, the urgent demand

for humanitarian aid has drawn attention and resources away from efforts towards both gender equality and improved support for social rights.

Forced to escape war zones and often to leave the country entirely, Ukrainian women have encountered additional barriers related to housing, social infrastructure, stable income, medical services, and reproductive rights (particularly when it comes to access to contraception and abortion). Many of them have also found themselves at risk of being forced into sex trafficking. Problematic access to social services such as schools and kindergartens has increased the burden on women caring for their children, as well as disabled or elderly family or community members. These responsibilities have moreover hindered women's capacity to integrate into the labour market. Potarska also drew attention to the situation of women in occupied territories, who are trapped between the need to survive in circumstances imposed by occupying forces and potential accusations of collaboration by Ukrainian authorities. This would typically concern teachers, doctors, and other working women forced to come up with survival strategies and contingency plans under severe pressure.

From the perspective of receiving countries, Eva Čech Valentová from the Czech Association for Integration and Migration talked about the high pressure on and limited capacities of NGOs working with migrants and refugees following the Russian invasion, when 'helplines became hotlines'. The large wave of refugees caught many European countries, including the Czech Republic, completely unprepared when it comes to the provision of services such as adequate housing for refugees, with clearly no crisis management plans and a limited organisational capacity. In this context, a crucial role in housing refugees was played by private households and their capacity for self-organisation. Moreover, Czech migration policy poorly reflects the gender dimension of migration experiences and remains, as Čech Valentová put it, 'gender blind' when it comes to reproductive rights and access to healthcare, handling gender-based violence and the social and reproductive role of women as sole carers for their children and other vulnerable family members. Furthermore, the fact that these issues are poorly handled at the policy and institutional levels complicates the fair and sustainable integration of women into the labour market and into society as a whole. Current plans and solutions envisioned by the Czech government focus on a short-term perspective and on refugees' most urgent material needs, leaving out the long-term requirements for an adequate social infrastructure capable of supporting women and their children in their integration efforts.

Finally, journalist Vojtěch Boháč provided an important perspective on the role of women journalists in reporting on and documenting the impacts of the Russian invasion. The Russian aggression, and war in general, is often described as a hypermasculine performance of power and stories documenting the war are dominated by a narrative of manhood and men's heroism. Boháč emphasised

the crucial importance of amplifying the reach of stories that escape male-centric perspectives and instead detail the sacrifices made by women who, for example, undertake dangerous and unpredictable migration journeys in order to ensure the safety of their children. To this end, female journalists have the capacity to rise above typical war reporting and are an essential voice for authentic, empathetic, and holistic coverage of such troubled times.

Redakce časopisu Gender a výzkum / Gender and Research děkuje za spolupráci recenzentkám a recenzentům, kteří se podíleli na hodnocení statí dvacátého třetího ročníku časopisu v roce 2022.

The journal Gender a výzkum / Gender and Research would like to thank all its reviewers for their participation in the review process in 2022. We greatly appreciate the voluntary contribution that each reviewer gives to the journal.

Petr Agha (Institute of State and Law CAS, Prague); Magnus P. Ångsal (University of Gothenburg); Ivona Barešová (Palacký University Olomouc); Ksenija Bogetic (University of Belgrade); Jana Cviková (Aspekt, Bratislava); Ondřej Daniel (Charles University, Prague); Radka Dudová (Institute of Sociology CAS, Prague); Tereza Fousek Krobová (Charles University, Prague); Petr Fučík (Charles University, Prague); Jen Gilbert (York University, Toronto); Vojko Gorjanc (University of Ljubljana); Rafalla Granja (University of Minho); Šárka Grauová (Charles University, Prague); Niall Hanlon (Technological University Dublin); Zora Hesová (Charles University, Prague); Šárka Homfray (CMKOS, Prague); Martina Ivanová (University of Presov); Anna Isentyeva (University of Innsbruck); Wolfgang Janka (Bavarian Academy of Sciences and Humanities, Munich); Iveta Jansová (Masaryk University, Brno); Jana Jedličková (Palacký University Olomouc); Boris Kern (Slovenian Academy of Sciences and Arts, Ljubljana); Blanka Knotková Čapková (Charles University, Prague); Daniel Knuchel (Universität Zürich); Ondřej Krajtl (Masaryk University, Brno); Jan Kremer (Institute of Philosophy CAS, Prague); Alena Křížková (Institute of Sociology CAS, Prague); Ivan Loginov (Charles University, Prague); Zuzana Maďarová (Comenius University Bratislava); Jakub Machek (Metropolitan University, Prague); Jan Matonoha (Institute of Czech Literature CAS, Prague); Analia Meo (University of Buenos Aires); Olga Nešporová (Research Institute for Labour and Social Affairs, Prague); Anne Rainbow (Sheffield Hallam University); Dennis Scheller- Boltz (Vienna University of Economics and Business); Ivett Szalma (Hungarian Academy of Sciences, Budapest); Josef Šebek (Charles University, Prague); Jana Štefaňáková (Matej Bel University, Banská Bystrica); Iva Šmídová (Masaryk University, Brno); Tabea Tiemeyer (Hannover Medical School); Zuzana Uhde (Institute of Sociology CAS, Prague); Pavla Veselá (Charles University, Prague); Františka Zezuláková Schormová (CEFRES, Prague).

Gender a výzkum / Gender and Research is a peer-reviewed transdisciplinary journal of gender studies and feminist theory. The journal publishes articles with gender or feminist perspective in the fields of sociology, philosophy, political science, history, cultural studies, and other fields of the social sciences and humanities. The journal was founded in 2000; it is published biannually by the Gender & Sociology Department of the Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences. Until 2016, the journal was published under the name *Gender, rovné příležitosti, výzkum / Gender and Research*. The editorial board supports work that represents a contribution to the development of transdisciplinary gender studies and it takes into account the analytical contribution of manuscripts.

The journal is listed in the SCOPUS, ERIH PLUS, CEJSH, DOAJ and other databases.

Časopis *Gender a výzkum / Gender and Research* je recenzovaný vědecký transdisciplinární časopis v oblasti genderových studií a feministické teorie. V časopise jsou publikovány stati, které uplatňují genderovou či feministickou perspektivu v oboru sociologie, filosofie, politologie, historie, kulturních studií anebo v dalších sociálních a humanitních vědách. Časopis vydává od roku 2000 Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., do roku 2016 vycházel pod názvem *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Redakční rada časopisu podporuje publikace, které přispívají k rozvoji transdisciplinárních genderových studií s přihlédnutím k autorskému analytickému přínosu textů.

Časopis je zařazen v databázi SCOPUS, ERIH PLUS, CEJSH, DOAJ a v dalších databázích.

Submission Guidelines / Pokyny pro autorky a autory

Please submit your manuscript via our online submission system. Articles should be between 6,000 and 10,000 words, including footnotes and references. *Gender a výzkum / Gender and Research* uses the reference style set out by the American Sociological Association (ASA), with some minor exceptions: use initials for the first and any other names, except the surname; separate the names of two or more authors with a comma; do not place quotation marks around the titles of journal articles or book chapters; use a single space after a colon.

You can find more information about submitting your manuscript online in the Submission Guidelines on our webpage: www.gendersonline.cz/en

Nové rukopisy (recenzované i nerecenzované) se nahrávají online do redakčního systému časopisu. Redakce přijímá rukopisy ve formátech kompatibilních s běžnými formáty MS Word (.doc/.docx/.rtf). Autor/ka do systému nahrává text rukopisu, anonymizovaný text rukopisu, abstrakt a nejméně tři klíčová slova v angličtině (800–1 200 znaků včetně mezer), název statí v češtině a angličtině, průvodní dopis, případně další materiály jako přílohy. Rukopis je třeba nahrát v plné a anonymní variantě. Podrobnější pokyny naleznete na internetových stránkách časopisu www.gendersonline.cz

Časopis používá citační styl American Sociological Association (ASA) s drobnými výjimkami: pouze iniciály křestních jmen, čárky mezi jmény v případě více autorů, nepoužívání uvozovek, mezera za dvojtečkou a mezi číslem ročníku a číslem časopisu. Stati se musí pohybovat v rozsahu 6000 až 10000 slov, včetně poznámek pod čarou a seznamu literatury.

Stati nabídnuté k publikaci v časopise *Gender a výzkum / Gender and Research* jsou postoupeny k posouzení dvěma recenzentům/kám. Autoři/ky a posuzovatelé/ky zůstávají pro sebe navzájem anonymní. Redakce provádí základní jazykovou úpravu textu.

Prodej a objednávky zajišťuje: Tiskové a ediční oddělení Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel.: 210 310 217, e-mail: prodej@soc.cas.cz

Objednávky předplatného pro ČR zajišťuje SEND Předplatné, s. r. o. (tel.: +420/225 985 225, e-mail: send@send.cz). Předplatitelský účet je možné založit na internetové stránce: <http://send.cz/casopis/732/>.

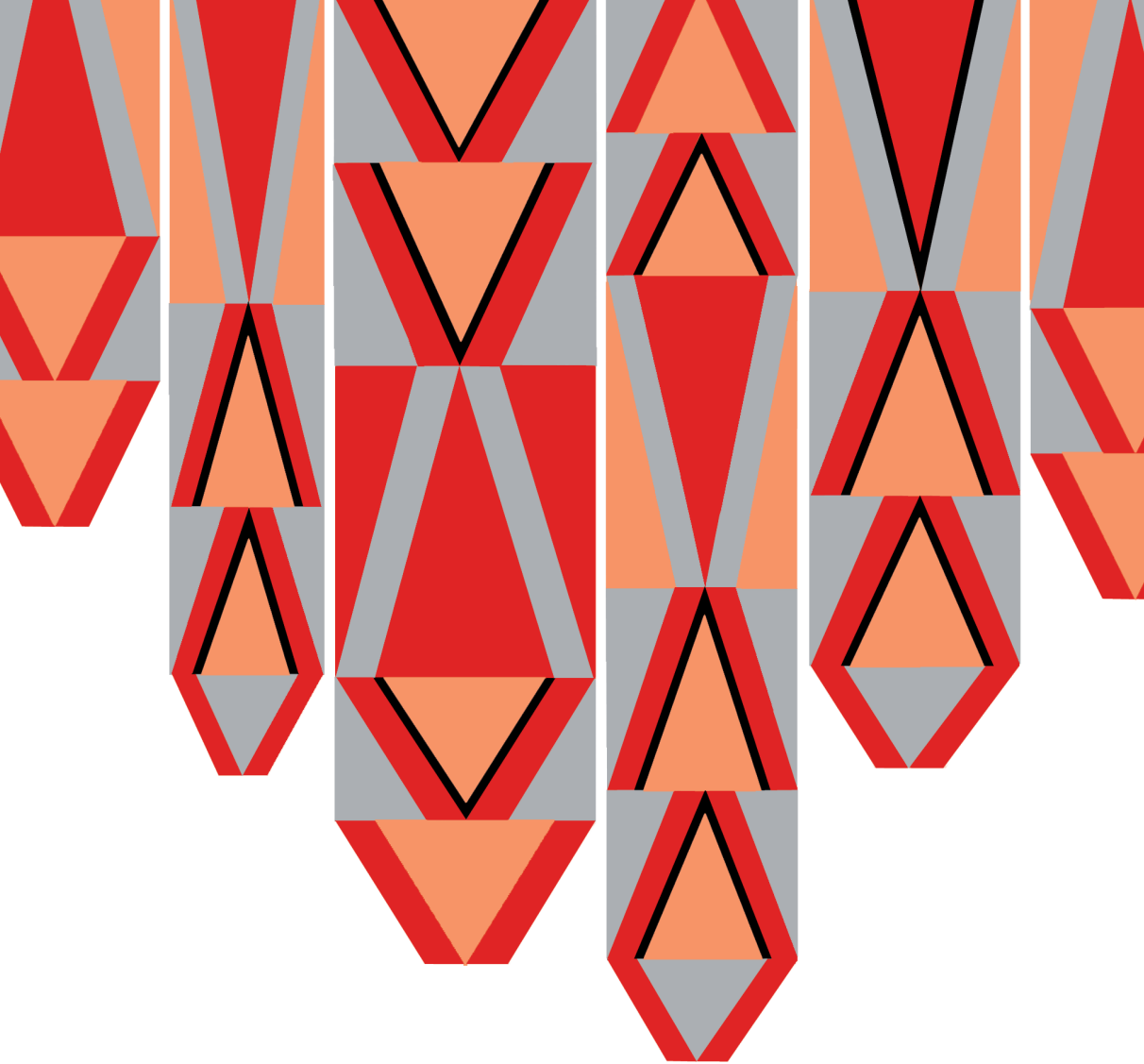
Objednávky předplatného pro Slovensko zajišťuje Magnet press Slovakia, s. r. o. (tel.: +421/2/67201931-33, e-mail: predplatne@press.sk).

Předplatitelský účet je možné založit na internetové stránce:

<http://www.press.sk/odborne-casopisy/gender-rovne-prilezitosti-vyzkum/>.

Cena 80 Kč vč. DPH, roční předplatné v ČR 160 Kč.

Cena 3,60 € vč. DPH, roční předplatné v SR 8,20 €.

ISSN 2570-6578

9 772570 657007

GENDER VÝZKUM